

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

HALİS AYHAN

KENDİ KADERİNİ TAYİN VE KOSOVA

Yüksek Lisans Tezi

TEZ YÖNETİCİSİ

PROF. DR. ENVER BOZKURT

KIRIKKALE – 2005

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Halis AYHAN'a ait "Kendi Kaderini Tayin ve Kosova" adlı tez çalışması,
jürimiz tarafından, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir. 03.10.2005

Başkan
Prof. Dr. Enver BOZKURT
(Danışman)

Üye
Doç. Dr. Erol KURUBAŞ

Üye
Yard. Doç. Dr. Yasin POYRAZ

ÖZET

“Kendi Kaderini Tayin ve Kosova” isimli çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm çalışmanın temelini oluşturmakta, üçüncü ve dördüncü bölüm bu temel üzerinde yükselmektedir.

“Kendi Kaderini Tayin” başlığını taşıyan birinci bölümde kendi kaderini tayinin anlamı, kavramlar, kendi kaderini tayinin tarihçesi ve kavramın diğer uluslararası hukuk ve insan hakları ilkeleriyle ilişkisi ortaya konmaktadır.

İkinci bölüm, “Kendi Kaderini Tayinin Hukuki Boyutu ve Türleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde kendi kaderini tayinin yer aldığı uluslararası hukuk belgeleri ve kavramın ele alınış tarzı incelenmektedir. Kavramın türleri olarak da “dışsal kendi kaderini tayin”, “içsel kendi kaderini tayin” ve “ekonomik kendi kaderini tayin” ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. “Ayrılma” mevzusunun hassaslığı itibarıyla dışsal kendi kaderini tayin üzerinde bilhassa durulmuştur.

Üçüncü bölümde, “Kosova ve Hukuki Temelleri” ele alınmıştır. Kosova’nın tarihi, siyasi ve hukuki yapısı ortaya konmuştur. Son başlıkta Kosova’nın günümüzdeki durumu incelenerek, kesin statü görüşmelerine başlanabilmesi için Kosova’nın yerine getirmesi gereken “8 BM Şartı” çerçevesinde değerlendirmelerde ve öngörülerde bulunulmuştur.

Çalışmanın “Kosova’nın Kendi Kaderini Tayini” başlığını taşıyan son bölümünde ise Kosova’nın içsel, dışsal ve ekonomik kendi kaderini tayine hakkı olup olmadığı, sunulan bilgi ve verilerle okuyucunun takdirine sunulmuştur.

ABSTRACT

This study which is named “Self-determination And Kosovo” includes four sections. The first and the second sections are the basic sections of the study and the third and the fourth sections are built upon the first and the second sections.

In the first section which is titled as “Self-determination”, the meaning of self-determination, related concepts, history of self-determination and its relation with other international law and human rights principles are explained.

Second section is named “Judicial Dimension And Types of Self-determination”. In this section international legal instruments which includes self-determination and functioning of this concept are examined. As types of self-determination, “external self-determination”, “internal self-determination” and “economic self-determination” are evaluated in detail. Because of the sensibility of “Separation” concept, more emphasis is put on external self-determination.

In the third section “Kosovo And Its Legal Basis” is discussed. Historical, political and legal structure of Kosovo is evaluated. In the last title, current situation of Kosovo is analysed and “8 UN conditions” which must be fulfilled by Kosovo in order to commence final statute negotiations are considered and some anticipations are made.

In the last section which is named “Self-determination of Kosovo”, whether Kosovo has the right to determine its internal, external and economic self determination is presented for the consideration of readers with relevant information and documents.

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Kendi Kaderini Tayin ve Kosova” adlı çalışmamı, ilmi ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf atarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

15.8.2005

Halis AYHAN

ÖNSÖZ

Kendi kaderini tayin kavramı uluslararası politika sahnesinde ilk kez Amerikan Bağımsızlık hareketi ve Fransız Devrimi gibi hareketlerde görülmüştür. I. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında ise, savaş sonrası belirlenecek olan yeni uluslararası sınırların çiziminde bir ölçüt olarak düşünülmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Üçüncü Dünya’da önemli bir işleve sahip olmuştur. Bu dönemde sömürgelerin bağımsız olmasında kendi kaderini tayin önemli bir işlev yüklenmiştir. 1960’lı, 1970’li yıllarda pek çok sömürge ülkesi bağımsızlığa kavuşmuş, kavram da bu dönemde “bağımsızlık” ile özdeş görülmüştür. Bu algılama sadece sömürge ülkelerinde değil, tüm dünyada geçerli olmuştur.

Soğuk Savaş’ın bitişi yıllarında Yugoslavya ve SSCB’nin dağılması kendi kaderini tayini sömürge bağlamından kurtararak kavramın kullanım alanını genişletmiş ve yeni uygulama örneklerini oluşturmuştur. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrasında kendi kaderini tayinin dışsal boyutu ikinci plana itilirken; kavramın içsel boyutu ön plana çıkarılarak bu boyutuna ağırlık verilmeye başlanmıştır. Kendi kaderini tayin daha önceleri “bağımsızlık”la ilgili belgelerde yer alırken geçen yüzyılın son çeyreğinden itibaren artık “insan hakları” ile ilgili belgelerde sıkça yer almaya başlamıştır. Bu da göstermektedir ki kendi kaderini tayin günümüzde insan hakları ve demokrasiyle bütünleştirilmiştir. Zaten kavramın ortaya çıktığı ilk anlamı da içsel, demokrasi anlamındaydı. Günümüzde kavram adeta uluslararası politika sahnesine ilk çıktığı anlama tekrar rücu etmiştir.

Kendi kaderini tayin ile ilgili karşıt ve muhtelif algılama ve beklentilerin yoğunluğu ve kavramın siyasi gücü dikkate alındığında günümüzde ve gelecekte kendi kaderini tayinin daha uzun süre gündemde kalacağı muhakkak görünmektedir. Tüm bu algılama ve beklentilerin kendi kaderini tayinin siyasi mi yoksa hukuki bir kavram mı olduğu tartışmasını gündeme getirmektedir. Zannımızca ayrılma amacındaki her halkın kendi kaderini tayine dayanması kendi kaderini tayinin siyasi olarak değerlendirilmesine yol açarken; uluslararası toplumun ayrılık amaçlı her topluluğa bu hakkı öngörmemesi kavramın hukukiliğini göstermektedir. Zira ayrılma hukuken bir hak ise gerçekleşebilmektedir.

Yine bu bağlamda kendi kaderini tayinin hak mı yoksa ilke mi olduğu da bir başka irdeleme konusudur. Bu hususu tezde işlemiş olmakla beraber, şahsi kanım

günümüzde kendi kaderini tayinin içsel (demokrasi) anlamda bir hak iken, dışsal (bağımsızlık) anlamında bir ilke olması gerektiği yönündedir. Zaten genel olarak değerlendirildiğinde, tezde kendi kaderini tayin ne “hak” ne de “ilke” olarak işlenmiştir. Sömürgeci kurtulma, demokratik yönetim konularında kendi kaderini tayini “hak” olarak işlerken; diğer hallerde “hak” veya “ilke” olduğunu belirtmeden sadece “kendi kaderini tayin” olarak işlenmiştir.

Son olarak, daha iyi bir eser ortaya çıkması için çalışmanın bütün aşamalarında, bana yardımcı olan çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim. Tüm bunların yanında ve ötesinde, konu seçimindeki yardımlarından ve kaynak temininden dolayı Hukuk Fak. Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. M. Akif KÜTÜKÇÜ'ye; değerli zamanını bana harcayarak, çalışmamla titizlikle ilgilenmesinden dolayı Hukuk Fak. Dekanı saygıdeğer hocam Prof. Dr. Enver BOZKURT'a ve tezin her aşamasında her türlü yardımından yararlandığım İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. M. Faruk ÇAKIR'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamın faydalı olması dileğiyle ...

Halis AYHAN

Temmuz 2005, KIRIKKALE

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KİŞİSEL KABUL	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

.KAVRAM, TARİHÇE VE KAVRAMLAR ARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA KENDİ KADERİNİ TAYİN

I. KENDİ KADERİNİ TAYİNİN ANLAMI	4
A. Terim Sorunu	6
B. İlke - Hak İkilemi	7
II. “HALK” (SELF/KENDİ) VE “KADERİNİ BELİRLEME” (DETERMİNASYON) NEDİR?	10
A. Azınlık - Halk Ayrımı	16
B. Halk ve Ulus	19
III. KENDİ KADERİNİ TAYİNİN GELİŞİMİ	21
A. KAVRAMIN KAYNAĞI VE ULUSLARARASI SİYASİ BİR GERÇEKLIK OLARAK KENDİ KADERİNİ TAYİN	21
1. Kavramın Doğuşu	21
a. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi	21
b. Fransız Devrimi ve Sonrası	23
c. Milliyetler İlkesi	26
2. Lenin ve Wilson’ın Görüşleri ve Kavrama Katkıları	28
a. Lenin ve Sosyalist Dünyada Kendi Kaderini Tayin	28
b. Wilson ve Kendi Kaderini Tayin	32
3. İki Savaş Arası Dönemde Kendi Kaderini Tayin	36
a. Milletler Cemiyeti ve Kendi Kaderini Tayin	36
b. Aaland Adaları Olayı ve Sar Halkoylaması	38
B. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE KENDİ KADERİNİ TAYİN	41
IV. KENDİ KADERİNİ TAYİNİN ULUSLARARASI HUKUK VE İNSAN HAKLARI İLKELERİYLE İLİŞKİSİ	45
A. İçişlerine Karışmama İlkesi	46
B. Devlet Egemenliği ve Ülkesel Bütünlük	48
1. Uti Possidetis Juris İlkesi / Kuralı	51
2. Somut Olaylar ve BM Yaklaşımı	53
a. Katanga Olayı	53
b. Biafra Olayı	55
3. Kendi Kaderini Tayin İle Ülkesel Bütünlüğün Uyumlaştırılması / Hak ve Yükümlülükler	57
C. Kuvvet Kullanmama İlkesi	58

D. Kendi Kaderini Tayin ve İnsan Hakları	61
E. Kendi Kaderini Tayin ve Milliyetçilik	63

İKİNCİ BÖLÜM

KENDİ KADERİNİ TAYİNİN HUKUKİ BOYUTU VE TÜRLERİ

I. BM ANDLAŞMASI, BİLDİRİLER VE SÖZLEŞMELER	65
A. Birleşmiş Milletler Andlaşması	65
1. Kendi Kaderini Tayini Doğrudan Düzenleyen Hükümler	67
2. Kendi Kaderini Tayini Dolaylı Düzenleyen Hükümler	69
3. Değerlendirme	72
B. Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri: Bağımlı Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı	74
C. İkiz Sözleşmeler: Sürekli Bir Hak Olarak Kendi Kaderini Tayin	78
D. Dostça İlişkiler Bildirisi	81
E. Gelişme Hakkına İlişkin Bildiri	85
F. AĞİK Çerçevesinde Kendi Kaderini Tayin	86
1. Helsinki Son Senedi	86
2. Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı	88
3. Viyana Bildirisi	88
II. DIŞSAL KENDİ KADERİNİ TAYİN	90
A. Sömürge Halklarının Kendi Kaderini Tayin Hakkı	92
1. Sömürgeден Kurtulma Amaçlı Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uygulaması	94
2. Uygulamadaki Çeşitlilikler	95
B. Yabancı Hakimiyetindeki Halkların Kendi Kaderini Tayini	96
1. Batı Sahra	99
2. Falkland (Malvinas/Malvine) Adaları	100
C. Ayrılma	102
1. Ayrılma Hakkı	105
a. Bu Hakka Sahip Halklar	105
b. Ayrılıkçı Kendi Kaderini Tayinin Gerçekleştirilme Şekli	106
c. Ayrılmanın Meşru Sayılabileceği Haller	107
2. Kendi Kaderini Tayin Amaçlı Ulusal Kurtuluş Hareketleri	109
3. Kendi Kaderini Tayini Gerçekleştirmede Silahlı Mücadele Hakkı	112
4. Yardım Alma / Verme Hakkı	114
III. İÇSEL KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI	117
A. İçsel Kendi Kaderini Tayin Hakkına Sahip Halklar	119
1. Yönetime Eşit Katılımdan Yoksun Bırakılan Halklar	119
2. Irksal ve Dinsel Halklar	120
B. İçsel Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uygulanma Biçimleri	121
1. Demokrasinin Tesis Edilmesi	121
2. Özerklik	124
C. Hakkın Yokluğunda Ne Olur?	125
D. İçsel ve Dışsal Kendi Kaderini Tayinin Farkları	126
IV. EKONOMİK KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA VE KURULUŞUNA İLİŞKİN HUKUKİ TEMELLERİ

I. KOSOVA'NIN ÖNEMİ, COĞRAFYASI, NÜFUSU ve TARİHİ	132
II. KOSOVA SORUNUNDA TARAFLARIN GÖRÜŞ VE TUTUMLARI.....	143
A. Kosova Arnavutlarının Görüşü	143
B. Sırbistan'ın Görüşü.....	148
C. Üçüncü Tarafların Görüş ve Tutumları	153
1. Arnavutluk	153
2. NATO, AB ve BM	155
III. KOSOVA'NIN KURULUŞUNA İLİŞKİN HUKUKİ TEMELLERİ	161
A. 1244 Kararı	161
B. BM Kosova Geçici Yönetim Gücü (UNMIK)	164
C. Kosova'nın Geleceği Görüşmeleri	171
1. Demokratik Değerlerin Benimsenmesi Bağlamında Kosova Seçimleri .	171
2. BM Standartları ve Son Statü Görüşmeleri.....	174

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'NIN KENDİ KADERİNİ TAYİNİ

I. KOSOVA'NIN DIŞSAL KENDİ KADERİNİ TAYİNİ	184
A. Ayrılma/Bağımsız Olma	184
B. Arnavutlukla Birleşme.....	195
C. Hedeflere Ulaşmanın Aracı: KKO (UÇK)	200
II. KOSOVA'NIN İÇSEL KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI	210
A. Demokratik Yönetim	210
B. Özyönetim Hakkı.....	218
III. KOSOVA'NIN EKONOMİK KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI	229
SONUÇ	231
KAYNAKÇA.....	238
EKLER	250
EK-1: Kosova İçin Öngörülen BM Standartları.....	250
EK-2: Kosova'da Müdahaleden Sonra Yapılan Seçimlerin Sonuçları	261
EK-3: Kosova Geçici Özyönetim Anayasal Çerçevesi.....	263
ÖZGEÇMİŞ	291

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	Afrika Birliği Örgütü (OAU - Organization of African Union)
ABÖA	Afrika Birliği Örgütü Andlaşması/Anayasası
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (CSCE - Conference for Security and Cooperation in Europe)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE - Organization for Security and Cooperation in Europe)
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AmİHS	Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi
ANC	African National Congress
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AT	Avrupa Topluluğu/Toplulukları
BH	Bosna Hersek
Bkz.	Bakınız
bl.	Belediye
BM	Birleşmiş Milletler
BMEM	Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi
BMGS	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees)
BSC	Bosna Sırp Cumhuriyeti
ETA	Euzkadi Ta Azcatasuna, Bask Ulusal Bağımsızlık Hareketi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
ESKUS	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FYC	Federal Yugoslav Cumhuriyeti
HABİTAT	BM İnsan Yaklaşımları Merkezi
HSS	Helsinki Son Senedi
IAC	Geçici Yönetim Konseyi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İHK	İnsan Hakları Komisyonu
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
IRA	Irish Republican Army, İCO - İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu
JIAS	Birleşik Geçici Yönetim Yapısı
KDB	Kosova Demokratik Birliği/Ligi (LDK)
KDTP	Kosova Demokratik Türk Partisi
KFOR	Kosova Gücü (Kosovo Force)
KİSHUS	BM Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
KKDK	Kosova Kamu Denetçisi Kurumu
KKO	Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK - Ushtria Çlirimtare e Kosoves /KLA-Kosovo Liberation Army)

KKT	Kosova Koruma Tugayı (TMK)
KTA	Kosova Tröst Dairesi
KTC	Kosova Geçiş Konseyi
KVM	Kosova Denetleme Heyeti
M. / m.	Madde
MC	Milletler Cemiyeti
my.	Milletvekili
MÖ	Milattan Önce
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı Anlaşması (North Atlantic Treaty Organisation)
ONUC	United Nations Operation in the Congo (Kongo İçin BM Harekatı)
ÖAH	Özgürlük Açe Hareketi (GAM)
ÖGK	Özyönetim Geçici Kurumları
RG	Resmi Gazete
RSDİP	Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
s. / ss.	Sayfa
S.	Sayı
SDR	Selfdeterminationright
SHSK	Sırp Hırvat Sloven Krallığı
SKC	Sırbistan Karadağ Cumhuriyeti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWAPO	South West Africa People's Organization - Güneybatı Afrika Halk Örgütü
TRT	Türkiye Radyo Televizyonu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi (USSM - Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi / ICTY - Eski Yugoslavya Hakkındaki Uluslararası Ceza Mahkemesi)
UDV	Ulusal Demokrasi Vakfı (NED - National Endowment for Democracy)
UHD	Uluslararası Hukuk Derneği (ILA - International Law Association)
UKC	Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN - Front de Libération Nationale)
UN	United Nations
UNDP	BM Kalkınma Programı
UNEP	BM Çevre Programı
UNICEF	BM Çocuk Fonu
UNITA	Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Hareket
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo BM Kosova Geçici Yönetim Gücü
vd.	Ve diğer
WFP	Dünya Gıda Programı
YFC	Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
YFHC	Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti
YSFC	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
YUED	Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen

ÖZET

“Kendi Kaderini Tayin ve Kosova” isimli çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm çalışmanın temelini oluşturmakta, üçüncü ve dördüncü bölüm bu temel üzerinde yükselmektedir.

“Kendi Kaderini Tayin” başlığını taşıyan birinci bölümde kendi kaderini tayinin anlamı, kavramlar, kendi kaderini tayinin tarihçesi ve kavramın diğer uluslararası hukuk ve insan hakları ilkeleriyle ilişkisi ortaya konmaktadır.

İkinci bölüm, “Kendi Kaderini Tayinin Hukuki Boyutu ve Türleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde kendi kaderini tayinin yer aldığı uluslararası hukuk belgeleri ve kavramın ele alınış tarzı incelenmektedir. Kavramın türleri olarak da “dışsal kendi kaderini tayin”, “içsel kendi kaderini tayin” ve “ekonomik kendi kaderini tayin” ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. “Ayrılma” mevzusunun hassaslığı itibariyle dışsal kendi kaderini tayin üzerinde bilhassa durulmuştur.

Üçüncü bölümde, “Kosova ve Hukuki Temelleri” ele alınmıştır. Kosova’nın tarihi, siyasi ve hukuki yapısı ortaya konmuştur. Son başlıkta Kosova’nın günümüzdeki durumu incelenerek, kesin statü görüşmelerine başlanabilmesi için Kosova’nın yerine getirmesi gereken “8 BM Şartı” çerçevesinde değerlendirmelerde ve öngörülerde bulunulmuştur.

Çalışmanın “Kosova’nın Kendi Kaderini Tayini” başlığını taşıyan son bölümündeysen Kosova’nın içsel, dışsal ve ekonomik kendi kaderini tayine hakkı olup olmadığı, sunulan bilgi ve verilerle okuyucunun takdirine sunulmuştur.

ABSTRACT

This study which is named “Self-determination And Kosovo” includes four sections. The first and the second sections are the basic sections of the study and the third and the fourth sections are built upon the first and the second sections.

In the first section which is titled as “Self-determination”, the meaning of self-determination, related concepts, history of self-determination and its relation with other international law and human rights principles are explained.

Second section is named “Judicial Dimension And Types of Self-determination”. In this section international legal instruments which includes self-determination and functioning of this concept are examined. As types of self-determination, “external self-determination”, “internal self-determination” and “economic self-determination” are evaluated in detail. Because of the sensibility of “Separation” concept, more emphasis is put on external self-determination.

In the third section “Kosovo And Its Legal Basis” is discussed. Historical, political and legal structure of Kosovo is evaluated. In the last title, current situation of Kosovo is analysed and “8 UN conditions” which must be fulfilled by Kosovo in order to commence final statute negotiations are considered and some anticipations are made.

In the last section which is named “Self-determination of Kosovo”, whether Kosovo has the right to determine its internal, external and economic self determination is presented for the consideration of readers with relevant information and documents.

EK-2. Kosova'da Müdahaleden Sonra Yapılan Seçimlerin Sonuçları

Yıl	Seçim Türü	Kayıtlı Seçmen	Seçmenlerin Katılımı	Katılan Parti Sayısı	Parti										Toplam
24 Mayıs 1992	Cumhurbaşkanlığı Meclis				LDK										
28 Ekim 2000	Yerel				LDK % 58-20 bl.										
26 Ekim 2002	”		% 54	68	LDK -11 belediye	PDK - 4 belediye								30 belediye	
17 Kasım 2001	Geçici Genel	1.250.000	% 63 Arnav: % 65 Sırlar: %46		LDK % 46,2 - 47 mv.	PDK %25,5-26 mv.	KSO-GDK % 10,9-22mv.	AAK % 7,8 - 8 mv.						120 Arn: 100 Azınl: 20	
23 Ekim 2004	Genel	1.412.000	% 53,57 (660.000 kişi) Sırlar: %1 (562 kişi)	33 oluşum	LDK % 45,42 - 47 mv.	PDK % 28,9 - 30 mv.		AAK % 8,4 - 9 mv.	ORA % 6,23 - 7 mv.	Kos-Met Sırp Lis 8 mv.	Sır Hal Girişi. 2 mv.	IRDK 2 PREBK 1 PDAK 1	KDTP 3 mv.	SDA 3 mv.	120 Arn: 100 Azınl: 20

GİRİŞ

Dünya, 20. Yüzyılda ve günümüzde, Avrupa'da birbirine zıt iki gelişmeye birden sahne olmuştur ve olmaktadır. Bir yanda uluslararası anlaşmalarla sınırlar kalkmış, ülkeler birleşmiş, ortak pazarlar kurulmuştur. Diğer yanda ise devletler bölünmüş, bu bölünme gerçekleşirken de binlerce masum insan öldürülmüştür. Birleşmeler daha ziyade belirli bir kültür ve refah seviyesine sahip ülkeler arasında; bölünmeler ise henüz bir türlü tam manasıyla modernleşmemiş, az gelişmiş toplumlardan müteşekkil Balkan ülkeleri arasında cereyan etmiştir. Demokrasi, insan hakları gibi insani değerlere ve sağlam devleti oluşturup devam ettirecek geleneksel kurumlara da sahip olmadıkları, tüm Balkan devletlerinin 19. Yüzyıldan sonra kurulmuş olmalarında görülebilir.

Bu haliyle Balkanlar, her zaman olduğu gibi, son on yıldır da sürekli istikrarsızlık arz eden bir yapı sunmaktadır. Nitekim asrın sonunda Soğuk Savaşın bitişiyle yaşanan en yoğun çatışmalar da bu bölgede görülmüştür. Halbuki Balkanların Osmanlı Devleti idaresinde olduğu 500 yıllık geçmişi en istikrarlı dönemi olmuştur. Bu istikrar Osmanlı Devletinin önce zayıflaması sonra da ortadan kalkmasıyla son bulmuştur. Balkanlar bir paylaşım alanı haline gelmiş, kısmen istikrarın yaşandığı Soğuk Savaş döneminin son bulmasıyla da, bölgede istikrarsızlık baş göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği-SSCB) bıraktığı boşluğu, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hemen doldurmak istememiştir. Henüz yeni küresel güç haline gelmeye başlayan Avrupa Birliği (AB) ise çevresine söz geçirmekten halâ çok uzak görünmektedir.

Anlaşmada üyelerini "diğer tüm barışsever devletlere" açık olmaya davet eden Birleşmiş Milletler'in (BM) üyeleri arasında, sınırlarından az-çok hoşnut olan birçok ülkenin yanı sıra, olmayanlar da her zaman olmuştur. Söz konusu olgu Balkan devletleri için daha fazla geçerlidir. Ülkeyi demir yumruğuyla bir bütün halinde yöneten Josip Broz Tito'nun 1981'de ölümünden sonra, Yugoslavya dağılma sürecine girmiş, Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden özellikle Sırbistan ve Hırvatistan mevcut sınırlardan hoşnut olmamışlar ve hayallerindeki büyük sınırlara ulaşmak için bölgeyi kan gölüne çevirmişlerdir. Balkanların istikrarsızlığa sürüklenmesinin nedenlerinden biri de, yukarıda da belirtildiği üzere, bölgenin demokrasiye geçerken tarihi tecrübe ve deneyimden yoksun olmasından

kaynaklanmaktadır. Öyle ki bölgedeki dengeler hep büyük güçler tarafından oluşturulmuştur.

Yugoslavya'nın yeniden canlanması, ABD ile SSCB arasında başlayan Soğuk Savaşla birlikte olmuştur. Soğuk Savaş döneminin kapanmasıyla da Yugoslavya'nın bir devlet olarak varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. Elbette ki dağılmayı sadece bu nedene bağlamak yanlış olur. İç etnikliğin çok fazla olması ve bunların birbirlerine tarihi düşmanlık duygusu içinde olmaları göz ardı edilemez. Esasında, 1990'ların başında SSCB'deki dağılma süreci, Doğu Avrupa'daki merkezi-sosyalist sistemlerin birbiri ardına çökmesi, Tito'nun ölümünden beri son derece nazik siyasi bir dengede bulunan Yugoslavya'nın birliğinin sarsılmasına yetmiştir.

Yugoslavya'daki komünist rejimin oluşturduğu suni sınırlar, dağılmanın ana nedenlerinden olmasının yanı sıra Bosna Hersek olaylarının da ana sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Bosna Hersek savaşının, eski Yugoslavya'nın parçalanmasının esas sebebi, buradaki etnik ulusçu ve dine dayanan, din kaynaklı merkezkaç kuvvetlerin etkisi ve Sırp'ların büyük Sırbistan düşleridir.

Çalışmamızın esas noktasını oluşturan Kosova ise, Yugoslavya'nın hâlâ dağılma sürecinin sona ermediğinin bir göstergesidir. Bugün devam eden Kosova sorunu, bir yüzyıl önce başlamakla beraber, Yugoslavya'nın dağılma yıllarında tekrar ve daha güçlü bir biçimde kendini hissettirmiştir. O zamandan başlayan Kosova'nın devlet olarak var olma mücadelesi, aynı zamanda uluslararası boyut kazanmasıyla da ki, uluslararası siyasi yapıda değişikliklere de yol açmıştır. Sırbistan, Bosna Hersek'ten sonra Kosova'da da katliama girişmiş, bunun neticesinde NATO müdahalede bulunmuştur. Müdahale sonrasında Sırbistan-Kosova bölgesi arasında fiili bir ayrışma oluşmuş, bu ayrışma da günümüzde özerk bölgelerin kendi kaderini tayin hakkını gündeme getirmiştir.

Kendi kaderini tayin ise, tarih boyunca devletlerin kurulmasında, yıkılmasında önemli işlev görmüştür. Günümüzde artık bu işlevinden ziyade demokratik boyutu önem kazanmıştır. Uluslararası alanda daha çok siyasi bir görev atfedilen kendi kaderini tayin, son yarım yüzyıldır hukuki bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, uluslararası hukukun ayrılmaz bir parçası haline de gelmiş olmakla beraber, kendi kaderini tayin halâ ölçütleri kesin ve net olmayan hukuki-siyasi bir zeminde yer almaktadır. Kendi kaderini tayinin anlamı,

içeriği, dayanağı ve gücü nedir? Açıklığa kavuşturulması gerekli olan bu hususlar nazari bağlamda ve Kosova örneğinde incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM, TARİHÇE VE KAVRAMLAR ARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA KENDİ KADERİNİ TAYİN

I. KENDİ KADERİNİ TAYİNİN ANLAMI

Belirtmek gerekir ki, kendi kaderini tayinin tam bir tanımını vermek kolay değildir. Ancak günümüze kadar kabul edilen kararlar ve çeşitli uygulamalar sonucunda, toplumların benimseyebileceği bazı tanımlar ortaya çıkmıştır. Geçen yüzyılın ortalarına kadar Batılı hukukçuların çoğu kendi kaderini tayini hukuki içerikten yoksun, siyasi ve ahlâki bir kavram olarak görmüşlerdir.¹ Günümüzde bile, Richard T. De George gibi, kendi kaderini tayinin bir masal olduğunu iddia edenler vardır. Bunun nedenini ise, *bu kavramın bireylerin özerkliğini gerektiren genel bir liberal inancı ve halkların yabancı boyunduruğundan ve zulüm düzeninden kurtulması hakkını savunması* şeklinde açıklar.² Gerçekte ise bu hak, kurulu devletlerde yaşayan birçok azınlık veya birçok grup için uygun değildir.³ Clyde Eagleton 1952 yılında kendi kaderini tayinin tanımlanmasının güçlüğüne dikkat çekerken, bu kavramın çok basit bir kavram olmadığını ve her zaman kavramın kendisinin tam tanımlanmaya karşı koyacağını belirtmiştir.⁴ Dolayısıyla, oldukça muğlak bir kavram olan kendi kaderini tayinin içeriğinin ve hukuki anlamının, bu kavramı tanımlayan ideolojik ve siyasi güçlere göre şekillendiğinin ileri sürülmesi⁵ de bu direnci pekiştirmektedir.

Konu üzerindeki çok farklı anlayışları ve güçlükleri göz önünde bulundurarak, kendi kaderini tayinin bazı tanımları verilebilir. Donald Comeron Whatt, bu kavramı *bir devletin tebasının kendi hükümetlerini seçme hakkı* olarak

¹ Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, 4th edition, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 595.

² Mustafa Şahin, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, Ankara: Nobel Yayın, 2000, s. 24.

³ Şahin, *Avrupa ...*, s. 24.

⁴ Şahin, *Avrupa ...*, s. 24.

⁵ Naz Çavuşoğlu, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, 2. Baskı, İstanbul: Su Yayınları, 2001, s. 66.

kaydeder.⁶ De George, *halkın, idaresi altında yaşayacakları veya yaşadıkları hükümet şeklini seçme hakkı* olarak tanımlar. Ona göre, bu tanım kendi belirsizliklerini de içerisinde barındırır. Çünkü bu deyimde “halk” diye bir kavram vardır ki; o da tam olarak belirli değildir.⁷ Yine kendi kaderini tayin, “yalnızca bir egemen devlet içerisinde yaşayan etnik, dilsel veya dini grubun, kendi kendilerine egemen bir devlet oluşturmaksızın daha geniş bir otonomi, dil ya da dini hakları elde etme hakkı” olarak anlaşılabilir.⁸ Aynı doğrultuda bir başka tanıma göre kendi kaderini tayin öyle bir haktır ki, “belirli bir ülkede yaşayan insanlara o ülkenin siyasi ve yasal statülerini belirleme hakkı” verir.⁹ Bu tanımlar genel olarak kendi kaderini tayinin içsel boyutuna vurgu yapan tanımlardır.

Günümüzde Lloyd N. Cutler’in açıkladığı gibi, kendi kaderini tayin “bir etnik, dil ya da din grubunun ayrı bir ulusal egemenlik oluşturabilmek amacıyla, var olan ulusal sınırları yeniden düzenleme hakkı” anlamına gelebilir. “Bir federal sistemdeki bir siyasi ünitenin -mesela Rusya Federasyonu veya Kanada gibi yerlerdeki- federasyondan ayrılıp bağımsız egemen devlet olması” anlamına gelebilir. Bu anlamda düşünüldüğünde, “milliyetler ilkesine ulaşma hürriyeti”dir.¹⁰ Yani ayrı devlet kurmayı da içeren dışsal kendi kaderini tayin hürriyetidir. Zaten klasik anlamda ulusların kendi geleceklerini belirlemesi kavramıyla bir ulus ya da yabancı bir güce bağımlı olmadan ayrı bir devlet halinde örgütlenebilmesi anlaşılmaktadır.¹¹

Kendi kaderini tayinin bu anlamları 24 Ekim 1970 tarih ve 2625 (XXV) nolu BM Genel Kurul Kararı olan “Birleşmiş Milletler Andlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi”¹² ile de desteklenmiştir. Terim anlamıyla, kendisini diğerlerinden farklı ve ayrı kabul eden insan topluluklarının içinde yer alacakları devleti ve

⁶ Şahin, *Avrupa ...*, s. 24.

⁷ Mustafa Şahin, “İnsan Haklarının Topluluk Hakları Kategorisinden Self-Determinasyon Hakkının (Kendi Kaderini Tayin Hakkı) Uluslararası Hukuktaki Yeri”, *Yeni Türkiye*, Yıl 4, Sayı 22, (Temmuz- Ağustos 1998), s. 1335.

⁸ Şahin, *Avrupa ...*, s. 25.

⁹ Ali Tuncay, “A Post-Cold War Experience In Self-Determination And Secessionism (The Yugoslav Case)”, (Master of Arts, Bilkent University Institute of Economics And Social Sciences, 1993), s. 2.

¹⁰ A. Suat Bilge, “Milletlerin Mukadderatlarını Kendilerinin Tayin Etmeleri Prensibi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XIV, No. 1, (Mart 1959), s. 134.

¹¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/ha/ha03bhtm/04.htm>, 13.6.2004.

¹² Bundan sonra kısaca Dostça İlişkiler Bildirisi denilecektir.

hükümetin biçimini belirleyebilmeleri anlamına gelir.¹³ Kısaca kendi kaderini tayin, “bir halkın kendi geleceğini özgürce belirleme hakkı” demektir. Bu hak siyasi eşitliğin özü olarak görülmektedir.¹⁴

A. Terim Sorunu

Kendi kaderini tayinin kullanımıyla ilgili sözcük yazını çok zengindir. Bu kavram değişik biçimlerde yazılmakta ve ifade edilmektedir. Okuyucunun zihnindeki kavram karışıklığını açıklığa kavuşturmak amacıyla bunları belirtmek uygun olacaktır:

Halkların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi, kendi kaderini tayin, kendi kaderini tayin hakkı, kendi kaderini tayin etme hakkı, kendi kaderini kendi tayin etme hakkı, kendi geleceğini tayin ilkesi, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı, milletlerin mukadderatlarını kendilerinin tayin etmeleri ilkesi (özellikle 1950-60'larda), self determination, self-determination, self-determinasyon hakkı, self determinasyon hakkı, selfdeterminationright (SDR), selfdeterminasyon ilkesi/prensibi, ulusların geleceklerini kendilerinin tayin etmeleri ilkesi/prensibi, ulusların kaderlerini tayin hakkı, geleceklik hakkı (Türk Dil Kurumu'na önerilen kelimelerden). Yukarıda belirtilen ve belirtilemeyen benzer ifadelerin hepsi aynı anlam ve kavramı ifade eder. Değişik şekillerde yazılmasının anlam bakımından önemli bir farklılığı yoktur. Ancak, ilerde açıklayacağımız üzere, örneğin, “hak” ve “ilke” durumu anlam farklılığına yol açar. Keza “ulus” ve “halk” kavramında da ince bir anlam farkı vardır. Fakat yukarıdaki terimlerin hepsi aynı kefedeyne anlaşılabilir.

İfade bolluğu olumsuzluk olarak değil, aksine zenginlik olarak görülmelidir. Gerek Türk yazınında gerekse dünya yazınında kullanılan ifadeler “kendi kaderini tayin”, “kendi kaderini tayin hakkı” ve “self determinasyon”dur. Bu çalışmada “kendi kaderini tayin” ibaresini kullanılması uygun bulunmuştur.

¹³ Faruk Sönmezoglu (der.), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s. 423.

¹⁴ <http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Self%20Determinasyon.htm>, 13.6.2004.

B. İlke - Hak İkilemi

Kendi kaderini tayinin bir hak mı, yoksa ilke mi olduğu hususu, uluslararası hukukun üzerinde uzlaşma sağlanamamış konularından biridir. Bu konudaki akademik tartışmalar 20. Yüzyılın ortalarından¹⁵ günümüze dek devam etmekle birlikte, halen bir uzlaşmaya varılabilmemiş değildir.¹⁶ Kendi kaderini tayinin ilk kez bir uluslararası hukuk belgesinde yer bulması BM Andlaşması ile olmuştur. Ancak bu düzenlemede İngilizce metinden farklı olarak, Fransızca metinde bir “hak” olarak nitelendirilmesi tartışmaları şiddetlendirmiştir.¹⁷

Kendi kaderini tayin Aaland Adaları davasında bir ilke olarak mütalaa edilmiş ve sonrasında BM Andlaşması’na girene kadar da siyasi bir *ilke* olarak değerlendirilmiştir. BM Andlaşması m. 1/2 ve m. 55’te yer alarak siyasi boyuttan hukuki boyuta dönüşmekle beraber yine de *ilke* olarak kalmaya devam etmiştir. Bu maddelerde, uluslar arasında dostane ilişkiler kurulmasının ve geliştirilmesinin aracı olan bir ilke olarak değerlendirilmiştir. Zaten birçok akademisyen BM kapsamına alınmış olmasının, kavramı yasal bir hakka dönüştürmediği düşüncesindedir.¹⁸

Eski Doğu Bloku, Asya ve Afrika ülkeleri kendi kaderini tayinin bir hakka dönüşmesi için çok çaba sarf etmişlerdir.¹⁹ Nitekim bu uğraşlar sonucudur ki kavram 14.12.1960 tarih ve 1514 (XV) sayılı BM Genel Kurul Kararıyla kabul edilen *Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri*²⁰, de bu manada yer bulabilmiştir. Kendi kaderini tayinin gelişiminde ve “ilke”den “hak”ka dönüşümünde Bildiri bir dönüm noktasıdır. Zira Bildiride kendi kaderini tayinden bir *hak* olarak bahsedilmiştir.²¹ Böylece kavramın hukuki ağırlığı artmıştır. İkiz Sözleşmelerin²² ortak 1. maddesinde de *ilke* olarak değil, tüm halklar

¹⁵ Tuncay, s. 16.

¹⁶ Hurst Hannum’a göre özel durumlarda hep ihtilafli kalmaya da devam edecektir. Tuncay, s. 16

¹⁷ Dahası her iki dildeki metnin de hukuki geçerliliğinin eşit değerde olması sorunu büyütülmektedir. Özlem Yücel, “Milletlerarası Hukukta Self-Determination Hakkı ve Bölgesel Otonomi”, *Doğu Türkistan’da İnsan Hakları İhlalleri*, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayını, 1999, s. 22.

¹⁸ Tuncay, s. 16.

¹⁹ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, 1. Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968, s. 141.

²⁰ Bundan sonra kısaca Sömürge Bildirisi denilecektir. Metin için bkz. Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar*, 4. Bası, İstanbul: Beta Yayınları, 2000, ss. 275-277.

²¹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 33.

²² İkiz Sözleşmeler şunlardır: BM Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (KİSHUS) ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKUS). Her iki sözleşme de 16 Aralık 1966’da imzalanmıştır. Bu sözleşmelere Türkiye de taraftır. Türkiye,

için bir *hak* olarak bahsedilir. Keza Dostça İlişkiler Bildirisi de kavramı hak olarak görmüştür. Bunlardan başka aynı manada birçok Genel Kurul kararı da mevcuttur.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) da paralel görüştedir. Mahkeme *Namibya* Kararında (21.6.1971) BM tarafından önemsenecek ve geliştirilecek bir rehber ilkedden daha öte bir hak olduğu kararına varmış, *B. Sahra* Kararında (16.10.1975) da aynı görüşünü tekrarladıktan sonra, Sömürge Bildirisinde kendi kaderini tayinin bir hak olarak belirtildiği sonucuna ulaşmıştır. Fakat buna rağmen bazı uluslararası hukukçular kendi kaderini tayinin uluslararası hukukta hukuki bir hak olarak görülemeyebileceğini düşünmektedir. UAD'nin bu iki Danışma Kararının bağlayıcı olmaması ve Genel Kurul kararlarının BM Andlaşması 10-14. maddeleri gereği, uluslararası hukukun oluşumunda rollerinin çok az olması bu düşüncelerini desteklemektedir.²³

Dönüşüm sadece kendi kaderini tayinde yaşanmamış, Batılı-Doğulu tüm ülkelerin, kavramla ilgili görüşlerinde de zamanla değişimler yaşanmıştır. Özellikle Afrika devletleri ilk başlarda kendi kaderini tayinin bir hak olduğunu hararetle savunurken sonraları tam tersi bir duyarlılığa bürünmüşlerdir. Zira gelişmeler “her kabilenin bir devleti olması hakkı” anlayışına doğru gitmiştir.²⁴ Nijerya’da “Biafra”, Kongo’da “Katanga” olayları buna örnektir. Soğuk Savaş sonrası dünyada, hücumla açık olmalarıyla ki, çoğunluğu eski sömürge olan 3. Dünya ve eski Doğu Bloku ülkeleri bu konuya ilgilerini kaybetmiştir. Batılı devletler ise önceleri bir hak

Sözleşmeleri 15 Ağustos 2000’de imzalamış, 4 Haziran 2003’te TBMM’de onaylamış, KİSHUS’u 21 Temmuz 2003’te (RG, S. 25175, ss. 51-73); ESKUS’u ise 11 Ağustos 2003’te (RG, S. 25196, ss. 122-134) Resmi Gazete’de yayınlarak yürürlüğe koymuştur. Ancak Türkiye Sözleşmeleri kabul ederken her Sözleşmeye üç beyan birer de çekince koymuştur. Her iki Sözleşmeye konan üç beyan ortaktır. *Birinci beyan*, Sözleşmelerin ortak birinci maddesinde yer alan kendi kaderini tayinle ilgilidir. Buna göre, “Sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerimizin BM Andlaşması’nın toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğe ilişkin BM Andlaşması m. 1 ve m. 2’ye göre yerine getirileceği” belirtilmiştir. *İkinci beyan*, “Sözleşme hükümlerinin yalnızca Türkiye’nin diplomatik ilişkisi bulunan taraf devletler tarafından geçerli olacağını” belirtmektedir. *Üçüncü beyan*, “Sözleşmelerin ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ve yasal iç idari düzeninin yürürlükte olduğu ülkesel sınırlar itibarıyla geçerli olacağını” ifade etmektedir. Türkkaya Ataöv, “İkiz Sözleşmeler Tartışması”, Röportaj, *New Perspectives Quarterly*, Cilt 5, Sayı 2 (2003), ss. 18-19. Sözleşmelerin ortak birinci maddesiyle ilgili olarak 7 ülke beyanda bulunmuştur. www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2003/06/default.htm, 19.10.2004. KİSHUS’a konan *çekince*, Sözleşme’nin azınlık haklarıyla ilgili 27. maddesindedir. Çekince bu maddenin T.C. Anayasasının ve Lozan Anlaşması ve eklerinin ilgili hükümlerine göre uygulanacağı belirtilmiştir. ESKUS’a konan *çekince*ye Sözleşme’nin 13. maddesindedir. Bu maddenin T.C. Anayasasının ilgili hükümleri çerçevesinde ancak Anayasal sınırlar içerisinde yerine getirileceği öngörülmüştür. Ataöv, ss. 18-19. ESKUS ve KİSKUS metni için ayrıca bkz. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, 10.6.2005.

²³ Şahin, *Avrupa ...*, s. 34.

²⁴ Yücel, s. 22.

olmasına karşı çıktıkları kendi kaderini tayini, günümüzde neredeyse bütün sömürgelerini kaybettikten sonra, hak olarak destekler durumdadır. Örneğin AGİT bu konuyla, özellikle sömürgeден kurtulma dönemlerinde kendi kaderini tayin tartışmalarının odağında yer alan Afrika Birliği Örgütü'nden (ABÖ)²⁵ daha fazla ilgilenir durumdadır.²⁶

Sonuç itibarıyla, Wilson'ın da belirttiği gibi, kendi kaderini tayinin günümüzde hem ilke hem de hak olduğunu söylemek, kavramın en iyi ifade şekli olur. BM kararlarının da gösterdiği gibi, en azından sömürge halkları için bir hak olduğu, neredeyse hiç itirazsız kabul edilmektedir.²⁷ Nitekim sömürgeciliğin ortadan kaldırılmasıyla ilgili, yukarıda da bir kısmı belirtilmiş olan pek çok kararda, kendi kaderini tayinden bir hak olarak bahsedilmiştir. Bunun yanında uygulamalara bakıldığında, daha çok içsel anlamda, belirgin derecede farklı topluluklar için de kendi kaderini tayin bir haktır. Bu topluluklara karşı ağır bireysel ve topluluk haklarının ihlali halinde dışsal boyutu da bir hak olarak doğar.

Bugün uluslararası hukuk, kendi kaderini tayinin halklar için bir hak olduğunu açık bir şekilde kabul etmektedir. Fakat günümüzde kendi kaderini tayin, uluslararası politikada ayırıcı ve ayrılıkçı bir hal almakta, bu da devlet bütünlüğü ilkesine ters düşmektedir. Dolayısıyla kendi kaderini tayinin, etnik bir grubun yerleşik bir devletten ayrılması için kullanılması uluslararası toplumca tasvip görmemektedir. Bu nedenle bir ilke olarak kabulü yaygınlık kazanmaktadır.

Kendi kaderini tayin, uluslararası arenaya ilk çıktığı tarihten 1945 BM Andlaşması'na kadar siyasi *ilke*; 1945'ten 1960 Bildirisine kadar hukuki *ilke* olarak var olmuştur. Bu tarihten Soğuk Savaş sonuna kadar da bir siyasi ve hukuki *hak* niteliği kazanan kendi kaderini tayinin günümüzde kısaca, tüm dünya halkları için; içsel anlamda bir *hak*, dışsal anlamda ise bir *ilke* olduğu söylenebilir. Ayrıca uygulamada devletler için, yani bunun yükümlülere için bir *ilke*, halklar için, yani kullanıcıları içinse bir *hak* olarak görüldüğü söylenebilir.

²⁵ ABÖ'nün yerine 2002'de Afrika Birliği kuruldu. 53 üyeli Afrika Birliği'nin merkezi Addis Ababa'dadır ve Avrupa Birliği'ni model alan örgütün bir icra komitesi, meclisi ve mahkemesi bulunmaktadır. Örgüt, Afrika kıtasında demokrasi ve insan hakları ile ekonomik kalkınma gibi konulara öncelik vermektedir. http://www.cnnturk.com.tr/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=108584, 8.7.2005.

²⁶ Şahin, *Avrupa ...*, ss. 34-35.

²⁷ Şahin, *Avrupa ...*, ss. 34-35.

II. “HALK” (SELF/KENDİ) VE “KADERİNİ BELİRLEME” (DETERMİNASYON) NEDİR?

Günümüzde tüm devletlerin üzerinde uzlaştığı bir halk tanımı yoktur. Sömürgeci kurtulma olayının en bariz örnekleri dışında bir halkı tanımlamada günümüze kadar nesnel bir ölçüt de geliştirilememiştir.²⁸ Halbuki “self” veya “halk” kavramının tanımlanması kendi kaderini tayin hakkından yararlanabileceklerin belirlenmesi açısından son derece önemlidir.

O halde “halk” nedir? Veya başka bir deyişle, bir grup insan arasında ne gibi birleştirici özelliklerin olması gerekli ki, “halk” denilebilsin? Kavram alelade bir yorum ötesinde, gerçekten halk belirteleri olan ortak etnik köken, dil, kültür ve tarih mirasını taşımalıdır. Sınırlar 1800’lü yıllarda keyfi olarak çizilmiş ve bölgenin etnik yapısıyla yakından uzaktan alakası olmamıştır. Bu dönemlerde “halk” etmeninin fazlaca bir işlevi olmamıştır. Bu bölgelerdeki halkların sömürge olma geçmişlerinin dışında ortak herhangi bir yönleri yoktur. Gerek 1918-1919 yıllarında ve gerekse 1960-1970 yıllarında sınır koymada “halk” kavramı bir işlev görüyordu. Wilson döneminde “halk”, müşterek kültür ve tarihe sahip olan etnik grup ve cemiyetler “ulusları” ifade etmekteydi.²⁹ II. Dünya Savaşı sonrasında devlet kurmanın “milliyet”le pek bir ilgisi kalmamıştı.³⁰ Yani 1960’lı yıllarda sömürgecilikten arındırma döneminde, etnik kimlik geçersizdi. I. Dünya Savaşı sonrasında farklı olarak, Wilsoncu/kendi kaderini tayinci anlayışın etkisi yoktu. Bu dönemde yeni devletler, daha ziyade, sömürgeciliğin sona ermesi, devrimler ve dış güçlerin müdahalesi sonucu kurulmuşlardır.³¹ O nedenle kendi kaderini tayinin öznesi de artık “ulus”lardan çok “halk”lar olarak ifade etmiştir.

Halk kavramı çeşitli bilimsel incelemelerin konusunu oluşturmakla beraber, kendi kaderini tayin konusundaki çalışmalarda “self” (kendi) veya “halk” kavramlarının belirsizliği bir sorun teşkil etmektedir. Siyaset biliminde “halk”ın iki anlamı vardır: 1) Düşük gelir düzeyindeki sınıflar; 2) Genellikle *henüz*

²⁸ Fatma Taşdemir, “İsrail-Filistin Sorununun Selfdeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, (Güz 2000), s. 217.

²⁹ Ove Bring, “Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı”, *Serbesti*, Sayı 15, (Kasım-Aralık 2003), s. 27.

³⁰ Yasemin Özdek, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Ankara: Öteki Yayınevi, 2000, s. 309.

³¹ Eric J. Hobsbawm, *1780’den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik*, Çeviren: Osman Akinhay, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995, s. 209.

*milletleşmemiş düzeydeki topluluklar.*³² Burada birinci anlamından değil; ikincisinden söz edilmektedir.

“Halk” kavramı değişik muhtevalarda kullanılabilir. Örneğin, o “kendi devletinde teşkilatlanmış bir topluluk”la ilişkili; veya *sömürge devletinin “halkı”* ile ilgili; veya *kendi devleti olmayan ve herhangi bir devletin parçası olmayan bir toplulukla* ilgili olabilir. Ayrıca bu kavram değişik azınlıklara da uygulanabilir.³³ Theodor Veiter, halkı *aynı kökenden gelen insanların oluşturduğu bir yapı* olarak görmekte ve bu doğal unsurun ilave başka bir unsur, manevi unsurla tamamlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı hedeflere sahip bir topluluğu ifade eden halk bir dizi nesnel özelliklerle, bilhassa kendi dili ile diğer etnik topluluklardan ayrılır. Literatürde hakim olan görüşe göre halk kavramı etnik bir anlam taşımaktadır.³⁴ Kısaca halk “aynı nesilden gelen dil ve kültür topluluğu”dur.³⁵ Diğer taraftan halk kavramını sadece sübjektif unsuru istinaden açıklayan hukukçular da bulunmaktadır. Onlara göre halk, “kendilerini halk olarak gören insan toplulukları”dır.³⁶ Daha geniş anlam içeren bir başka tanıma göre, kendi kaderini tayinin temeli olan “halk” kelimesi “bir milleti oluşturan insan kümesini veya tek otorite tarafından yönetilen muhtelif milli gruplar karışımı”nı ifade eder.³⁷ Tanımların bolluğu nesnel olan bir tanıma ulaşmanın ne kadar güç olduğunu göstermektedir.

Halk kavramının tanımıyla birçok kez uğraşmış olan BM’nin metinlerinde “halk” kavramı kullanılmakta ve kavram, hukuki münasebetlerde olduğu gibi, doğal olarak ağır basmaktadır. BM uygulamalarında, “kendi/self” kelimesi bir etnik veya dini gruba değil, bir ülkeye ait gruba karşılık gelmektedir.³⁸ BM organlarının sömürgeci kurtulmaya ilişkin açıklamalarında üyelerinin kişisel özelliklerinin

³² Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, Güncelleştirilmiş Ve Genişletilmiş 4. Basım, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001, s. 117.

³³ Şahin, “İnsan ...”, s. 1336.

³⁴ A. Füsün Arsava, *Azınlık Kavramı Ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993, s. 74. Fakat BM literatüründe halk etnik değil, coğrafi anlam taşır.

³⁵ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 74.

³⁶ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 75.

³⁷ Bring, s. 28. Oran, özellikle uluslararası belgelerde “halk” dendiği zaman, genellikle “yerli halklar”dan bahsedildiğini ve bunların temel özelliğinin, devleti yöneten gruplardan kültürel vs. bakımlardan büyük uçurumlarla ayrılışları ve çoğunun bu başat kültürle temasa gelişinin zorla olduğunu belirtmektedir. Henüz cilalı taş devri yaşayan Avustralya yerlileri (aborjinler) buna en iyi örnektir. Oran, *Küreselleşme ...*, s. 117.

³⁸ Michla Pomerance, *Self-Determination In Law And Practice*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1982, s. 19.

uyuşmasına gerek olmayan bir “halk” kavramı dile gelmiştir. Bir koloni halkı yahut kendi kendini yönetmeyen bir bölge halkı kendi kaderini tayin hakkına istinat edebildiği ölçüde, koloni devletine “tabi olma”, halk kavramını belirleyen bir ölçüt olmaktadır.³⁹ Pomerance bu hususta BM uygulamalarının fazla tutarlı olmadığını ve etnik konuların özellikle “zor” durumlarda ortadan kalktığını belirtmektedir.⁴⁰ Rosalyn Higgins’e göre kendi kaderini tayin, “genellikle kabul edilmiş bir birimde yaşayan çoğunluğun gücü kullanma hakkını” ifade eder. Bu, toprak (ülke) unsuru olmayan ülkelere, gruplara kendi kaderini tayin hakkını reddeden bir tanımdır.⁴¹

Bu, uluslararası topluluğun kesinlikle sömürge olmayan devletlerin birliğinden tarafa olduğu anlamına gelmektedir. Sömürge devletlerinde bile kendi kaderini tayin hakkı sadece ülkesel “self”lere uygulanmakta ve ikinci bir kere bu hakkın kullanılması neredeyse imkansız olmaktadır. Yani bir kez sömürge devletlerinden bağımsızlık elde edildikten sonra, bu sömürge topluluğu için “halk” kavramı, sömürge döneminde o bölgede yaşayan etnik, dilsel veya dini grupların ya çok az, ya da hiçbir şekilde özgür iradeleri olmaksızın kararlaştırılmış bir sınır içinde kısıtlanmaktadır. Bu yargıyı desteklemeyen örnekler olsa da bu görüşü iki örnek destekleyici niteliktedir.⁴² Bunlar Katanga ve Biafra örneğidir. Bu iki örnek devletlerin toprak bütünlüğünün ve “halk” nosyonunun toprağa dayanması anlayışının sıkıca uygulandığını ve BM’nin “ülkesel ölçüt”ü “etnik ölçüt”e tercih ettiğini göstermekle birlikte bu değerlendirmelerin gerçeği tam yansıtmadığı ortaya çıkmıştır: Aralık 1971’de Pakistan’ın doğu eyaleti Bangladeş ve 1961 yılında başlayıp 30 yıl süren silahlı mücadele sonunda Etiyopya’dan (Habeşistan) bağımsızlığını kazanan Eritre bu anlayışın tezat uygulamaları olmuştur.

Bu değerlendirmeler ışığında, yakın zamanlara kadar, vesayet rejimi altındaki ülkelerde yaşayan insanlar; ırkçı bir rejim altında yaşayan insanlar ve yabancı bir devlet hakimiyeti ve işgaline maruz kalan insanlar bir halk olarak nitelendirilmiş ve kendi kaderini tayin hakkına yetkilendirilmişlerdir.⁴³ Kendi kaderini tayine göre, her halk kendi siyasi statüsünü belirleme hakkına sahiptir. Eğer halk henüz bağımsız değilse, ilk saptanması gereken de bu statüdür ve söz konusu halk bunu hiçbir dış

³⁹ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 75.

⁴⁰ Şahin, *Avrupa ...*, s. 30.

⁴¹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 30.

⁴² Şahin, *Avrupa ...*, s. 30.

⁴³ Taşdemir, “İsrail ...”, s. 217.

müdahale olmadan, özgürce belirleyecektir.⁴⁴

“Halk”a ilişkin, uluslararası hukuk belgelerini inceleyerek, farklı ve ilave bazı anlamlar çıkarılabilir. Ayrıca halkın, bazı uluslararası belgelerdeki kendi özel durumunu belirtmek de faydalı olacaktır:

BM Andlaşması⁴⁵ m. 1/2’de,

Milletlerarasında, halkların hak eşitliği ilkesine ve kendi mukadderatlarını tayin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barışının sağlanması için elverişli her türlü diğer tedbirleri almak;

Uluslararası hukukçu Hans Kelsen, burada geçen “halklar”ın devletler şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, halk ibaresi ancak bu şekilde okunursa devletlerin egemen eşitliği (BM’nin başka bir temel ilkesi) ilkesiyle ters düşmeyecektir.⁴⁶

Genel Kurulun talebi ve 16 Aralık 1952 tarihli 637 (VII) sayılı kararı üzerine, İnsan Hakları Komisyonu kendi kaderini tayin hakkında F I ve F II karar taslaklarını hazırlamıştır.⁴⁷ Taslak metnin 1. maddesi şöyledir:

1. Bütün halklar ve milletler kendi kaderlerini, yani politik, ekonomik, sosyal ve kültürel statülerini serbestçe tayin etme hakkına sahiptirler.

2. Muhtar olmayan ve vesayet altındaki memleketleri idare eden devletler ve bu hakkın diğer bir halk tarafından kullanılmasını herhangi bir suretle kontrol eden devletler de dahil olmak üzere diğer bütün devletler ülkelerinde bu hakkın BM Andlaşması hükümlerine uygun olarak kullanılmasını temin etmekle ve diğer devletler de kullanılmasına uymakla yükümlüdürler.

3. Halkların kaderlerini tayin hakkı, karşılıklı yararlanma ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliğinden ve uluslararası hukuktan doğan vecibeleri saklı kalmak üzere doğal zenginlik ve kaynaklarına kendi yararlarını serbestçe tasarruf edebilirler. Bir halk hiçbir halde kendi yaşama araçlarından mahrum edilemez.⁴⁸

⁴⁴ Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998, s. 116.

⁴⁵ BM Andlaşması’nın tam metni için bkz. Enver Bozkurt, M. Akif Kütükçü ve Yasin Poyraz, *Devletler Hukuku Mevzuatı*, Ankara: Asil Yayınları, 2004, ss. 491-522.

⁴⁶ Ali Karaosmanoğlu, “Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi”, *Doğu Batı*, Yıl 6, Sayı 24 (Ağustos-Eylül-Ekim 2003), s. 149’dan Hans Kelsen, *The Law of the United Nations*, London: Stevens, 1951, ss. 50-53.

⁴⁷ Bilge, s. 136.

⁴⁸ Bilge, s. 137.

Taslakta halkın tanımı yapılmazken hangi sayı, nitelik ve seviyede topluluğa halk denileceği de belirtilmemesine karşılık, maddede geçen “halklar” tabiri ile tarihte hiçbir zaman bağımsızlığını kazanamamış halk toplulukları yani sömürge halkı kastedilmektedir.⁴⁹

İkiz Sözleşmelerin ortak 1. maddesi şöyledir:

1. Bütün halklar, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptirler. ...
2. Tüm halklar karşılıklı yarar ilkesine dayalı uluslararası ekonomik işbirliği ve uluslararası hukuktan doğan herhangi bir yükümlülüğü zedelemeksizin kendi doğal zenginlik ve kaynaklarını, kendi amaçları için özgürce kullanabilir. ...
3. Kendini yönetmeyen ve vesayet altında bulunan ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar da dahil, bu Sözleşmeye Taraf Devletler, halkların kendi kaderlerini belirleme hakkının gerçekleşmesini özendirir ve BM Andlaşması'nın hükümleri uyarınca bu hakka saygı göstereceklerdir.⁵⁰

İkiz Sözleşmelerin üzerinde ilk durduğu kavram “halk” kavramıdır. “Halkların” haklarından söz edilen uluslararası hukuk metinlerinde yer alan “halk” kavramı “ulus” yahut “etnik grup” kavramından farklı bir anlam taşımaktadır.⁵¹ Sözleşmelerdeki “halk” sözcüğü, bir ülke halkının tümünü ifade eder. Yani, ülke halkının tümü kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Yoksa, ülke halkının şu ya da bu ölçüte göre tümünden ayrılarak ele alınan bir bölümü anlamına gelmez.⁵²

Bir başka görüşe göre ise;

İkiz Sözleşmelerde geçen halk tanımı etnik grupları kapsamaz. Tamamen “sömürgeciliğin tasfiyesiyle” ilgili bir kavramdır. Ana ülkeyle hiçbir eşit hakka sahip olmayan, istila edilerek egemenlik kurulmuş bir “sömürge”nin halkı bu hakkı ileri sürebilir.⁵³

Halkların barış hakkından söz eden BM Genel Kurulu'nun 1984 tarihli (39/11) kararında ise “halk” kavramı yöneten kesimin karşısında yer alan yönetilen kesimi ifade etmektedir.

Bunlara ilaveten, BM'de benimsenen çeşitli belgelerde muayyen

⁴⁹ Bilge, s. 138.

⁵⁰ Gündüz, *Milletlerarası ...*, ss. 282-283.

⁵¹ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 74.

⁵² Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 154.

⁵³ Taha Akyol, “Kendi Kaderini Tayin”, <http://www.milliyet.com.tr/2003/06/13/yazar/akyol.html>, 16.7.2004.

toplulukların “halk” olarak nitelendirilmesi hükümetlerin takdirine bırakılan bir konu olarak mütala edilmemiş, ilgili toplumun yetki alanında kabul edilmiş ve bu değerlendirmenin nesnel ve öznel unsurlara göre yapılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.⁵⁴ Netice itibarıyla BM Andlaşması’na dayanarak, “halkların” kendi kaderini tayin hakkının uygulanacağı “self”ler (kendileri) olduğu söylenebilir.⁵⁵

Sömürge Bildirisi, İkiz Sözleşmeler, Dostça İlişkiler Bildirisi ve diğer uluslararası hukuk belgelerinde halk kelimesi zikredilmiş, ancak hiçbir hukuki belgede net bir halk tanımı ve kapsamı belirtilmemiştir. Bunun nedeni muhtemelen BM’nin kendisini, zorda bırakacak bir kalıba sokmak istememesi ve uluslararası yapının çok hızlı değişim halinde olmasıdır.

“Halk”ın kendi kaderini tayinin hukuksal yorumu, bir halkı belirleyen özellikleri (ırk, dil, kültür, tarih gibi) göz ardı edemez. Zaten bu özellikler BM uygulamasında yüksek bir nitelik taşımaktadırlar. Söz konusu halkın “kendi kaderini tayin” talebi, tarihte daha önceleri bir devlet veya politik bir birlik oluşturmuşlarsa daha da güçlü bir nitelik kazanır.⁵⁶ Ayrıca halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin icrası çerçevesinde nesnel ölçütlere istinat eden bir “halk” tanımının yapılmaması ve diğer taraftan kendi kaderini tayin hakkına ehil halkların tayininde güçlük çıkması halkların kendi kaderini tayinin insan hakları muvacehesinde mütalaa edilmesi, kendi kaderini tayin hakkına ehil bir toplumun kendi yetki alanında kabul edilmesini gerektirmektedir.⁵⁷

Günümüzde bu alanda hukuki ve siyasi gelişimi sürdürmenin önündeki temel engel halklar kavramının tüm devletlerin üzerinde uzlaştığı bir tanımının olmayışıdır. Nesnel ve açık bir tanımın ve yararlanacaklar listesinin yokluğu ilkenin tıkanma noktasıdır. Bu bağlamda halkın kim olduğunu tespit edebilmek kendi kaderini tayin hakkını çözümlenmede anahtar bir mesele olarak görülüyor. BM’nin bu uygulamalarına rağmen, başta da belirttiğimiz gibi, günümüzde tüm devletlerin üzerinde uzlaştığı bir halk tanımından söz etmek imkânsızdır.

⁵⁴ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 75.

⁵⁵ Şahin, *Avrupa ...*, s. 29.

⁵⁶ Bring, s. 28.

⁵⁷ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 75.

A. Azınlık - Halk Ayrımı

Öncelikle azınlığın ne olduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Hukuksal olarak halk tanımında olduğu gibi azınlık tanımında da bir oydaşma yoktur. Bunun nedeni, bir azınlığı tanımının duyarlı bir konu olması ve siyasal imalar taşımasıdır.⁵⁸ Yine de bir tanım vermek gerekirse, Francesco Capotorti'nin tanımı genel kabul görmektedir. BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in altında çalışan İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı, "Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun 1977'de özel raportör olarak atadığı Capotorti'nin 1978 tarihli raporunda azınlık; "bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen konumda bulunmayan, -o devletin vatandaşı olan- üyeleri nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik üstü örtülü de olsa bir dayanışma duygusu gösteren bir grup" olarak tanımlanmıştır.⁵⁹ Hukuki bağlayıcılığı olmayan bu tanım, aynı zamanda BM tanımı olarak da kabul edilmektedir.

Azınlıkları ulusal azınlık ve etnik azınlık diye ikiye ayırabiliriz. Ulusal azınlık; bir başka devlet içinde nüfusça az olan, başat kültürden farklı özelliklere sahip ve en önemlisi bir akraba devleti olan topluluklardır. *Ulusal azınlığı diğer azınlıklardan ayıran en önemli özellik onun halk olma konusundaki siyasi iradesidir.*⁶⁰ Etnik azınlık ise; bir başka devlet içinde nüfusça az olan ve başat kültürden farklı özelliklere sahip fakat bir akraba devleti olmayan gruplardır.⁶¹ Ulusal azınlıkların halk olma iradesi ve kendi kaderini tayinin de halklara tanınmış olması nedeniyle bu ayrım önemlidir. Keza bir başka ayrım da şudur: Azınlık hem hukuki olarak bu statüye sahip topluluklar için kullanılırken hem de sayı/demografik bakımdan genel nüfusa göre az sayıda olan topluluklar için de kullanılmaktadır.

Azınlık haklarına ilişkin olarak yapılan tüm belgeler, bir minimum standart olarak aynı zamanda yerli halkları da kapsamına alır, çünkü bunlar genellikle azınlıktır, yani sayıca azdırlar ve hiçbir zaman başat değillerdir. Bu halklardan bazıları "azınlık" olarak tanımlanmaya karşı çıkar. Bu terim kullanılırsa,

⁵⁸ Erol Kurubaş, *Asimilasyondan Tanınmaya, Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*, Ankara: Asil Yayın, 2004, s. 15.

⁵⁹ Çavuşoğlu, ss. 35-36.

⁶⁰ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 55.

⁶¹ Kurubaş, *Asimilasyondan ...*, s. 117.

sömürgecilerin son amacının gerçekleşmiş olacağını düşünürler. Kendilerine (daha güçlü bir kavram sayılan) “halk” denmesini isterler. Bunun yanı sıra kimi azınlık grupları da kendilerine azınlık denmesine karşı çıkarlar ve “halk” denmesini isterler.⁶² Bunun bir nedeni o devletteki çoğunluğu oluşturan başat ırktan farklı ve böylece olumsuz durumda olmadıkları duygusunda olunmasıdır. Yani azınlık olmak olumsuz, dışlanmış, genelden soyutlanmış bir farklılık anlamına gelebileceğinden bu kavram reddedilir. Bir başka, ve belki de en önemli neden, kendi kaderini tayin hakkının kaybedilmek istenmemesi olabilir. Uluslararası hukukta genel kabule göre kendi kaderini tayin hakkı azınlıklara değil, halklara tanınmış bir haktır. Ve bu hak şimdi değilse bile, her an başvurulabilecek şekilde hazır bekletilmelidir. Bu sebepten azınlık yerine halk olmanın, devlet ve ilgili toplum açısından hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Bir taraftan ilgili topluluk ayrışmayı reddederek içinde bulunduğu toplumla bütünleşirken diğer taraftan özellikle, toplumla bütünleşmesi zor görünen ve ayrılık düşüncesi olan toplulukların bu fikri zihinlerde canlılığını korur ve ayrışma devam eder.

Belirtildiği üzere halk ve azınlık kavramları az da olsa birbirine geçmiş durumdadır. Bugün, azınlıkların da belli koşullarda “halk” sayılması gerektiği genel olarak kabul edilmektedir. Bu koşulların en önemlileri şunlardır: Azınlık grubunun ortak bir etnik ya da dini kimliğe sahip bulunması, bu kolektif kimliğini korumaya istekli olması, belli bir coğrafya içinde çoğunluğu oluşturması ve kendisini temsil etme yetkisini haiz bir örgütlenme içine girmesidir.⁶³ Bu niteliklere haiz olan bir azınlık, halk sayılabilecektir. Fakat bu azınlığın kendi kaderini tayin hakkı var mıdır? Hukuki olarak özellikle bir devletin sınırları içerisinde yer alan münferit ulusal gruplar için kendi kaderini tayin hakkının söz konusu olup olmayacağı tartışmalıdır. Etnik azınlıkların kendi kaderini tayin hakkı talepleri çok sık olarak, “halk” kavramının siyasi bir topluluk olarak yorumlanması gerektiği, devlet içinde yer alan etnik ya da dil gruplarının yahut azınlıkların bu kavram altında mütalaa edilemeyeceği gerekçesiyle reddedilmektedir.⁶⁴

Uluslararası belgelerde halk tabirinin kullanıldığını ve bu kullanımdan da

⁶² Oran, *Küreselleşme ...*, s. 117.

⁶³ Berdal Aral, “Kollektif Bir İnsan Hakkı Olarak ‘Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı’”, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 21-22, (1999-2000), s. 112.

⁶⁴ Ayşe Füsün Arsava, “Azınlık Hakları ve Bu Çerçeve Ortaya Çıkan Düzenlemeler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 1-2 (Ocak-Haziran 1992), s. 58.

kendi kaderini tayinin azınlıklara değil, halklara verildiğinin ispatında, şu birkaç örnek yardımcı olabilir:

- BM Andlaşması m. 1/2’de, *Milletlerarasında, halkların ... kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin hakkına saygıdan bahsedilmektedir.*

- Sömürge Bildirisi de hem başlığında hem de içeriğinde azınlıktan değil, “halk”tan bahseder.

- İkiz Sözleşmelerin ortak 1. maddesinde,

Madde 1/1, *Tüm halkların kendi yazgılarını belirleme hakları vardır,*

1/3, *Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, ... halkların kendi kaderlerini belirleme hakkının gerçekleşmesini özendirir ... denmektedir.*

- Dostça İlişkiler Bildirisi’nde “Eşit Haklar İlkesi ve Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı” başlığında yine halk tabiri vardır.

- 18 Aralık 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine İlişkin Sözleşme’nin Başlangıç kısmında; ... *yabancı işgali altındaki halkların kendi kaderini tayini ve bağımsızlık haklarını tanımakla beraber ...* diyerek halktan bahsedilmiştir. Yani uluslararası belgelerin büyük kısmı kendi kaderini tayin hakkının azınlık değil, halk hakkı olduğunu göstermektedir.

BM metinlerinde de “halk” kavramı kullanılmakta ve ağır basmaktadır. BM’de kendi kaderini tayin hakkının muhatabı olarak halklar görülmektedir.

Buna mukabil azınlıklar, uluslararası toplumda insan hakkı kapsamında ele alınır ve onlar için “koruma” söz konusudur. Yani azınlık hakkı bağımsız olma ve kendi kaderini tayin hakkından ziyade, genel olarak korunma hakkıdır. Bunu destekleyen uluslararası belgelerin/girişimlerin birkaçı şunlardır:

- Avrupa Konseyi bağlamında *Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi*. Şubat 1995’te kabul edilip 1 Şubat 1997’de yürürlüğe giren Sözleşmeye göre azınlıkların asimilasyona karşı korunma, ayrımcılığa maruz kalmama, eşit muamele görme ve devlet yaşamına katılma hakları vardır. Dikkat edileceği üzere “kendi kaderini tayin hakkı” yoktur.

- BM *Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi*, (özellikle m. 27)

- AGİK sürecinin *İnsani Boyut Mekanizması* ve *Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği*, azınlıkların korunmasını sağlar.

Netice itibarıyla, uluslararası belgelerde “halklar”a tanınmış olan kendi kaderini tayinin, azınlıkların da kullanabileceği bir hak olup olmadığı azınlık haklarına ilişkin temel sorunlardan birisi olmuştur. Kanaatimizce ve yukarıda belirtilen belgelere göre diyebiliriz ki; halkların kendi kaderini tayine hakkı olmasına karşılık, azınlıkların böyle bir hakkı yoktur. Azınlık hakları ile kendi kaderini tayin hakkı hep ayrı tutulmuştur. Günümüzde ulus devleti zayıflatan küreselleşme, onun karşısında azınlıkları güçlendirmekle⁶⁵ birlikte bu hak henüz azınlıklar için geçerli değildir.⁶⁶ Küreselleşmenin etkisi azınlıkların içinde yaşadıkları devletten ayrılmalarının güçlenmesi ve kolaylaşması şeklinde değil, yaşam durumlarının iyileşmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Binaenaleyh azınlıkların da halk gibi içinde yaşadığı devletin toprak bütünlüğüne saygı göstermeleri ve haklarını kötüye kullanmamaları yükümlülüğü vardır.⁶⁷

B. Halk ve Ulus

Genel anlamda ulus (millet); dil, din, etnik köken, tarihsel geçmiş vb. bir dizi özellikle kendilerini yabancılardan ayıran ve bu özelliklerden bir ya da birkaçına dayanan bir ortaklığa sahip hareketli bir sosyal ve siyasal topluluk olarak tanımlanabilir.⁶⁸

Çeşitli tanımlarından ve uluslararası belgelerden çıkarılan yoruma göre, halk ve ulus kavramlarının hem birbirinden farklı hem de birbirinin aynı olduğu izlenimi doğmaktadır. Ortaya bu iki kavram hakkında iki karşıt görüş çıkmıştır. Halk ve ulusun aynı olduğu görüşüne göre, bu iki kavram aynı anlama gelecek şekilde birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. I. Dünya Savaşı ertesinde kendi kaderini tayin hakkını savunan Lenin halkla birlikte ve aynı anlamda olacak şekilde ulus terimini de kullanmaktaydı.⁶⁹ 1950’lerde ise, “halk” ve “ulus” terimlerinin, kendi kaderini

⁶⁵ Kurubaş, *Asimilasyondan ...*, s. 106.

⁶⁶ Bu farkın temel sebebi, kendi kaderini tayinin özünde bir halkın kendi *siyasi konumunu* belirleme hakkı olmasına karşılık; azınlık haklarının daha ziyade *kimliklerini* kabul ettirme hakkı niteliğinde olmasıdır. Fakat azınlık hakları, içsel kendi kaderini tayin hakkıyla ilişkilendirilebilmektedir. Ertan Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002, ss. 50-51.

⁶⁷ Kurubaş, *Asimilasyondan ...*, s. 88.

⁶⁸ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 697.

⁶⁹ Hatta Lenin’in kitabının ismi de “Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı”dır. Lenin, halk anlamında ulus kavramını kitabın pek çok yerinde kullanmaktadır. Örneğin s. 10, 47, 48, 75, 126, 127, 130.

tayinde, eşanlamalı olduğu belirtilmekteydi. Bazen “halk” ve “ulus” kavramları arasında, kavramların gelişkin bir birliği temsil ettikleri görülür.⁷⁰ En önemlisi de günümüzde halâ geçerli olan BM Andlaşması m. 1/2’ de, halk anlamında milletten bahseder. Kimi yazarlar da kendi kaderini tayinin öznesi olarak ulustan⁷¹ bahseder.

Halk ve ulusun farklı olduğu görüşü de oldukça yaygındır. Tarihsel olarak BM’den örnekleyelim. 4 Aralık 1950/421 (V) sayılı Genel Kurul Kararının⁷² D Maddesinde İnsan Hakları Komisyonu’nun “halkların ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının temini için (gerekli) yol ve araçlar” ile ilgili bir çalışma yapması istenmiş, 5 Şubat 1952/545 (VI) sayılı kararla⁷³ da, İnsan Hakları Bildirisi’ne, “Bütün halkların kendi kaderlerini tayin etmeleri haklarıdır” şeklinde bir madde ilave edilmesi öngörülmüştür. Bu karara sonradan komisyonca “uluslar” terimi de eklenmiştir.⁷⁴ Görüldüğü gibi bu metinlerde halk ve ulus farklı zikredilmiştir. Yine İnsan Hakları Komisyonu’nun hazırladığı F I ve F II karar taslaklarında geçen millet kelimesi halktan farklı olarak, bağımsızken sonradan çeşitli sebeplerle bu konumlarını kaybetmiş toplulukları ifade etmektedir.⁷⁵ Dünyanın yeniden şekillendiği II. Dünya Savaşı sonrasında örneğin devlet kurma bakımından, kendi kaderini tayin hakkının öznesi de “ulus”lardan çok “halk”lar olarak ifade edilmiştir.⁷⁶

“Halk”ların haklarından söz edilen devletler hukuku metinlerinde yer alan “halk” kavramı “ulus” yahut “etnik grup” kavramından farklı bir anlam taşımaktadır.⁷⁷

Bkz. Vladimir İliç Lenin, *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*, Çev. Muzaffer Erdost, 8. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1992.

⁷⁰ Bring, s. 28.

⁷¹ Çavuşoğlu, s. 66.

⁷² Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, s. 469.

⁷³ Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ...*, s. 469.

⁷⁴ Buket Önal, “Self-Determinasyon Hakkı Ve Kıbrıs Sorunu (1925-1983)”, (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995), s. 17.

⁷⁵ Bilge, s. 138.

⁷⁶ Özdek, s. 309.

III. KENDİ KADERİNİ TAYİNİN GELİŞİMİ

A. KAVRAMIN KAYNAĞI VE ULUSLARARASI SİYASİ BİR GERÇEKLİK OLARAK KENDİ KADERİNİ TAYİN

1. Kavramın Doğuşu

Öğretide ilkenin ne zaman doğduğuna ilişkin net bir tarih veya olay yoktur. Yazarlar ilkenin doğuşunu Aristo'dan⁷⁸, Aydınlanma Çağı⁷⁹ ve bu çağın düşünürleri John Locke (1632-1704) ve Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)'dan, Amerikan Devrimi'nden, Fransız Devrimi'nden hatta daha yakınlarda BM Andlaşması'ndan başlatabilmektedir. Biz, somut bir şekilde ilk kez uygulamaya konulması nedeniyle, başlangıç olarak Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni esas almayı uygun bulduk.

a. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi

Kendi kaderini tayin kavramı yönetim⁸⁰ kadar eskidir ve çok yönlü ideolojik kökenleri vardır. Bugün anlaşıldığı biçimiyle ise kendi kaderini tayin hakkının ilk siyasi ve ideolojik kökenleri 18. Yüzyıldaki Aydınlanma felsefesinde görülür.⁸¹ Bu dönemde Batı dünyasında kendi kaderini tayin hakkı ilkesi varlığını en az iki felsefi düşünceye borçludur; eşitlik ilkesi ve yönetenlerle yönetilenler arasında var olduğuna inanılan sosyal sözleşme fikri.⁸² Rousseau, *Toplumsal Sözleşme*'de toplumun ortak

⁷⁷ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 74.

⁷⁸ Max M. Kampelman, "Secession and the Right of Self-Determination: An Urgent Need to Harmonize Principle with Pragmatism", *The Washington Quarterly*, Vol. 16, No. 3, (Summer 1993), s. 6.

⁷⁹ Çavuşoğlu, s. 66.

⁸⁰ Gunter Lauwers and Stefaan Smis, "New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosovo Crisis", *Nationalism And Ethnic Politics*, Vol. 6, No. 2, (Summer 2000), s. 43.

⁸¹ Çavuşoğlu, s. 66.

⁸² Tuncay, s. 6.

çıkar ve kendi kaderini tayine dayandığını belirtmiştir.⁸³ Bu çerçevede, devlet iktidarının halk iradesinden kaynaklanması gerektiği ve kendi kaderini tayin hakkının, halkı anayasa yapan otorite haline soktuğu kabul edilmektedir. Yine bu dönem aydınlarından Locke'un yazılarında görülen ana temalardan biri şöyledir: "iktidar gücü gayrimeşru arttığında veya yaşama gücü zalim bir karakter halini aldığı bir birey veya ulusal toplulukların doğal olarak bu hakkı vardır."⁸⁴

Liberal demokrasi düşüncesiyle yakından ilişkili olan ve bu yönüyle tamamen Avrupa kökenli⁸⁵ olan ilke, bu eski temellere rağmen, ancak demokrasinin modern bir şekilde ortaya çıktığı 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra sağlam temellere dayanmaya başladı.⁸⁶ Kuzey Amerika sömürgelerinin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmalarının ifadesi olan 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi (ABB)⁸⁷ ile belgelendirilmiş ve böylece siyasi ve hukuki bir anlam kazanmıştır.

Amerikalı düşünürleri de etkileyen kendi kaderini tayin fikri hem halk egemenliğini gerçekleştirmede hem de Amerika'nın bağımsızlığını haklı göstermede yani meşrulaştırmada kullanılmıştı. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi bundan şöyle bahsetmektedir;

Bir ulus, kendini bir başka ulusa bağlayan siyasal bağları koparma, doğa yasalarının ve Tanrı'nın, o ulusa dünya devletleri arasında bahsettiği bağımsız ve eşit yeri alma gereği duyabilir.

Biz şu gerçekleri aşikar olarak kabul ediyoruz ki; bütün insanlar eşit olarak yaratılmışlardır ve Yaratıcı tarafından terk edilmez haklarla bezenmişlerdir. Bunların başında ise, yaşam, özgürlük ve mutluluğu takip etme hakkı gelmektedir. İşte bu hakları garantiye almak için insanlar arasından meşru güçlerini idare edilenlerin rızasından alan hükümetler oluşturulmuştur: İşte ne zaman herhangi bir yönetim bu amaçları tahribe yönelirse, insanların hakkı ya o yönetimi değiştirmek ya da bu ilkeleri benimseyecek yeni bir idareye yol açmak için onu ortadan kaldırmaktır.⁸⁸

Amerikan halkı bu bildiri ile artık dış bir yönetim yani İngiltere tarafından idare edilmeye razı olmayacaklarını bildiriyorlardı. Artık kendi kaderlerine kendileri

⁸³ Baskın Oran, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Güncelleştirilmiş 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1997, s. 53.

⁸⁴ Önal, s. 12.

⁸⁵ Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ...*, s. 466.

⁸⁶ Tuncay, s. 6.

⁸⁷ Bildiri, Amerika'nın Birleşik 13 Devletinin oybirliğiyle kabul edilmiştir. Tam metni için bkz. Janko Musulin (Der.), *Hürriyet Bildirgeleri*, Çeviren: Necmi Zekâ, İstanbul: Belge Yayınları, 1983, ss. 79-84.

karar vermek istemişlerdir. Bunun sonucu olarak ulusal kendi kaderini tayin hakkını iddia eden ilk sömürge halkı olmuş olmuştur.⁸⁹

İnsan haklarıyla ilgili tarihsel belgeler arasında önemli yer tutan Bildiri kendi kaderini tayin hakkına yer veren ilk belge olarak bilinir⁹⁰ ve Birleşik Devletler ulusunun kendi kaderini tayin hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan ettiğine ilişkin bu ibare, Amerikan toplumunun çokuluslu yapısı dikkate alındığında, dönemin “ulus” anlayışını da tipik biçimde yansıtır.

Whatt’ın belirttiğine göre kendi kaderini tayinin tarihi, bir devlet içerisinde yaşayan kimselerin hükümetlerini belirleme hakkı olarak ortaya çıkar.⁹¹ Bu nedenle en meşhur kullanıldığı yerlerden biri Amerikan Bağımsızlık İlanı olmuştur.

Neticede ana ülke İngiltere’yle 7 yıl süren savaşlardan sonra ABD’nin bağımsızlığı uluslararası hukukta yeni bir kavramın kabul edilmesine yol açtı. Artık içeriğinin ve anlamının, bu hakkı tanımlayan güçlerin görüşlerine göre şekillenebilen kendi kaderini tayin ilkesi, dünya haritasının belirlenişi ve bundan sonra geçirmesi muhtemel değişikliklere ilişkin olarak sıkça söz konusu olacaktır.

b. Fransız Devrimi ve Sonrası

20. Yüzyılın en çok sözü edilen kavramlarından olan kendi kaderini tayin ilkesi ilk kez Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nde yer almasına karşılık bir kısım yazar, ilkenin halkların birer ulus olarak varlıklarının bilincine varmalarını sağlayan Fransız Devrimi’nde doğduğunu kabul eder. Örneğin Bilge’ye göre, kökeni itibarıyla Fransız Devrimi’nin ilan ettiği ilkelerden birisi olup, esas olarak içsel anlamıyla 1789 tarihli Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi’nde ilan edilmiştir.⁹²

Kendi kaderini tayin demokratik, halk egemenliğine dayanan anayasanın ana ilkesidir. Siyasi bakımdan bu öğretisi Fransız Devrimi’yle kendini egemen ilan eden “ulus” tarafından gerçekleştirilmiştir. Friedrich Meinecke’ye göre 1789 Devrimi

⁸⁸ Musulin, s. 79.

⁸⁹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 9’dan Lawrence T. Farley, *Plebiscites and Sovereignty: The Crisis of Political Illegitimacy*, London: Westview Press, 1986, s. 30.

⁹⁰ Özdek, s. 291.

⁹¹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 8.

⁹² Bilge, “Milletlerin ...”, s. 134. Keza Gönlübol da Fransız Devrimi’nde doğduğu görüşündedir. Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: y. y., 1985, s. 348.

“kendi kaderini tayin” ve “halk egemenliği”, siyasi kendi kaderini tayin edebilme düşüncelerinden kaynaklanmıştır.⁹³ Devrimle, kralın tebası olarak görülen bireylerin ve halkların, kralın çıkarlarına göre, devredilebilir, durdurulabilir ya da korunabilir olduğu fikri sona ermiştir. Artık insanlar teba değil, yönetimin kendisine dayandığı temel unsurdur. Halk, devlet egemenliğini krallıktan alarak, halka vermiştir. Bu bakımdan ilke hükümetlerin halka karşı sorumlu olduğu anlayışına dayanır.

Kendi kaderini tayin *ülkenin devriyle* ilgili bir ölçüt olarak da ilk defa Fransa’da ortaya kondu. Ancak ilkenin “içsel” boyutunun kapsamı sınırlıydı: Sadece devletlerin sınırlarındaki değişikliklerde uygulanacaktı. Ne azınlıklar ne etnik, dini ve kültürel gruplar ne de sömürge halkları kendi kaderini tayin hakkına sahip sayılmıştı. Üstelik ilke, bugün “içsel kendi kaderini tayin hakkı” dediğimiz bir halkın kendi yönetimini özgürce seçme hakkından açıkça bahsetmemiştir.⁹⁴

Dahası Fransız devrimcileri bu öğretiyi başka egemenliklere ait toprakların Fransa’ya ilhakını meşrulaştırmak için kullandılar. Bu nedenle 1791’de ele geçirilen Avignon, Savoy ve Nice şehirlerinde devrimden hemen sonra dünyaya toprak kazanımının veya egemenlikte herhangi bir değişimin ilgili halkın rızası olmaksızın gerçekleşmemesi gerektiğini göstermek amacıyla halkoylamaları (referandum/plebisit) düzenlediler.⁹⁵ Bu şehirlerin ve 1793’te ele geçirilen Belçika ve Palatinate’nin ilhakının kendi kaderini tayin ilkesine uygun olduğunu ileri sürdüler. Çünkü bu yerler orada yaşayan halkın Fransa’yla birlik isteği gereğince ilhak edilmişti. Fransa’nın düşüncesine göre bir halkoylamasıyla sonuçlanmak kaydıyla ilhak “yasal”dı. Halbuki ortada kendi kaderini tayin hakkı söz konusu değildi. Halkoylamaları sadece Fransız yanlısı oy kullanılmışsa geçerliydi.⁹⁶

Fransız Devrimi, kendi kaderini tayinle ilgili olarak iki bakımdan önemlidir. Birincisi genel ifadeyle demokrasi anlamına gelen içsel kendi kaderini tayin gerçekleşmiştir. Halk egemenliği iktidar olmuştur. İkincisi de dışsal kendi kaderini tayinin bir şekli olan ülke devri/kazanımı uygulamasının örneklerini vermiştir.

Günümüzdeki anlamındakinden farklı uygulanması, çeşitli sınırlamalara tabi

⁹³ Ayşe Füsün Arsava, ““Selfdetermination” Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış Ve Aaland Adaları Sorunu”, *Seha L. Meray’a Armağan*, Cilt I, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981, s. 56.

⁹⁴ Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, ss. 11-12.

⁹⁵ Şahin, “İnsan ...”, s. 1325.

⁹⁶ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 12.

tutulmasına karşılık Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi ilkenin varlığının pekişmesinde ve gelişiminde önemli bir yere sahiptir. En önemlisi ilkenin dışsal boyutunun nesnel bir şekilde uygulanmasının ilk ölçütünü ortaya koymuştur: halkoylaması. Ayrıca günümüzdeki dışsal kendi kaderini tayinin kökenini bu dönemdeki kendi kaderini tayin anlayışından alması⁹⁷ bakımından da önemlidir.

Fransız Devrimi dünyanın siyasi akışında köklü değişikliklere yol açmış, bireylerin ve toplumların iradesinin iktidar olmasını sağlamış, artık geleneksel fikir ve anlayışlar yerini insan temelli değişikliklere terk etmiştir. Devrimin ortaya çıkardığı yeni fikirler öncelikle Avrupa'yı daha sonra da tüm dünyayı ulusalcılığa; bireyleri de, toplu olarak ulusal hareketlere yöneltmiştir. Böylece uluslararası toplumun gelişiminde önemli bir rol oynayan ilke tüm ulusların kendi siyasi konumlarını özgürce belirlemesine izin veren siyasi bir önerme olarak, önce Fransa'dan komşusu İtalya'ya, sonra da dünyaya yayıldı.⁹⁸ Kendi kaderini tayin fikrini ve Fransız Devrimi'ni Güney Amerika devletlerinin 19. Yüzyılın başında İspanya ve Portekiz'den bağımsızlıklarını almalarını takip etti.⁹⁹

Ancak büyük devletler 1815 Viyana Kongresinden sonra, kendi kaderini tayin hakkına önem vermediler, onu ilerletmediler. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı'nın Yunanistan'dan vazgeçmesini talep etmeleri bir istisna idi; 1830 Londra Konferansı'nda Yunanistan bağımsız bir devlet oldu. 1848 Devrimleri, Alman, İtalyan, Macar ve Polonyalılar arasında milli düşüncüyü güçlendirdi ve giderek kapsamlı sonuçlara yol açtı. Kendi kaderini tayin hakkı ilkesi bundan sonra, milli devlet birliği öğretisi ile iç içe yürüdü. Moldavyen ve Valakyen beyliklerinde yaşayan halkların istemleri göz önünde tutularak 1856 Paris Barış Anlaşmasıyla temeli atılan Romanya'nın, 1878 Berlin Kongresi'nde bağımsızlığı resmen tanındı. Bundan böyle, kendi kaderini tayin hakkı ilkesi politik süreçte rolünü oynadı; 1860'da İtalya'nın birliği ve on yıl sonra da 1871'de Alman birliğinin temeli atıldı.¹⁰⁰ 1878'den sonra artarak ve 1918'e doğru gittikçe artan bir güçle, kendi kaderini tayin, etnik veya dil olarak belirgin olan milli toplumların ayrılması

⁹⁷ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 13.

⁹⁸ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 13.

⁹⁹ Peter Malanczuk, *Modern Introduction to International Law*, 7th Revised Edition, The Hague: Routledge, 1996, s. 14.

¹⁰⁰ Bring, s. 22.

yoluyla, bir kuruluş çağrısı olarak görülmeye başladı. Genel olarak kendi kaderini tayin devlet olmayı desteklemiştir.¹⁰¹

c. Milliyetler İlkesi

Fransız Devrimi “Milliyetler İlkesi” (*Principe des nationalités*) adında yeni bir ilkenin doğmasına da öncülük etmiştir.¹⁰² Devrimin etkisiyle İtalyan siyasetçi ve hukukçusu P.S. Mancini tarafından ortaya atılan ilkenin doğmasının temel sebebi, aynı devlet içindeki bir halkın, diğer halklardan farklı milliyette olmasıdır. Bu farklılık aynı devlet içinde bulunan milli toplulukların bağımsızlıklarını kazanarak kendi başlarına yeni devletler kurmayı arzu etmelerine yol açmıştır.¹⁰³

“Milliyetler ilkesi”, halk egemenliği üzerindeki fikirlerin uluslararası ilişkilere uygulanmasıdır. Mancini’nin, uluslararası ilişkilerde “devleti” değil “ulusları” özne olarak görmesiyle, millet niteliği kazanabilmiş toplumlara ilke gereği tabii,¹⁰⁴ meşru ve zaruri bir hak olarak, kendi devletlerini kurma hakkı tanınmıştır. İlkeyle devletin beşeri unsuruna özel bir önem verilmiş ve milliyet esaslı devletler hukukunun temeli yapılmak istenmiştir.¹⁰⁵ Ancak bu kuram daha sonraları Mancini tarafından terk edilmiş, 19. ve 20. Yüzyıl devletler hukukuna doğrudan doğruya etki yapmamıştır.¹⁰⁶

İlkeyi savunanlar ulusal devleti ideal devlet olarak görmüş ve her halkın kendine ait bir devletin olması, yani mukadderatlarını kendi hür iradeleriyle tayin etmeleri gerektiğinden hareket etmiştir.

Buna karşılık ilke, siyasi bir güç olarak yankı bulmakla birlikte, öğretide ve çok taraflı anlaşmalarda fazla kabul görmemiştir. Çeşitli yorumlara yol açması, kıstasları açık ve kesin olarak tespit edilememesinden dolayı uygulamada hissedilen güçlük ve suistimaller yüzünden, ilke itirazlarla karşılaşmıştır.¹⁰⁷ Bu nedenle ilkenin, özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında uluslararası hayatta büyük bir rol oynamakla

¹⁰¹ Marttu Koskenniemi, “Günümüzde Milli Self Determinasyon: Hukuki, Teori ve Uygulama Sorunları”, Çeviren: M. Hakkı Çaşın, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (Haziran 1997), s. 294.

¹⁰² Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 148. Kendi kaderini tayin kökenini XIX. yüzyıldaki “milliyetler ilkesi”nde bulur. Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2000, s. 103.

¹⁰³ Meray, s. 138.

¹⁰⁴ Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 57.

¹⁰⁵ Meray, s. 138.

¹⁰⁶ Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 57.

¹⁰⁷ Meray, s. 138.

beraber, yazarların büyük çoğunluğunca, yalnızca bir siyasal ilke oluşturduğu ve hukuki bağlayıcılığa sahip olmadığı kabul edilmektedir.¹⁰⁸

Bununla beraber uluslararası alanda, uluslararası politika yapımcılarının oldukça önemseydiği bir ilke olmuştur. Örneğin I. Dünya Savaşı'nın amaçlarından birisi de milliyetler ilkesini gerçekleştirmektir. Bu durum Winston Churchill tarafından şu şekilde belirtilmiştir: “*Biz bu savaşın Avrupa'nın haritasını milliyetler ilkesine göre değiştirmesini istiyoruz.*”¹⁰⁹ Avrupa'da 1914'te 20 olan devlet sayısı, savaş sonrasında 26'dır.¹¹⁰ İlkenin zafer kazandığı bir dönem varsa bu dönem I. Dünya Savaşı'nın ertesine denk düşmektedir. 1918'den sonra da hiçbir zaman, haritanın milliyetler ilkesine göre çizilmesine yönelik sistemli bir girişime kalkışılmamıştır. Milliyetler ilkesi de içerik değiştirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın dayattığı Avrupa'da fiili ulusal devlet modeli, devlet sınırlarının milliyetle uyumlu kılınmasının olanaksızlığını göstermiştir.¹¹¹ O nedenle artık ilke, “her ulusa bir devlet” şeklinde formüle edilmemiştir. Bu yeni boyutu ışığında, her milletin mevcut devlet yapısı içinde korunmasını, saygı görmesini ve ona serbest gelişme imkânı verilmesini gerektirmektedir.¹¹²

İlke 19. Yüzyılda, büyük Avrupa devletleri tarafından bir güç politikası aracı olarak kullanılmış ve imparatorlukların parçalanmasında etkili olmuştur. O zamanlar bu siyasal ilke büyük istikrarsızlıklara ve çalkantılara sebebiyet vermiştir. Bugün bile, Balkanlarda, Ortadoğu'da, Kafkaslarda ve Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar zaman zaman 19. Yüzyıldaki, “Doğu Sorunu”nun¹¹³ günümüzdeki uzantıları gibi değerlendirilmekte ve ülkenin parçalanması endişesi, üstesinden gelinmesi zor tarihsel korkulara yol açabilmektedir.¹¹⁴

¹⁰⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996, s. 7.

¹⁰⁹ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 8.

¹¹⁰ Kısa süreliğine kurulan Özgür İrlanda Devleti'ni (1922-1937 arasında) de eklersek, 27'dir. Hobsbawm, s. 49.

¹¹¹ Özdek, ss. 299-301.

¹¹² Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 7.

¹¹³ Doğu Sorunu, Osmanlı Devleti'nin parçalanmaya başlamasıyla birlikte, 19. Yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa devletlerinin, Osmanlı topraklarına yönelik politikaları çerçevesinde ortaya çıkan uluslararası sorundur. Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 248.

¹¹⁴ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 148.

2. Lenin ve Wilson'ın Görüşleri ve Kavrama Katkıları

a. Lenin ve Sosyalist Dünyada Kendi Kaderini Tayin

Kendi kaderini tayin hakkı ilkesi, sadece Batı milliyetçiliğinin bir ürünü değildir. Sosyalist düşüncede de bu konu önemli bir yer edinmiştir. Karl Marks (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) zamanından beri amaçlarına ulaşabilmek için sosyalistler, halkların kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmeleri ilkesine başvurmuşlardır. Marks ve Engels, Avrupa'da, Avusturya ve Rusya gibi çokuluslu devletlerde baskı rejiminin egemen olduğu bir dönemde yaşamışlar, bu devletlerde ulusal kimliklerine kavuşmak için çeşitli halkların kendi kaderlerini tayin etmek istediklerini gözlemlemişlerdir.¹¹⁵

Bu ilke Bolşevikler tarafından da benimsenmiş ve savunulmuştur.¹¹⁶ Rusya'daki sosyal demokratların önde gelen kuramcılarında Lenin ve Stalin de ilkeyle özel olarak ilgilenmişlerdir.¹¹⁷ 1913'te Josef Stalin *Marksizm ve Milli Mesele* adlı kitapçığını yayımladı. "Ulus" kavramından hareket eden Stalin, kendi kaderini tayin hakkının, bir ulusa, ana devletten tam ayrılma ya da özerklik hakkı verdiğini savunuyordu.¹¹⁸ Yine Stalin, Lenin'e gönderme yaparak, ulusların kaderlerini kendilerinin tayin etmesi sorununun "proleterya devriminin bir parçası" olduğunu, emperyalizmi zayıflatan ve devrilmesini kolaylaştıran hareketlerin desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁹ Bu görüşler doğu ve batı arasındaki farkı gösterir niteliktedir.

1914'te Vladimir I. Lenin'in *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı* makalesi yayımlandı. Lenin milletler meselesinin çözümü için ilkenin ısrarlı savunucusu oldu ve "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" adıyla ilkeyi daha da geliştirdi. Konu

¹¹⁵ Gönlübol, s. 342.

¹¹⁶ Kamber Soypak, "Self-Determinasyon, Azınlık Hakları ve Uluslararası Sözleşmeler", *Humanite*, Sayı 3, (Ağustos 2003), s. 91.

¹¹⁷ Arsava, "Selfdetermination" ..., s. 59.

¹¹⁸ Bring, s. 22.

hakkındaki fikirlerini *Emperyalizm Hakkında* adlı kitabını yazarken 1915-Temmuz 1916 arasında geliştiren Lenin'e göre, kavram, "kendisinin temelde ekonomik olan emperyalizm çözümlemesinin siyasi uzantısı"ydı¹²⁰ ve baskı altındaki halkların özgürleşmesine neden olmuştur ki, bu durum sosyalist devrimin başarılı olmasına katkıda bulunmuştur.¹²¹ O dönemin Sovyet bildirimleri ve Lenin'e göre kendi kaderini tayin ilkesi üç bileşenden oluşmaktaydı. İlk önce, kendi kaderini tayin hakkı etnik veya ulusal grupların kendi özgür iradeleriyle talep edilebilirdi. Buna göre, bu hak sadece sömürge altında yaşayanlara değil, bütün gruplara devletten ayrılma, ayrılmama veya özerklik talep etme hakkı veriyordu. Pek çok Sovyet metni buna atıfta bulunmuştur, örneğin 1918 Sovyet Anayasası açıkça ayrılma hakkını tanımıştır. İkincisi, askeri çatışmalardan sonra, devletlerin toprak paylaşımı durumunda ileri sürülebilecek ve uygulanabilecekti. Üçüncüsü, sömürgeleşmeyi önleyici bir varsayım olup sömürgeleri özgürleştirmeyi amaçlayan bir ilkeydi.¹²² Yani sömürge halklarının bağımsızlıklarını kazanabilmeleri anlamına gelmektedir.

Lenin'e göre, kendi kaderini tayin hakkı, ayrılmacılığı da kapsamaktaydı.¹²³ Hatta ilkenin uygulanma yöntemlerinden birincisi bu yoldu.¹²⁴ Lenin; "*Rusya sosyal-demokratları bütün ulusların kendi devletlerini kurmaları ya da içerisinde yaşamak istedikleri devleti seçmede özgür oldukları hususlarını ısrarla savunmalıdırlar*" diyerek uluslara bağımsızlık vadeliyordu.¹²⁵ Her nerede, uluslar arasında *zora dayanan* bağlar olursa ayrılma hakkını azimle ve *kayıtsız şartsız* savunacaklarını ifade etmiştir.¹²⁶ Buradan sonuçla, "ulusların kendi kaderlerini tayin etmesi o ulusların yabancı ulusal bütünlerden siyasal bakımdan ayrılma ve bağımsız bir ulusal devlet oluşturmaları" anlamına gelmekte olup bunun dışındaki bir anlamı yanlıştır.¹²⁷ Ulusların ayrılma hakkının tanınmasının, "devletin çözülüp dağılması" tehlikesini artıracakını¹²⁸ ileri süren bazı Marksçılara¹²⁹ cevaben Lenin, tam tersine bu

¹¹⁹ Çavuşoğlu, s. 67.

¹²⁰ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 15'den A. J. Mayer, *Wilson vs. Lenin. Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918*, Cleveland and New York: 1964, s. 298.

¹²¹ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 15.

¹²² Cassese, *Self-Determination ...*, s. 16.

¹²³ Kampelman, s. 6.

¹²⁴ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 17.

¹²⁵ <http://www.academical.org/dergi/makale/s6rusyaetnopolitik2.htm>, 30.7.2004.

¹²⁶ Lenin, s. 120.

¹²⁷ Lenin, s. 49.

¹²⁸ Rus içişleri bakanlığının görüşü; kendi kaderini tayin hakkını yavaştan alın yoksa devlet dağılır, idi. Lenin, s. 119.

tehlikenin *azalacağını* ileri sürer ve ispat için de şu örneği verir: Boşanmayı savunan bir kişiyi aile bağlarını yıkmak istemekle suçlamak ne kadar ahmakça ve ikiyüzlüce ise, kendi kaderini tayin özgürlüğünü savunanları da, ayrılmayla suçlamak, o ölçüde ahmakça ve ikiyüzlücedir.¹³⁰ Yine Lenin bir ülke için esas parçalanmanın gerçek demokrasinin uygulanmaması ve o ülke içerisindeki ezilen ulusların ezilmeye devam etmelerinin varlığı durumunda olabileceğini vurgulamıştır.¹³¹

Lenin sömürge altındaki uluslarla diğer ulusların ayrılma olgularını farklı yöntemlere bağlamıştır. Ona göre ayrılma sorununu demokratik olmayan yoldan çözüme bağlamak olanaklı değildi, yani ayrılma demokratik yolla olmalıydı.¹³² Bu, zorlayıcı yöntemlere başvurmadan bir halk oylamasıyla yerine getirilebilirdi. Buna mukabil sömürge yönetimindeki halkların bağımsızlık için silahlı mücadeleye başvurma hakları vardı.¹³³

Lenin'e göre ulusların kendi kaderini tayin hakkını tanımanın bir sonucu da "ilhak"a karşı çıkmaktı. Çünkü ilhak bir ulusun bu hakkının *çiğnenmesi* ve devlet sınırlarının *halkın iradesine karşı olarak* saptanmasıydı.¹³⁴

Lenin kendi kaderini tayin hakkını I. Dünya Savaşı sırasındaki bir "ulusal sorun" olarak gördü.¹³⁵ Rusya'da Rus olmayan uluslar arasında ulusal bir devrimin de başlamasıyla ki,¹³⁶ bu ilkenin birer uygulaması olarak, devrimin ardından ilk olarak Ukrayna, Beyaz Rusya, Finlandiya, Moldavya, Polonya, Tuva, Kuzey Kafkas devletleri, Kafkasötesi ve Baltık cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan ettiler.¹³⁷ Devrim ülkedeki ulusal hareketleri özendirerek merkezkaç eğilimleri güçlendirmişti. Fakat iç savaşın kazanan tarafı olan Bolşeviklerin ülkenin büyük kısmında "savaş komünizmi" rejimini uygulamaları Ruslar dahil bütün halkların ulusal kendi kaderini tayin etme süreçlerini dondurmuş oldu.¹³⁸ Yeni devletler daha sonra Sovyet Rus birliklerine boyun eğdiler.

¹²⁹ Fedor Fedoroviç Kokoşkin (1871-1918) gibi.

¹³⁰ Lenin, ss. 73-75.

¹³¹ Yeniçağ, 9.8.2003. www.stwing.upenn.edu/~durduran/hamambocu/authors/ulu/ulu7_9_2003.html, 30.7.2004.

¹³² Lenin, s. 11.

¹³³ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 17.

¹³⁴ Lenin, ss. 145-146.

¹³⁵ Tuncay, s. 7'den Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1990, s. 32.

¹³⁶ Bring, s. 23.

¹³⁷ Devletlerin bağımsızlık tarihleri: Ukrayna (7.11.1917), Finlandiya (1917), Litvanya (16.2.1918), Ermenistan (28.5.1918), Moldavya (Haziran 1918), Polonya (11.11.1918), Letonya (18.12.1918), Gürcistan (1918).

Elbette Sosyalistler içinde de ilkeyle ilgili fikir ayrılıkları da olmuştu. RSDİP Tüzüğü'nün 9. maddesi ulusların kendi kaderini serbestçe tayin etmeleriyle ilgiliydi. Rosa Luxemburg maddenin ve ilkenin ütopyik, soyut, burjuvaya özgü bir kavram olup,¹³⁹ “aşırı ölçüde kapsayıcı” olduğunu, “yavanlıklar” ve “metafizik ibareler” içerdiğini ileri sürmüştür.¹⁴⁰ Ulusların kendi kaderini tayin hakkına karşı çıkanların temel savı bunun “gerçekleştirilemeyeceği” noktasında olmuştur.¹⁴¹

Sonuç olarak Lenin, uluslararası topluma kendi kaderini tayin hakkının halkların kurtuluşu için genel bir ölçüt olarak oluşturulması konusunda ısrar eden ilk kişiydi. Daha önce bu konuda Stalin de yazmıştı fakat uluslararası düzeyde etkili bir şekilde teklif eden kişi Lenin'di.¹⁴² Lenin ve daha sonra onun fikirlerini benimseyen diğer Sovyet liderleri kendi kaderini tayin kavramının savunuculuğunu halkları korumak için değil, siyasi ve ideolojik emellerine ulaşmak için yaptılar. Sosyalizmin çıkarları ilkenin hep önünde gelmişti.¹⁴³ İlke Lenin tarafından sınıf ayrımcılığı çıkarlarını geliştirdiği için desteklendi. Örneğin ayrılma, baskıcı uluslara karşı, bu arada Çarlığa karşı¹⁴⁴ mücadelede takip edilmesi gereken bir taktikti.¹⁴⁵ Kendi geleceğini kendisinin tayin etmesi ilkesi, sadece 20. Yüzyıl başlarında değil, Soğuk Savaş zamanında da kapitalist dünyayı yıkmak için bir araç olarak kullanılmak istenmiştir. O halde denilebilir ki, kendi kaderini tayin ilkesi sosyalistlerce, ulusların bağımsızlığı, daha da önemlisi sosyalizmin güçlendirilmesi felsefesiyle ele alınmıştır.

Bir araç olarak kullanılmasına rağmen ilke, Sovyetler Birliği'nin özellikle sömürge karşıtı boyutuyla ilgilenmesi sonucu, uluslararası alanda değer kazanmış ve BM Andlaşması'na dahil edilerek, uluslararası hukukun bir konusu haline gelmiştir. Zira Rus Devrimiyle, kendi kaderini tayini, ilk olarak Bolşevik öğretisi devletler hukuku ilkesi olarak yorumlamıştır.

Lenin'in geliştirdiği programın hayata geçemediği de ortadadır ve özellikle

¹³⁸ <http://www.academical.org/dergi/makale/s6rusyaetnopolitik2.htm>, 30.7.2004.

¹³⁹ Juan Gómez-Quiñones, “Critique on the National Question, Self-Determination And Nationalism”, *Latin American Perspectives*, Issue 33, Vol. IX, No. 2, (Spring 1982), s. 65.

¹⁴⁰ Lenin, s. 54.

¹⁴¹ Lenin, s. 155.

¹⁴² Cassese, *Self-Determination ...*, ss. 14-15.

¹⁴³ Fatma Taşdemir, “Yeni Dünya Düzeninde Selfdeterminasyon”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 6.

¹⁴⁴ Bir görüşe göre ulusların bağımsızlık isteklerine bu derece destek olmak esasen Çarlığı yok etme gayretinden kaynaklanıyordu. <http://www.academical.org/dergi/makale/s6rusyaetnopolitik2.htm>, 30.7.2004.

Stalin döneminin milliyetçi politikaları Lenin'in ilkelerinden kökten ayrılır. Öyle ki, 1939-40'da Sovyetler Birliği, Polonya ve Finlandiya hariç Çarlık Rusyası'nın yitirdiği her toprağı geri almıştır.¹⁴⁶

b. Wilson ve Kendi Kaderini Tayin

Halkların kendi kaderini tayini, Lenin'le, hatta ondan daha ziyade Amerikanın meşhur başkanlarından birisi olan, Woodrow Wilson (1856-1924)'la birlikte anılmaktadır.¹⁴⁷ ABD'nin I. Dünya Savaşı'na katılımının yüksek değerler uğruna olması gerektiği düşüncesinde olan Wilson bunu sağlamak için barış koşullarıyla ilgili önerilerinin özeti niteliğindeki "14 İlke"sini oluşturdu ve savaş sürerken, 8 Ocak 1918'de Amerikan Kongresi'nde okuduğu bir bildiriyle¹⁴⁸ dünyaya ilan etti.

14 İlke arasında halkların kendi geleceklerini belirleme ilkesi de yer almıştır.¹⁴⁹ Devletin beşeri unsuruyla da ilgili olan ilke, genel olarak Wilson tarafından, 1915-1918 arasındaki¹⁵⁰ çeşitli ifadelerinde belirtilmişti. Örneğin 8.1.1918'deki Kongre konuşmasında, 11.2.1918'deki "Dört Nokta" açıklamasında, 6.4.1918'deki Baltimor ve 4.7.1918'deki Mount Vermont konferanslarında kendi kaderini tayin hakkı çağdaş dünyanın temel ilkesi olarak gösterilmişti.¹⁵¹ Konuşmalarında savaştan yenik çıkan milletlerin, küçük milletlerin ve sömürge altındaki halkların da kendi kaderini tayin hakkı olduğunu ifade ederek, bundan böyle uluslararası sistemin güç dengesine değil, etnik kendi kaderini tayin ilkesine dayandırılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵²

¹⁴⁵ Tuncay, s. 7.

¹⁴⁶ Özdek, s. 304.

¹⁴⁷ Kampelman, s. 5.

¹⁴⁸ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Cilt I: 1919-1980*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 100. Ayrıca "Wilson'ın 14 İlkesi"nin tamamı için bkz aynı sayfa.

¹⁴⁹ "Kendi kaderini tayin" ibaresi tam olarak geçmemekle beraber, bu 14 ilkenin altı tanesi kendi kaderini tayinle ilgiliydi. Şahin, "İnsan ..., s. 1326.

¹⁵⁰ Meray, s. 139.

¹⁵¹ Arsava, "Selfdetermination" ..., s. 59.

¹⁵² Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, 3. b, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002, s. 11.

Wilson'un Versay Barışının temellerinden biri olarak kendi kaderini tayin hakkını benimsemesi kendi döneminde Amerika'da, hatta kendi yönetimi içinde bile kuşkuyla karşılandı, gelecekteki olumsuzlukların bir işareti sayıldı. Amerikan Uluslararası Hukuk Derneği'nin (1907) kurucusu olan Wilson'un kendisi de bir uluslararası hukukçuydu. Ama uluslararası hukuka yeni bir sorun kattığı görüşünde olan Wilson'un Dışişleri Bakanı ve danışmanı Robert Lansing bile, 30 Aralık 1918'de güncesine, ilkenin "tatminsizlik, karışıklık ve isyan" yaratmasının muhtemel olduğunu ve terimin kendisinin bile "düpedüz bir barut fıçısı" olduğunu yazarak¹⁵³ eleştiride bulunur:

İlke barış ve huzur için bir tehlikedir. Birçok toprakta/ülkede kargaşaya yol açar. Terim dinamitle yüklüdür. Gerçekleştirilmesi asla imkan dahilinde olmayan umutların yükselmesine neden olur. Korkarım ki o binlerce kişinin canına mal olacaktır. Ne acılara sebep olacak!¹⁵⁴

Wilson'a göre kendi kaderini tayinin uluslararası düzeyde; her halkın idaresinde yaşayacağı hükümeti seçme hakkı; ulusal isteklerle uyumlu olarak Orta Avrupa devletlerinin yeniden yapılanması; ülke değişimlerine ilişkin sorunların çözümünde başvurulabilecek bir ölçüt ve sömürgeci devletlerin çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde sömürge yönetimi altında bulunan halkların iddialarının çözümünde hesaba katma şeklinde dört yönü vardı.¹⁵⁵ Nitekim bu dönemde hem bağımsız devlet kurma hem de ayrılma hakkı şeklinde ilkenin anlamında genişleme olmuştur.

ABD Başkanı için kendi kaderini tayin halk egemenliğinin mantıksal bir sonucu olup hükümetlerin yönetilenlerin rızasına dayanması fikriyle eş anlamlıydı ve halkların özgürce kendi yöneticilerini seçme hakkından oluşmaktaydı.¹⁵⁶ Uzun bir süre ilkenin içsel boyutu niteliğindeki bu görüşü savunurken Wilson'un görüşleri, halkın yönetiminde olacağı egemenliği seçme, yabancı efendilerden kurtulma ve bir mal gibi egemenlikten egemenliğe devredilmeme hakkını içeren ilkenin dışsal boyutunu da kapsamaya başladı.¹⁵⁷

¹⁵³ Strobe Talbott, "Karşılıklı Bağımlı Bir Dünyada Kendi Kaderini Tayin Hakkı", *Foreign Policy*, Yıl 3, Sayı 9-10, (Bahar-Yaz 2000), s. 101.

¹⁵⁴ Kampelman, s. 7.

¹⁵⁵ Cassese, *Self-Determination ...*, ss. 20-21.

¹⁵⁶ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 19.

¹⁵⁷ Pomerance, *Self-Determination ...*, s. 1.

“Yeni dünya düzeni”nin kurulmasını amaçlayan Paris Barış Görüşmelerinde Wilson ortaya çıkacak küçük ulusların, uluslararası düzeni bozacağı şeklindeki Avrupa yaklaşımını reddetti. Amerika’nın görüşüne göre, savaşlara neden olan kendi kaderini tayin ilkesinin varlığı değil, tersine yokluğu idi.¹⁵⁸ Onun nazarında, düzenin kurulmasında *meşruluk*tan daha önemli olan şey halkların *adaleti* idi. Sürekli barış, ancak “haklı barış (*just settlement*)”ın kurulmasıyla sağlanabilirdi.¹⁵⁹ Bu amaçla Wilson ilkeyi kendisinin başkanlığındaki kurulun oluşturduğu MC (Cemiyet-i Akvam) Sözleşmesi’ne koymak istedi. Teklifinde Cemiyet üyelerinin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı ile kavramı bağdaştırma amacı vardı. Fakat İngiltere özel olarak İrlanda sorunu genel olarak da imparatorluk yüzünden böyle birşeye kesinlikle karşıydı. İngiltere’ye bağlı G. Afrika Birliği’nden General Jean Smuts Wilson’u şöyle diyerek etkiledi: “*Emperyalizm dönemi sona erdi. Nasıl geçmişte imparatorluklar halkların bir federasyonu olarak görev yapmışsa, şimdi de ulus devletleri denetleme mekanizması, Commonwealth’den esinlenmesi gereken MC olacaktır.*”¹⁶⁰ Ayrıca kavram fazlasıyla özelliiksiz¹⁶¹ görünmüştü. Neticede kendi kaderini tayin ilkesi, uluslararası toplumca kabul edilmiş bir kural olarak uluslararası kamu hukuku sözlüğüne girmedi.¹⁶²

Yukarıdakine ilaveten ilkenin hayata geçirilmesi şu güçlükleri de içermekteydi. Siyasi bakımdan, harpten galip çıkan bazı devletlerin ülkelerini veya kendilerine tabi memleketleri parçalamak veya bunlara bağımsızlık verme zorunluluğunu içermekteydi.¹⁶³ Bizzat Sykes’ın da dile getirdiği gibi, ilke büyük devletler arasında ortaklaşa kurulan sömürgeleştirme ve paylaşma düzenlerinin temel çatısını hükümsüz kılacak gibi görünüyordu.¹⁶⁴ Tabi böyle bir durumu galip devletlere kabul ettirmek mümkün değildi. Teknik güçlük ise, milli veya etnik grupların giriftliği, doğal sınırlara karşılık gelmemeleriydi. Bu yüzden ilke sadece mağlup devletlerin ülkelerine kısmen uygulanabilmiştir.¹⁶⁵ Hukuki bakımdan ise, siyasi bir ilke olarak görüldüğü için savaş sonunda yapılan anlaşmalara tali derecede

¹⁵⁸ Kissinger, s. 216.

¹⁵⁹ Gönlübol, s. 353.

¹⁶⁰ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 124.

¹⁶¹ Kampelman, s. 6.

¹⁶² Lauwers-Smis, s. 44.

¹⁶³ Bilge, s. 134.

¹⁶⁴ Edward S. Said, *Şarkiyatçılık, Batı’nın Şark Anlayışları*, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2001, s. 233.

¹⁶⁵ Bilge, s. 135.

bir etkisi olmuştur.¹⁶⁶ Dolayısıyla Wilson'ın 18 Kasım 1918'de barış antlaşmalarında toplumların kendi kaderini tayin hakkına uyulacağı sözüne rağmen¹⁶⁷ ilke barış anlaşmalarında fazla yer bulamamıştır.

Wilson'un ilkelerine karşı birtakım eleştiriler getirilebilir. Birincisi, görüşleri çok belirsizdi ve getirilen çözüm önerileri de muğlaktı. İkincisi, söylediklerinin gerçekleşmesi halinde meydana gelecek olumsuz değişimleri öngöremedi, saf yüreklilikle davranarak çıkacak asıl sonuçları tahmin edemedi. Üçüncüsü, Wilson'un kavramları/fikirleri ABD için değil yabancılar içindi ve nitekim kendi ülkesi için kendi kaderini tayin uygulamasını reddetti. Aslında kendi kaderini tayin Batılı güçler için, onların kendi çıkarlarına hizmet eden bir araçtı. Dördüncüsü, uluslararası alanda Wilson kendi fikirlerinin takipçisi olmadı veya olamadı.¹⁶⁸ Beşincisi, yabancı yönetimden kurtulması mevzu bahis olan halk, millet kavramıyla eş anlamlı tutulmaktaydı.¹⁶⁹

Son eleştiriyle de bağlantılı olarak, kendi kaderini tayine sahip "halk"ın hangi ölçütlere göre belirleneceği en önemli sorunu oluşturmuştur. Çünkü halkın tanımı yere, gruba ve zamana göre değişmekteydi. Wilson'u düşündüren bir diğer sorun halkın isteklerinin belirlenmesi ve yerine getirilmesi yöntemiydi. Halkoylaması mı yapılmalıydı yoksa diğer yöntemlere de başvurulmalı mıydı?¹⁷⁰ Bu ve benzeri sorunlar onyıllar sonra bile ortaya çıkan zorlukların çoğunlukla Wilson döneminde ortaya çıktığını gösterir. Wilsoncu anlayış ve Wilson'un kendi kaderini tayin hakkını uygulama çabalarının incelenmesiyle kendi kaderini tayinle ilgili sürekli var olan tartışmalı noktaların kökleri bulunabilir. Wilson tarafından barışın özü olmasa da rehber ilkesi olarak ilan edilen kendi kaderini tayin hakkı uygulamada Wilson'un kendisinin de kabul ettiği gibi, onun hiç düşünmediği karmaşık duygular içermektedir.¹⁷¹

Lenin ve Wilson'un kendi kaderini tayinle ilgili görüşleri şu hususlarda birbirinden ayrılır. İlk olarak, fikirlerinin siyasi ve fikri temelleri farklıdır. Leninci kavram sosyalist siyasi felsefe temelliysen, Wilsoncu kendi kaderini tayin tipik

¹⁶⁶ Yücel, s. 20.

¹⁶⁷ Arsava, "Self-determination" ..., s. 64.

¹⁶⁸ Cassese, *Self-Determination* ..., ss. 22-23.

¹⁶⁹ Taşdemir, "Yeni ...", s. 8.

¹⁷⁰ Taşdemir, "Yeni ...", s. 9.

¹⁷¹ Michla Pomerance, "The United States And Self-Determination: Perspectives On The Wilsonian Conception", *The American Journal of International Law*, Vol. 70, No. 1, (January 1976), s. 1.

olarak liberal kuramından kaynaklanmıştı. ABD başkanı için kendi kaderini tayin halk egemenliğinin mantıksal sonucu olup; hükümetlerin yönetilenlerin rızasına dayanması ilkesiyle eş anlamlıydı. Başka bir deyişle, Wilson için kendi kaderini tayin temel olarak halkların kendi hükümetlerini özgürce seçme hakkından oluşmuştu. Bu husus Lenin tarafından bahsedilmemişti. Bu da ikinci farktır. Üçüncü farklılık ilkenin uygulama yönteminde görülür. Wilson'ın görüşünde kendi kaderini tayin şiddet içermemekteydi. Sömürge halklarının bağımsızlığı şiddet içermeyen düzenli bir şekilde, mevcut yapıları aşırı sarsmadan ve uluslararası hukuk çerçevesinde yapılmalıydı.¹⁷² Lenin ise sömürge altındakilerin derhal, reformla değil devrimle özgürleşmesini savunmuştur. Son olarak Lenin, kendi ülkesi içindeki halkların bile bağımsızlığını savunurken, Wilson bu kavramı ABD dışında tutmuştur.

3. İki Savaş Arası Dönemde Kendi Kaderini Tayin

Kendi kaderini tayin ilkesi I. Dünya Savaşından sonraki barış anlaşmalarına temel teşkil edecekti. Buna karşılık savaştan sonra, daha çok siyasi bir ilke olarak yorumlanıp, tali derecede tutulduğundan¹⁷³ tüm gayretlere rağmen ilkenin anlaşmalara yansıtılmasında pek başarılı olunamamıştır. Öte yandan Misak'ta ibare olarak yer almasa da bu dönemde kendi kaderini tayin ilkesiyle ilgili ilerlemeler MC çerçevesinde gerçekleşmiştir. Cemiyet'in Aaland Adaları sorunuyla ilgilenmesi bunun temel göstergesidir. Sorunun çözümündeki yenilikçi yorumlar ile Sar ve Yukarı Silezya halkoylamaları ilkenin gelişiminin merhalelerini oluşturur. Çünkü bu olaylar MC'nin kendi kaderini tayini yorumlamasını sağlamıştır.¹⁷⁴

a. Milletler Cemiyeti ve Kendi Kaderini Tayin

MC zamanında, kendi kaderini tayinin uygulama alanı Avrupa ile sınırlı kaldı. Çekoslovakya (28.8.1918), Polonya (11.11.1918), Macaristan (16.11.1918) ve

¹⁷² Cassese, *Self-Determination ...*, s. 21.

¹⁷³ Meray, ss. 139-140.

¹⁷⁴ Tuncay, s. 8.

İrlanda (1920) bu ilkeye dayanarak bağımsız oldular.¹⁷⁵ Buna karşılık Avrupa dışı coğrafyalarda ilke uygulanmamıştır. Örneğin, iki savaş arasında Asya'da sadece Irak ve Suudi Arabistan bağımsız olabilmış diğer ülkeler manda adı altında sömürge durumuna sokulmuştur. Bunda ilkenin yalnızca yaşama şansına sahip olduğu düşünülen milletler için geçerli olmasının¹⁷⁶ payı vardır.

Bu dönemi Misak'ın maddeleri bazında incelersek, özellikle üç maddeden bahsedilebilir. İlk olarak teşkilata üye olmak için asgari şartlarla ilgili olan madde 1/2, devletlere ilaveten, kendi kendilerini yöneten yerlerin, dominyonların ve sömürgelerin Cemiyet'e üye olabileceklerini öngörmektedir.¹⁷⁷ Bu madde bağımlı halkların kendi kendilerini temsil edebilecekleri şeklinde değerlendirilebilir.

İkinci olarak ilke 10. madde kapsamında ele alınabilir. Cemiyet üyelerinin birbirlerinin ülke bütünlüklerini korumasıyla ilgili olan Misak'ın bu maddesinin yanı sıra, ulusal yetki alanı içinde görülen kendi kaderini tayin taleplerinin iç savaşa dönüşmesi halinde, üçüncü devletlerin isyancı güçlere yardım etmeme yükümlülüğü¹⁷⁸ öngörülmektedir. Egemenlik ve ülkesel bütünlüğe büyük önem verilmiştir.

Üçüncü olarak Misak'ın manda sistemini düzenleyen 22/1 maddesi galip güçlerin egemenliği altındaki ülkelere ve sömürgelere kendi kaderini tayin hakkını veriyordu. Zira, manda sistemi altına konan ülkeler, baştan itibaren egemen sayılmış, mandater güçler ise sadece teknik olarak tasarruf yetkisine sahip olmuştur. Dolayısıyla, bu maddeyi ve kendi kaderini tayini Namibya davasında yorumlayan UAD'nin de belirttiği gibi, bir gün *yenik* devletlerin eski sömürgelerine kendi kaderini tayini kullanma hakkı tanınabilecekti.¹⁷⁹ Fakat bunun için Divan herhangi bir tarih belirtmemiştir.

Dünya siyasi hayatında önemli rolü olan ve pek çok uluslararası belgede yer alan ilke söylem olarak oldukça gözde olmasına rağmen bu dönemde bir uluslararası hukuk kuralı haline gelemedi. MC tarafından siyasi bir ilke olarak ele alındı. Aaland Adaları için MC Konseyi'nin 1920'de atadığı Raportörler Komisyonu'nun görüşleri bu dönemin özeti gibidir:

¹⁷⁵ Şahin, *Avrupa ...*, s. 13.

¹⁷⁶ Hobsbawm, s. 49.

¹⁷⁷ Şahin, *Avrupa ...*, s. 12.

¹⁷⁸ Pomerance, *Self-Determination ...*, s. 7.

¹⁷⁹ Tuncay, s. 8.

İlke esasen bir uluslararası hukuk kuralı değildir ve MC ilkeyi kurucu andlaşmasına dahil etmemiştir... Bu, çok çeşitli yorumlara açık olacak şekilde formüle edilmiş olan muğlak bir adalet ve özgürlük ilkesidir... Azınlıklara ya da ülke nüfusunun bir bölümüne onların arzularına göre ait oldukları topluluktan ayrılma hakkının verilmesi, devletlerin iç düzen ve istikrarlarının bozulmasına, uluslararası ilişkilere anarşinin hakim olmasına sebebiyet verir ve devletin ülkesinin bütünlüğü ve siyasi birliği fikriyle çelişir.¹⁸⁰

Cemiyet kendi kaderini tayini ayrılma hakkı olarak değerlendirmeyerek devletlerin egemenliği ve ülkesel bütünlük merkezli ele almıştır. Dolayısıyla halklara bu hakkı vermek yerine azınlık hakları üzerinde yoğunlaşmayı yeğlemiş, ilke de siyasi söylem olarak kalmıştır.

b. Aaland Adaları Olayı ve Sar Halkoylaması

Baltık devletleri arasında siyasal denge olan adalar kendi kaderini tayinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Finlandiya'nın, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nden (RSFSC) 4 Aralık 1917'de bağımsız olmasıyla Aaland Adaları sorunu tekrar canlanmıştır. Aaland Adalarının İsveçli halkı,¹⁸¹ kendilerinin de ayrılacakları umuduyla, bu ayrılmayı destekledi. Adalar halkı, İsveç'e aşırı bağlıydı ve adaların coğrafi yeri dolayısıyla İsveç ile yakın kültürel ve ekonomik ilişkileri vardı. İsveç de adaya büyük önem veriyordu. Fin kuvvetleri 16 Mayıs 1918'de adaları işgal etti. Adalardaki İsveç toplumunun politik amaçlar gütmesiyle başlayan sorun, İsveç'in adalıların düşüncelerini benimsemesiyle de uluslararası bir niteliğe büründü.¹⁸²

Uyuşmazlık, 19 Haziran 1920'de MC Misakı'nın 11. maddesine dayanılarak, MC'ye getirildi.¹⁸³ Komisyon'a incelenmek üzere getirilen sorun temelde adalar halkının halkoylamasıyla Finlandiya egemenliğinde kalma yahut İsveç'e ilhak etme konusunda karar verme yetkisi olup olmadığı noktasındaydı. MC Konseyi 12

¹⁸⁰ Karaosmanoğlu, "Kendi ..., ss. 148-149.

¹⁸¹ 1910 yılında adadaki Fin toplumunun nüfusu sadece % 4'tü. Arsava, "“Selfdetermination” ..., s. 63.

¹⁸² Arsava, "“Selfdetermination” ..., ss. 61-64.

¹⁸³ Uyuşmazlığın Konseye kim tarafından getirildiği net değildir. Cassese İsveç tarafından sunulduğunu belirtir. Cassese, *Self-Determination* ..., s. 28. Arsava'ya göre İngiltere tarafından getirilmiştir. Arsava, "“Selfdetermination” ..., s. 64. Bir başka tespite göre Adalar halkınca

Temmuz 1920’de, -Finlandiya’nın bu başvuruya, Misak’ın 15/8. maddesine göre, sorunun kendi milli yetkisinde olduğu için Konsey tarafından ele alınmayacağı itirazı üzerine- sorunu üç bilirkişiden¹⁸⁴ oluşan Hukukçular Kurulu’na havale etti.¹⁸⁵ Bu kurul raporunu 20 Eylül 1920’de verdi.

Rapor, öncelikle uluslararası alanda kesin ve genel olarak tanınan statüye sahip bir devlet ile, geçici statüye sahip bir devlet ayırımına dayanmaktadır. Rapora göre; Finlandiya kesin olarak kurulmamış, statüsü belli olmayan bir devlettir.¹⁸⁶ Devlet niteliğine henüz ulaşamamıştı ve bu haliyle uluslararası toplumun bağımsız bir üyesi sayılmazdı.¹⁸⁷ Adaların İsveç toplumu ise, kesin olarak kurulmamış bir devlet içinde kendi kaderini tayin hakkı talep ediyordu. Hukukçular Kurulu, Finlandiya ve Aaland Adalarındaki bu uluslararası konumu rapora esas olarak almış, Finlandiya’nın milli yetki itirazını, içinde bulunduğu şartları göz önünde tutarak reddetmiştir.¹⁸⁸ MC Konseyi, bu uyuşmazlığı inceleyebilir ve adil olan çözümü önerebilirdi. Nitekim rapora uygun olarak MC kendisini yetkili ilan etti. Cemiyet, olayı incelemek ve eylem planı önermek üzere iki raportör görevlendirdi. Raportörler raporlarında Aaland Adaları’nın Finlandiya’nın egemenliği altında kalmasını ancak Finlandiya’nın adalara verilen garantileri artırması gerektiğini önermiştir.¹⁸⁹ Ayrıca azınlıkların korunması ve kendi kaderini tayin arasındaki bağı incelemiş ve bir azınlığın kendi devletinden ayrılarak başka bir devletle birleşmesinin sadece istisnai bir durum olabileceğini ve ilgili devletin azınlıklara etkin garantiler uygulamadığı durumlarda “son çare” olarak düşünülebileceğini ileri sürmüştür.¹⁹⁰ Bundan dolayı komisyon adalıların, Finlandiya tarafından zulüm, baskı ve şiddete maruz kalmadıklarından hareketle, ayrılma hakkının olmadığına hükmetti. İsveçli halka ayrılma hakkı verilmedi ve yerine azınlık hakları artırılarak Fin egemenliğinde

getirilmiştir. Ancak bu mümkün değildir, çünkü Cemiyet’e getirilebilecek bir dava ancak devletler tarafından getirilebilir.

¹⁸⁴ Komisyon üyeleri F. Larnaude (Paris), Max Huber (Zürich) ve A. Struycken (La Haye) idi. Arsava, “Selfdetermination” ..., s. 64.

¹⁸⁵ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 27.

¹⁸⁶ Arsava, “Selfdetermination” ..., ss. 62-64.

¹⁸⁷ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 29.

¹⁸⁸ Arsava, “Selfdetermination” ..., s. 64. Cassese, sorunun ulusal yetki alanına giren bir uyuşmazlık olduğunu belirterek Hukukçular Kurulu’nun Finlandiya’nın savını desteklediğini yazar. Ancak sorun ona göre Finlandiya’nın uluslararası konumundan dolayı, aynı zamanda MC’nin de yetkisine girmekteydi. Cassese, *Self-Determination* ..., s. 29.

¹⁸⁹ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 29. Finlandiya 7 Mayıs 1920 Özerklik Kanunu’yla adalara birtakım garantiler vermişti.

¹⁹⁰ Karaosmanoğlu, “Kendi ..., s. 149.

yaşamayı kabul edildi.

Olayda, iki uzman kurul, ulusal grupların sadece ayrılma istek ve beyanlarının ayrılma için yeterli olmadığına; her devletin nüfusunun belli bir kısmının halkoylaması veya başka yöntemlerle belirttikleri ayrılma taleplerini egemenlik hakkına dayanarak reddedebileceğini ve bunun da uluslararası hukuka aykırı olmadığına karar vermiştir.¹⁹¹ Kendi kaderini tayinin genel bir hak olmadığını teyit etmişlerdir. Öğretide genel kabule göre, bir devlete karşı ileri sürülen kendi kaderini tayin hakkı ve ortaya çıkardığı anlaşmazlıklar, uluslararası mahiyette olmayıp, tamamen devletin yetkisindedir. Ancak geçiş durumundaki devletler için durum tersinedir.¹⁹²

Kendi kaderini tayini şekillendiren bir olgu da halkoylaması konusudur. Fransa, Paris Barış Konferansı hazırlığı sırasında kendi kaderini tayinle ilgili olarak 15.11.1918'de verdiği notada, halkoylaması hakkına işaret etmiştir: Toplumlar gizli ve serbest oylarıyla kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Kendi kaderini tayin, halkoylamasıyla devletler hukuku ve dış politika alanında somutlaştırılmıştı. Ancak bu dönemde halkoylaması nadiren uygulanmış sadece Yukarı Silezya, Sar Bölgesi ve Aaland Adaları (31 Aralık 1917 ve 1919'da) için yapılmıştır.

Kömür madenleri bölgesi Sar'ın 15 yıllık MC yönetiminin sonunda, Versay Anlaşması gereği bir halkoylamasıyla kaderinin belirlenmesine karar verildi. Sar halkı 13 Ocak 1935'de Cemiyet yönetiminde kalma, Fransa'yla birleşme veya Almanya'ya geri dönme arasında seçim yaptı. Katılanların % 90 gibi büyük bir çoğunluğunun kararıyla Sar Almanya'ya geri dönmüştür.¹⁹³ Bu örnekte halkın halkoylamasıyla belirlediği kendi kaderini tayinine riayet edilmiştir. Aaland'da ise halkoylaması dikkate alınmamıştır. Bu farklılıklara karşın kendi kaderini tayin söz konusu olduğunda halkoylaması artık aranan bir ölçüt haline gelmiştir.¹⁹⁴

Sonuçta denilebilir ki hemen savaş sonrası dönemde kendi kaderini tayin ilkesi hem yeterince önemsenmemiştir hem de tersine ciddi bir şekilde dikkate alınmıştır. Bu konuda iki karşıt görüş beyan edilebilir. Önemsenmemiştir çünkü devlet egemenliği ve ülke bütünlüğü, siyasi olarak ele alınan bu ilkeye yeğ tutulmuştur. Bu dönemde devletler kendi kaderini tayin hakkının yerine ve bu hakkı

¹⁹¹ Tuncay, s. 9.

¹⁹² Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 65.

¹⁹³ Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, Birinci Kitap, 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1987, s. 256.

¹⁹⁴ Nitekim 1992'de AT Bosna-Hersek'in bağımsızlığını halkoylaması yapılmadan tanımamıştır.

uygulama isteksizliğinin bir sonucu olarak,¹⁹⁵ azınlık haklarının korunmasına önem vermişlerdir. Diğer yandan ilkenin önemi de artmıştır. Bir kere siyasi bakımdan milliyetçi hareketlerin başat ilkesi haline gelmiştir; sayı ve yoğunluk olarak artan ulusal hareketler baskıdan kurtulma aracı olarak kendi kaderini tayini benimsemiştir. Hukuki bakımdan ise kendi kaderini tayin MC zamanında basit bir ilke değildi; devlet adamlarının demeçlerinde,¹⁹⁶ antlaşmalarda,¹⁹⁷ anayasalarda¹⁹⁸ yer alan, uluslararası uyuşmazlıkların değerlendirilmesinde önemli bir kıstastı. Yani MC zamanında, kendi kaderini tayin sadece siyasi bir ilke olmayıp, uluslararası geçerliliğe sahip belgelerde yer alması hasebiyle aynı zamanda bir hukuk ilkesiydi.¹⁹⁹

B. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE KENDİ KADERİNİ TAYİN

II. Dünya Savaşı sürerken de ilkeyle ilgili tartışmalar devam etmiştir. 14 Ağustos 1941'deki Atlantik Demeci'nin 2. ve 3. maddelerinde bu ilkeden bahsedilmiştir.²⁰⁰ Demeç ulusların kendi kaderlerini tayin etmelerine biraz da dolaylı bir şekilde yer vermiştir. Daha sonra San Fransisko'da yapılan BM danışma toplantılarıyla da ilke tartışılmış ve geliştirilmiştir.

¹⁹⁵ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 26.

¹⁹⁶ Alman Dışişleri Bakanı von Brockdorff-Rantzau 2.1.1919'da toplumların temel hakkı olduğunu belirtmiştir.

¹⁹⁷ Örneğin Rusya ile Estonya arasındaki anlaşma; Versay Anlaşması.

¹⁹⁸ Weimer Anayasasının 2. maddesi kendi kaderini tayin hakkını açıkça hukuk kaynağı olarak zikretti. Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 61.

¹⁹⁹ Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 61.

²⁰⁰ Söz konusu Demecin 2. ve 3. maddeleri şu şekildedir:

Madde 2, “İki memleket, ilgili milletlerin serbestçe ifade edeceği arzularına uymayan arazi değişmesini görmek istememektedirler.”

Madde 3, “İki memleket, bütün milletlerin, idaresi altına girecekleri hükümet şeklini seçme hakkına hürmet etmekte ve cebirle, hükümler ve kendi kendini idare hakları nezedilmiş bulunan milletlere bu haklarının iade edildiğini görmek istemektedirler.” Meray, ss. 139-140.

ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill arasında kabul edilen 8 maddelik demeç, 26 müttefik ülke tarafından 1 Ocak 1942'de onaylanmıştır. Tamamı ve geniş bilgi için bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 4. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 1994, s. 140.

Karşıt bir bulgu olarak Enver Hasani, Atlantik Demeci'nin, kendi kaderini tayin hakkından hiç bahsetmediğini belirtmektedir. Enver Bekir Hasani, “Self-Determination, Territorial Integrity And International Stability: The Case of Yugoslavia”, (Bilkent University Dissertation July 2001), s. 69.

Savaş sonrasında azınlık hakları gözden düşerken, kendi kaderini tayin ilkesi tekrar yükselişe geçmiş ve uluslararası ilişkilerde temel değişikliklere yol açmıştır. İlkenin asıl yükselişi 1960'lı yıllara rastlamıştır²⁰¹ ve bu yıllarda kendi kaderini tayin eşittir sömürgelerin bağımsızlaşması olarak görülmüştür. Klasik sömürgeciliğe karşı yoğun tepki sonucudur ki kendi kaderini tayin, pek çok ülkenin arka arkaya bağımsız olmasının yolunu açmıştır. Bu dönemde ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının merkezi Avrupa'dan Asya, Ortadoğu ve Afrika'ya yani üçüncü dünya coğrafyasına kaymıştır. Bundan sonra da, siyasi sonucu açısından sadece sömürge bölgeleri için bir anlam taşımaya başlamıştır.²⁰² Bu değişim, savaş sonrası devlet kurma şeklindeki değişime de paraleldir. Sömürgeci devletlerin bile artık kendi kaderini tayin ilkesini kabullenmeleriyle, klasik sömürgecilik tarihsel olarak sona ermiş, sömürge halkları bağımsız olarak yeni devletler kurmuşlardır.²⁰³ 1970'li yıllarda BM kendi kaderini tayinin ayrılmayı teşvik etmeyen bir ilke olarak kabul edilmesi gereğini vurgulamasıyla²⁰⁴ bağımsızlık furyası hız keser. Böylece artık devlet kurma hakkı ve kurulu bir siyasal birimin parçalanmasından çok, varolan devletin siyasi konumunu özgürce belirleme hakkı doğrultusunda değişime uğratılır. Kendi kaderini tayinin içsel boyutuna ağırlık verilir ve halklar artık buldukları devlet içinde birtakım haklara, en çok da siyasal yönetim şeklini saptama hakkına sahip olacaklardır. Uluslararası hukuk da kendi kaderini tayin ilkesini bu demokrasi anlayışına dönüştürmeye başlar.²⁰⁵

Ancak Doğu Bloku, Batı Bloku ve Üçüncü Dünya devletleri bu yeni hak üzerinde hemfikir değillerdir. Üçüncü dünya açısından kendi kaderini tayinin anlamı sabittir: Önce bağımsızlık. Bu amaçla özellikle yeni bağımsız olmuş devletler, esaret altındaki halkları bir an önce bağımsızlığa ulaştırmak için BM'de yoğun mücadele vermişlerdir. Yine bu devletler için kendi kaderini tayin, sömürgecilik ve ırkçılığa; bir ülkeyi rızasız olarak işgal eden baskıcı bir devlet hakimiyetine ve yeni sömürgeciliğin bütün belirmelerine karşı mücadele,²⁰⁶ olmak üzere üç tür

²⁰¹ Özdek, s. 309.

²⁰² Önal, s. 14.

²⁰³ Özdek, s. 309.

²⁰⁴ Deniz Akçay, "Selfdeterminasyon: Bir İlkenin Önlenemez Nötralizasyonu", *Murat Sarıca Armağanı*, İstanbul: Aybay Yayınları, 1987, s. 32.

²⁰⁵ Özdek, ss. 309-312.

²⁰⁶ ABÖ uygulamasına göre, "yeni sömürgecilik" ekonomik ve kültürel boyunduruk, siyonizm ve bölgesel milliyetçilik yoluyla devletlerin parçalanmasını kapsayan sınırları henüz belli olmayan bir kavramdır. Ali Karaosmanoğlu, *İç Çatışmaların Çözümü Ve Uluslararası Örgütler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1981, s. 71.

mücadeleyi içermekteydi.²⁰⁷ Öyle ki, kendi kaderini tayin, örneğin kuvvet kullanmanın yasaklanması ve içişlerine karışmama gibi ilkelere nazaran önceliğe sahipti. İç anlamda da çoğunluk yönetimi olarak görülüyordu.²⁰⁸ Nitekim BM uğraşlarını Afrika milliyetçiliğinin yükseldiği 1950’li 1960’lı yıllarda hızlandırmış, çalışmalarının ağırlığını da sömürgelerde ve vesayet bölgelerinde kendi kaderini tayin hakkının gerçekleşmesine yönelik oluşturmuştur. 1950’lerde BM, Fas, Tunus ve Cezayir’in bağımsızlığı sorunuyla ilgilenmiş, güneyli ülkelerin taleplerine cevaben, halkların kendi geleceklerini özgürce belirleme hakkını ve kendi kaynakları üzerindeki özdenetimini onaylamış, bu hususta BM Tunus ve Bangkok Bildirilerini kabul etmiştir.²⁰⁹ Ama sömürgecilikten kurtulmada etkili olan ilke, sonradan Sahra ve Filistin halklarının geleceği konusunda yaşanan krizlerin de gösterdiği gibi, belli engellerle de karşılaşmıştır.²¹⁰ Üçüncü Dünyada hem BM hem Arap Birliği hem de ABÖ’nün²¹¹ kendi kaderini tayinin hak ve yüküm doğuran bir hukuk kuralı olmasında katkısı büyüktür.

Sosyalist dünyanın kendi kaderini tayin yaklaşımı da benzer durumdaydı. Wilson’un başaramadığını uluslararası toplum, Sovyetler Birliği’nin girişimiyle başardı. Sovyetler Birliği kendi kaderini tayin ilkesinin yeni dünya düzeninin temellerden biri olduğunu barış yapımcılarına kabul ettirerek²¹² ilkeye gereken değerin verilmesini sağladı. Zaten sosyalist devletler kendi kaderini tayinin en hararetli savunucularıydı.²¹³ BM’ye taşıyarak da bu görüşlerini etkinleştirmişlerdir. Fakat kendi kaderini tayin artık dışsal içerikten yani bir devletten ayrılarak bağımsız olmaktan, bölünmeden ziyade içsel içeriğe bürünmesine rağmen sosyalistler, Lenin’in sömürge karşıtı kendi kaderini tayin tezini esas alarak ilkenin özellikle dışsal boyutu üzerinde durmuşlardır. Sosyalist uluslararası hukukçular²¹⁴ kendi kaderini tayini esasen bağımsız bir devlet kurmak için ayrılma hakkı anlamında ele almışlar, bu hakkın sömürge egemenliği, ırkçı yönetim ve/veya yabancı işgalindeki

²⁰⁷ Cassese, *Self-Determination ...*, ss. 45-46.

²⁰⁸ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 111.

²⁰⁹ Özdek, s. 375.

²¹⁰ Monique Chemillier-Gendreau, “Uluslararası Hukuk, Devletler Hukuku, Halklar Hukuku”, *Uluslar Ve Milliyetçilik*, Hazırlayan: Jean Leca, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 131.

²¹¹ Addis Ababa Anlaşması’nın Önsöz’ünde, İnsan ve Halklar Haklarına İlişkin Afrika Sözleşmesi’nin 20. maddesinde ilke kabul edilmiştir. Pazarıcı, II. Kitap, s. 213. Kendi kaderini tayin konusunda Arap Birliği ve ABÖ benzer izlenimler uyguladılar.

²¹² Lauwers-Smis, s. 44.

²¹³ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 44.

halkların özgürlüğü anlamına geldiğinin altını çizmişlerdir. Sosyalistler halkların uluslararası konumlarını özgürce seçme hakkına sahip oldukları konusunda ısrarlıydılar. Bunun yanında, içsel kendi kaderini tayin olan bir halkın özgürce kendi yönetim biçimini seçmesini de desteklemişler, fakat bunun sosyalist bir hükümet şekli seçilmesiyle gerçekleşebileceğini ileri sürmüşlerdir.²¹⁵ Esasen bunu savunmakta da kendilerince haklıydılar çünkü Sovyetler Birliği'nin çok etnili bir yapısı vardı ve ilke Sovyetlerin bütünlüğünü artırıcı olmalıydı. Bu yüzden kendi kaderini tayine desteği dikkatli ve seçici olmuştur.

Batılı devletler ise, sosyalistlerden farklı olarak kendi kaderini tayine içsel penceresinden bakmaya başlayarak, bu boyutuna ağırlık verir olmuşlardır. Onlara göre ilke hükümetlerin demokratik meşruluğu için esaslı bir ölçüt olup her insanın kişisel ve siyasal haklarının bir harmanı niteliğindedir.²¹⁶ Baskıcı yönetimlerce ezilen halkların haklarının tanınmasını ileri süren Batı, kendi kaderini tayin hakkının her durumda temel haklar ve bireysel özgürlükleri içermesi gerektiğini savunmuştur. Bir başka deyişle kendi kaderini tayinle bireysel özgürlükler arasında çok yakın bir ilişki olup bu ilişki kendi kaderini tayinin içeriğini belirler.²¹⁷ Artık Batı'da grup haklarıyla değil bireysel insan haklarıyla ilişkilendirilir olmuştur.

Üçüncü dünyanın milliyetçi hareket ve isteklerinin artması ilkenin bağımsızlaşmadan ziyade mevcut sınırları koruma şeklinde dönüşümünde önemli bir etmendi. Böylece Batılılar halkları hareketsiz bırakmaya ve statükoyu meşrulaştırmaya çalışmıştır. Keza Soğuk Savaş sürecinde insan haklarını özellikle sosyalist dünyaya karşı bir silah olarak kullanmıştır.

Sonuçta, Soğuk Savaş döneminde genel itibarıyla ilke şu gelgitleri yaşadı:

Hukukiliği açısından. Genel Kurul kararlarının bağlayıcı olmaması nedeniyle, hak ve yükümlülük doğurmayan, bağlayıcılığı olmayan basit bir siyasi ilke olduğunu savunanlara karşılık,²¹⁸ uluslararası bir sözleşmede (BM Andlaşması) yer aldığı için

²¹⁴ Sovyetler Birliği'nden G.B. Starushenko, G. Tunkin; Doğu Almanya'dan Arzinger, Steiniger ve Graefrath gibi.

²¹⁵ Cassese, *Self-Determination* ..., ss. 44-45.

²¹⁶ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 47.

²¹⁷ Özdek, s. 311.

²¹⁸ Akçay, s. 29; Rupert Emerson, *Self-determination Revisited in the Era of Decolonisation*, Occasional Papers in International Affairs no. 9, 1964, ss. 63-64.; Ali L. Karaosmanoğlu, *İç* ..., ss. 73-74; Turgut Tarhanlı, *İnsansız Yönetim: Türkiye'de İnsan ve Hakları*, Ankara: Dost Yayınları, 2003, s. 171.

bağlayıcı, hatta giderek bir emredici hukuk kuralı olduğunu savunanların²¹⁹ da mevcut olduğu tezat görüşler ileri sürülmüştür.

Öznesi açısından. Belirli koşulların oluşmasıyla ilkenin uygulanabileceğini savunan görüşle²²⁰ kendini halk olarak tanımlayabilen her topluluğun kendi geleceğini belirleyebileceğini savunan görüş²²¹ arasında bir ayrışma oldu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmelerde kendi geleceğini belirleme, sosyalist öğretisi ve 1955 Bandung Konferansı'nda doğan sömürge karşıtı hareketlerin hız kazanmasıyla bilhassa sömürge durumunda bulunan her halkın siyasal statüsünü serbestçe belirleme hakkı olarak anlaşılır oldu. Sömürgeci güçlere karşı tüm bir halk adına mücadele veren organize gruplar doğdu.²²² Bu da 1815-1914 arasında sağlanan barışı sona erdirmiş ve üçüncü dünyayı 1914'ten 1989'a kadar sürecektir olan bir çatışma arenasına haline getirmiştir. Stalin'in Doğu Avrupa'yı ele geçirmesiyle 1945-1990 arasında ancak Avrupa'da barış dönemi yaşanabilmiştir.²²³

IV. KENDİ KADERİNİ TAYİNİN ULUSLARARASI HUKUK VE İNSAN HAKLARI İLKELERİYLE İLİŞKİSİ

Dostça İlişkiler Bildirisinde de belirtildiği gibi uluslararası hukuk ilkeleri birbirleri ile bağlantılıdır. Hiçbir hukuk kuralı bağımsız değildir. Her ilkenin yorumlanması esnasında diğer ilkeler de mutlaka dikkate alınmalıdır. Kendi kaderini tayin ilkesi için de bu böyledir. Aksi durum yanıltıcı sonuçlara neden olabilir. Bu açıdan tek tek başlıklar halinde incelenecek ilkelerin kendi kaderini tayinle bağlantısı önemlidir.

²¹⁹ Akçay, s. 29.

²²⁰ Akçay, s. 29.

²²¹ Akçay, s. 29'dan Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün 1921'deki Roma toplantısında aynı görüş Schüecking tarafından savunulmuştu. Bkz. AIDI, 1921, s. 222.

²²² Fatma Taşdemir, "Ulusal Bağımsızlık Hareketlerinin Güç Kullanmasının Meşruluğu ve Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukuna Etkileri", *Liberal Düşünce*, Yıl 7, Sayı 29, (Kış 2003), s. 39.

²²³ Joseph Krulic, "Kendi Kaderini Tayin Etmenin Çelişkileri", *Uluslar Ve Milliyetçilik*, Hazırlayan: Jean Leca, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 71.

A. İçişlerine Karışmama İlkesi

Devletlerin birbirlerinin iç ve dış işlerine karışmamaları devletlerin egemenliği ve eşitliğinin bir sonucudur.²²⁴ Fakat karışmanın tanımı konusunda muhtelif görüşler mevcuttur ve karışma yasağının kapsamıyla ilgili bir uzlaşma yoktur. Bununla birlikte genel kabul görür nitelikteki şu tanımlar verilebilir: *Geniş kapsamlı* ve BM Andlaşması madde 2/7²²⁵ bazında *karışma*, bir devletin ulusal yetkisi içindeki bir konunun tartışılmasını, görüşülmesini, incelenmesini, araştırılmasını ve bunlar üzerinde tavsiyelerde bulunulmasını kapsamaktadır²²⁶ ve yasaktır. *Dar kapsamlı karışma* ise, bir devletin, başka bir devletin iç ve dış işlerinde tutumunu değiştirmesi amacıyla zorlayıcı girişimlerde bulunmasıdır.²²⁷ Günümüzde geniş kapsamlı karışmalar artık karışma olarak görülmemektedir. Zira büyük bir köy haline gelen dünyada tam bağımsızlıktan söz edilemez. Ancak dar kapsamlı karışmalar, karışma olarak kabul edilmekte ve tepki çekmektedir. Bu tür karışmanın bir ileri kademesi sert karışma, müdahaledir.

Günümüzde karışmayla ilgili kararların önemli bir kısmı BM bünyesinde kabul edilmiştir. Sömürge Bildirisi'nin 7. maddesinde, eşitlik ilkesinden hareketle devletlerin içişlerine karışılmaması ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke Genel Kurul'un 21 Aralık 1965/2131 (XX) sayılı "Devletlerin İçişlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği ve Bunların Egemenliğinin ve Bağımsızlığının Korunması Konusunda Bildiri"nin 3. paragrafında, "halkların doğal kimliklerine karşı kuvvet kullanılması, bunların reddedilemez haklarının ve müdahale etmeme ilkesinin ihlalini teşkil eder" şeklinde yer almıştır.²²⁸ Yumuşama döneminde 1975'te imzalanan Helsinki Son Senedi'nin,

²²⁴ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, 2. Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975, s. 428.

²²⁵ Madde 2/7 hükmü şöyledir: "İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibarıyla bir devletin yetkisi içinde bulunan işlere, BM'nin karışmasına cevaz verir, ve ne de üyeleri, bu gibi işleri, işbu andlaşma gereğince bir çözüme tarzına bağlamaya icbar eder; bununla beraber VII. Bölümde derpiş edilen zorlama tedbirlerinin uygulanmasına bu prensip hiçbir suretle hanel getirmez." Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s. 494. Bu maddede, Örgüt olarak BM'nin devletlerin içişlerine karışmaması gerektiği belirtilmemekle birlikte, madde devletler için de bir emsal oluşturmakta ve onların da dikkate alacağı yorumu çıkarılabilmektedir.

²²⁶ Keskin, s. 103.

²²⁷ Keskin, s. 103.

²²⁸ Taşdemir, "Ulusal ...", s. 48.

IV. İlkesinde içişlerine karışma yasağı oldukça geniş işlenmiştir.²²⁹

Karışma kuvvet içerirse bu müdahaledir ve içişlerine karışmadan farklı olup, ona göre daha dardır. Müdahale yasağı ilkesinin²³⁰ gelişimi, kendi kaderini tayinin tarihine bağlı bir seyir izlemiştir.²³¹ 1990'larda uluslararası hukukun müdahale yasağı ilkesi aşınmaya başlamış, ihlaller yoğunlaşmış ve sistematikleşmiştir. Yeni bir kavram olarak doğan insani müdahale, insan haklarının bir parçası olan kendi kaderini tayin hakkını ihlal etmiştir, çünkü müdahaleci gücün egemenliğini müdahale ettiği bölgelere taşınmasıyla sonuçlanmıştır.²³² Günümüzde içişlerine karışmanın temel sebebini oluşturmaktadır.

Bugün uluslararası hukukta içişlerine karışmama kuralının önemli iki istisnası vardır. İlki insani amaçlı içişlerine karışmadır. Günümüzde insan hakları meselesi devletlerin içişleri olarak değerlendirilmediğinden, insani karışma içişlerine karışmama ilkesinin bir istisnası olup, uluslararası hukuka uygundur. Bir başka istisnası da kendi kaderini tayin hakkının varlığı durumunda karışmadır. Uluslararası hukuka göre, dışsal kendi kaderini tayin hakkı bulunan ve bu hakkını kullanan asilere, diğer devletin kendi kaderini tayin çerçevesinde yardımı uygun görülmektedir.²³³ Bu, kendi kaderini tayin hakkının bir yükümlülüğü olarak değerlendirildiğinden, devletlerin içişlerine karışma olarak görülmemektedir.²³⁴ Bir başka ifadeyle bir halkın dışsal kendi kaderini tayin hakkı mevzubahisse ve hele de bu hakkın ortadan kalkma tehlikesi varsa, o zaman içişlerine karışmama ilkesi saf dışı kalmaktadır. Buradan çıkan sonuç şudur ki, bir devletin içişlerine karışıp karışmamanın saptanmasında en geçerli ölçüt kendi kaderini tayin hakkının zedelenip zedelenmediğinin araştırılmasıdır.²³⁵

²²⁹ Katılan devletler tek başlarına ya da toplu biçimde, bir başka devletin ulusal yetkisi içine giren konulara veya dışişlerine müdahale etmekten kaçınacaklardır. Özdek, s. 80.

²³⁰ Devletlerin uygulamaları, kuvvet kullanma içeren karışmaların oldukça fazla olduğunu gösteriyor. Örneğin SSCB 1956'da Macaristan'a, 1968'de Çekoslovakya'ya, 1979'da Afganistan'a; ABD 1952'de Guatemala'ya, 1961'de Küba'ya, 1964'te Kongo'ya, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne, 1973'te Şili'ye, 1978'de Zaire ve Vietnam'a, 1982'de Grenada'ya, 1989'da Panama'ya, 1993'te Somali'ye, 2003'te Irak'a; İsrail 1976'da Uganda'ya, 1982'de Lübnan'a; Almanya 1977'de Somali'ye müdahale etmiştir. Keskin, s. 107.

²³¹ Özdek, s. 75.

²³² Özdek, ss. 86-87.

²³³ Taşdemir, "Yeni ...", s. 67.

²³⁴ Yücel, s. 25.

²³⁵ Akçay, s. 37.

B. Devlet Egemenliği ve Ülkesel Bütünlük

Egemenlik devletin ana ölçütü olup aynı zamanda uluslararası hukukun temel bir ilkesidir. Devletin herhangi bir üst merciye bağlı olmadan iç ve dış işlerinde bağımsızlığını, bu alanları tam ve münhasır olarak düzenleme yetkisine sahip olmasını ifade eder.²³⁶ BM Andlaşması m. 2/1’de de belirtildiği gibi uluslararası sistem tüm devletlerin egemen eşitliği üzerine kuruludur. Bunun içindir ki, uluslararası belgelerde hep devletlerin egemen eşitliği esas alınmıştır. Fakat egemenlik günümüzde mutlak şekliyle geçerli değildir. Anlaşmalar, genel kurallar veya teknolojik gelişmeler nedeniyle sınırlanabilmektedir.

Kavram olarak kendi kaderini tayin 19. Yüzyılda öncelikle kamu hukukunda, özellikle devlet egemenliğine ilişkin olarak belirmiştir.²³⁷ Fakat egemenlik kendi kaderini tayinden ayrı görülmediği gibi ona bağlı olarak da değerlendirilmemektedir. Milliyetçilik akımından önce doğan egemenlik kavramı mutlakiyet döneminde gelişmiştir. Kendi kaderini tayinin kökenleri ise insan hakları düşüncelerine dayanmakta olup daha çok tamamen ve tersine mutlak egemenlik savlarına karşı gelişmiştir.²³⁸

Kendi kaderini tayinle çatışmalı bir başka konu da ülkesel bütünlük tezidir. David Kennedy’ye göre, uluslararası hukukun temelinde, “yumuşak” ve “katı” iki söylemin mutsuz fakat zorunlu birlikteliği söz konusudur. Birbirlerine üstün gelememeleri nedeniyle ki, bu iki söylem, hukuksal çözümleri hep sallantıda bırakmaktadır. Bu bağlamda kendi kaderini tayin hakkı ile devletlerin ülkesel bütünlüğü ilkelerinin birbirlerine göre ilişkisi bu açmazın tipik bir örneğini oluşturur.²³⁹ Görünürde bu ilkeler birbirine terstir. Ülkesel bütünlük ilkesine göre, uluslararası hukuka uygun şekilde kurulmuş bir devlet bölünemez. Bunun içindir ki kendi kaderini tayinle ilgili tartışmalarda ülkesel bütünlük hep göz önünde tutulmuş ve ilkenin uygulanmasında sınırlayıcı bir etkiye sahip olmuştur.²⁴⁰

Ülkesel bütünlüğün tarihsel akışına bakacak olursak MC’den başlamak

²³⁶ Sur, ss. 107-108.

²³⁷ Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 56.

²³⁸ Arsava, *Azınlık Kavramı* ..., s. 36.

²³⁹ Necati Polat, *Ahlak, Siyaset, Şiddet*, İstanbul: Kızılelma Yayınevi, 1999, ss. 87-88.

²⁴⁰ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 147.

uygun düşer. MC kendi kaderini tayini Misak'a dahil etmedi fakat toprak bütünlüğünü temel ilke olarak kabul etti.²⁴¹ Misak'ın en önemli maddesi sayılabilecek 10. madde “Cemiyetin bütün üyelerinin siyasi bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün dıştan gelen saldırılara karşı” korunması ve bunlara saygı gösterilmesi gerekliliğini belirtti.²⁴² Böylelikle olası ayrılma taleplerinin önüne geçilmek istendi.

Aynı ilkeyi BM de benimsemiştir. BM Andlaşması madde 2/4'te belirtildiği üzere; “Bütün üyeler uluslararası ilişkilerinde devletlerin siyasi bağımsızlığı veya ülkesel bütünlüğüne karşı güç kullanmaktan ve tehditten sakınacaklardır.” Buna göre bir devletin sınırları ancak o devletin rızasıyla ve hukuki değişikliklere uğrayabilir. Böylelikle, bir devletin içindeki farklı toplulukların yalnızca farklılık unsuruna istinaden devleti parçalamaları engellenmek istenmiştir. Çünkü devletin kendi bütünlüğünü koruma hakkı gerek bu maddede gerekse uluslararası uygulamada ulvi bir hak olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan ayrılma da kendi kaderini tayinin ideal şekli değildir.²⁴³

Uluslararası düzenin sağlanması devletlerin birbirlerinin sınırlarına riayetiyle mümkündür. Bunu sağlayabilmek açısından, birçok uluslararası belge ve örgüt anlaşması²⁴⁴ ülkesel bütünlüğün korunmasıyla ilgili hükümler içerir. Ayrıca, BM'de ve değişik uluslararası hukuk zeminlerinde de bu ilke yer almıştır.

Genel Kurul bildirimlerinde, kendi kaderini tayin ve toprak bütünlüğü ilkesi birlikte yorumlanmaktadır. Bunlardan biri kendi kaderini tayinle ilgili önemli bir karar olan Sömürge Bildirisi'dir. Bildirinin 4. maddesi, ülke ve halklarının ayrılmaz bütünlüğünü vurguladıktan sonra; 6. maddesi, “bir devletin ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü kısmen veya tamamen parçalamayı amaçlayan” her girişimin BM'nin amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayacağını ilan etmiştir.

Bildiri bir çelişkiyi de bünyesinde barındırmaktadır. 2. maddesinde, “her halk kendi kaderini tayin hakkına sahiptir; bu haklardır ki siyasi konumlarını özgürce belirler” denilmekte buna mukabil 6. maddesi, ülkesel bütünlüğü ön plana çıkarmaktadır. Yani Bildiri bir taraftan halklara kendi konumlarını özgürce belirleme

²⁴¹ Ülkesel bütünlük ilkesi genel bir kural olarak ilk kez MC Misakı'nda kabul edildi. Pazarcı, II. Kitap, s. 15.

²⁴² Pomerance, *Self-Determination ...*, s. 7.

²⁴³ Taşdemir, “Ulusal ...”, s. 36.

²⁴⁴ BM Andlaşması m. 2/4; Bogota Anlaşması m. 1 ve 28; Arap Birliği Antlaşması m. 5; Addis Ababa Andlaşması (Afrika Birliği Örgütü kurucu anlaşması) Önsöz, paragraf 7, m. 2/1c ve 3/3.

hakkı verirken (yumuşak söylem), diğer taraftan da halkın, egemenliği altında yaşadığı devletin birlik ve bütünlüğünü tehdit edici girişimleri yasaklamaktadır (katı söylem). Bunun sonucudur ki kendi kaderini tayin özgürce kullanılan bir hak olmaktan çıkıp, devletin iradesine tabi kılınmış olmaktadır.²⁴⁵

Dostça İlişkiler Bildirisi'nde iki ilkenin çatışması önlenmek istenmiştir. Bunun için de Bildiri, kendi kaderini tayinle ilgili hükümlerin, toprak bütünlüğünü bozar şekilde anlaşılamayacağını vurgulamıştır. Yine önceki gibi bu bildiri de hem kendi kaderini tayini desteklemiş hem de ülke bütünlüğünün korunmasını savunmuştur. BM, yönetimi temsili olan ve ayrımcılık yapmayan bir devletin toprak bütünlüğünü kendi kaderini tayin ilkesine tercih etmiştir.

Hemen belirtelim ki, Dostça İlişkiler Bildirisi'ne göre sömürge rejimi altındaki ülkeler sömürgeci devletin ülkesinden sayılmamaktadır. O nedenle bir sömürge ülkesinin bağımsız olması sömürgeci devletin ülke bütünlüğünün bozulması anlamına gelmemektedir.²⁴⁶ Tüm bu belirtilenler çerçevesinde denilebilir ki, kendi kaderini tayin mevcut devletlerdeki birtakım farklı halkların bağımsızlıklarını kazanarak toprak bütünlüğünü bozma hakkı değil; sömürge halindeki ülkelerin bağımsız olmalarıyla ilgili bir haktır.²⁴⁷ UAD de 1986'da, *Mali-Burkina Faso* Davasında iki ilkeyi birlikte ele almıştır. Aynı davada *ad hoc* yargıç Georges Abi-Saab, BM uygulamasına paralel olarak, ülke sınırlarının istikrarı sağlanmadan kendi kaderini tayin hakkının kullanılmasının ancak bir serap olacağını ifade etmiştir.²⁴⁸

8 Kasım 1985/40-9 Genel Kurul Kararı devletlere, bir devletin ülkesel bütünlüğü ve egemenliğine karşı kuvvet kullanımı veya tehditten kaçınmaları ve sorunları görüşmelerle karara bağlamaları çağrısında bulunmuştur. Ancak sorunların çözümünde, kendi kaderini tayin ilkesi devletlerin içindeki azınlıklarca, ülkesel bütünlüğe karşı kullanılamayacaktır. 18 Aralık 1992/47-135 sayılı Ulusal veya Etnik Dinsel ve Dinsel Azınlıklara Ait Bireylerin Hakları Bildirisi de 8. maddesinde, ülkenin toprak bütünlüğüne saygı duyulduğunu bu sebepten ayrılıkçılığı veya kendi kaderini tayin hakkını teşvik etmediğini belirtmiştir.²⁴⁹

²⁴⁵ Polat, ss. 88-89.

²⁴⁶ Pazarıcı, II. Kitap, s. 10.

²⁴⁷ Karaosmanoğlu, "Kendi ...", s. 152.

²⁴⁸ Karaosmanoğlu, "Kendi ...", s. 152.

²⁴⁹ Birsen Erdoğan, "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları", *Avrasya Dosyası*, Cilt 8, Sayı 1, (İlkbahar 2002), s. 89.

Ülkesel bütünlük ilkesi BM haricinde Avrupa kararlarında da, diğer bölgelerden biraz farklı olarak kabul edilmiştir. 1975 Helsinki Son Senedi ile mevcut devletlerin toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı kabul edilmekle beraber, 1. maddede uluslararası hukuka uygun olarak, anlaşmayla ve barışçıl amaçlarla sınırların değişebileceğini benimsemiştir. Örneğin, Yukarı Karabağ sorununda AGİT'in görüşü, sınırların ancak barışçıl olarak değişebileceği yönünde olmuştur.²⁵⁰ 19 Kasım 1990 tarihli Paris Şartı'yla Avrupa devletleri herhangi bir devletin ülkesel bütünlüğüne karşı güç kullanma veya tehditte bulunmaktan kaçınacakları sözünü verdiler. Avrupa uygulamasının özgün yanı ülkesel bütünlüğü kabul etmekle birlikte, uluslararası hukuka uygun olarak ve devletlerin rızasıyla sınırların değişebileceğini de benimsemiş olmasıdır.

Sonuç olarak yeni bağımsız olmuş devletlerin etkisiyle, sadece ülke dışından gelen saldırılara karşı değil, aynı zamanda ülke içinde, ülkenin bütünlüğüne yönelen ayrılma taraftarı akımlara karşı da ileri sürülebilir şekilde ülkesel bütünlüğün kapsamı genişlemiştir.²⁵¹ Bu da, pek çok devlet için ülkesel bütünlüğün hâla taviz verilemez bir alan olduğunu göstermektedir.

Ülkesel bütünlük ilkesinin şekillenmesinde, kendi kaderini tayinle arasındaki hassas bağın kurulmasında BM karar ve uygulamaları önemli olmuştur. Bu durumda BM öncelikle bölgesel ve uluslararası istikrarı baz almış, ülkesel bütünlüğe uluslararası barışı bozmaması gayesiyle önem vermiştir. Kendi kaderini tayin ise her ikisine hizmet etmiştir. Bu nedenle ülkesel bütünlük ve kendi kaderini tayin ilişkisinde hep uluslararası istikrar göz önünde tutulmuştur. Uluslararası istikrarı tehdit etmediği sürece gerektiğinde ülkesel bütünlük hiçe sayılmış, böyle bir tehdit olasılığında da ülkesel bütünlüğe üstün önem atfedilmiştir. Kısaca ve matematiksel olarak ifade edersek, uluslararası istikrar > ülkesel bütünlük > kendi kaderini tayin.

1. *Uti Possidetis Juris* İlkesi / Kuralı

Uti possidetis kuralı ilk önce, eski İspanyol sömürgelerinin bağımsızlığa

²⁵⁰ Aslan Gündüz, *Security And Human Rights in Europe The CSCE Process*, İstanbul: 1994, s. 128.

²⁵¹ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 77.

kavuşmasıyla birlikte 19. Yüzyıl başlarında Güney Amerika’da ortaya çıkmış,²⁵² günümüze kadar da çeşitli ülkesel uyuşmazlıklara uygulanarak gelişim göstermiştir. *Uti possidetis* terim itibarıyla, sömürgeci yönetimden devralınan sınırların değişmezliği anlamındadır. Siyasi yazında ise iki farklı anlamı vardır; ilki, devletler arasındaki toprak taleplerini önler ve ikincisi devletleri uluslararası hukuka aykırı bir şekilde parçalayacak olan ayrılıkçı eylemleri yasaklar.²⁵³ Anlaşılacağı üzere kuralın amacı bir devletin sömürge zamanındaki sınırlarını koruyarak uluslararası barış ve güvenliğe hizmet etmektir.

Bu kural Afrika kıtasıyla özdeşleşmiştir. Sömürgeci güçlerin kendi çıkarlarına göre oluşturdukları Afrikalı yönetimler, sömürge sonrasında bir kargaşayı önleme çabasıyla *uti possidetis* kuralına sığınarak her çeşit sınır düzenlemesine şiddetle karşı çıktılar. Kendi kaderini tayini “özyönetim” olarak yorumlamışlar ve tartışmalı bağımsızlıklarının uzantıları olan ayrılıkçı kabilelerin kendi kaderini tayin hakkını reddetmişlerdir.²⁵⁴

ABÖA dibacesinin 7. fıkrasında, m. 2/1’de, m. 3/3’de ve ABÖ’nün Kahire’deki²⁵⁵ ilk zirve toplantısında; “Zirve, üye ülkelerin bağımsızlıklarını kazandıkları andaki sınırlara saygı göstereceğini” açıkça ilan etmiştir.²⁵⁶ Amaç istikrarı korumak ve kıtanın yeniden karmaşık bir şekilde parçalanmasını engellemektir. Fakat etnik azınlıklara yapılan baskılar, birçok devlette şiddetli çatışmaların patlak vermesine yol açmıştır.²⁵⁷ Yani Afrika’daki *uti possidetis* deneyimi başarısız olmuştur. Esasen Afrika’nın etnik yapısı o kadar karışıktı ki, sınır değişikliğiyle ilgili iyi niyetli girişimler birşeyi çözmeyecekti. Ama *uti possidetis* tek çıkar yol olarak görülmüştür.²⁵⁸

Yeni devletlerin yapay sınırlardan dolayı çok sayıda azınlık içermeleri, kendi kaderini tayinin yalnızca sömürgelere mi, yoksa bunların içindeki farklı halklara da mı uygulanacağı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu tartışmada BM Sömürge Bildirisiyle net bir tutum takınmıştır: “Kendi kaderini tayin hakkı olan halk, bir

²⁵² Tuncay, s. 21.

²⁵³ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 81.

²⁵⁴ Tuncay, s. 22.

²⁵⁵ 17-21 Temmuz 1964 Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansında, AGH/16 I Kararı. Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 80.

²⁵⁶ Oran, *Az gelişmiş ...*, s. 247. UAD, Burkina Faso ve Mali arasındaki sınır anlaşmazlığı davasında *uti possidetis* ilkesine dayanarak karar vermiştir. Tuncay, s. 22.

²⁵⁷ Yapay sınırların neden olduğu ülke içi çatışmalar bugün bile devam etmektedir. Örneğin Burundi’de Hutularla Tutsiler arasındaki çatışma tüm şiddetiyle sürmektedir.

²⁵⁸ Oran, *Az gelişmiş ...*, s. 247.

coğrafyanın tüm halkıdır ve bu halk hakkını bağımsızlığa ulaşarak kullanır. Ondan sonraki bölünmeler kendi kaderini tayin hakkına girmez.” Bir başka ifadeyle, BM’ye göre, kendi kaderini tayin hakkı sömürgeci kurtulan ülkeye bir bütün olarak aynı anda tanınır.²⁵⁹ Böylece eski bir sömürgeci bir kere bağımsız olduktan sonra, içindeki farklı bir halkın ayrılma anlamında kendi kaderini tayin hakkı olmayacaktır. Çünkü bu hak bir defalık olup ana ülke onu kullanmıştır ve bitmiştir. Neticede BM, kendi kaderini tayin uygulamasında *uti possidetis* ilkesine bağlı kalarak Afrika devletleriyle aynı paralelde bir yaklaşım sergilemiştir.

UAD’nin de belirttiği gibi kendi kaderini tayin hakkı ile *uti possidetis* ilkesi arasında açık bir çatışma vardır. Bu nedenle günümüzde güncellik kazanan²⁶⁰ *uti possidetis*, kendi kaderini tayinin değerlendirilmesinde her zaman dikkate alınmış,²⁶¹ fakat çoğu zaman sınırlayıcı bir etki yapmıştır.

Genel ülkesel bütünlük ilkesinin sömürge anlamı olan *uti possidetis juris* ilkesini kabul eden uluslararası camia, uzun süre sömürülen ülkelere bir anlamda kendilerini affettirmek istemiş gibidir. Yeni bağımsız devletlerin sömürge sınırlarını -dolaylı olarak kendi sınırlarını da- garanti ederek, hem Avrupa ve diğer coğrafyalardaki ülkesel bütünlüğe ters düşmemeyi hem de uluslararası barış ve güvenliği temin etmeyi amaçlamıştır.

2. Somut Olaylar ve BM Yaklaşımı

a. Katanga Olayı

BM, genel itibarıyla ülkesel bütünlük-kendi kaderini tayin çatışmasında birincisine öncelik vermiştir. Ülkesel bütünlüğü bozacak kendi kaderini tayin uygulamalarına karşı bir tutum sergilemiş, dahası iç çatışmaların mevcut toprak bütünlüğünün muhafazası yönünde sonuçlanması için de çaba harcamıştır.²⁶² Bu

²⁵⁹ Karaosmanoğlu, “Kendi ..., s. 153.

²⁶⁰ Federal sınır değişmemelidir şeklinde yeni bir uygulaması gündeme gelmiştir. Karaosmanoğlu, “Kendi ..., s. 15.

²⁶¹ Tuncay, s. 22.

²⁶² Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 78.

tavrını birçok uygulamasında ortaya koymuştur.

Bunun ilk örneği Katanga Olayı'dır. Kongo²⁶³ 30 Haziran 1960'da bağımsızlığını kazandı. On bir gün sonra, ülkenin güneydoğu eyaleti Katanga'da, egemenliklerini kuran ayrılıkçılar²⁶⁴ ve Katanga yetkilileri, Belçika'nın yardımıyla Katanga'nın Kongo'dan ayrıldığını ilan ettiler.²⁶⁵ 12-13 Temmuz 1960'da Kongo Devlet Başkanı Kasavubu ve Başbakan Patrice Lumumba, Kongo ulusal sınırlarını korumak için BM Genel Sekreteri'nden²⁶⁶ acil askeri yardım talebinde bulundular.²⁶⁷ BM Güvenlik Konseyi 22 Temmuz 1960'ta 145 (1960) sayılı kararıyla, bütün devletlerden, Kongo'nun siyasi bağımsızlığı ve ülkesel bütünlüğünü bozacak herhangi bir eylemde bulunmamalarını istedi ve bu karar Genel Sekretere amaca ulaşmak için her türlü tedbiri alma yetkisi verdi. Bir BM Gücü²⁶⁸ oluşturuldu ve Kongo'ya gönderildi.²⁶⁹ Afrikalı devletlerin baskılarıyla Güvenlik Konseyi 21 Şubat ve 24 Kasım 1961'ta iki karar²⁷⁰ daha kabul etti. Kasım 1961 Kararıyla Konsey Katanga'nın bağımsızlığını reddederek, Katanga'da "dış güçler ve yabancı paralı askerler aracılığıyla yürütülen ayrılıkçı ve silahlı hareketleri" kınadı.²⁷¹ Ayrıca bu kararlar BM güçlerine Katanga'daki ayrılıkçı hareketi güç kullanarak bastırma yetkisi de veriyordu. Bu yetkiye istinaden BM birliklerinin kuvvet kullanarak 28 Aralık 1962'de başlattığı askeri eylem, 14 Ocak 1963'te "bağımsız" Katanga'nın ortadan kalkmasıyla²⁷² ve Katanga ayrılıkçılarının Kongo'dan çıkmasıyla son bulmuştur.

BM, Katanga ayrılıkçılığına karşı çıkararak Kongo'nun toprak bütünlüğünün korunmasını amaç edinmiştir. Bir başka ifadeyle Katanga'nın ayrılma talebi BM'de destek bulmamıştır. Bunda kendi kaderini tayinin ancak tek taraflı bir sav olarak ileri

²⁶³ Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin başkenti Kinşasa'dır. Konumuz olan Kongo budur. Başkenti Brazaville olan diğer Kongo ile karıştırılmamalıdır.

²⁶⁴ İsyanın lideri Moiz Çombe idi ve 1963'te Çombe'nin sürgüne gönderilmesiyle isyan sona erdi. Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 767.

²⁶⁵ Şahin, "İnsan ...", s. 1336'dan Alexis Heraclides, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, London: Franc Cass and Company Limited, 1991, s. 58.

²⁶⁶ Dönemin Genel Sekreteri İsveçli Dag Hammarskjöld idi. Hammarskjöld Nisan 1953'ten Eylül 1961'de Afrika'da geçirdiği uçak kazasında ölene kadar görevde kaldı. United Nations, *Basic Facts About the United Nations*, New York: UN Publications, 2000, s. 16.

²⁶⁷ Tuncay, s. 20.

²⁶⁸ Kongo İçin BM Harekati (United Nations Operation in the Congo-ONUC), Güvenlik Konseyi'nin 14.7.1960 tarih ve 143 (1960) sayılı Kararı ile kurulmuş ve Haziran 1964'te görevi sona ermiştir.

²⁶⁹ Tuncay, s. 20.

²⁷⁰ 21.2.1961, BM Güvenlik Konseyi, Karar 161 (1961) Madde 1; 24.11.1961, BM Güvenlik Konseyi, Karar 169 (XVI), 9:0.

²⁷¹ Şahin, "İnsan ...", s. 1336.

²⁷² Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 78.

sürülmesinin²⁷³ etkisi büyüktür. Bu olay kendi kaderini tayinin ayrılıkçı hareketlere genişletilmesi karşısında BM'nin yaklaşımını, BM'nin kendi kaderini tayini nasıl yorumladığını göstermesi ve ilkenin anlamının yerleşmesi açısından önemlidir. BM tamamen ülkesel bütünlük ve *uti possidetis*ten yana tavır almıştır.

b. Biafra Olayı

BM'nin ülkesel bütünlük/*uti possidetis* tutumunu yansıtan ikinci olay, Biafra'nın Nijerya'dan ayrılma girişimidir. Biafra'nın ayrılması, ABÖ'nün de ülkesel bütünlüğünün yorumuna bir örnek oluşturur.

Milliyetçi fikirlerin oluşmasına elverişli bir ortamda bulunan İbolar²⁷⁴ bu durumları nedeniyle ki, Nijerya milliyetçiliğinin öncüsü olmuşlardır. İlk başlarda Nijerya'yı tek bir üniter devlet biçiminde birleştirmeye çalışan İbo burjuvazisi bunu başaramayınca, ayrılma yoluna gitmiştir.²⁷⁵ Mayıs 1967'de İboların yaşadığı Doğu Bölgesi askeri yöneticisi Biafra Cumhuriyetini kurduklarını ve Nijerya'dan ayrıldıklarını ilan etti.²⁷⁶ Fransa ve Çin'in İboları; ABD ve SSCB'nin de Nijerya'yı desteklemesiyle sorun uluslararası boyut kazandı.

Eylül 1967'de Kinşasa'da ABÖ, Devlet ve Hükümet Başkanları 4. Kurul Toplantısında Biafra sorununu ele alındı. Toplantıda Nijerya görüşlerini Addis Ababa Anlaşması'nın iki ilkesine dayandırdı: “devletlerin içişlerine karışmama” ve “devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı”. Üye devletlerin büyük çoğunluğunun Nijerya'nın görüşünü benimsemesi üzerine Konferans, olayın Nijerya'nın bir iç sorunu olduğuna karar verdi.²⁷⁷ Biafra hareketini ve herhangi bir üye devlette ayrılmayı kınadı ve ülkesel bütünlük ilkesine tam desteğini ilan etti. Bu olaya kendi

²⁷³ Akçay, s. 35.

²⁷⁴ Nijerya, Afrika'daki eski İngiliz sömürgeleri içinde en yapay olanıydı. Ülkedeki etnik halkların farklılıklarının belirginliği bu yapaylığın esas nedenidir. Kuzeydeki Müslüman Fulani-Hausalar kapalı bir yapıya sahiptiler ve sık sık ayrılma tehdidinde bulunuyorlardı. Batıdaki Yorubalar ise yeni fikir ve sistemlere açıktılar. Bir üçüncü etnik topluluk da İbolardı. Yoğun olarak Güneydoğu'da yaşayan İbolar Batı etkisine en erken ve en yoğun biçimde açılmışlardı. Misyonerlerce verilen Batı eğitimi sayesinde diğer iki halktan daha fazla Batılı insan yetiştirdiler. Sömürge yönetiminde, ticaret şirketlerinde ve çeşitli girişimlerde en fazla İbolar vardı. Milliyetçilik hareketinde en bilinçli ve atak durumda oldular. Örneğin Nijerya milliyetçiliğinin ilk ve en önemli ismi Azikiwe bir İbo idi. Oran, *Az gelişmiş ...*, ss. 154, 285-286.

²⁷⁵ Oran, *Az gelişmiş ...*, s. 154.

²⁷⁶ Tuncay, s. 20.

²⁷⁷ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 82.

kaderini tayin hakkının uymadığı/uygulanamaz olduğu sonucuna varıldı.²⁷⁸ Bunlara ek olarak Konferans toprak bütünlüğünün korunması amacıyla Nijerya'ya bir Danışma Heyeti gönderdi. ABÖ, Eylül 1968'de aldığı AHG/Karar 54 (V) ile Üye devletlere Nijerya'nın toprak bütünlüğünü ve barışı bozacak eylemlerden kaçınmaları, Biafralılara da Nijerya'nın birliğini ve barışı tekrar tesis etmeleri çağrısında bulundu. Eylül 1969'da ABÖ AHG/Karar 58 (V)'te Nijerya'nın birliğinin Afrika'nın en önemli çıkarlarından biri olduğunu belirtti. ABÖ, Biafra'nın ayrılmasının, Afrika devletleri için tehlikeli bir örnek oluşturacağı endişesiyle diplomatik bir rol üstlenmiştir.²⁷⁹ Ancak bunda da başarılı olduğu tartışmalıdır, çünkü sorunun çözümünde örneğin yaptırım uygulamak gibi etkili bir manevrası olamamıştır. Her şeyden önce ABÖ, kendi içinde bile ortak hareket edememiştir. Örgüt üyesi olan Fildişi Sahili, Gabon, Tanzania ve Zambiya, Örgüt'ün açıkça ülkesel bütünlük ilkesini, dolayısıyla Nijerya'yı destekleyen kararlarına rağmen, kan dökülmesini önlemek gibi insani nedenlerle 1968'de Biafra'yı bağımsız devlet olarak tanımışlardır.

Katanga olayının aksine, BM bu olayda uzak durmuştur. ABÖ'nün arabuluculuk çabalarını desteklemiş, fakat ABÖ ile birlikte, İbo halkının arzusuna olan albeniye rağmen sürekli şekilde Nijerya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur.²⁸⁰ Nitekim BM Genel Sekreteri U. Thant,²⁸¹ BM'nin bir üye devletinin bir parçasının kopararak bölünmesine, geçmişte, şu anda ve gelecekte olmak üzere her zaman karşı olduğu yönünde net bir tutumunun olduğunu belirtmiştir.²⁸² Uluslararası toplum İbo'ları genelde desteklememiştir.

Üç yıllık çatışmalar neticesinde, Ocak 1970'te Nijerya ordusuna yenilmeleriyle, Biafralıların ayrılık teşebbüsleri başarısız bir şekilde sona ermiş ve Nijerya'nın ülkesel bütünlüğü sağlanmıştır. İboların başarısızlığı, bir ulusal Nijerya pazarı oluşturamamaktan²⁸³ ve fakat büyük oranda uluslararası toplumun çoğunluğunun ülkesel bütünlükten yana tavır almaları nedeniyle akim kalmıştır.

Olayın uluslararası hukuk bakımından önemi, ülkesel bütünlük, *uti possidetis* ilkelerinin uluslararası toplum tarafından bir kez daha inançlı bir şekilde

²⁷⁸ Tuncay, s. 23.

²⁷⁹ Tuncay, s. 23.

²⁸⁰ Tuncay, s. 23.

²⁸¹ U Thant, Myanmar (Burma)'lıdır. Kasım 1961 (resmen Kasım 1962)'den Aralık 1971'e kadar görev yapmıştır.

²⁸² Şahin, "İnsan ...", s. 1337.

²⁸³ Oran, *Az gelişmiş ...*, s. 287.

savunulmasıdır. O zamanlar bir hak olarak algılansa da, ayrılık amaçlı kendi kaderini tayinin ülkesel bütünlüğü, hele hele bölgesel ve uluslararası istikrarı bozmasına izin verilmemiştir. Böyle durumlarda kendi kaderini tayin bir hak olarak değerlendirilmemiştir. Bu anlamda kavramın dışsal boyutu yok sayılmıştır.

3. Kendi Kaderini Tayin İle Ülkesel Bütünlüğün Uyumlaştırılması / Hak ve Yükümlülükler

Ülkesel bütünlük, kendi kaderini tayinin uygulanmasını sınırlandıran en önemli etkenlerden biridir. Bu bağlamda iki ilke arasında, özellikle kendi kaderini tayinin dışsal boyutu söz konusu olduğunda, açık bir çatışma vardır. Devletler ülkelerinin parçalanmasını istemediklerinden kendi kaderini tayini çok çabuk rafa kaldırılabilmişlerdir. Sömürgeci kurtulanlar başta olmak üzere, en yapay olanından halklarının bir arada yaşama isteği en az olanına kadar tüm devletler, ülke bütünlüklerini sarsabilecek olaylara karşı kesin tavır alarak, mevcut devletlerini korumada kararlı olmuşlardır.²⁸⁴ Zaten uluslararası topluluk da ülke bütünlüğü ilkesinin kendi kaderini tayin ilkesiyle çatışması durumunda daima birincisine üstünlük tanımış bulunmaktadır.

Buraya kadar değinilenlere göre devletin, kendi kaderini tayin hakkının temel öznesi olan halk karşısında üstün ve avantajlı olduğu anlaşılır. Uluslararası hukuka göre halk normal şartlarda, kendi kaderini tayin hakkını ancak bağlı bulunduğu devlet rızasıyla ve/veya ona zarar vermemek kaydıyla kullanabilecektir.²⁸⁵ Bu, halkların, tabi oldukları devlete karşı yükümlülüğüdür. Fakat devletin, kendi toprak bütünlüğünün korunmasını isteyebilmesi ancak, ülkesindeki tüm halklara eşit, demokratik davranması halinde mümkündür. Yani kendi kaderini tayin hakkı, içsel anlamda demokratik olan devletlerin bütünlüğünün korunması amacıyla sınırlandırılabilir.²⁸⁶ Dolayısıyla devletin tüm halklarına karşı eşit davranması da devletin halka karşı olan yükümlülüğüdür. Ancak belirtmek gerekir ki, kendi kaderini tayin bütün devletler için genel bir yükümlülük getirdiği için belirli bir devleti doğrudan

²⁸⁴ Akçay, s. 36.

²⁸⁵ Aral, s. 113.

²⁸⁶ Aral, s. 118.

yükümlülük altına sokmaz.²⁸⁷ Özetle belirli bir ülkeyle ilgili kendi kaderini tayin hakkı bağlamında, devlet ve halkın birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri vardır.

Böylece bu iki uluslararası hukuk ilkesinin birbiriyle uyumu, ilkenin dışsal boyutundan ziyade içsel boyutuna önem verilmesi ve bunun gereğinin yapılmasıyla mümkün gözükmektedir. Başat kültürden farklı olan fakat dışlanmamış ve ülkenin eşit bir parçası olduğu hissine sahip, ekonomik, siyasi, kültürel bakımdan yüksek yaşam seviyesindeki bir halk ayrılmayı düşünmeyecektir. Düşünse de bu uluslararası hukuk açısından geçersiz olacaktır.

C. Kuvvet Kullanmama İlkesi

Kuvvet kullanmama ilkesi veya diğer bir ifadeyle kuvvet kullanma yasağı uluslararası camiada genel kabul görmüş yasaklamalardan birisidir. Gerek uluslararası hukuk gerekse bu hukukun temel yapımcısı konumunda olan BM de kendi anlaşmasında ve pek çok diğer kararında bu kuraldan bahsetmiş ve bunu uygulamıştır.

Kuvvet kullanmayı iki yönlü ele alabiliriz. Birincisi, kuvvet kullanma yasağının öncelikle devletler düzeyinde geçerli olmasıdır. BM Andlaşması m. 2/4'te bu yasak açıkça belirtilir:

Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse BM'nin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.²⁸⁸

Ancak burada bahsedilen kuvvete başvurma mutlak bir kural değildir. Zira meşru savunma (BM Andlaşması, m. 51) amacıyla ve Güvenlik Konseyi kararıyla (BM Andlaşması VII. Bölüm) devletler kuvvete başvurabilir. Uluslararası hukuk bu iki halde kuvvet kullanılmasına cevaz vermektedir. Belirtilmelidir ki BM uluslararası barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasını kendisine temel amaç olarak benimsemiştir. Dolayısıyla istisnai hallerdeki kuvvet kullanmalar da bu amaca

²⁸⁷ W. Ofuatey-Kodjoe, *The Principle of Self-Determination in International Law*, New York: Nellen Publishing, s. 176.

²⁸⁸ Bozkurt-Kütükçü-Poyraz, s. 494.

hizmet etmek içindir. M. 2/4'te ifade edilmek istenen daha ziyade devletler arasındaki kuvvet kullanma yasağıdır. Bu kendi kaderini tayinin öznesi olan halkları doğrudan ilgilendirmemektedir. Nitekim bu sav geçmişte 3. Dünya ve Sosyalist devletler tarafından da ileri sürülmüştü.²⁸⁹

İkinci yönü devlet-halk ilişkisinde kuvvet kullanma yasağıdır. Kendi içinde yine iki boyutta ele alabiliriz: Devletin, kendi vatandaşı olan ve kendi kaderini tayin hakkına sahip bir halkın bu hakkını kullanmasını kuvvete başvurarak engellemesinin yasaklanması, ve ikinci boyut olarak da yine bu hakka sahip bir halkın kendi kaderini tayin hakkını elde etmeyi kuvvete başvurarak gerçekleştirme yoluna gitmesi. Birinci boyut itibarıyla devletin, hem içsel hem de dışsal kendi kaderini tayin hakkını güç kullanarak gasp etmesi uluslararası hukuka uygun bir eylem değildir. Nitekim BM uygulamasına bakıldığında;

- a. İçsel anlamda, ırksal grupların yönetime katılmasını engellemek amacıyla,
- b. Sömürge veya yabancı yönetimi/işgali altındaki halkların kendi kaderini tayin hakkını kullanmalarını engellemek amacıyla,²⁹⁰

kuvvet kullanmanın yasaklandığı görülmektedir. BM de 1966/2160 Genel Kurul Kararıyla kuvvet kullanma yasağını kendi kaderini tayin hakkına bağlamıştır.²⁹¹

İkinci boyut itibarıyla, BM kararlarına baktığımızda demokratik yönetim altındaki kendi kaderini tayin hakkına sahip halkların, Sömürge ve Dostça İlişkiler Bildirilerine göre kendi kaderini tayin amacını gerçekleştirmek için kuvvet kullanılmasına izin vermemektedir.²⁹² Ancak yukarıdaki şartların varlığı halinde, yani bu hakkın kuvvete dayalı olarak reddedilmesi halinde buna yanıt olarak kendi kaderini tayin hakkına sahip halklar kurtuluş hareketlerinde, kuvvete başvurma hakkına sahiptir. Önceleri, kendi kaderini tayin amaçlı dahi olsa silahlı hareketlerle mücadelenin bir devletin iç işi olduğu ileri sürülmekteydi.²⁹³ Ancak kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi, BM Andlaşması'nın 2. maddesinde sayılan temel ilkeleri arasında sayıldığından günümüzde halkların silahlı kendi kaderini tayin mücadelesi uluslararası hukuka uygun kabul edilmektedir. 14 Aralık 1974/3314 (XXIX) sayılı "Saldırının Tanımı" Kararı'nın 7. maddesi, güç kullanılarak kendi

²⁸⁹ Taşdemir, "Yeni ..., s. 71.

²⁹⁰ Karaosmanoğlu, "Kendi ..., s. 154.

²⁹¹ Keskin, s. 117.

²⁹² Pomerance, s. 72.

²⁹³ Keskin, s. 117.

kaderini tayin hakkı engellenen halklara mücadele etme, yardım isteme ve alma izni vermektedir. Keza 1949 Cenevre sözleşmelerine ek 1977 tarihli I. Protokolde yer alması da kendi kaderini tayin uğruna yapılan savaşların meşruluğunun bir delilini de teşkil eder.²⁹⁴

Şimdi sorulması gereken soru şudur: Kendi kaderini tayin mücadelesinde güç kullanılması kuvvet kullanmama ilkesinin bir ihlali midir? Soğuk Savaş zamanında Sosyalist ve 3. Dünya ülkelerinin bu soruya yanıtları “hayır” şeklindeydi. Kendi kaderini tayin hakkı güç kullanılarak uygulanabilirdi.²⁹⁵ Onların tezine göre sömürge durumunda olmak işgal altında olmak anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla halkların haklarının kullanılması güç kullanılarak engellenmekteydi. Bu durumda halkların da misilleme olarak güce başvurma hakkı vardı ki, bu da bir nevi meşru savunmaydı.²⁹⁶ Ancak günümüzde 3. Dünya devletlerinin kendi kaderini tayin hakkını savunması, hele hele silahlı girişimlere sıcak bakmayacakları tahmin edilmektedir. Batılı devletler ise kendi kaderini tayin hakkını gerçekleştirmek için kuvvete başvurulmasına karşı çıkmaktadır.²⁹⁷ Kendi kaderini tayin güç kullanmadan uygulanabilir.

Bir başka tartışma da iki ilke arasındaki ast üst ilişkisidir. Bir görüşe göre BM amaç ve ilkeleri arasında ast üst ilişkisi olmadığı için kendi kaderini tayin ilkesi kuvvet kullanmama ilkesinden önemli ve üstündür.²⁹⁸ Zannımızca bu görüşte Batı düşüncesinin önemli etkisi vardır. Batı için devlet insan içindir. Dolayısıyla bireylerin, halkların hak ve hürriyetleri öncelikliydi. Buna mukabil karşıt bir görüş de, BM amaç ve ilkeleri arasında bir ast üst ilişkisi olduğunu²⁹⁹ ve bu ilişkide de kuvvet kullanmama ilkesinin kendi kaderini tayin ilkesinden daha önemli ve öncelikli olduğunu savunur. Birinci görüşteki “herşey insan içindir” düşüncesine katılmakla birlikte ikinci görüş daha gerçekçi gözükmektedir. Zira her halkın kendi kaderini tayin hakkı iddiasıyla silahlı mücadeleye girişmesi uluslararası ortamı kaosa sürükler. Zaten BM’nin öncelikli amacı uluslararası barış, düzen ve istikrarı sağlamaktır.

²⁹⁴ Taşdemir, “Yeni ..., s. 73.

²⁹⁵ Taşdemir, “Yeni ..., s. 70.

²⁹⁶ Taşdemir, “Yeni ..., s. 70.

²⁹⁷ Keskin, s. 120.

²⁹⁸ Taşdemir, “Ulusal ..., s. 46’dan Oscar Schachters, *International Law in Theory and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, s. 120.

²⁹⁹ Taşdemir, “Ulusal ..., s. 46.

Kendi kaderini tayin uygulamada haklar ve yasakları bünyesinde barındırmaktadır. Sömürge yönetimi, baskıcı yönetim ve hakkın güç kullanılarak engellenmesi durumlarında, kuvvet kullanma yoluyla da olsa, bir haktır. Zira uluslararası hukukta mütekabiliyet, zararlar karşılık gibi ilkeler gereği, her ne kadar bu ilkelerin devletler için geçerli olduğu görüşü yaygın olsa da, güce başvuran devlete karşı halkın da güce başvurabileceği sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte ülke bütünlüğüne ve uluslararası düzene zarar verecek şekilde kullanılması da yasaktır.

D. Kendi Kaderini Tayin ve İnsan Hakları

Kendi kaderini tayin insan hakları hukukunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Her iki alan da birbirleriyle ayrılmaz bir bütünlük arz eder. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi hususuna gösterilen ilginin artması nedeniyle,³⁰⁰ bu bütünlük ve ilişki son zamanlarda daha da yoğunlaşmıştır.

Kendi kaderini tayin ile insan hakları arasındaki ilişki daha çok kendi kaderini tayinin içsel boyutunda ele alınmaktadır. Yani bir devletin içindeki farklı halkların siyasal haklarını kullanıp kullanmadığı çerçevesinde olmaktadır. Vatandaşlık haklarından tüm halkların eşit derecede yararlanması söz konusuysa, kısaca demokratik bir yönetim varsa içsel kendi kaderini tayin ile insan hakları ilişkisi sağlıklı ve doğru orantılı demektir. Zira kendi kaderini tayin ancak demokratik ortamda gerçekleşebilir. Bu kolektif yönü itibarıyla kendi kaderini tayin insan haklarının toplumsal boyutunu ifade etmektedir.³⁰¹ Belirtilenler ışığında insan hakları bir nevi kendi kaderini tayin bağlamında devletleri denetleyici bir işlev görür.

Kendi kaderini tayin ve insan hakları arasında amaç birlikteliği vardır. İnsan hakları hareketlerinin amacı evrensel düzeyde bireysel ve topluluk haklarını baskıdan koruma iken içsel kendi kaderini tayinin amacı da devlet düzeyinde bu hakları korumadır. İnsan hakları hem bu yönüyle hem de tüm hakların korunmasını amaçlaması bakımından kendi kaderini tayini de kapsar. Özellikle içsel kendi

³⁰⁰ Beşe, s. 50.

³⁰¹ Aral, s. 117.

kaderini tayin hakkının korunması insan haklarının korunması düşüncesinin amaçlarından sadece birisidir. Şunu da belirtmek gerekir ki, günümüzde kendi kaderini tayin hakkının korunup korunmadığı, devletin münhasır yetkisinden çıkarak uluslararası bir sorun niteliğine dönüşmüştür.³⁰²

Kendi kaderini tayin ile insan hakları arasındaki ilişki fikri yeni değildir. İnsan hakları hukukunun II. Dünya Savaşı sonrası uluslararasılaşmasının bir neticesi olarak, 10 Aralık 1948 tarihli İHEB³⁰³,’de yer alan “demokratik yönetim hakkı” ifadesiyle içsel kendi kaderini tayin hakkı insan haklarıyla ilişkilendirilmeye başlanmıştır.³⁰⁴ İHEB m. 21/3’e göre;

Hükümetin otorite kaynağı insanların isteğine göre olmalıdır; bu istek belirli aralıklarla yapılan seçimlerle yinelenmelidir. Seçim eşit, geniş katımlı ve gizli oy veya eşdeğeri olan hür iradeyle olmalıdır.

Sömürge Bildirisi de kendi kaderini tayini insan haklarıyla ilişkilendirmiştir. KİSHUS³⁰⁵ da bugünkü çözümlere ışık tutmaktadır. Bu Sözleşmenin birçok maddesi demokratik toplum kavramını anlatmaktadır.³⁰⁶ Kendi kaderini tayin hakkını teyit eden Paris Şartı, kendi kaderini tayinin habitatu olan demokrasi ile insan haklarını özellikle vurgulamıştır.³⁰⁷

Sonuç olarak, kendi kaderini tayin ile insan hakları arasında doğal bir bağ

³⁰² Aral, s. 117.

³⁰³ İHEB’in tam metni için bkz. Enver Bozkurt, Yasin Poyraz ve M. Akif Kütükçü, *İnsan Hakları Mevzuatı*, Ankara: Asil Yayıncılık, 2004, ss. 1-6.

³⁰⁴ Aral, s. 114.

³⁰⁵ Metin için bkz. Muharrem Balcı-Gülden Sönmez, *Temel Belgelerde İnsan Hakları*, İstanbul: Danışman Yayınları, 2001, ss. 99-110.

³⁰⁶ Örneğin m. 14, mahkeme önünde eşitlik; m. 21, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü ve hakkı; m. 22, birlik kurma özgürlüğü ve hakkı; m. 19, ifade özgürlüğü hakkındadır. Fakat asıl önemli olan madde 25’tir:

“Her vatandaş madde 2’de belirtilen hiçbir kısıtlamaya ve sebepsiz kısıtlamalara maruz kalmadan hak ve fırsatlara sahip olmalıdır.

- a. Doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler vasıtasıyla kamu yönetimine katılma hakkı,
- b. Eşit, adil, gizli oyla ve seçmenlerin özgür iradeleriyle yapılan belirli aralıklarla gerçekleştirilen seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı,
- c. Ülkesindeki kamu hizmetlerinden genel anlamda eşit bir şekilde yararlanma hakkı olmalıdır.

Eğer doğru bir şekilde kullanılırsa insan hakları demokratik rejimleri tetikler. Jean Salmon, “Internal Aspects of the Right to Self-Determination: Towards A Democratic Legitimacy Principle?”, *Modern Law of Self-Determination*, Ed. Christian Tomuschat, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 267.

³⁰⁷ Demokratik yönetim halk iradesine dayanır. Halk iradesiyse, düzenli aralıklarla yapılan serbest ve adil seçimlerde ifadesini bulur. Demokrasinin temelinde insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü vardır. Demokrasi, toplumdaki tüm gruplara hoşgörü gösterilmesi ve her bireye fırsat eşitliği tanınması konusundaki en önemli güvencedir. Balcı-Sönmez, s. 361.

mevcuttur. Aralarında amaç birliği söz konusudur. Kendi kaderini tayin bir insan hakları sorunudur. Bu nedenle artık günümüzde ne kendi kaderini tayin ne de insan hakları devletin iç işi olarak görülmektedir. Tersine uluslararası toplumu ilgilendiren bir sorundur, zira hem evrensel değerler ve bölgesel barış söz konusudur³⁰⁸ hem de insan hakları gerekçesiyle kendi kaderini tayin çığnemektedir. Yukarıda belirtilen uluslararası belgelerden de anlaşılacağı üzere kendi kaderini tayin ile insan hakları arasındaki ilişki daha ziyade kendi kaderini tayinin içsel boyutu üzerindedir. İlişkinin özü, bir devletteki halklar için demokratik yönetim hakkının sağlanmasına yöneliktir.

E. Kendi Kaderini Tayin ve Milliyetçilik

Milliyetçilik, bir millet oluşturdukları bilincine sahip bireylerin ortak bir siyasal forum içinde birleşmeleri süreci olmaktadır. Avrupa'da derebeyliğin sona ermesiyle ortaya çıkan³⁰⁹ milliyetçilik, uluslararası politikada 18. Yüzyılın ortalarından itibaren gelişen bir olgu olmuştur. Fransız Devrimiyle Avrupa'ya yayılarak 19. Yüzyılın sonlarında kendi kaderini tayin taleplerinin çoğalmasıyla ulusların devletleşme sürecinde belirgin bir artış yaşanmıştır. Milliyetçilik akımı, I. Dünya Savaşı sonrasında da aynı oranda hızlı bir gelişme göstermiştir. Ancak belirtmek gerekir ki savaş sonunda milliyetçilik birleştirici olmaktan ziyade sınırlar arasında parçalanmış halklar üretmenin bir sonucu olarak, ayrılıkçı bir işleve sahip olmuştur.³¹⁰ Bundan itibaren Alman ulusal sosyalizmi, İtalyan faşizmi gibi ırkçı fikirlerle yoğunlaşmış milliyetçi hareketler, Dünya savaşına neden olmuştur. Savaş sonrasında ise milliyetçiliğin ağırlığı hem coğrafya hem de nitelik değiştirerek az gelişmiş bölgelere kaymış, özellikle sömürge altındaki üçüncü dünya halkları için bağımsızlık mücadelelerinin tetikleyicisi olmuştur.³¹¹ Bu bağımsızlık istekleri ile

³⁰⁸ Talbott, s. 105.

³⁰⁹ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 516.

³¹⁰ Özdek, s. 300.

³¹¹ Üçüncü Dünya milliyetçiliğinde doğaldır ki Avrupa'nın önemli olumlu-olumsuz etkileri olmuştur. Birincisi, Avrupa milliyetçiliğinin gelişmesini sağlayan burjuvazi, az gelişmiş ülkelerdeki milliyetçiliği, sömürgecilik uğraşlarıyla, engelleyici bir etkide bulunmuştur. İkincisi, sömürgeci devletlerde eğitim gören sömürge gençleri, milliyetçilik fikriyle tanışmışlar ülkelerine döndüklerinde, genellikle lider kadrosunda, pek çoğu ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerinin tetikleyicisi olmuşlardır. Üçüncüsü de, Üçüncü Dünya ülkelerinde milliyetçilik Batı sömürgeciliğine

hızlanan ulusçuluk hareketleri, kendi kaderini tayin ilkesini tekrar ön plana çıkarmış ve ilke, ulusçuluk hareketlerinin bağımsızlık isteklerini gerçekleştirecek en ideal çözüm ya da bir kural olarak görülmüştür. Yüzyılın sonunda ise kavram, etnik-dinsel çatışma ve ayrılık fikirlerinin nedenini oluşturmasıyla, özellikle çok uluslu devletlerin bölünmesine yol açmıştır. İlk çıktığı zamanlardaki kadar bel bağlanır şekilde olmasa da, 21. Yüzyılda da etkisini sürdüren milliyetçilik, bilhassa dinsel bir boyuta bürünerek ayrılıkçı terörle hedefine ulaşma mücadelesi verir durumdadır.

Bağımsızlığın temel taşı ulus (milliyet) kavramıdır. Bu anlamda milliyetçiliği geliştiren sebepler içinde, ortak *duygu* unsuru önemli bir yere sahiptir. Bu duyguya sahip bireyler hareketi olan milliyetçilik, gerçekte veya ülküde merkezi bir hükümetin kurulmasını arzular ve bunu gerçekleştirmeye çalışır.³¹²

Milliyetçilik kendi kaderini tayin hakkının kaynağını teşkil eder. Kendi kaderini tayin bağlamında milliyetçilik, dışsal olarak aynı milliyete sahip halk topluluklarının birleşme ve bağımsız devlet kurma hakkını, içsel olarak da milletlerin milli düzeyde kendi seçtikleri idare ve egemenliğe tabi olma hakkını, yani demokratik yönetim hakkını ifade eder.³¹³ Böylece milliyetçilik bir yandan grup içi bilinçliliği vurgulayarak gruplar arasında ayırıcı bir rol oynarken öte yandan ülke ve grup içi bilinçliliği artırarak birleştirici bir rol oynar.³¹⁴ Nitekim Fransız Devrimi'nden 19. Yüzyılın ortalarına kadar milliyetçilik, var olan devletleri desteklemiş ve ayrılmadan çok bir araya getirme yoluyla yeni devletler ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber Koskenniemi'ye göre, ilk bakışta birbirine paralel görünen bu iki akım arasındaki ilişki genelde tersine olup bu kavramın milliyetçilikle aynı arabaya bindirilerek götürülmesi zordur.³¹⁵ Zannımızca kendi kaderini tayin ile milliyetçilik arasında doğrusal bir ilişki vardır.

bir tepki olarak doğmuştur. Geniş bilgi için bkz. Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ...*, s. 25.

³¹² Gönlübol, ss. 334-335.

³¹³ Bilge, "Milletlerin ...", ss. 133-134.

³¹⁴ Gönlübol, s. 336.

³¹⁵ Koskenniemi, ss. 294-295, 303.

İKİNCİ BÖLÜM

KENDİ KADERİNİ TAYİNİN HUKUKİ BOYUTU VE TÜRLERİ

I. BM ANDLAŞMASI, BİLDİRİLER VE SÖZLEŞMELER

A. Birleşmiş Milletler Andlaşması

Savaş sürerken uluslararası politikada, bir dünya savaşı daha yaşanmasını engelleyebilecek ve kalıcı barışı sağlayabilecek evrensel bir örgüt oluşturma düşüncesi hakimdi. Öyle ki, MC'nin zayıf yönlerini¹ taşımayacak olan BM ile, savaş sonrası dünya politikasında da yeni bir sayfa açılacaktı. Uluslararası barış, güvenlik ve istikrar tam olarak temin edilecekti. Zira bu, kısmen de olsa, ortadan kalkmış MC'den öğrenilmişti.²

Yeni bir dünya örgütü ve anayasası oluşturulma çabaları daha savaş yıllarında başlatılmış, buna paralel olarak kendi kaderini tayin ilkesi de, bu çalışmalarda tartışılmıştır. İlkenin savaş esnasındaki durumu ve BM Andlaşması'nda yer alması uzun bir gelişme sonucudur. 1941'de ABD ve İngiltere, kendi kaderini tayinin kabul edilmesi ve savaş bittikten sonra da uygulanması gerektiğini ilan etmişlerdir. Atlantik Demecinde halkların, yöneticilerini seçme hakkı, içsel kendi kaderini tayin, öngörülmüştü. Buna karşılık Churchill, 9 Eylül 1941'de Avam Kamarası'ndaki konuşmasında; kendi kaderini tayinin, başta İngiliz sömürgeleri olmak üzere, sömürge halklarını kapsamadığını, sadece Nazi işgalinde kalmış Avrupa devletleri

¹ Misak hükümlerini yerine getirebilecek yetkili organlarının bulunmaması, Cemiyete geniş katılımın olmaması, güçlü devletlerin çıkarlarına dokunan anlaşmazlıklarda, örneğin İtalya'nın Habeşistan'a saldırısında, Cemiyet'in birşey yapamaması MC'nin zayıf yönleri olarak sayılabilir. Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 515.

² Lauwers-Smis, s. 44.

için söz konusu olduğunu belirterek,³ ilkenin dışsal boyutunu vurgulamıştı. İlke bir kez daha devlet egemenliğine ve çıkarlarına yenik düşmüştü. Savaşın sonlarına gelindiğindeyse, 1944'te ABD, İngiltere, SSCB ve Çin'in temsilcileri gizli ve gayriresmi görüşmeler başlatarak dünya örgütünün temellerini atmaya başladılar. Bu amaçla *Dumbarton Oaks Konferansı*'ni topladılar. Fakat, BM Andlaşması'nın taslağı olarak bilinen bu konferans kararlarında kendi kaderini tayinden hiç söz edilmedi. Nisan 1945'te, BM'yi kurmak için toplanan San Francisco konferansında, SSCB'nin ısrarlarıyla,⁴ dört büyük devlet, “devletler arasında eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayin ilkelerine saygı temelinde dostça ilişkiler geliştirmeyi ve küresel barışı güçlendirmek için gerekli tedbirleri almayı” amaçladığını belirterek ilkeyi hüküm altına aldı.⁵

BM Andlaşması'nda açıkça yer almasıyla kavramın gelişiminde yeni bir sayfa açılmıştı.⁶ Bu ilkenin bir başarısı idi. Zira MC Misakı'nda yer almamasına karşılık, BM Andlaşması kendi kaderini tayin ilkesini tanımaktadır.⁷ İlkenin uygulaması için etkili bir araç belirlenmemiş olsa da, BM Örgütü'nün başlıca amaçlarından biri olduğunun teyit edilmesi bile ilkeyi reddedilemez bir kural haline getirmiştir. Bununla birlikte BM Andlaşması'nı kaleme alanlarca kendi kaderini tayin ilkesi bağlayıcı olmayan fakat hukuki bir kural olarak kabul edildi. Bunun anlamı kendi kaderini tayin ilkesi uygulamayla teyit edilmesi gereken hukuken bağlayıcı bir yükümlülük olarak kabul edilmiştir.⁸

³ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 37.

⁴ Yaygın bilgiye göre, kendi kaderini tayinin BM Andlaşması'na alınmasına SSCB öncülük etmiştir. Akçay, s. 27; Cassese, *Self-Determination* ..., s. 38; Lauwers-Smis, s. 44. Fakat bir başka kaynağa göre ise, ilkenin Andlaşmaya konması Ukrayna delegesi Manuilsky'nin ısrarı ile olmuştur. Bilge, “Milletlerin ...”, s. 135.

⁵ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 38.

⁶ Tuncay, s. 10.

⁷ Ayrıca bağımsızlık anlamında açıkça ve ilk defa BM Andlaşması'nda ifade edildi. Oran, *Küreselleşme* ..., s. 111. Bu iki örgüt arasındaki, iki teşkilat şartı hakkında önemli bir farktı. Bir başka fark da MC Misakı'nın Versay Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçası olmasına karşılık (MC Misakı m. 1-26), BM Andlaşması bağımsız, çok taraflı bir anlaşmadır. Arsava, ““Selfdetermination” ...”, s. 55.

⁸ Lauwers-Smis, s. 44.

1. Kendi Kaderini Tayini Doğrudan Düzenleyen Hükümler

Artık uluslararası hukuk ilkelerinden birisi haline gelen kendi kaderini tayin BM Andlaşması'nda açıkça iki maddede yer almıştır. Bunlar;

I. Bölüm: Amaçlar ve İlkeler kısmının 1. madde 2. fıkrasında;

IX. Bölüm: Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşbirliği kısmının 55. madde'sinde.

BM Andlaşması'nın I. bölümü, 1. ve 2. maddeden oluşmaktadır ve 1. madde BM'nin amaçlarını, 2. madde ise ilkelerini saymaktadır.

Andlaşmanın 1. maddesinde öncelikle insan haklarının ve dünya barışının korunması ve halkların gelişimi için devletlerin işbirliği yapmaları öngörülmektedir. Bu doğrultuda, BM Andlaşması dört önemli amaç belirlemiştir:

1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve sürdürmek,
2. Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek, dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak.
3. Uluslararası sorunların çözümünde, hiçbir ayırım gözetmeksizin, insan haklarına saygıya dayalı uluslararası işbirliğini sağlamak,
4. Bu ortak amaçların elde edilebilmesi için devletlerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmak.⁹

Öncelikle ilke uluslararası barışın bir aracı olarak geliştirilmiştir. Nitekim Arsava, üye devletlerin kendi kaderini tayin hakkına saygı yükümlülüğünün, dünya barışını sağlamaştırmanın bir yolu olduğunu ifade eder.¹⁰ Fakat başka bir yazar, Visscher, ise tersi bir görüşle, Andlaşmadaki haliyle kendi kaderini tayinin son derece muğlak bir ilke olduğunu ve uygulanması halinde uluslararası ilişkilerde

⁹ BM Enformasyon Merkezi, *Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*, Ankara: 2002, s. 5.

Bu amaçların yerine getirilmesinde uyulması gereken ilkeler ise 2. maddede (m. 2/1, 2/2, 2/3, 2/4, 2/5, 2/6, 2/7) belirtilmiştir: 1) Örgütün tüm üyeleri egemen ve eşittirler, 2) Üyeler anlaşmadan doğan yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getireceklerdir, 3) Üyeler aralarındaki anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözeceklerdir, 4) Üyeler diğer ülkelerin ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına karşı güç kullanmaktan ve tehditten kaçınacaklardır, 5) Üyeler örgütün gelişimini destekleyeceklerdir, 6) BM üyesi olmayan devletler de barış ve güvenlik için bu ilkelere uymaya zorlanabilecektir, 7) BM, özü itibarıyla bir devletin yetkisine giren işlere karışmayacaktır. BMEM, ss. 5-7. Ayrıca Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler* ..., ss. 158-159.

¹⁰ Arsava, "“Selfdetermination” ..., s. 55.

istikrarsızlıklara yol açacağını belirtmektedir.¹¹ Örneğin maddede, “halk”ın ne anlama geldiği, kimleri kapsadığı, uluslararası ilişkilerde nasıl uygulanacağı gibi hususlar açık değildir. BM Andlaşması’nın ilk ayrıntılı yorumunu yapan Avusturyalı uluslararası hukukçu Hans Kelsen, buradaki “halklar/uluslar” (*peoples*) teriminin “devletler” anlamında olduğunu belirtmektedir. Ancak bu şekilde anlaşılırsa devletlerin egemen eşitliği (m. 2/1’deki BM’nin başka bir temel ilkesi) ilkesi ile ters düşmeyecektir.¹² Yine Kelsen’e göre m. 1/2’de *milletlerin hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin tayini* ilkelerinden değil, *bir tek* ilkedен bahsedilmekte olup ilke hukuki bağlayıcılıktan yoksundur.¹³ Yani ilke anlaşmadaki şekliyle uygulanması zorunlu bir hukuk kuralından ziyade bir demeç niteliğindedir. Bu sebeple m. 1/2’yi yorumlayanlar, mesela Bentwich ve Martin, BM’nin bu fıkrasının, uluslararası durumu kendi kaderini tayin ilkesi lehine değiştireceği teminatını içermediği görüşündedirler. Fıkra metninde kullanılan eşitlik ve kendi kaderini tayine “riayet” tabirinin sadece milletlerarasındaki dostane ilişkileri geliştirme esasını hedeflediğini yazmaktadırlar. Bu yazarlara göre 1/2’nin manası, kendi geleceklerini henüz tayin etmemiş halklara karşı bir iyi niyet beyanıdır.¹⁴

Maddeden çıkarılan bir başka anlam da bağımsızlıktır. İlkenin uluslararası bir belgede ilk defa açıkça ifade edilen¹⁵ bu anlamı, bilhassa 1960’larda Batı’daki hakim kanıya göre, sadece idare eden devletten coğrafi olarak kopuk bölgelerde yaşayan ve ana devletten etnik/kültürel ayrılıkları olan halkları kapsardı. Tam ayrılma hakkı geleneksel olarak bu deniz aşırı sömürge bölgelerine uygulanır bir şekilde anlaşılmıştır. Bir başka deyişle, sadece “mesafeli” sömürgeler kendi kaderini tayin hakkından faydalanacaklardı. Buna karşılık, bir devletin sınırları içinde yaşayan ve baskı altında olan ulusal azınlıklar, “kendi kaderini tayin hakkını” gündeme getiremezlerdi.¹⁶

İlkeden açıkça bahseden ikinci madde, 55. maddedir:

Uluslararasıda halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi

¹¹ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 149.

¹² Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 149.

¹³ Meray, I. Cilt, s. 140-141.

¹⁴ Bilge, “Milletlerin ...”, s. 136’dan Bentwich ve Martin, *A Commentary on the Charter of the United Nations*, London: 1951, s. 6.

¹⁵ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 111.

¹⁶ Bring, s. 24.

ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere BM:

- a. Yaşam düzeyini yükseltmek, tam istihdamı, ekonomik ve sosyal gelişmeyi,
- b. Ekonomik, sosyal, sağlık sorunlarının çözümü ile kültür ve eğitimde uluslararası işbirliğini,
- c. Ayrım gözetmeksizin, dünyada insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı, sağlama¹⁷

amacıyla uğraş gösterir ve bu amaca ulaşılmasını teşvik eder. Barış ve dostluk münasebetlerini sağlamaktan bahseden bu madde Andlaşmanın temel sistemini oluşturur.¹⁸

BM Andlaşması'nın bu iki maddesi kendi kaderini tayini açıkça telaffuz etmiş olmakla birlikte, bu maddelerde ilke devletler için bağlayıcı değildir. Bir haktan¹⁹ ziyade, BM'nin çalışmalarında gerektiğinde dikkate alacağı değerlerden biri olarak tanımlanmıştır. Uluslar arasında dostça ilişkileri geliştirici bir öge olarak yer alması nedeniyle, uygulanabilir ve etkin değildir.²⁰

BM Andlaşması'nda kendi kaderini tayinin öznelere olarak bireyler baz alınmış, azınlıklar ikinci planda kalmıştır.²¹ Bu nedendir ki m. 1/2'de olduğu gibi bu maddede de BM Andlaşması, devlet egemenliğine ve uluslararası barışa öncelik vererek MC Misakı'nın görüşünü benimsemiştir. Özetle her iki madde de bağımlı halklar için bir iyi niyet tarzındaydı.²²

2. Kendi Kaderini Tayini Dolaylı Düzenleyen Hükümler

Geçmişte sömürge olmuş ülkeler, sömürgelerin sorunlarını BM'nin yetkisi içine sokmaya çalışmışlardır. Bunun neticesinde BM Andlaşması kendi kaderini

¹⁷ BMEM, ss. 29-30.

¹⁸ Bring, s. 24.

¹⁹ BM Andlaşması'nın 1/2. ve 55. maddesinin resmi İngilizce metni, aynı maddelerin Türkçe ve resmi Fransızca metinlerinden farklıdır. Kendi kaderini tayine ilişkin olarak Fransızca metinde "droit" (hak), "fondées sur le respect du principe de l'égalité des *droits* de peuples et de leur *droit* à disposer d'eux-mêmes"; Türkçe metinde "hak", "her milletin kendi mukadderatını kendisinin tayin etmesi *hakki*" ibaresi kullanılmakla birlikte, İngilizce metinde "right" (hak) sözcüğü kullanılmamaktadır: "...based on respect for the principle of equal rights and selfdetermination" denilmektedir. Meray, 1. Cilt, s. 140., dip. 11a ve 12.

²⁰ Pomerance, *Self-Determination* ..., s. 9.

²¹ Tuncay, s. 10.

²² Önal, s. 16'dan Bilge, *Milletlerarası* ..., s. 277.

tayine, bilhassa sömürgelerle ilgili düzenlemeler içeren, iki maddede dolaylı olarak yer vermiştir. Bu iki maddeden anlaşılacağı üzere Andlaşma sömürgeleri ikiye ayırmıştır.²³

XI. Bölüm: Özerk Olmayan Ülkelere İlişkin Bildirge kısmının 73. maddesinde;

XII. Bölüm: Uluslararası Vesayet Rejimi kısmının 76. maddesinde.

Andlaşmanın XI. Bölümü “Muhtar Olmayan Ülkelerle (Kendini İdare Etmeyen/Özerk Olmayan Ülkeler)” ilgiliydi. BM Genel Kurulu, 14 Aralık 1946 tarih ve 66 (I) sayılı Kararıyla 74 ülkeyi bu kapsama dahil etmiştir. Andlaşmada kendi kendini yönetmeyen ülke, “halkının özyönetime tam olarak ulaşmadığı” bir ülke olarak tanımlanmıştır.²⁴ Bu ülkeler kendilerini yöneten devletlere tabi idi. Fakat sömürgeci devletler, sözde bu ülkeleri sömürmüyor, bir görev yükleniyorlardı. BM Andlaşması *m. 73*'te yönetici devletler;

Halkların henüz kendi kendilerini tam olarak yönetmediği ülkelerin yönetilmesinden sorumlu olan BM üyeleri, işbu ülkeler ahalisinin çıkarlarının herşeyden önce geldiğini kabul ederler. Bu amaçla:

- a. Siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan ilerlemelerini, eğitimlerinin gelişmesini sağlama,
- b. Kendi kendini yönetme yeteneklerini ve siyasal kurumlarını geliştirmelerini sağlama,
- c. Uluslararası barış ve güvenliği pekiştirme,
- d. Bilimsel gelişimlerine yardımcı olma ve bu alanda uluslararası işbirliğini sağlama,
- e. Yönettikleri ülkelerin kaydettikleri gelişimleri Genel Sekretere rapor etme,²⁵

görevini yüklenmişlerdir.

XI. Bölüm, sömürgelerin sorunlarını, sınırlı olarak BM'nin yetki alanı içine sokmuştur.²⁶ Bunun gereği olarak ilgili ülkeler için, özel yönetimler ve yöneticiler

²³ Sömürge ülkelerinin Vesayet Ülkeleri ve Kendini İdare Etmeyen Ülkeler şeklinde ikiye bölünmeleri, BM üyelerinin çoğu tarafından suni bir bölünme olarak değerlendirilmiştir. Hindistan Dünya İşleri Konseyi, Carnegie Vakfı'nın BM ile ilgili bir sorusuna; bu bölünmenin tamamen tarihi bir hata olduğunu; kendini idare etmeyen yerlerin II. Dünya Savaşı'nın galiplerinin, vesayet ülkelerinin de mağluplarının sahip olduğu yerler olduğu yanıtını vermiştir. Şahin, *Avrupa ...*, s. 16'dan, Wilson, s. 60.

²⁴ United Nations, *United Nations and Decolonization: Questions and Answers, Brochure*, 2004, s. 1.

²⁵ BMEM, ss. 36-37.

²⁶ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 66.

oluşturulmuştur. Fakat yönetici devletlerin “yönetmek” haricinde bir sorumlukları olmamıştır. Zira bu maddedeki “ahalinin kendini idare edebilme” yeteneğinin geliştirilmesi, “her ülkenin ve ahalisinin ve muhtelif derecelerin özel şartlarına uyduğu ölçüde” olmak koşuluna bağlı kılınmış,²⁷ böylece devletlerin serbestiyeti sağlanmıştır.

Kendi kendini yönetemeyen yerlerin dışındaki, henüz bağımsız olmamış yerler de XII. Bölümdeki Uluslararası Vesayet Rejimi’ne²⁸ tabi tutulmuştur. Vesayet sisteminin temelini belirleyen 76. madde, hem Örgüt’e hem de üye devletlere, vesayet altındaki halkın gelişimi için, birtakım yükümlülükler öngörmüştür.²⁹ Kendi kaderini tayini ilgilendiren *m. 76/b* şöyledir;

Vesayet Rejiminin temel hedefleri şunlardır:

b) Vesayet altındaki ülkeler halkının siyasi, ekonomik ve sosyal ilerlemesini ve eğitiminin gelişmesini kolaylaştırmak, işbu ülkeler halkının kendi kendilerini yönetmelerini ya da uygun olduğu takdirde bağımsızlığa doğru tedrici gelişmelerini de kolaylaştırmak,³⁰

Uluslararası vesayet sisteminde, kendi kaderini tayin ilkesi ele alınmaktadır. 76. madde kendi kaderini tayinin iki şekilde gerçekleştirileceğini belirtmektedir: Özyönetim ve bağımsızlık. Bu aynı zamanda *m. 73* (XI. Bölüm) ve *m. 76* (XII. Bölüm) arasındaki esas farkı teşkil etmektedir. *M. 73*, bağımlı halkların yalnızca özyönetiminden bahsederken (halklara sadece bu hakkı tanıırken); *m. 76/b* ise her ikisini de bir arada kullanarak, sömürge halklarına özerklik, federasyon ve bağımsızlık seçeneklerini bir arada tanımıştır.³¹ Bir başka deyişle, bir vesayet halkı, vesayetten kurtulurken, bu haklardan birini seçebilecekti. Bu tercihlerin her biri kendi kaderini tayin hakkının kullanımı olarak kabul edilmiştir.

²⁷ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 66.

²⁸ Sözleşmenin XII. Bölümüne göre, yönetilecek devletlerin bireysel rızalarıyla Vesayet Bölgelerinin denetlenmesi için BM’de Uluslararası Vesayet Sistemi (Milletlerarası Yöresel Yönetim Sistemi) oluşturulmuştur. Milletlerarası vesayet sistemi eski MC’nin manda sisteminin yerini almıştır. İdareci devlet sistemin uygulandığı bölgelerde, yönetimini BM’nin anlaşmalarına uygunluk içinde yürütür. Sistem uygulamasına göre üç bölge mevcuttur: 1) Eski MC’nin manda yönetimindeki bölgeler, 2) II. Dünya Savaşı’nda düşman devletlerden alınan bölgeler ve 3) Kendi rızasıyla BM’nin kontrolünde idareci devlet yönetimine bırakılan bölgeler. Bring, ss. 24-25.

²⁹ Bring, s. 25.

³⁰ BMEM, s. 38. Vesayet sistemin diğer hedefleri şunlardır: a) Uluslararası barış ve güvenliği pekiştirmek, b) Ayrım gözetmeksizin insan haklarına saygıyı geliştirmek, c) BM amaçlarını gerçekleştirmek ve eşit davranmak.

³¹ Bring, s. 25.

Bağımsızlık meselesi San Francisco Konferansı'nda tartışılmış ve XI. Bölümde de “bağımsızlık” sözcüğüne yer verilmesi önerilmiş ise de, sömürgeci devletler reddetmiştir. Zira BM Andlaşması'na da yansıyan anlayışa göre “bağımsızlık” sadece vesayet rejimindeki ülkeler ve halklarına tanınmıştır.³² Zaten BM Andlaşması hükümleri çerçevesinde; bir sömürge bölgesi ya da kendi kendini yönetemeyen diğer bölgeler, onu yöneten devletin bölgesinden ayrı ve farklı bir statüye sahip olduğundan³³ bağımsızlık verilmesi sömürgeci devletlerin ülkesel bütünlüklerini zedeleyici bir durum değildi. Bilakis m. 76/b bağlamında vesayet yönetiminin göreviydi. Anlaşılacağı gibi, bu maddelerdeki fiili kendi kaderini tayinin temasını farklı etnik halklar değil, farklı ülkeler belirlemekteydi.

BM uygulaması, kendi kaderini tayinin hak ve yükümlülük öngören bir hukuk kuralı haline gelmesi, bunun neticesi olarak da sömürgeciliğin son bulması yönünde olmuştur. Bu amaçla BM organlarında yaşanan yoğun tartışmalarda, kendi kaderini tayinle ilgili anlaşma hükümlerinin anlamı netleştirilmeye çalışılmıştır. Örgüt toplantılarında, bilhassa eski sömürge üçüncü dünya devletleri ve siyasi amaçlı davranan SSCB'nin etkisiyle, genellikle sömürgelerin kendi kaderini tayin hakkı olduğu üzerinde durulmuştur.³⁴

3. Değerlendirme

Yukarıda tek tek incelenen dört madde genel olarak değerlendirildiğinde, tüm halkları kapsayan, uluslararası genellik anlamında bir ilke olarak kendi kaderini tayin ilk defa BM Andlaşması'nda geçmektedir.³⁵ BM Andlaşması da geleneksel görüşten ayrılmamıştır. Devletlerin egemenliği, toprak bütünlüğü, uluslararası barış, düzen ve istikrarın korunması gibi değerler karşısında, kendi kaderini tayinin ikincilliği devam etmiştir. Hem bu sebeple hem de bunun bir neticesi olarak kendi kaderini tayin BM Andlaşması tarafından uluslar arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinin bir aracı olarak kabul edilmiştir.³⁶ Dolayısıyla Andlaşma'da ve uygulamada 1960'lara kadar

³² Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 67.

³³ Beşe, s. 57.

³⁴ Karaosmanoğlu, *İç ...*, ss. 67-68.

³⁵ Aral, s. 109.

³⁶ Ofuatey-Kodjoe, s. 97.

kanuni bir haktan ziyade Andlaşmanın bir arzusu gereği³⁷ her olayda dikkate alınması gereken bir “ilke” olarak kalmıştır. Elbette hak yerine ilke ifadesi hukuki gücünü zayıflatmıştır. Buna karşılık ilkenin Andlaşmada yer alması onu kısmen hukukileştirmiş, fakat hukukun emredici ve bağlayıcı bir kuralı haline getirmemiştir. Ancak Andlaşma sömürge durumunda, kendi kaderini belirlemeyi iç hukuk kuralı haline getirmeyi amaçlamıştır.³⁸

Andlaşma özellikle XI. ve XII. Bölümlerle, sömürgesizleştirmeye önem vermiştir. Sömürge yönetimi altında kalmış olan 80’den fazla ulus, dünya örgütünün kurulmasından beri egemen bağımsız birer devlet olmuştur. BM, bağımlı halkların emellerini destekleyerek ve bağımsızlığa ulaşmalarını hızlandıracak koşullar ve amaçlar oluşturarak bu değişimde çok önemli bir role sahip olmuştur.³⁹ Lakin BM Andlaşması’nda ne sömürgeciliğin son bulması açıkça belirtiliyor ne kendi kaderini tayin tanımlanıyor ne de ilkenin nasıl uygulanacağı gösteriliyordu. Andlaşma kendi kaderini tayine hak kazanan “halk”ın kim olduğu konusunda bilgi vermemekteydi ve yasal sonuçları açıkça belli değildi.⁴⁰ Esasında BM Andlaşması’nın ilkeyi açıklamadan bırakması, sonraki gelişmelerin ilkeyi içerik bakımından zenginleştirmesi gibi olumlu bir sonuç doğurmuştur. Ayrıca ilkenin bu dört maddede tanımlanmamış olması, hakkın yalnızca sömürge bağlamıyla sınırlanamayacağını göstermesi bakımından da önemlidir.

BM Andlaşması’nı kaleme alanların kastettikleriyle, kendi kaderini tayinin bugünkü uygulaması farklıdır. Birincisi, başlangıçta BM, kendi kaderini tayini genel manada içermemişti. İlkenin, sömürge halkları için geçerli olması düşünülmüştü. Fakat daha sonraları BM Genel Kurulu’nda kabul edilen kararlar kendi kaderini tayin hakkını daha geniş yorumladı ve uluslararası hukukta kapsamlı değişiklikler yaptı. İkincisi, BM Andlaşması’nı yazanlar için kendi kaderini tayin kavramı, bağımlı halkların bağımsız olma hakkını ve hatta oy kullanma hakkını içermiyordu.⁴¹ 1945’teki bir BM raporu ilkenin ayrılma hakkı açısından değil kendi kendini yönetme hakkını ima ettiği ölçüde Şart’ın amaçlarına uygun düştüğünü açıkladı.⁴² Zamanla sömürge ülkelerinin arzularının BM’ye yansısıyla kavram dışsal ve içsel

³⁷ Pomerance, *Self-Determination ...*, s. 9.

³⁸ Koskenniemi, s. 299.

³⁹ UN, *Basic ...*, s. 276.

⁴⁰ Malanczuk, s. 326.

⁴¹ Malanczuk, ss. 326-327.

⁴² Tuncay, s. 10.

boyutlara doğru genişlemiştir.

B. Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri: Bağımlı Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Sömürge Bildirisine geçmeden önce BM'nin bir kararına değinmek gerekir. 16 Aralık 1952 tarih ve 637A (VII) sayılı Kararında Genel Kurul, BM üyesi devletlerin bütün halkların ve ulusların kendi kaderini tayinini desteklemesini tavsiye etmiştir.⁴³

1960 yılı BM'de ve uluslararası toplumda anlayış değişiminin yaşandığı önemli bir yıldır. Bu zamanlarda artık dünyanın sömürülmesinin insan haklarına uygun düşmediği ve sömürgeciliğin daha fazla sürdürülemeyeceği düşüncesi, sömürgeci devletler tarafından bile benimsenmeye başlanmıştır. Bu anlayış değişikliğinde, bağımsızlıklarına kavuşmuş ve BM'de etkin bir ağırlığa sahip eski sömürge devletlerinin⁴⁴ lobileri etkili olmuştur. Bu devletler hissi davranırken, bu anlayışa destek veren büyük devletler de Üçüncü Dünya ülkelerini yanına çekebilmek amacıyla siyasi davranmıştır. Bu amaçla 1960'da SSCB Genel Kurul'a bütün sömürge halklarının hemen bağımsızlığını talep eden radikal bir taslak karar sunmuştur.⁴⁵ Aslında bu öneri sunulduğunda, geleneksel sömürgeciliğin devrini tamamladığı düşüncesi kabullenildiği gibi, özerk olmayan ülkelerin büyük kısmı da bu tarihte zaten bağımsızlığına kavuşmuştu veya kavuşmak üzereydi.⁴⁶ Fakat radikalliğinden dolayı SSCB'nin tasarısı reddedilmiştir. Bu ret sürpriz değildi, zira birçok sömürgeye sahip Batılı ülkeler sömürgelerinden hemen vazgeçme niyetinde

⁴³ Brownlie, s. 596.

⁴⁴ II. Dünya Savaşı sonrasında Afrika ve Asya'da ivme kazanan ulusal kurtuluş hareketlerinin etkisiyle sayıları ve BM'deki temsil oranı artan Üçüncü Dünya ülkeleri 1950'li yılların ortalarından itibaren kendi çıkarları etrafında örgütlenmeye başlamışlardır. BM'nin kurulduğu 1945'de 51 olan üye devlet sayısı 1960'da 100'e ulaşmıştır. Yeni 49 devletin 15'i Asyalı, 22'si Afrikalıdır. 1960'da toplam 100 üye devletin 64'ü az gelişmiştir. Özdek, s. 357. BM'nin üyesi devletlerin çoğunluğu sömürge, vesayet gibi bağımlılıktan kurtulmuş devletlerdir. 1900-1950 arasında devletlerin sayısındaki artış yıllık olarak % 1.2 iken, bu ortalama 1990-1998 arasında yıllık 3.1'e çıkmıştır. Şahin, *Avrupa ...*, s. 17.

⁴⁵ Ofuatey-Kodjoe, s. 138.

⁴⁶ Akçay, s. 31.

değillerdi. Afrika ve Asya ülkeleri bunun üzerine, daha ılımlı bir tasarı teklif etmişler ve bu kabul edilmiştir.⁴⁷

Kendi kaderini tayinin uluslararası hukuktaki yerinin netleşmesinde büyük önem taşıyan bu ilk BM kararı Üçüncü Dünyanın BM nezdindeki gücünün somut bir görünümüdür.

Bildiri 7 maddeden oluşmaktadır;

Giriş; sömürgeciliğin her türüne hızlı ve şartsız olarak son verilmelidir.

1. **İnsan hakları ve dünya barışı:** Halkların yabancıların hakimiyetine, mandasına veya sömürüsüne tabi tutulması, temel insan haklarının inkarını oluşturur ve BM Andlaşması'na aykırı olup, dünya barışının ve işbirliğinin geliştirilmesine bir engel teşkil eder.
2. **Kendi kaderini tayin hakkı:** Bütün halkların kendi kaderini tayin hakkı vardır; bu hakka dayanarak halklar siyasi rejimlerini özgürce kararlaştırabilirler; ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler.
3. **Bağımsızlık:** Siyasi, iktisadi, sosyal veya eğitim yetersizliği hiçbir şekilde bağımsızlığın ertelenmesi için bir mazeret oluşturamaz.
4. **Güç kullanmama ve uti possidetis:** Bağımlı halklara karşı her çeşit silahlı ve baskıcı eyleme son verilecektir. Bu, halkların bağımsızlıklarını barışçıl bir şekilde ve özgürce gerçekleştirmeleri için şarttır. Ayrıca bağımsız olduktan sonraki ülkesel bütünlüklerine saygı gösterilecektir.
5. **Yetki devri:** Tam bağımsızlık ve özgürlükten yararlanmalarını sağlamak için, kendilerinin özgürce belirttikleri arzu ve istekleri doğrultusunda ırk, dil, din ayrımı yapmaksızın ve herhangi bir çekince ve şart ileri sürmeksizin, Muhtar Olmayan, Vesayet Rejimindeki veya bağımsızlığını henüz kazanmamış yerlerde, bütün yetkilerin bu bölge halkına devredilmesi için gerekli adımlar hemen atılacaktır.
6. **Ülkesel bütünlük:** Bir ülkenin ulusal birlik ve toprak bütünlüğünü kısmi veya tümünden bozmaya yönelik herhangi bir girişim BM amaçları ve ilkeleriyle bağdaşmaz.
7. **BM Bildirileri ve ilkelerine uyma:** Tüm devletler, eşitlik, içişlerine karışmama,

⁴⁷ Şahin, *Avrupa ...*, ss. 19-20. Karar nisabı şöyledir: evet 89, çekimser 9, ret 0. Meray, olumlu oyun 90 olduğunu yazar. Meray, 1. Cilt, s. 141. Bildirinin oylanması sırasında ABD, İngiltere, Fransa, Avustralya, Belçika, Dominik Cumhuriyeti, Portekiz, İspanya ve Güney Afrika Birliği çekimser kalmışlardır. Akçay, s. 30, dip. 9. Dikkat edilirse çekimser kalan devletlerin çoğunluğu sömürgeci devletlerdir. Eğer sömürgeciliğin son bulması yönünde uluslararası bir inanış olmasaydı, bu devletlerin ret oyu kullanmalarını beyan etmek yerinde bir görüş olacaktır.

egemenlik ve ülkesel bütünlüğe saygı temelinde, BM Andlaşması'na, İHEB'e ve bu Bildiri'ye eksiksiz ve titiz bir şekilde uyacaklardır.⁴⁸

Bu Bildiri adından da anlaşılacağı üzere, sömürgeciliğin sona erdirilmesi ve kendi kaderini tayin hakkının elde edilmesine ilişkindir. Şimdi bu iki bağlamda Bildiriye değerlendirelim.

Sömürgecilik konusunda Bildiri BM'de ve uluslararası camiada bir devrim niteliğinde olup, klasik anlayışın değişme sürecinin başlangıç noktasını oluşturmaktaydı. Zira dünya artık sömürge elde etme yarışından adeta sömürgelerden çekilme yarışına girmiştir. Bu aslında Batılı devletlerin isteğiyle değil bilakis uluslararası ve Üçüncü Dünya halklarının gerek BM'de gerekse bağımlı topraklardaki baskılarının zorunlu bir sonucudur. Her ne şekilde olursa olsun sömürgeciliğin son bulması süreci, bu Bildiriyle yeni bir hız ve hatta yeni bir anlam kazanmaya başlamıştır.⁴⁹

Sömürge Bildirisi aynı zamanda sömürge durumunun ölçütlerini belirlemesi bakımından önemli bir aşamayı teşkil etmektedir. Bu ölçütler, coğrafi uzaklık, derin etnik/kültürel farklar ve en önemlisi, eşit olmayan, ayırım gözetici bir statü (bilhassa yönetim organlarında temsil edilmeme).⁵⁰ Bu durumların söz konusu olduğu bir ülke, sömürge ülkesidir.

Bu önemli kararlar birlikte kendi kaderini tayin uluslararası ilişkilerde önemli bir güç haline geldi. Bildiriye hazırlayanlar, kendi kaderini tayini yalnızca sömürge halklarının hakkı (başlıkta da vurgulandığı gibi) olarak düşünmelerine karşılık, bu Bildiri dünyanın tüm toprakları ve halkları için hak doğurur şekilde, “bütün halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğunu” ilan etmiştir.⁵¹ Belki de kararı kaleme alanlar “bütün halklar” ifadesiyle “sömürgelerdeki bütün halklar”ı kastetmişlerdi. Böyle olsa bile BM sonraki uygulama ve kararlarında, belirli bir bölgeyi değil tüm dünyayı baz aldığı için kendi kaderini tayin de tüm dünya halkları için söz konusudur. Ancak bu hakkı kullanmanın şartları da belirtilmiştir. Yani uluslararası

⁴⁸ Şahin, *Avrupa ...*, s. 21.

⁴⁹ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 68.

⁵⁰ BM Genel Kurulu'na göre Portekiz'in Afrika'daki toprakları bu ölçütlere uymaktadır. Buna karşılık BM hiçbir zaman Kuzey İrlanda'yı bu çerçevede değerlendirmemiştir. Zira K. İrlanda coğrafi bakımdan Büyük Britanya'ya yakındır; etnik/kültürel farklar derin değildir ve temsil bakımından da eşit konumdadırlar. Sur, ss. 104-105.

⁵¹ Christian Tomuschat, *Self-Determination in a Post-Colonial World*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 1.

hukukun katı ve yumuşak söylemi tekrar karşımıza çıkmaktadır. Sömürge halkları/ülkeleri öncelikli olmakla birlikte tüm halklara kendi kaderini tayin hakkı tanınmamasına karşılık (yumuşak söylem)(m. 2), bu hak güç kullanma (m. 4) veya *uti possidetis* (m. 4)/ülkesel bütünlüğün (m. 6) bozulması yoluyla kullanılamaz (katı söylem).⁵² Bildiri, güç kullanılmamasını öngörerek kendi kaderini tayini insan haklarıyla ilişkilendirmiştir. Zira silahlı eylemler genellikle insan haklarını ihlal eder.

Kendi kaderini tayin MC döneminde siyasi bir ilke iken, BM Andlaşması ile uluslararası hukuki bir ilke konumu kazanmıştı. Sömürge Bildirisi BM Andlaşması m.1/2'yi daha da geliştirmiş, kendi kaderini tayini “ilke” konumundan, uluslararası bir “hak” konumuna yükseltmiş ve kesinlik kazandırmıştır.⁵³ Bunun yanında Bildiri halklara anında bağımsızlık sağlamıyor, sadece bağımsızlık için “acil adım” atılmasını öngörüyordu.⁵⁴

Özetle Bildiri, sömürgeleştirme için bir dayanak olmanın yanında kendi kaderini tayini hem uluslararasılaştırmış hem de “hak” konumuna yükseltmiştir. Ancak Bildiri, Genel Kurul kararı olması hasebiyle, bağlayıcı değildir. BM'nin ileriye doğru büyük bir adımıdır.

Genel Kurul bununla kalmayarak, sömürge devletinin, tam bir özyönetim için siyasi konumlarını belirleyebilecekleri üç yasal seçeneği -bağımsız bir devletle özgürce birlik oluşturma, bağımsız bir devletle bütünleşme veya bağımsızlık-tanımlayan 15 Aralık 1960 tarih ve 1541 (XV) sayılı Kararı kabul etti. 27 Kasım 1961 tarih ve 1654 (XVI) sayılı Kararı ile Sömürge Bildirisi'ndeki esasları teyit etti. Yine aynı tarihte Durum Saptama Özel Komitesini oluşturarak, bu komiteyi Sömürge Bildirisi'nin uygulanmasını izleyip denetleme ve bu amaçla ülkelere tavsiyelerde bulunmakla görevlendirmiştir.⁵⁵ Bu çabalar sonucu Genel Kurul'un vesayet rejimi

⁵² Aslında bunu eski sömürge devletleri istiyordu. İçlerindeki azınlıklara kendi kaderini tayin hakkı verilmesinin uluslararası istikrarı zedeleyeceğini savunarak, bu haktan dolayı var olan sömürge sınırlarının, değiştirilmesine karşı olmuşlardır. Şahin, *Avrupa ...*, s. 21. Madde 6 da buna uygun yazılmıştı ve dış ülkelere yönelik bir tür taleptir.

⁵³ Bring, s. 25.

⁵⁴ Şahin, *Avrupa ...*, s. 21.

⁵⁵ UN, *Basic ...*, s. 279. Özel Komite, genellikle “Sömürgeleştirmeyle İlgili 24'ler Özel Komitesi” veya “Sömürgeleri Özgürleştirme Komitesi” olarak bilinir. Tam adı “Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirinin Uygulanmasını Gözeten Özel Komite”dir. 1961'de 17 üyeli iken, 1962'de 24 üyeye genişlemiştir. Komite'nin görevleri şunlardır: a) Sömürgelerdeki siyasi, ekonomik ve diğer gelişmeleri izlemek, b) Yıllık seminerlerle sömürge halklarıyla ilgili konuları tartışmak, c) Sömürgelerden gelen dilekçeleri değerlendirmek ve uzman kişileri dinlemek, ç) Sömürgelere ziyaretçiler göndermek, d) Bu ülkelere bilgi ve yardım sağlamak, e) Genel Kurul'a sömürgelerle ilgili önerilerde bulunmak, f) Listeden çıkarılacakları Genel Kurul'a

veya kendi kendini yönetemeyen ülkeler listesindeki 105 ülkenin büyük çoğunluğu bağımsızlık kazanarak ya da başka biçimlerde statüsünü değiştirerek listeden düşmüştür.⁵⁶

C. İkiz Sözleşmeler: Sürekli Bir Hak Olarak Kendi Kaderini Tayin

İkiz Sözleşmelere geçmeden önce 2189 Kararına değinmek faydalı olacaktır. Genel Kurul 13 Aralık 1966'da 2189 (XXI) sayılı Kararı almıştır. Bu kararın 7. maddesinde; sömürgecilik boyunduruğu altındaki halkların kendi kaderini tayin haklarını kullanma ve bağımsızlığa kavuşma amacıyla giriştikleri mücadelenin meşruluğu belirtilmiştir.⁵⁷

Genel Kurul, İHEB'i kabul ederken İnsan Hakları Komisyonu'nu bu bildirme hükümlerinin, temel hak ve hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesini amaçlayan bir sözleşme hazırlaması görevini vermiştir. Komisyon da uzun çalışmaları neticesi bir taslak hazırlayarak 1954'te Genel Kurul'a sunmuştur.⁵⁸ Ancak Doğu-Batı Blokları ve Üçüncü Dünya ülkeleri arasında Genel Kurul'da yıllar süren tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda kendi kaderini tayin hakkı da önemli bir yere sahip olmuştur. Sonunda Genel Kurul, 16 Aralık 1966 gün ve 2200 (XXI) sayılı Kararıyla sözleşmeleri kabul⁵⁹ etmiştir. Her iki Sözleşme de, öngörüldüğü üzere 35. devletin onay ve katılma belgesini Genel Kurul'a sunmasından itibaren 3 ay sonra, yani ESKUS 23 Ocak 1976'da, KİSHUS 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. 2003 itibarıyla da 191 BM üyesinden KİSHUS'a 148, ESKUS'a ise 145 ülke taraftır.⁶⁰

Sözleşmeler, İHEB'deki ilkeleri bağlayıcı bir hukuk belgesine dönüştürmek, İHEB'e taraf devletlere birtakım yükümlülükler yüklemek ve bir denetim sistemi

bildirmek. UN and Decolonization, s. 2.

⁵⁶ Önal, s. 20.

⁵⁷ Meray, 1. Cilt, s. 142.

⁵⁸ Enver Bozkurt, *İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü*, Ankara: Nobel Yayınları, 2003, s. 61-62.

⁵⁹ Karaosmanoğlu, 2200 (XXI) kararının oybirliğiyle kabul edildiğini yazar. Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 69.

⁶⁰ 13 Haziran 2003 itibarıyla. Haziran 2003'teki Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması. www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2003/06/default.htm, 19.10.2004.

kurmak amacıyla kabul edilmiştir.⁶¹

Her iki Sözleşmenin ilk maddeleri birbirinin aynıdır ve halkların kendi kaderini tayinini öngörür;

Madde 1/1 Bütün halklar, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptirler. Bu hak uyarınca kendi siyasal statülerini serbestçe oluştururlar ve ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini özgürce belirleyebilirler.

Madde 1/3 Bu Sözleşmeye taraf devletler, kendini yönetmeyen ve vesayet altında bulunan ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar da dahil, halkların kendi kaderlerini belirleme hakkının gerçekleşmesini özendirir ve BM Andlaşması'nın hükümleri uyarınca bu hakka saygı gösterirler.⁶²

Öncelikle, 1. fıkradaki “bütün halklar, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptir” hükmünün ne anlama geldiği açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu Sözleşmelerin tartışılıp olgunlaştığı zamanın 1950’li ve 1960’lı yıllar olduğu göz önünde tutulursa, bu ifadenin, öncelikle sömürgelerin bağımsızlığı ve kendi kendilerini yönetmeleri anlamına geldiği söylenebilir. Ancak bu madde sadece sömürge anlamında yorumlanırsa, özellikle de günümüzde, uygulama alanı neredeyse ortadan kaldırılmış olur.⁶³ Bu nedenledir ki, 3. fıkradaki “kendi kendini yönetmeyen ve vesayet altındaki ülkelerin yönetiminden sorumlu olanlar da dahil ...” ifadesi bize, “halk”tan kastedilenlerin sadece sömürge halkları değil, tüm dünya halkları olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca “halk”, bir ülke halkının tamamını ifade eder. Yani ülke halkının sadece bir kısmı değil, tümü kendi kaderini tayin hakkına sahiptir.⁶⁴

Buna mukabil uluslararası hukukun katı-yumuşak söylemi burada da kendini göstermektedir. 3. fıkranın devamında, “... sorumlu devletler bu hakka saygı gösterirler.” ifadesiyle yumuşak söylemde bulunulurken; aynı fıkradaki, “... BM Andlaşması'nın hükümleri uyarınca ...” ibaresiyle kendi kaderini tayin hakkının “devletlerin toprak bütünlüğünü temel alan BM Andlaşması kapsamında değerlendirilmesi gerektiği” belirtilmektedir.⁶⁵ Böylece toprak bütünlüğü ikazıyla yine sert söyleme yer verilmiştir.

⁶¹ Said Vakkas Gözlügöl, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi*, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2002, s. 95.

⁶² Gündüz, *Milletlerarası ...*, ss. 282-283.

⁶³ Tarhanlı, *İnsansız ...*, s. 79.

⁶⁴ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 154.

⁶⁵ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 116. Hindistan bu doğrultuda, ESKUS'un 1. maddesine ilişkin bildirim vermiştir. Bildirimde; kendi kaderini tayinin ancak yabancı egemenliği altındaki halklar için

İrdelenmesi gerekli bir konu da “özgürce” kelimesidir. Maddede halkların kendi statülerini ve gelişmelerini “özgürce” belirleyebilecekleri öngörülmektedir. Bu kelimenin iki anlamı vardır. Birincisi, halkların kanun koyucularını ve siyasi liderlerini, kendi devlet yetkililerinin yönlendirmesi veya aşırı etkilemesi altında kalmaksızın seçmelerini gerektirir. İkinci anlamı, daha muğlaktır; bir devletin iç siyasi kurumlarının dış karışmaya konu olmaması demektir.⁶⁶

Madde 1 ile Sözleşmeler, kendi kaderini tayin ilkesinden değil, “hak”ndan söz etmektedir. Bundan sonra, artık kendi kaderini tayinin hukuki bir yüküm yüklediği, yalnız yol gösterici bir ilke olduğu ileri sürülemeyecektir. “Hak” olarak bahsedilmesi kavramın hukuksal ağırlığını artırmıştır. Ancak Sözleşmeler, halkın ne olduğu, kavramın tanımı ve kapsamı ile devletlerin yükümlülükleri konusunda yeterli bilgi vermemektedir. Tüm bu hususlarda yalnızca BM Andlaşması’na gönderme yapılmaktadır.⁶⁷ Hakkın ihlali halinde, bireylerin ya da toplulukların şikayet hakları da yoktur.

İkiz Sözleşmelerde bahsedilen kendi kaderini tayin içsel midir, dışsal mıdır? Tüm bu açıklananlar ışığında (3. fıkranın son ifadeleri, “özgürce” kelimesinin iki anlamı, demokratik toplumla ilgili maddeleri ...), kendi kaderini tayin kavramının içsel anlamda olduğu anlaşılmaktadır. Sözleşmeler, her topluluğun bağımsız devletler kurarak özgür olmalarını değil, halkların haklarını etkinleştirerek onların ülkesi içinde özgür bireyler ve topluluklar olmalarını amaçlamaktadır. Her topluluğun kendi devletini kurması anlayışı, BM’nin kendi kaderini tayin geleneğine de aykırıdır. Zira BM ülkesel bütünlüğe ve uluslararası istikrara büyük önem verir. Üstelik KİSHUS’un birçok maddesi demokratik toplum kavramıyla ilgilidir.⁶⁸

Bu açıdan bakıldığında, yani içsel anlamda, halkların kendi kaderini tayin hakkı bir defaya mahsus bir hak değil, sürekli bir haktır.⁶⁹ İHK’nin de belirttiği gibi, bu maddedeki hak da, kolektif kendi kaderini tayin hakkıdır. Bu madde bir anlamda

uygulanabilir olduğunu, egemen bağımsız devletler ya da ulusal bütünlüğün özü gereği halkın ya da ulusun bir parçası için uygulanamaz olduğunu belirtmiştir. Çavuşoğlu, s. 72, dip. 118.

⁶⁶ Cassese, *Self-Determination ...*, ss. 52-53.

⁶⁷ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1996, s. 29.

⁶⁸ Daha önce I. Bölümde de belirtildiği gibi, demokratik toplum kavramını anlatan maddelerin en önemlileri m. 14, m. 21, m. 22, m. 19, m. 25’tir. Salmon, s. 267; M. Akif Kütükçü, “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2004, Sayı 12, s. 269.

⁶⁹ Aral, s. 111.

kolektif demokrasi ilkesini de teyit etmektedir.⁷⁰

Sonuç itibarıyla İkiz Sözleşmeler insan hakları belgeleridir. Bu nedenle daha önceki insan hakları belgelerini, en önemlisi de İHEB'i, gerek kapsam⁷¹ gerekse hukukilik yönünden geliştirmiştir. İHEB'deki hak ve hürriyetleri güvence altına almıştır. Çalışma konumuz bakımından, kendi kaderini tayin kavramı, Üçüncü Dünya devletlerinin lobileri neticesi, ilk kez bağlayıcı bir insan hakları belgesinde yer almıştır. Bu, iki açıdan önemlidir. Birincisi, kavram artık devletlerin reddedemeyeceği, bağlayıcı bir uluslararası hukuk kuralı, bir ölçüde *buyruk kural* haline gelmiştir. İkincisi de, kendi kaderini tayin için bir dönüşümün başlangıcıdır. Uluslararası toplumda dışsal kendi kaderini tayin ikinci plana itilerek insan hakları ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun etkisiyle kendi kaderini tayin de artık içsel boyutuyla önemsenir hale gelecektir. Bu noktada kavram ile insan hakları dirsek temasına geçmişler, hatta insan hakları kendi kaderini tayini de kapsama alanına almaya başlamıştır. Kendi kaderini tayin ileriki birçok belgede bir insan hakkı olarak görülecektir.

D. Dostça İlişkiler Bildirisi

Kendi kaderini tayinin uluslararası hukuktaki gelişiminde önemli adımlardan birisi de Dostça İlişkiler Bildirisi'dir.⁷² Sömürgecilik konusundaki 1514 ve 1541 Kararları sonrasında ortaya çıkan sorunları ele almak üzere 10 yıl sonra, 24 Ekim 1970 gün ve 2625 (XXV) sayılı Kararla Dostça İlişkiler Bildirisi oylama yapılmadan hiçbir itiraz olmaksızın oydaşmayla kabul edilmiştir.

Bildirinin uzun yıllar süren hazırlık çalışmaları sırasında kendi kaderini tayin ilkesi çeşitli yönleriyle tartışılmıştır. İlkenin, ilgili halkların serbest iradeleri de dikkate alınarak sömürgeciliğin sona ermesinin ve devletler arasında dostça ilişkileri

⁷⁰ Aral, s. 111.

⁷¹ M. 1/1'de "halkların kendi kaderini tayin hakkı", m. 1/2'de "halkların ekonomik kendi kaderini tayin hakkı", m. 6'da "yaşama hakkı" kavramlarını Sözleşmelere dahil ederek kapsamını genişletmiştir. Buna karşılık İHEB'de olup da KİSHUS'ta yer almayan haklar da vardır: Sığınma, bir vatandaşlığa sahip olma, mülkiyet hakkı gibi. Bozkurt, *İnsan ...*, s. 64. Bu açıdan kapsamı daralmış gibi algılansa da yeni hükümler bahsedilmeyenlerden daha fazla olduğundan İHEB'in kapsamını genişletmiştir.

⁷² Metin için bkz. Gündüz, *Milletlerarası ...*, ss. 106-113.

ve işbirliğini geliştirmenin aracı olması öngörülmüştür.⁷³ Bu nedenle kararın alınması sürecinde ayrılma hakkının açıkça tanınması gerektiğini savunan SSCB'ye karşın, ezici bir çoğunluk ayrılmayı yasal bir kendi kaderini tayin olarak kabul etmediğini bildirerek, şiddetle karşı çıkmıştır.⁷⁴

Bildiri uluslararası hukukun temelini oluşturacak 7 ilke⁷⁵ belirlemekte ve bunlardan birisi olan kendi kaderini tayinin ulus devletlerde kullanımına ilişkin esasları düzenlemektedir. “Eşit haklar ilkesi ve halkların kendi kaderini tayin hakkı” başlığını taşıyan bölümde şu önemli noktalar yer almıştır:

- a) BM Andlaşması'nda öngörülen hak eşitliği ve halkların kendi kaderini tayini uyarınca, tüm halklar, dış müdahaleye maruz kalmadan serbest iradeleriyle, kendi ekonomik, sosyal, siyasi vb. gelişimlerini ve konumlarını belirleyecekler, devletler de BM Andlaşması gereğince buna saygı duyacaklardır.
- b) Devletler, halkların iradeleri doğrultusunda, sömürgeciliğe hızla son verilmesi için çalışacaklar, bu amaçla BM'ye yardımcı olacaklardır.
- c) Halkları yabancı boyunduruğu altında tutmak, insan hakları ve kendi kaderini tayinin reddiyesi olup, BM Andlaşması'na aykırıdır.
- d) Sömürge yönetiminde yaşayan halkların kendi kaderini tayin haklarını kullanmak ve bağımsızlığa kavuşmak için giriştikleri mücadeleler yasaldir. Bu durumdaki uluslar BM Andlaşması'nın amaç ve ilkelerine uygun olarak dışarıdan yardım alabilirler.

Bildiri “halkların kendi kaderini tayin hakkı veya eşit haklara sahip olma hakkı ilkelerine uygun olarak hareket eden, dolayısıyla ırk, inanç, renk ayrımı yapmaksızın ülke üzerinde yaşayan bütün halkları temsil eden bir hükümete sahip olan bağımsız ve egemen devletleri parçalayacak ya da toprak bütünlüklerine veya siyasal birliklerine tamamen ya da kısmen zarar verecek herhangi bir fiile yetki verir

⁷³ Akçay, s. 32.

⁷⁴ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 112.

⁷⁵ Bildiride sayılan bu ilkeler/konular sırasıyla şunlardır: 1) Herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığı veya ülkesel bütünlüğüne karşı veya BM Andlaşması amaçlarıyla bağdaşmayan herhangi bir başka şekilde güç kullanılması veya tehdidinden kaçınmaları ilkesi, 2) Devletler arasındaki uyuşmazlıkların uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye atmayan bir şekilde çözümlenmesi ilkesi, 3) Anlaşmayla uyumlu olarak, herhangi bir devletin milli yargı alanına giren sorunlara karışmama ilkesi, 4) Anlaşmaya uygun olarak, devletlerin birbirleriyle işbirliği yapma görevi, 5) Eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayini ilkesi, 6) Devletlerin egemen eşitliği ilkesi, 7) Devletlerin BM amaç ve ilkelerini daha ileri götürme yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirmeleri

veya cesaretlendirir şekilde anlaşılabilir.”⁷⁶ Burada “içsel”, yani demokrasi anlamındaki kendi kaderini tayinden bahsedilmektedir. Buna göre yönetimi demokratik olan devletler, yani içerisindeki tüm toplulukların temsil edildiği yönetimlere sahip devletlere karşı toprak bütünlüğü veya siyasi birliğini bozucu nitelikte bir eyleme girişilemez.⁷⁷ Fakat demokratik olmayan devletlere karşı şiddete başvurmak ve bu yolla kendi kaderini tayini elde etmek uygun olabilmektedir.⁷⁸ Yani Bildiri, bu tür durumlarda ulusal grubun yönetime karşı koyma hakkını meşru kabul etmektedir. Bu yönüyle Bildiri, kendi kaderini tayine ilişkin diğer BM kararlarına nazaran yeni bir anlayış getirmiştir.

Böylece bir taraftan kendi kaderini tayini desteklerken diğer taraftan da geleneksel anlayış çizgisinden sapmadan ülkesel bütünlüğün korunması savunulmuştur. Biri diğerini engellemektedir. Bağımlı haller dışında, toprak bütünlüğünü koruma hakkı, hak ve özgürlükler ile mevcut devletten ayrılma hakkına göre öncelik taşır. Diğer yandan, devletin toprak bütünlüğü hakkı, ancak bünyesindeki halkların içsel kendi kaderini tayin hakkına uymasıyla söz konusudur. Devlet ilgili halk grubunun istemlerine siyasi çözümlerle hoşgörü ile yaklaşmalıdır.⁷⁹ Aksi halde, kaleme alınış şekline anlaşılmaktadır ki, kendi kaderini tayin kapsamına giren ulusal azınlıkların tam ayrılma hakları için kapı açıktır.

Kendi kaderini tayinin gerçekleştirilmesi için Bildiri her iki tarafa (devlet ve halk) da yükümlülükler yüklemektedir;

a. Bildiriye göre bir devlet, kendi kaderini tayinin kullanılmasını güç kullanarak engellememle yükümlüdür. Hatırlatmak gerekir ki, Bildirideki bu yükümlülük sömürge devletleri içindir. Hak da sömürge altındaki halklar içindir. Esasında yüküm ve hak evrensel boyuta genellenebilir.⁸⁰ Ancak Bildiride güç kullanmanın BM Andlaşması m. 2/4'e aykırı olduğundan bahsedilmemiştir.

Devletin halkına karşı bir başka görevi de, tam temsili sisteme dayalı, demokratik bir yönetim sergilemesidir. Demokratik devlet, halkların devlet kademelerinde temsilinin sağlandığı devleti ifade eder. Burada hedeflenen etnik

ilkesi. Malanczuk, s. 32.

⁷⁶ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 111.

⁷⁷ Dar yorumu benimseyenler, bu anlayışın ancak ırk ayrımcı (apartheid) rejimler için geçerli olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Çavuşoğlu, s. 74.

⁷⁸ Beşe, s. 29

⁷⁹ Bring, s. 27.

⁸⁰ Yücel, s. 25.

grupların kendilerine ait işleri devlet içinde ayrı şekilde yürütmeleri değil, tüm devlet için yönetime katılımlarıdır.⁸¹

Bildiriye göre, kendi kaderini tayin hakkı, “her halkın” hakkıdır. Bu hakkın sonucu olarak, hür ve dış müdahale olmadan, kendi politikasını kendisi belirlemeli ve devlet bu süreci korumalıdır.

b. Halkın yükümlülüğü ise, devleti demokratik olduğu müddetçe, kendi kaderini tayin hakkını devletin ülke bütünlüğüne aykırı şekilde kullanamayacak olmasıdır.⁸²

Bildiri, 1541 Bildirisinde bahsedilen kendi kaderini tayinin gerçekleştirilme seçeneklerini tekrarlayarak teyit etmiştir. Buna göre kendi kaderini tayin, egemen ve bağımsız bir devlet kurarak, mevcut bağımsız bir devletle özgürce birleşme veya bütünleşme yoluna giderek ve son olarak da halkın özgürce belirleyeceği başka bir statüye geçerek kullanılabilir.

Bildiri, sömürgeler dışında da kendi kaderini tayine sahip “halk” türlerinin olduğunu kabul etmesi bakımından önemlidir.⁸³ Fakat Bildiri, ne hakkı kullanacak “halk”ın belirlenmesi ne de devletin hakka saygı gösterme görevini nasıl yerine getireceği konusunda yardım etmektedir.

Sonuç olarak, kendi kaderini tayinin içeriğinin anlaşılması bakımından önemli katkıları olan Bildiri, kavramı uluslararası hukukun klasik ilkeleri arasında saymıştır. Bu nedenle Dostça İlişkiler Bildirisi, BM’nin kavrama yaklaşımının temelini oluşturmuştur. Bildiriye göre kavram olması gerektiği şekliyle düzenlenmiştir. Hakkın doğasını devlette aramaktadır. Böylece, kendi kaderini tayin aslında ayrılma taleplerinin sınırlanması ve sömürgeci kurtulmayla ilgilidir.⁸⁴

Bildiri özellikle bazı noktalarda çok büyük önem taşımaktadır. İlki, kavramın dönüşümünün bir devamı olarak kendi kaderini tayinin özellikle içsel boyutu vurgulanmıştır. İkincisi, devletlere içsel kendi kaderini tayine azami özen göstermesini öngören somut yükümlülükler (kendi kaderini tayini güç kullanarak engellemek gibi) yüklemesi bakımından oldukça önemlidir. Şarta bağlı olarak bu hakka saygı duymak her devletin görevidir. Üçüncüsü, birinci duruma uygun

⁸¹ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 81.

⁸² Gündüz, *Milletlerarası ...*, s.112.

⁸³ Şahin, “İnsan ...”, s. 1334.

⁸⁴ Robin C. A. White, “Self-Determination: Time for a Re-Assessment?”, *Nederlands International Law Review*, No. 28, (1981), ss. 147-148.

davranmayan, yani demokratik olmayan devletlere karşı halklar, bu hakkı yerine getirirken silahlı yöntemlere başvurabilecek, dışardan yardım alabilecektir. Bu da uluslararası hukuka uygun addedilebilecektir. Bu tarz mücadele her ne kadar bağımlı, özellikle sömürge halkları için kastedilmişse de, böyle bir durumda tüm halklar bu yola başvurabilecektir. Buna karşılık, ülkesel bütünlük gibi geleneksel kabul, burada da benimsenmiştir. Son olarak da, insan haklarının uluslararası korunması ve kendi kaderini tayin arasındaki yakın ilişki bildirinin önemli bir özelliğidir.⁸⁵ Neticede değişik yorumlara açık, konusu ve hedefi belli olmasa da yeni bir ölçüt getiren bir metin ortaya çıkmıştır.⁸⁶

E. Gelişme Hakkına İlişkin Bildiri

BM Genel Kurulu'nun 4 Aralık 1986 gün ve 41/128 sayılı Kararıyla kabul edilen Bildiri'den, kendi kaderini tayinin halkların gelişimini sağlayan öğelerden biri olduğu, bu hakkın noksanlığı halinde halkların gelişimin sıhhatli olamayacağı neticesine ulaşılabilir:

Başlangıç Halkların kendi siyasal statülerini serbestçe belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri sağlama hakkına sahip olmaları nedeniyle halkların kendi kaderini tayin hakkını hatırlayarak,

Madde 1/2 Bir insan hakkı olarak gelişme ayrıca, insan haklarına dair her iki Uluslararası Sözleşmenin hükümleri çerçevesinde bütün doğal zenginlikler ve kaynaklar üzerinde tam egemenlik gibi vazgeçilmez haklarını kullanmak da dahil, halkların kendi kaderini tayin hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini de ifade eder.

Madde 5 Devletler, halkların ve bireylerin insan haklarının, sömürgecilik, yeni sömürgecilik, her türlü ırkçılık ve ırk ayrımcılığı, yabancı bir ülkenin hakimiyeti ve işgali, ulusal egemenliğe, ulusal birliğe ve ülke bütünlüğüne yönelik saldırılar ve tehditler ile savaş tehditleri gibi durumların sebep olduğu kitlesel ve hayasız ihlallerden ve, halkların temel hakkı olan kendi kaderini tayin hakkını tanımayı reddeden tutumlardan arındırmak için kararlı tedbirler alır.⁸⁷

Uluslararası Hukuk Derneği'nin (UHD) gelişme hakkı üzerine 1991 Kalküta

⁸⁵ White, s. 148.

⁸⁶ Akçay, s. 33.

⁸⁷ www.ihm.8m.com/s3geh.htm, 19.10.2004.

Bildirisi de, m. 1/2’de, gelişme hakkını, açlık, eğitimsizlik ve hastalıkların giderilmesi için yoksul halkların, devletlerden ve uluslararası topluluktan talepte bulunabileceği hukuki iddialar olarak niteledikten sonra; m. 9’da, BM’nin, gelişme hakkı gereğince, kendi kaderini tayin hakkını güvenceye almakla yükümlü olduğunu belirtmektedir.⁸⁸

F. AGİK Çerçevesinde Kendi Kaderini Tayin

1. Helsinki Son Senedi

AGİK oluşumunun başından itibaren kendi kaderini tayinle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu sürecin temel belgelerinden ilki olan ve AGİK’e⁸⁹ katılan 35 devlet tarafından 01.8.1975’te kabul edilen Helsinki Son Senedi’nde yer alan 10 temel ilkedен 8. ilke, kendi kaderini tayinle ilgilidir. “Halkların Eşit Hakları ve Kendi Kaderini Tayini” başlığı altında bu kavram şu şekilde düzenlenmiştir:

Katılan devletler, her zaman BM Andlaşması’nın amaçlarına ve ilkelerine ve devletlerin toprak bütünlüğü de dahil uluslararası hukukun ilgili kurallarına uyarak, halkların hak eşitliğine ve onların kendi geleceklerini serbestçe belirleme haklarına saygı gösterirler.

Halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini serbestçe belirleme hakları ilkesi uyarınca, bütün halklar, dışarıdan bir karışma olmaksızın, istedikleri zaman ve istedikleri biçimde, iç ve dış siyasal statülerini özgür olarak saptama ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini diledikleri gibi sürdürme hakkına her zaman sahiptirler.

Katılan devletler, gerek kendi aralarında, gerek bütün devletlerle dostluk ilişkilerinin gelişmesi için, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini serbestçe belirleme ilkesinin evrensel anlamına saygının ve bu ilkeyi etkin bir biçimde kullanmalarının önemini bir kez daha doğrularlar. Katılan devletler, bu ilkeye, herhangi bir biçimde, aykırı davranışların ortadan kaldırılmasının önemini anımsarlar.⁹⁰

Senedin ilk özelliği hakla ilgili genelliktir. Kendi kaderini tayin hakkı bu belgede, geniş bir şekilde yorumlanmıştır. Hak sadece vesayet ve sömürge altındaki

⁸⁸ Özdek, s. 385.

⁸⁹ AGİK, 4 Aralık 1994’te AGİT ismini almıştır.

⁹⁰ Gündüz, *Milletlerarası ...*, s. 682. Ayrıca tam metin için bkz. ss. 677-683.

bağımlı ülke halklarının değildir. Zaten metinde bu terimler de yer almamaktadır. Buradan denilebilir ki kendi kaderini tayin hakkı, ne tür bir devlette yaşıyor olursa olsun, tüm halklara tanınmaktadır. Yani bu hak alışlagelmiş “kendi kaderini tayin hakkı sömürge halklarının hakkıdır” anlayışını yıkarak sömürge bağlamı ötesinde bir hak olarak yorumlanmıştır. Bu, Avrupa görüşünü yansıtmakla birlikte, uluslararası düşünce de artık bu doğrultudadır. Fakat bu kuralın uygulamada dikkate alınmaması ihtimalinden dolayı Doğulu ülkeler Batılı ülkeleri bu yönde davranmaya zorlamaktadır.⁹¹ Her ne olursa olsun kendi kaderini tayine konu olarak ilk kez atıfta bulunmaktadır.⁹²

Senette devletlerin egemenliği, ülkesel bütünlük, sınırların değişmezliği gibi kendi kaderini tayin ile zıt gibi görünen ilkeler de kabul edilmiştir. Dolayısıyla Senet’in özünde, yine önceki belgelerde olduğu gibi, devletin çıkarı öncelikli bir haldedir. Kendi kaderini tayin ancak bu ilkelerle uyumlu olduğu müddetçe geçerli olacak ve uygulanabilecektir. Bu anlamda geleneksel anlayış benimsenmiştir ve Senet, kendi kaderini tayinle ilgili önemli bir yenilik getirmemiştir.⁹³ Ayrıca bu tutumla kendi kaderini tayinin bağımsızlık, güç kullanarak hakkı elde etme gibi, devrimci potansiyeli törpülenmiştir.⁹⁴

Kendi kaderini tayin ile insan hakları ilişkisine özen gösterilmiştir. “Serbestçe”, “özgürce” gibi ifadeler sık olarak her fıkrada kullanılmıştır. Bu kullanımla, halklara hem iç hem de dış herhangi bir müdahale olmaması kast edilmiştir. Devletlere de gönderme yapan bu yaklaşım, kendi kaderini tayinin iç müdahale ve baskıya maruz kalmadan uygulanmasını öngörmektedir.⁹⁵ Böylece içsel kendi kaderini tayine, yani demokrasiye yönelik esaslı bir gelişim teşkil etmiştir.

Bu belge, öncelikle taraf devletlere insan hak ve özgürlüklerine saygı göstermeleri talebinde bulunmaktadır. Bunun yanında kendi kaderini tayini devletler arasında dostça ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemli bir araç olarak görür.⁹⁶ Zira Senet önceki incelenen uluslararası belgelere nazaran bağlayıcı olmayıp, sadece siyasi ve ahlaki bir öneme sahiptir. Bundan dolayı, özelde Avrupa genelde de uluslararası toplum kendi kaderini tayinle ilgili olarak “olması gereken”leri yansıtan

⁹¹ Koskenniemi, s. 288.

⁹² Taşdemir, “Yeni ...”, s. 32.

⁹³ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 288.

⁹⁴ Koskenniemi, s. 288.

⁹⁵ Taşdemir, “Yeni ...”, s. 33.

⁹⁶ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 289.

bir tutum ortaya koymuştur.⁹⁷

2. Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı

Batılı devletler öncülüğünde 1990'larda AGİT kapsamında kabul edilen Kopenhag⁹⁸ ve Paris belgesinde içsel kendi kaderini tayin yer almıştır.⁹⁹ “Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı” bunlar içinde en önemli olanıdır. 19-21 Kasım 1990'da Paris'te kabul edilen bu belgede, devletlerin toprak bütünlüğüne üstün bir önem verilmiş, kendi kaderini tayin hakkının yine bu kurala aykırı olmadığı sürece uygulanması benimsenmiştir.¹⁰⁰ İlgili düzenleme şöyledir:

... Halkların eşit haklara sahip olduklarını ve BM Andlaşması ile uluslararası hukukun, devletlerin toprak bütünlüklerini konu alanlar dahil, ilgili normlarına uygun olarak, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip bulduklarını tekrar teyit ederiz.¹⁰¹

Ülke bütünlüğünün korunması şartıyla, halkların kendi kaderini tayin hakkına 1989 Viyana ve 3 Ekim 1991 Moskova Belgeleri de yer vermiştir.¹⁰²

3. Viyana Bildirisi

Kendi kaderini tayinin kullanıma açıklık getiren son belge, 25 Haziran 1993 tarihli Dünya İnsan Hakları Viyana Bildirisi'dir.

... Eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayini ilkelerine uygun hareket eden ve o toprakta yaşayan tüm halkı herhangi bir fark gözetmeksizin temsil eden bir yönetime sahip bulunan egemen ve bağımsız devletlerin ülkesel bütünlüğünü ya da siyasal birliğini tam olarak veya kısmen ortadan kaldıracabilecek veya tehlikeye sokabilecek herhangi bir eyleme

⁹⁷ Taşdemir, “Yeni ...”, s. 31.

⁹⁸ “AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi” metni için bkz. Gündüz, *Milletlerarası ...*, s. 729.

⁹⁹ Aral, s. 115.

¹⁰⁰ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 293.

¹⁰¹ Gündüz, *Milletlerarası ...*, s. 686. Tam metin için bkz. ss. 684-695.

¹⁰² Çavuşoğlu, s. 75. Viyana ve Moskova Belgesi metni için bkz. Gündüz, *Milletlerarası...*, ss. 728-729, 730-734.

izin veya teşvik sağlamak biçiminde yorumlanamaz.¹⁰³

Bildiride BM Andlaşması'nın 55. maddesine atıf yapılarak kendi kaderini tayin hakkının varlığı ve bu hakkın ihlal edilemeyeceği kabul edilmiştir. Ancak hakkın kullanımına yine sınırlamalar getirilmiştir. Hak, ülkesel bütünlüğü bozucu şekilde kullanılmayacaktır. Yukarıda da belirtildiği üzere, “hiçbir ayırım yapmadan, tüm toplumu temsil eden demokratik devletlerde, kendi kaderini tayinden yararlanılamaz.” Kendi kaderini tayin ancak, soy, inanç ve renk ayrımı yapan, tüm toplumu temsil etmeyen devletlerde geçerli olabilir. Yine hakkın kullanımıyla ilgili bazı ölçütler getirilmiştir. Viyana Bildirisi ve Eylem Programı II. Bölüm I. Paragraf Ekine göre hak üç tür halka tanınmıştır: Yabancı işgali altındaki, baskıcı/ırkçı rejimlerdeki ve sömürge altındaki halklar. Bildiride üzerinde durulması gereken en önemli husus, BM'nin daha önceki karar ve bildirimlerinde, “yasal mücadele” olarak geçen kendi kaderini tayin hakkı kavramının “yasal eylem” biçiminde değiştirilmesi olmuştur. Bu değişikliğin nedeni ise, mücadele kavramının geniş manada terörizmi de kapsamı ve bunun sonucu olarak yasal gibi gösterilmek istenen terörist faaliyetlerin uluslararası alanda önlenmeye ve ortadan kaldırılmaya ve bunun bir hak olmadığına açıklanmasına çalışılmasıdır.¹⁰⁴

Sonuç olarak, AGİT'in kendi kaderini tayin konusundaki tutumunu anlayabilmek için öncelikle Soğuk Savaş sürecini anlamak ve on ilkeyi bu süreçle ilişkilendirmek gerekir. Zira bu ilkeler Avrupa'da güvenlik ihtiyacının yüksek olduğu bir zamanda hayata geçirilmiştir. Bu zamanlarda toprak işgalleri, ülke kazanımları asgari düzeyde olduğu için bağımsızlık anlamında görülen kendi kaderini tayin de uzunca bir süre uykuda kalmıştır. Ancak Doğu Bloku'nun çöküşü ile ilke yeniden dünya barış ve güvenliğinin kabusu olarak belirmiştir.¹⁰⁵ Fakat bu beliriş her ne kadar yeni bağımsız devletler ortaya çıkarmışsa da, kendi kaderini tayin bir kere içsel yöne dönüşmüştür. Dostça İlişkiler Bildirisiyle belirgin olarak başlayan demokratikleşme süreci 20. Yüzyılın sonlarında da hızla devam etmiştir. Tüm topluma eşit şekilde davranılması, her halkın devlet kademelerinde yer alması ve özgür iradeli seçimlerle kendi yöneticilerini seçebilmeleri gibi araçları içeren içsel

¹⁰³ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 115.

¹⁰⁴ Vefa Toklu, *Uluslararası İlişkiler*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2004, ss. 80-81.

¹⁰⁵ Yücel, s. 21.

kendi kaderini tayine büyük önem verilmiştir. Ancak BM Genel Kurulu ve AGİT gibi örgütlerin seçimleri gözlemesi gibi yeni ölçütler de kavramın bir parçası haline gelmiştir.

Geleneksel uluslararası hukuk çerçevesinde kendi kaderini tayin hakkının “içsel kendi kaderini tayin” ve “dışsal kendi kaderini tayin” olmak üzere iki tür kullanımı mevcuttur. Ancak bu ayrımı günümüzde kabul etmeyen sınıflandırmalar da vardır. Buna göre kendi kaderini tayin, “dışsal kendi kaderini tayin”, “içsel kendi kaderini tayin” ve “ayrılıkçı kendi kaderini tayin” olarak üçe ayrılmaktadır. Yani dışsal kendi kaderini tayin içinde yer alan/incelenen “ayrılma” konusu, ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir.

II. DIŞSAL KENDİ KADERİNİ TAYİN

Esasında konuyla ilgili BM metinleri kendi kaderini tayini dışsal ve içsel diye bir ayrıma tabi tutmaz. Dolayısıyla, kavramın bu iki boyutu arasında net bir ayrım da yoktur. Konunun anlaşılması açısından hakkın uygulanmasının, iç ve dış boyut olarak ele alınması gelenek haline gelmiştir.

Geçen yüzyılın¹⁰⁶ geleneksel görüşüne ve kavramın ilk akla gelen manasına göre, kendi kaderini tayin yalnızca “dışsal” bir haktır. Bu dışsal hak da yine ilk önce ve genellikle “bağımsızlık” şeklinde anlaşılmaktadır. Fakat gerek nazariye gerekse uygulama böyle olmadığını göstermektedir. Birincisi, hakkın içsel boyutu da mevcuttur. İkincisi, dışsal kendi kaderini tayin, bağımsızlık dışında başka seçenekleri de ihtiva eder.

Şimdiye kadar incelenen gerek BM kapsamındaki gerekse başka uluslararası belgelerden anlaşılan şudur ki, kendi kaderini tayin hakkının ancak ülkesel bütünlüğü tehdit etmediği müddetçe uygulanabilen bir hak olmasına özen gösterilmiştir. Fakat sömürgelerin yeni devletler olarak ortaya çıkmaları sürecinde olduğu gibi, bu iki ilkenin çatışması her zaman devletlerin egemenliği, ülkesel bütünlüğü ilkelerinin üstünlüğüyle sonuçlanmamıştır.¹⁰⁷ Dışsal kendi kaderini tayin genel itibariyle hakkın

¹⁰⁶ Kavram I. ve özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasında dışsal anlam kazanmıştır. Oran, *Türk ...*, Cilt I, s. 594.

¹⁰⁷ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 77.

devlet egemenliğine galebe çalmasını ifade eder.

Dışsal kendi kaderini tayin, devletler arası bir konudur, çünkü bir halkın, uluslararası statüye ulaşma adaylığı üzerine kuruludur ve çabaları da dışarıya dönüktür. Bu nedenle tüm devletlere çeşitli sorumluluklar düşmektedir. Bir halkın dışsal kendi kaderini tayin talebine, ana devlet iyi niyetle yaklaşmalı, öncelikle hakkın gerçekleşmesini engellememeli, sonra da gereken kolaylığı sağlamalıdır. Diğer devletler ise bu talebe destek olmalıdırlar. Zira tüm devletler, BM Andlaşması m. 56 gereğince, kendi kaderini tayinin gelişimine yardımcı olma yükümlülüğündedirler.¹⁰⁸

Kendi kaderini tayinin uygulama yönteminde, kullanılacak seçeneklere göre bir ayırım söz konusudur. Şöyle ki, bağımsız bir devletle birleşme veya seçilen diğer statülerde, bu hakkın kullanımının temel ölçütü kabul edilen halkoylaması şartı aranırken; sömürgeден kurtulup bağımsız bir devlet olmada böyle bir şart söz konusu değildir.¹⁰⁹ Burada amaç halk iradesinin gerçekleşmesidir. Bağımsız olurken halkoylamasına başvurulmaması, halkın bağımsızlığı isteyeceği varsayımına dayanmaktadır. Ancak bu varsayım genel itibariyle geçerli olsa da halk iradesini yansıtmaması nedeniyle hukuki açıdan sağlıklı değildir.

Dışsal kendi kaderini tayinin kullanıcıları olarak, Saldırının Tanımı Kararı'na göre üç ayrı halk türü mevcuttur: Sömürge yönetimi altında olanlar, ırkçı/baskıcı bir yönetim altında olanlar ve yabancı hakimiyeti altındaki halklar.¹¹⁰

Nazariyede dışsal kendi kaderini tayin, yukarıdaki özelliklere sahip bir halkın ya da ulusal grubun halkoylamasıyla gelecekteki uluslararası siyasi konumunu belirlemesi ve kendisini yabancı idareden kurtarmasıdır.¹¹¹ Bu durumda söz konusu halkın önünde üç seçenek mevcuttur: 1) Mevcut devletten ayrılarak kendi egemen ve bağımsız devletlerini kurabilirler, 2) Aynı etnik kökenden olan veya olmayan herhangi bir bağımsız devletle birleşebilirler/bütünleşebilirler, 3) Halkın özgür iradesiyle belirleyeceği başka bir statüye geçebilirler.¹¹² Dostça İlişkiler Bildirisinin de açık olarak kabul ettiği dışsal kendi kaderini tayin bu üç manaya gelir. Bunun

¹⁰⁸ Bring, ss. 31-32.

¹⁰⁹ Taşdemir, "Yeni ...", s. 49'dan Gudmundur Alfredsson, "Different Forms And Claims to the Right of Self-Determination", *International Perspectives*, Edi. Donald Clark and Robert Williamson, Great Britain: 1996, s. 61.

¹¹⁰ Antonio Cassese, *International Law in a Divided World*, New York: Clarendon Press, 1986, ss. 134-135.

¹¹¹ Pomerance, *Self-Determination ...*, s. 37.

¹¹² UN, *United ...*, s. 3.

yanında halkların her zaman için dördüncü bir seçenekleri de vardır: İdaresinde yaşadıkları mevcut devlet içinde kalma. Lakin bu, dışsal kendi kaderini tayinin bir uygulaması değildir.

Şimdi kavramın kullanıcılarını ve uygulanma şekillerini baz alarak, dışsal kendi kaderini tayini inceleyebiliriz.

A. Sömürge Halklarının Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Wilson'ın 14 İlkesinin ilanından BM Andlaşması'na kadarki dönem dışsal kendi kaderini tayinin ilk aşaması olarak görülebilir. Wilson'un 14 İlkesinin 5., 6. ve 7. maddelerinde geçen ifadelerle birlikte kavram dışsal boyut kazanmaya başlamıştır. 6. nokta hem iç (rejimini kendisi belirleme) hem de dış (bağımsızlık) anlamında; 7. nokta ise yabancı işgali altındaki halkların dışsal kendi kaderini tayini anlamındaydı. Ama 5. nokta çok önemliydi, zira ilk kez bağımsızlık temasını sömürgeler çerçevesinde gündeme getirmekteydi:

Sömürgelerin bütün talepleri serbest, açık görüşlü ve tümüyle tarafsız bir yaklaşımla ele alınmalı, bu tür egemenlik sorunlarının çözümünde ilgili halkların çıkarları ile egemenliği tartışılan devletin adil taleplerinin eşit ağırlık taşınması ilkesine kesinlikle uyulmalıdır.¹¹³

Hükümde bağımsızlık açık bir şekilde telaffuz edilmiyor, ancak ima yoluyla ortaya konuyordu. Buna ilaveten, sömürgelerle sömürgecilerin hakları eşit kabul edilmekteydi. Yani sömürgeler de bir devlet gibi eşit bir birim olarak görülmeğe başlanmıştır. Böylece sömürgelerin, ileride bağımsız olacak bir devletin nüvesi olarak değerlendirildiği söylenebilir. Son olarak da, “adil talepleri” ibaresiyle sömürgelerin daha önemli sayıldığı anlaşılmaktaydı.¹¹⁴

Dışsal kendi kaderini tayinin ikinci aşamasını II. Dünya Savaşı sonrası dönem oluşturur. Bundan sonra kavram öncelikle, BM Andlaşması'nın 1. ve 55. maddelerinde yer alarak uluslararası boyut kazanmıştır. BM'de, Batılı ülkelerin isteksizliğine rağmen yeni eğilimlerin kabul edilmesiyle, sömürgelere kendi statülerini özgürce seçme fırsatı verilmesi gerektiği fikri oluşarak, yeni bir ölçüt

¹¹³ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 110.

¹¹⁴ Oran, *Küreselleşme ...*, ss. 109-110.

gelişmiştir.¹¹⁵ Sonrasında da dışsal kendi kaderini tayin, 1950’lerden itibaren sömürge halklarına tatbik edilme süreciyle birlikte, sömürge durumundaki her halkın siyasal statüsünü belirleme hakkı olmuştur. BM bu yönde kararlı bir tutumla “sömürgeleştirme” politikası gereği, çeşitli bağımsızlık hareketlerine destek vermiştir.¹¹⁶ Nitekim daha sonra BM, 2621 Kararıyla sömürgeciliği suç kapsamına da almıştır.¹¹⁷

Uluslararası hukuka göre sömürge altındaki halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip oldukları noktasında tereddütsüz bir oydaşma vardır. Ve bu konumdaki halkların bu haklarını dışsal yönüyle “egemen ve bağımsız bir devlet olma (ulusal kendi kaderini tayin)” şeklinde kullanmaya yetkili oldukları hususunda da kuşku yoktur. Zaten sömürge altında bir halkın varlığı, bağımsız bir devlet kurabilmenin ana koşuludur.¹¹⁸ Ancak sömürgelerin dışsal kendi kaderini tayin hakkı kullanımını belirli tekbiçimlere tabiydi. Bir kere bu hak, sömürge halkına bir bütün olarak tanınmıştı ve ancak toplu bir şekilde kullanılabilirdi. Bir sömürge ülkesindeki halk, devletleri bağımsız olmadan önce veya olduktan sonra çeşitli etnik öbeklere bölünmüşse, bu halklar da ayrıca dışsal kendi kaderini tayin hakkına sahip görülmemişlerdir.¹¹⁹ İkincisi, bunun bir sebebi ve/veya sonucu olarak, dışsal kendi kaderini tayin hakkı yalnızca bir defalık bir haktır. Sömürge ülkesi seçtiği statüye geçerek¹²⁰ bu hakkını kullanmış olur ve bir daha, içindeki farklı halklar için bağımsızlık söz konusu olamaz. BM’nin buradaki amacı şudur: Eski sömürge devletlerin içlerinden çıkacak yeni bağımsızlık taleplerinin sonu gelmez. Bu durum, devletleri dağılma sürecine sokabilir ki bu, hem bölgesel hem de uluslararası alanda istikrarsızlıklara sebebiyet verir. Dolayısıyla bu önlenmelidir.

¹¹⁵ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 71.

¹¹⁶ Sur, s. 104.

¹¹⁷ Sömürgecilik, Genel Kurul’un 12 Ekim 1970 tarih 2621 (XXV) sayılı Kararıyla ilk defa bir suç olarak değerlendirilmiştir. Karar 85 lehte, 5 aleyhte ve 15 çekimser oyla kabul edilmiştir. Taşdemir, “Ulusal ...”, s. 42.

¹¹⁸ Pazarıcı, II. Kitap, s. 9.

¹¹⁹ Taşdemir, “Yeni ...”, s. 48.

¹²⁰ Bağımsızlığı seçmişse bağımsız bir devlet olunca, bağımsız bir devletle birleşmeyi seçmişse bu birleşme gerçekleşince veya özgür iradeleriyle başka statüyü seçmişlerse bu statüye geçince hak kullanılmış olur.

1. Sömürgeден Kurtulma Amaçlı Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uygulaması

Kendi kaderini tayinin BM Andlaşması'nda yer almasıyla pek çok sömürge halkı bağımsızlığa ulaşma gayretine girmiştir. 1945-1960 arasında BM'ye üye olan 17 devletten 16'sı Afrikalı eski sömürge devletleriydi. 1966'ya gelindiğiye, BM üyesi devletlerin % 45'i, bağımsızlıklarını 1945'ten sonra kazanmış devletlerden oluşmaktaydı.¹²¹ Bunlar BM'de yoğun lobi çalışmalarıyla, sömürgeci devletlere kendi kaderini tayin yükümlülüğü getiren kararların çıkmasını sağladılar. Örneğin 16 Aralık 1952'de kabul edilen 637 (VII) nolu kararın 2. paragrafına göre;

BM'ye üye olan devletler, kendi idareleri altında yaşayan sömürge halklarının kendi kaderini tayin hakkını tanıyacak ve geliştireceklerdir.¹²²

Bunun neticesinde özellikle sömürge bölgelerinde dışsal kendi kaderini tayin uygulamaları olmuştur. Üç seçenek sunulmasına karşın, sömürge halkları daha ziyade “bağımsız devlet olma”yı seçmişlerdir.¹²³ Ancak bu süreç hiç de kolay olmamıştır. Batılı devletler başlangıçta sömürgeleri bırakmakta isteksiz davrandılsa da uluslararası anlayış buna mecbur kılmıştır.

Bu zamana kadar nazari düzeydeki dışsal kendi kaderini tayinin sömürgelerdeki ilk uygulaması Fas olayıyla olmuştur. 1952'de Fransız hakimiyetinden kurtulmak ve dışsal kendi kaderini tayin hakkını kullanmak amacıyla Fas'ta şiddet olayları başlamış, bunu Arap Birliği'nin “Fransa'nın Fas üzerindeki hakimiyetini ulusların kendi kaderini tayinine aykırı bularak” Fas'ın bağımsızlığını talep etmesi izlemiş ve konu BM'ye taşınmıştır. Aynı yıl Tunus'un da kendi kaderini tayin talebi söz konusu olmuştur. Genel Kurul'a, “Fas ve Tunus'un BM Andlaşması'na uygun şekilde kendi kaderini tayin hakkını yerine getirmesini” savunan karar tasarıları sunulmuştur.¹²⁴ Genel Kurul Fransa'nın BM Andlaşması'nın m. 2/7'ye dayanan itirazlarına rağmen bu sorunları gündemine alıp tartışmıştır. Ancak her iki tasarı da BM Genel Kurulu'nun üçte iki çoğunluğunu alamayarak

¹²¹ Judith Gail Gardam, *Non-Combatant Immunity As A Norm of International Humanitarian Law*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 46.

¹²² Şahin, *Avrupa ...*, s. 18.

¹²³ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 148.

¹²⁴ Şahin, *Avrupa ...*, s. 19.

reddedilmiştir. Bu iki olayda BM Andlaşması'nın m. 1/2'sine gönderme yapılmakla beraber, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla sorunun çözümü taraflar arasındaki görüşmelere bırakılmıştır.¹²⁵ Bu durum, nazari dışsal kendi kaderini tayinin uygulama talebi olduğunda hayata geçirilmesinin zorluğunu göstermiştir. Cezayir meselesinde de aynı zorluk yaşanmış Genel Kurul, 1955'te bu konuyu gündeme bile almamıştır. Nihayet 1960'ta Fransa'nın yokluğunda 157 (XV) sayılı kararla Cezayir halkının kendi kaderini tayin hakkını tanımıştır.¹²⁶ Esasında 1960 yılı sömürgecilikle ilgili bir dönüm noktasıdır. Zira bu zamana kadar kendi kaderini tayin uluslararası barış ve güvenlik bağlamında ele alınırken bundan sonrasında ilke, bu politikadan bağımsız bir amaç olarak kabul edilmeye başlanmıştır.¹²⁷

2. Uygulamadaki Çeşitlilikler

Bu süreç kapsamında dışsal kendi kaderini tayin uygulamasındaki farklılıkları üç sınıfta toplayabiliriz. İlk olarak, yukarıdaki genel sömürge politikasından farklı olarak, BM'nin bu dönemde ülkesel bütünlük ve uluslararası barışa önem vermediği ve kendisiyle çeliştiği uygulamaları da olmuştur. Belçika sömürgesi Ruanda-Burundi'nin, Genel Kurul'un 1746 (XVI) sayılı kararıyla "Ruanda" ve "Burundi" şeklinde iki ayrı bağımsız devlete ayrılmasına; Britanya sömürgesi Kamerun'un da kuzey-güney şeklinde ikiye bölünmesine izin vermiştir.¹²⁸ İkinci olarak, bağımsız olan devletler sömürgeci devletten coğrafi olarak ayrı ve etnik olarak farklı olan birimlerdi. Goa, Hong Kong, İfni, Makao, Walvis körfezi gibi küçük kıyı bölgeleri sömürgeci devletten kurtulma temelindeki dışsal kendi kaderini tayin kuralının bir istisnasını oluşturarak bağımsız devlet olamamışlardır.¹²⁹ Üçüncü olarak, BM'nin dışsal kendi kaderini tayini uygulayamadığı olaylar söz konusudur. Bunların en önemlileri Batı Sahra, Cebelitarık ve Falkland/Malvinas adaları olaylarıdır.¹³⁰ İlkenin buralara

¹²⁵ Karaosmanoğlu, *İç ...*, ss. 70-71.

¹²⁶ Şahin, *Avrupa ...*, s. 19. 157 sayılı karar, 63 leh, 8 aleyh ve 27 çekimser oyla kabul edilmiştir.

¹²⁷ Karaosmanoğlu, *İç ...*, s. 71.

¹²⁸ Kuzey Kamerun, Nijerya ile; Güney Kamerun da BM gözetiminde yapılan bir halkoylaması sonucu Kamerun ile birleşmiştir. Taşdemir, "Yeni ...", s. 49.

¹²⁹ Taşdemir, "Yeni ...", s. 48.

uygulanamamasının esas sebebi, her olayın kendi içindeki karışıklığı ve bir ölçüde BM'nin zorlama mekanizmasının olmamasıdır.¹³¹ Son olarak da, kendi kaderini tayine dayanan çeşitli ilhaklar BM'ce açıkça reddedilmiştir. Bunların başında Hindistan'ın 1961'de Goa, Damao ve Dini'yi; Endonezya'nın 1969'da Batı Yeni Gine'yi, 1975'te de Doğu Timor'u¹³² işgal ve ilhaklarıdır.¹³³

Sonuç olarak 1945'ten sonraki sömürsüzleştirme sürecinde kendi kaderini tayin ilkesinde hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Bu yıllarda dışsal kendi kaderini tayin hakkı sömürgelere mutlak olarak tanınmış bir haktır. Bu hak bir bütün halinde tüm halka tanınmış olup bir defalıktır. Dolayısıyla sonradan türeme farklı halklar ne bu hakkı talep edebilir ne de kullanabilir. BM ve uluslararası toplum dışsal kendi kaderini tayin hakkını, adeta sadece sömürgeci kurtulma dönemine has olarak geliştirmiş, sömürge devletlerinin hepsi bir şekilde sömürge durumundan kurtulduktan sonra bu hak yok olmuştur. Anlaşılacağı üzere günümüzde artık geleneksel sömürgecilik söz konusu değildir. Dolayısıyla sömürgelerin bağımsızlığı hakkı, sömürge karşıtı kendi kaderini tayin hakkı gibi kavramlar ve bu çerçevedeki sorunlar tarih olmuştur. Zira 1955'te BM kaydında 11 idare bölgesi varken,¹³⁴ bugün sömürge idaresinde ülke kalmamıştır. Son sömürge/vesayet ülkesi, Pasifik Adalarındaki Mikronezya'da küçük bir ada olan ABD idaresindeki Palau, halkoylamasından sonra BM Güvenlik Konseyi'nin Palau'nun Vesayet Anlaşmasını sona erdirmesiyle 1994'te bağımsız olmuştur.¹³⁵

B. Yabancı Hakimiyetindeki Halkların Kendi Kaderini Tayini

İlke bağlamında yabancı devlet işgali, işgal edilen ülke halklarının kendi kaderini tayin hakkının ihlali manasına gelir. İşgalde güce dayalı bir engelleme vardır. İşgal ve güç kullanma, hem insan haklarının hem de kendi kaderini tayinin

¹³⁰ Taşdemir, "Yeni ...", s. 50.

¹³¹ Taşdemir, "Yeni ...", s. 50.

¹³² Doğu Timor, 2002'de bağımsızlığını kazanmış ve aynı yıl BM'ye üye olmuştur.

¹³³ Taşdemir, "Yeni ...", s. 50.

¹³⁴ Bring, s. 32.

¹³⁵ UN, *Basic ...*, s. 276. Ancak Bring, eski İngiliz ve Fransız sömürgelerinden birkaç ada/ada gruplarının mevcut olduğunu belirtmektedir. Örneğin İngiliz Bakire Kadınlar Adası, Pitcaim, Mayotte, Yeni Kaledonya; Fransız Polinesiyası, Wallis ve Ftauna. Bring, s. 32.

engellenmesine yol açmaktadır.

İşgal altındaki halkların kendi kaderini tayin hakkı daha 1900'lerin başlarında dile getirilmeye başlanmıştır. Wilson İlkelerinin 7. ilkesi bu doğrultudadır:

Yabancı askerler Belçika'dan çekilmeli ve bu ülke hiçbir kısıtlama olmaksızın bütün öbür özgür ulusların sahip olduğu egemenlik haklarına yeniden kavuşmalıdır.¹³⁶

Bu hüküm sadece Belçika'ya yönelik olsa da, esasen dışsal kendi kaderini tayin hakkının bir şekli olan yabancı işgali altındaki tüm halkların da özgürleşmesini hedefleyici mahiyettedir.

BM Andlaşması'nın kabul edilmesiyle birlikte uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağı da benimsenmişti. Böylece bir devletin zor kullanarak bir başka ülkeyi işgal etmesi önlenmek istenmiştir. Ancak bunda tam başarı sağlanamamış, çeşitli işgal olayları yaşanmıştır.¹³⁷ Genel manada işgal olgusu ve özel işgal olayları, bu işgallere maruz kalan halkların da bir kendi kaderini tayin hakkının olup olmadığı tartışmasını gündeme getirmiştir. Bu tartışmada uluslararası toplum, genel bir mutabakatla, bu tür halkların kendi kaderini tayine sahip oldukları sonucuna varmıştır. Nitekim devlet uygulamaları ve BM kararları, dışsal kendi kaderini tayinin sadece sömürge halklarının değil, aynı zamanda yabancı işgali altındaki halkların da hakkı olduğunu açıkça göstermiştir.¹³⁸

Yabancı devlet işgali altındaki halkların kendi kaderini tayin hakkının olduğu, Sömürge Bildirisinde zımnen, İkiz sözleşmelerin ortak 1. maddesinde destekleyici mahiyette belirtilmiştir. Dostça İlişkiler Bildirisinde ise açıkça yer almıştır. Bildiri, kendi kaderini tayinin doğmasına sebep olan iki duruma atıfta bulunur: "Sömürgecilik" ve "yabancı boyunduruğu, hakimiyeti ve sömürüsüne maruz kalma durumu". Böylece yabancı boyunduruğu, hakimiyeti ve sömürüsü hallerinde de kendi kaderini tayinin var olduğunu benimseyerek, hakkın uygulama alanının sömürgelerle sınırlı tutulmadığı, sömürge dışında da var olabileceğini açıkça belirtmiştir. Kavramın bu geniş anlamı şimdi uluslararası toplum tarafından da yaygın bir şekilde kabul edilmektedir.¹³⁹

¹³⁶ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 110.

¹³⁷ Birkaç örnek olarak, 1967'de İsrail Arap topraklarını; 1979'da Sovyetler Birliği Afganistan'ı; Vietnam Kamboçya'yı; 1982'de Arjantin Falkland Adaları'nı; 1991'de Irak Kuveyt'i işgal etmiştir.

¹³⁸ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 90.

¹³⁹ Cassese, *Self-Determination ...*, ss. 90-91.

“Yabancı boyunduruğu, hakimiyeti”yle ne kastedildiği önemlidir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri’ne ek 1977 Protokolleri’nin ortak 1. maddesindeki düzenlemeye göre; “askeri araçlar” kullanılarak bir ülkenin işgal edilmesi, yabancı bir ülke halkını hakimiyeti altına alma olarak tanımlanmakta ve böyle bir durumda halkın dışsal kendi kaderini tayin hakkı doğmaktadır.¹⁴⁰

Bu hususta BM ve devlet uygulamalarına bakıldığında kısmi farklılıklar olduğu görülür. “Yabancı boyunduruğu”ndan söz eden BM kararları ve uygulamaları, daima, işgal halklarının bu hakka sahip olduğu yönünde olmuştur. BM bu topraklarda işgal güçlerince kurulan devletlere karşı çıkmıştır. Bu tür devletleri kendi kaderini tayinin inkarı olarak kabul etmiştir.¹⁴¹ Bununla birlikte BM’nin tavrı, işgal altındaki ülke halklarının kendi kaderini tayin hakkına saygı gösterilmesini istemekle ve uluslararası topluma kendi kaderini tayini reddederek kurulan devletleri “tanımama” çağrısı yapmakla sınırlı kalmıştır. Örneğin BM Güvenlik Konseyi 11.5.1984/550 Kararıyla KKTC’nin tanınmaması çağrısında bulunmuştur.¹⁴² Keza bir ülkeyi işgal, o ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığının ihlali demektir. Bu durum da BM Andlaşması m. 2/4’e aykırı olup, işgal halklarına BM Andlaşması m. 51’i uygulama yani meşru savunma hakkı verir.¹⁴³

BM’nin bu geniş yorumuna karşılık, bazı devletlerce kendi kaderini tayinin sadece sömürgeyle ilgili ilişkilerde geçerli olabileceği ileri sürülmüştür. Keza Üçüncü Dünya devletleri ve sosyalist devletler de reelpolitik ve toprak bütünlüğü bazında kendi kaderini tayinin daha dar yorumunu benimsemişlerdir.¹⁴⁴ Fakat dünya devletlerinin görüşü, kavramın bütün halkların hakkı olduğu yönündedir.

Neticede işgal olgusu, kavramın yapısındaki belirsizliklerden birisini açıklığa kavuşturmuştur. Bu husustaki uluslararası tartışmalar neticesi işgal altındaki halkların da kendi kaderini tayine mutlak olarak sahip olduğunun benimsenmesi, kavramın genelleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu da kavramı önemli bir konuma

¹⁴⁰ Taşdemir, “Yeni ..., s. 52.

¹⁴¹ Karaosmanoğlu, “Kendi ..., s. 153.

¹⁴² Taşdemir, “Yeni ..., s. 52.

¹⁴³ Karaosmaoğlu, “Kendi ..., s. 153. Meşru savunma konusunda devletler arasında görüş ayrılıkları vardır. Bir kısım devletler sömürge ve işgal altındaki halkların mücadelelerinin bu kapsama girdiğini savunmaktadır. Buna karşın bu hakkın evrensel bir hak olduğunu savunan devletlere göre ise böyle bir durum geçerli değildir. Zira meşru savunma hakkı devletler arası ilişkiler bakımından kabul edilmiş olan bir hak olduğundan, bu hak devlet olmayan birimlere bir hak olacak şekilde genişletilemez. Önal, s. 24.

¹⁴⁴ Cassese, *Self-Determination ...*, s. 92.

yükseltmiştir.

İşgal altında olması hasebiyle iki olay kendi kaderini tayin hakkı tarihinde oldukça önemlidir. Bunlar: Batı Sahra ve Falkland Adaları olaylarıdır.

1. Batı Sahra

B. Sahra¹⁴⁵ 1884'te İspanya tarafından sömürgeleştirilmeye başlanmış, bu durum 1975'e kadar devam etmiştir. Daha öncesinde BM, çıkardığı Sömürge Bildirisi'ne dayanarak, 1960'ta B. Sahra'nın sömürge halinin sona erdirilmesini kararlaştırmıştır. Sahra halkının özgür iradeleriyle kendi kaderlerini tayin edebilmeleri öngörülmüştür. Bunun için yapılacak bir halkoylaması için de sorunla ilgili taraflar olan İspanya, Fas ve Moritanya'ya üzerlerine düşeni yapmaları davetinde bulunulmuştur. 1975'te İspanya bu daveti kabul etmiş, fakat Fas ve Moritanya hemen hemen aynı gerekçelerle reddetmişlerdir. Sahra ile olan ilişkisi bakımından Fas'ın tutumu önemliydi. Fas, İspanya işgali öncesinden olmak üzere B. Sahra üzerinde "tarihi bir hak"ı olduğunu, Fas'a coğrafi olarak bitişik olduğunu ve B. Sahra'nın arazi yapısının da Fas gibi çöl olmasının Fas'ın bir parçası olduğunu kanıtladığı gibi iddialar ileri sürmüştür.¹⁴⁶

BM yetki karmaşası üzerine, UAD'den görüş istemiştir. Divan,¹⁴⁷ Fas'ın B. Sahra üzerindeki egemenlik savının geçerli olabilmesi için bu devletin anılan topraklarda "fiili ve münhasır bir devlet faaliyeti" yürütmesi gerekliliğini beyan ederek¹⁴⁸ B. Sahra ile Fas ve Moritanya arasında ülkesel egemenlik bağı olmadığına hükmetmiştir.

Böylece UAD, B. Sahra'nın sömürgeден kurtulması ve özellikle, B. Sahra halkının iradelerinin özgürce ve tam olarak ortaya konmasıyla kendi kaderini tayinin uygulaması doğrultusunda tavır almıştır.¹⁴⁹ Buradan da anlaşılmaktadır ki kendi kaderini tayin hakkı, ilgili halkın ancak özgür ve samimi iradesinin dışavurumuyla

¹⁴⁵ Batı Sahra, Rio de Oro ve Saiket el Hamra'dan oluşmakta olup, ülkenin nüfusu yaklaşık 100 bindir. Gündüz, *Milletlerarası ...*, s. 266.

¹⁴⁶ Gündüz, *Milletlerarası ...*, ss. 266-267.

¹⁴⁷ 16.10.1975 tarihli Batı Sahra Danışma Görüşü, I.C.J., Reports, 1975.

¹⁴⁸ Pazarıcı, II. Kitap, ss. 224-225.

¹⁴⁹ Gündüz, *Milletlerarası ...*, s. 268.

gerçekleşebilir. B. Sahra olayının kendi kaderini tayine katkısı bu yöndedir.

Günümüzde “Müdevvene” adıyla anılan yasa hem Fas hem de B. Sahrada yürürlüktedir.¹⁵⁰ B. Sahra, Fas’ın en önemli iç meselesi durumundadır. İspanyol ve Fransız sömürgesinden sonra, bu iki ülkeye karşı savaşan Polisaro örgütü, şimdi de Fas’a karşı savaşmaktadır. 1991’de Polisaro ile Fas arasında soruna siyasi bir çözüm bulunması amacıyla bir ateşkes imzalanmıştır. Fas, zengin fosfat nedeniyle B. Sahrayı bırakmak istememektedir.

2. Falkland (Malvinas/Malvine) Adaları

Falkland Adalarının statüsü uzunca bir süredir sorun teşkil etmekteydi. Adaların kime ait olduğu, adalar üzerinde hangi devletin egemenlik hakkı bulunduğu gibi uyuşmazlıklardan dolayı konu 1964’te BM Sömürge Sorunları Komisyonu’nun gündemine gelmiştir. Soruna taraf olan, Arjantin ve İngiltere’nin görüşleri belirli noktalarda uyuşuyorsa da sonuç itibarıyla birbirine zıttı. Sömürgeден kurtulmaları noktasında birleşmekteydiler, fakat bağımsızlık sonrası konumu konusunda zıt görüşteydiler. Arjantin, adaların Güney Amerika’ya yakın olması,¹⁵¹ kendisinin de İspanya’nın ardılı olması dolayısıyla öncelikle adaların sömürge durumundan kurtarılmasını¹⁵² sonra da kendisine verilmesini talep etmekteydi. Arjantinlilere göre, Malvinas adını verdikleri adalar Arjantin’e aitti.

Ocak 1833’ten¹⁵³ beri adaların yöneticisi olan İngiltere ise, adalar halkının kendi kaderini tayin hakkını uygulamalarını, böylece de sömürge statüsünden kurtulmalarını önermekteydi. Ancak adalar Arjantin’e bağlanmamalıydı, zira bu durumda adalar sömürgeден kurtulmuş olmayacaktı, aksine kendi kaderini tayin edemeyen bir halk sömürge haline getirilecekti. Ayrıca İngiltere adalarda yaşayan İngilizlerin güvenliğini de sağlamak istemekteydi.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Ceyda Karan, “Batı Sahra’ya Mı Gitsek Ne?”, www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=124485, 25.10.2004.

¹⁵¹ Adalar Arjantin’e 560 km, İngiltere’ye de 13 bin km uzaklıktaydı. Ayşe Özek Karasu, “Falkland’da Çatışma”, *Popüler Tarih*, (Şubat 2004), ss. 64-65.

¹⁵² Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 301.

¹⁵³ İngiltere adaları, ABD’nin adalar üzerinde hak iddia etmesinden çekindiği için işgal etmişti. Karasu, s. 67.

¹⁵⁴ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 301. Adalar nüfusu 2.100 kişiydi.

Yıllar süren görüşmelerin olumlu sonuçlanmaması üzerine nihayet 2 Nisan 1982’de Arjantin Falkland ve Güney Georgia adalarını işgal etmiştir.¹⁵⁵ Önce diplomatik görüşmelerde bulunulmuş fakat netice vermeyince savaş¹⁵⁶ başlamıştır. Soğuk Savaş dönemi koşulları dikkate alındığında -her ne kadar artık etkisini kaybetmiş bir noktaya gelmişse de- savaş uluslararası boyut kazanmıştır. İngiltere BM ve AET’nin desteğini almış ve Arjantin’i saldırgan kabul ettirerek ekonomik ambargo uygulamıştır. Önceleri tarafsız olan ABD de işgali eleştirmeye başlamıştır.¹⁵⁷ Buna mukabil “emperyalist” olarak gördüğü İngiltere’ye karşı reelpolitik gereği Arjantin cuntasının¹⁵⁸ yanında yer alan SSCB¹⁵⁹ önderliğindeki Doğu Bloku ile 1983 Yeni Delhi Konferansı’ndaki görüşmelerde Bağlantısızlar/3. Dünya ülkeleri Arjantin’e destek verdi.¹⁶⁰ Savaş 78 gün sürmüştür. Sonuçta İngiltere 25-26 Nisan’da G. George’yi, 14 Haziran’da da Falkland Adalarının başkenti Stanley’deki Arjantinli komutanın teslim olmasıyla, Falkland Adalarını geri almıştır.¹⁶¹

İngiltere’nin uluslararası hukuk açısından bu savaştaki durumu meşru savunma olarak kabul edilmektedir.¹⁶² Buna karşılık İngiltere, adaları ilhak etmesinden bu yana işgalci güç, adalar halkı da işgal altındaki sömürge halkı

¹⁵⁵ Arjantin’in işgal nedenleri arasında, i) Arjantinlilerin adaların kendilerine ait olduğuna olan inançları, ii) Devlet başkanı Leopoldo Fortunato Galtieri’nin Büyük Arjantin hayali, iii) Arjantin’in 1930’lardan beri en kötü ekonomik çöküntüyü yaşıyor olması, iv) Bununla bağlantılı olarak artan cunta karşıtı gösterileri sona erdirmek.

¹⁵⁶ İngiltere savaş durumunun varlığını reddetmiştir. Keskin, s. 76. Çatışma olarak görmüştür.

¹⁵⁷ Sander, s. 377.

¹⁵⁸ Arjantin’de cunta yönetimi vardı. Devlet başkanı, İtalyan kökenli bir işçi ailesinin oğlu olan cuntacı General Galtieri idi. Galtieri, 22 Aralık 1981’de iki yıllığına dikta rejiminin devlet başkanı oldu. Ancak İngiltere’nin aday almasından iki gün sonra Buenos Aires’te patlak veren boykot gösterileri nedeniyle istifa etmek zorunda kaldı. Çeşitli suçlardan yargılanmaya başladı. Mayıs 1986’da askeri mahkeme, Falkland Savaşı’ndaki kötü yönetimi nedeniyle Galtieri’yi 12 yıl hapis cezasına çarptırdı. 5 yıl hapis yattıktan sonra aflu serbest kaldı. Daha sonra pankreas kanserine yakalanan Galtieri, 12 Ocak 2003’te, 76 yaşında, kalp ve solunum yetmezliğinden öldü. Karasu, ss. 65-67.

¹⁵⁹ Turgut Tarhanlı, *Ne Hukuk Ne De Ahlak: Yeryüzü Cehennemi*, Ankara: Dost Yayınları, 2003, s. 203.

¹⁶⁰ Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ...*, s. 270.

¹⁶¹ Savaş 700’den fazla Arjantin askeriyile, 255 İngiliz askerinin ölümüne neden olmuştur. İngiltere’ye maliyeti 2 milyar dolara mal oldu. İngiltere’nin bu kadar can ve parasal kaybına karşılık aday geri almasının yanında, siyasi olarak da, savaş öncesinde halk desteğini bir hayli yitiren Başbakan Margaret Thatcher, savaş sonrasındaki genel seçimleri kazandı. 1979-1990 arası iktidarda kalan Thatcher, ‘Demir Lady’ lakabını biraz da bu savaşla almıştır. Karasu, ss. 66-67.

¹⁶² Meşru müdafada güç kullanımı, yani karşılık verme, ilk saldırıdan sonra kısa süre içinde olmalıdır. Aradaki süre uzun olmamalıdır. 2 Nisan’da Arjantin, Adaları işgal ettiğinde, İngiltere bu arada barışçı yollarla çözüm için çaba harcamasına rağmen gecikme olmadan kuvvet gönderdi ve bu kuvvet 29 Nisan’da adalara ulaştı. Çatışma hemen başladı. Bu konuda, İngiltere’nin karşılığının hukuka aykırılığı görüşü ileri sürülmemiştir. Keskin, s. 52.

konumunda olmuştur. Bu nedenle bu halklar mutlak manada kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu durumdaki halkların dışsal kendi kaderini tayinini kullanması üç seçenekli olup, bunlardan biri de “bağımsız bir devletle bütünleşme”dir. İngiltere adalar halkının olası böyle bir hakkını daha baştan ortadan kaldırarak hem kendisiyle çelişkiye düşmüştür, hem de BM kararlarına aykırı davranmıştır.

C. Ayrılma

Parçalanma ve onun akraba kavramları genelde olumsuz anlam içeren kavramlardır. Ayrılma bütünleşmenin karşıtı olup, egemen bağımsız bir devletin ana ülkesinin bir bölgesinin tek taraflı olarak bağımsızlık istemesi ve resmen bağımsızlık ilan etmesidir.¹⁶³ Bu bağlamda ayrılma, istenmeyen, olumsuz bir içeriğe sahip olsa da, eğer sömürgeci, baskıcı, ırkçı vb. yönetimler söz konusuysa olumlu ve istenilen bir içeriğe bürünür. Ayrılkçı kendi kaderini tayin konusuna, bu konunun tarihi seyrini özetleyerek başlamakta yarar var.

I. Dünya Savaşı sonrasında kendi kaderini tayin, hem bağımsız devlet kurma hem de ayrılma hakkı sağladığı yönünde anlaşılır olmuştur. Ancak MC'nin, ülkesel bütünlük anlayışından dolayı, kendi kaderini tayini bu anlamda yorumlamaktan kaçındığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında, 1945-1960 arasında, bilhassa sömürge kapsamında olmak üzere ayrılma şeklinde anlaşılmaya devam etmiştir. 1960'lardan itibaren ise, BM G. Sekreteri U Thant'ın ayrılmayı yasaklayan konuşmasıyla da uluslararası hukuk ayrılmaya karşı tutum sergilemiştir. Devletler ayrılkçı kendi kaderini tayini benimseyerek intihar etmek istememişlerdir. Nitekim Sömürge Bildirisi'nin 6. maddesi ayrılmayı yasaklamıştır.¹⁶⁴ Bu eğilim 1970'li yıllarda da sürmüştür. BM kendi kaderini tayinin ayrılkçılığı özendirecek bir ilke olarak yorumlanmaması gerektiğini¹⁶⁵ ve Dostça İlişkiler Bildirisiyle, demokratik devletlere karşı ayrılmanın meşru olmadığını ilan etmiştir. Ancak bundan sonra 1973 Genel Kurul kararıyla birlikte ayrılmacılığın açıkça, ama ülkesel bütünlük şartıyla,

¹⁶³ Heraclides, *The ...*, s. 1.

¹⁶⁴ Malanczuk, s. 332.

¹⁶⁵ Akçay, s. 32.

kabul edilmesi yönünde dönüşüm de başlamıştır. Helsinki Son Senedi ile de, her imzacı devletin halkı tek halk olarak kabul edilerek, çeşitli farklı birimlerin ayrılıkçı taleplerinin önüne geçilmek istenmiştir.¹⁶⁶ Devletlerin ülkesel bütünlüğü hassasiyeti günümüzde de devam etmekle birlikte BM'nin tutumunda farklılıklar söz konusudur. Örneğin Kosova'nın ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkı tanınmazken, 2002'de Doğu Timor'un bu hakkını kullanarak Endonezya'dan ayrılmasına izin verilmiştir. Yani şimdilerde küresel siyasi ölçekte daha iyi veya daha kötü ayrılma gündemdedir.¹⁶⁷

Ayrılma konusundaki nazariyeler, devletlerin egemenliği ve ülkesel bütünlüğü ile kendi kaderini tayin arasında olan görünüşteki çelişkiden dolayı birbirine zıt görünmektedir. Aslında bunlar arasında bir zıtlık yoktur. Devletlerin bu konudaki tutumlarını üç felsefi başlıkta toplayabiliriz.

Birincisi, “ayrılma hakkı kendi kaderini tayin hakkının mütemmim cüzüdür (ayrılmaz parçası). Ayrılma hakkı olmaksızın, halkların kendi kaderini tayin hakkı olamaz. Her kendi kaderini tayinde ayrılma hakkı olmalıdır.”¹⁶⁸ Zaten devletler hukukunda, ayrılma hakkı dışsal kendi kaderini tayinin gerçekleştirilme yollarından birisidir.¹⁶⁹ 1541 (XV) Kararı bunu açıkça belirtir. Dostça İlişkiler Bildirisi, demokratik olmayan hükümete karşı ayrılıkçılığa üstü kapalı olarak izin vermektedir.¹⁷⁰ Var olan devletten ayrılmayı yasaklayan kesin ve genel bir uluslararası hukuk kuralı yoktur.¹⁷¹ Bu yaklaşım daha ziyade kendi kaderini tayine konu olan halkların (sömürge halkları gibi) ve/veya birimlerin (federe birimler gibi) net olarak tanımlandığı durumlarda söz konusudur. Bu durumda ayrılıkçı kendi kaderini tayin inkar edilemez ve genel kabul görür.

İkincisi, ilkinin tezat gibi görünmektedir. Buna göre; “kendi kaderini tayin hakkı ayrılmayı otomatik olarak bünyesinde barındırmaz. Yani ilkinin doğasında ayrılma hakkı yoktur. Dolayısıyla kendi kaderini tayin hakkı ayrılma olasılığını otomatik olarak içeriyorsa kendi kaderini tayin diye bir haktan bahsedilemez.”¹⁷² Bu

¹⁶⁶ Taşdemir, “Yeni ...”, s. 33.

¹⁶⁷ Allen Buchanan, “Self-Determination and the Right to Secede”, *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No. 2 (Winter 1992), s. 352.

¹⁶⁸ Dietrich Murswiek, “The Issue of a Right of Secession-Reconsidered”, Edi. Christian Tomuschat, *Modern Law of Self-Determination*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 21.

¹⁶⁹ Ömer İlhan Akipek, *Devletler Hukuku*, II. Kitap, Üçüncü Bası, Ankara: Başnur Matbası, t.y., s. 88.

¹⁷⁰ Malanczuk, s. 333.

¹⁷¹ Malanczuk, s. 78. Karşıt bir görüş olarak Cassese, Dostça İlişkiler Bildirisi'nde formüle edilen kendi kaderini tayinin yazım dili mevcut olan devletlerden ayrılmayı kesinlikle onaylamadığını belirtir. Cassese, *Self-Determination ...*, s. 6.

¹⁷² Murswiek, s. 21.

anlayışın en önemli hukuki dayanağı BM Andlaşması m. 2/4 ve daha sonra kabul edilen bu doğrultudaki uluslararası belgelerdir. Ayrılkçılık devletlerin ülkesel bütünlüğünü destekleyen uluslararası hukuk ilkesine terstir. Böyle bir hak devletlerin parçalanmasına yol açar. Zira ayrılkçı kendi kaderini tayin, mevcut sınırların ayrılkçılar lehine yeniden düzenlenmesini gündeme getirir. Üstelik, Yugoslavya’da olduğu gibi, ayrılmak isteyen toplulukların içinde başka topluluklar da olabilir. Bu durumda, azınlık içindeki azınlıklara neden aynı hakkın tanınmadığının izahı yoktur.¹⁷³ Dahası bunun sonu gelmez ve kargaşaya, teröre yol açar. Zira ayrılkçılık genellikle şiddet içerir. Bu nedenledir ki, ayrılmamanın uluslararası anarşiye dönme korkusu kendi kaderini tayin hakkının ayrılmama hakkından tam olarak ayrışmasına neden olmuştur.¹⁷⁴ Bu hakkın bir zamanlar en belirgin uygulandığı Afrika’daki *uti possidetis* uygulaması kendi kaderini tayinin ayrılmama hakkını içermediği önerisine kanıttır.¹⁷⁵ Bu düşüncedeki kendi kaderini tayin ayrılmadan ziyade birleştirici¹⁷⁶ ve statükonun devamı amaçlıdır. Bu nedenle kendi kaderini tayin azınlıklara ve diğer gruplara ayrılmama ve bağımsız devlet kurma hakkı vermez.

Üçüncü olarak kendi kaderini tayin, hem ayrılmama neden olur hem de buna karşı bir panzehirdir. Ayrılmama neden olur, şöyle ki, ilke daha çok bağımsız devlet kurma amacıyla kullanılmıştır. Kapsam olarak kendi kaderini tayin ve ayrılkçılık birbirinin zıttı değildir. Diğer taraftan, kendi kaderini tayin hakkı, ayrılmama taleplerinin sınırlanmasını sağlar. Dahası ayrılmama hakkı ayrılkça karşı bir güvencedir.¹⁷⁷ Çünkü, ayrılmama yolunu kapamak için devletler, bünyesindeki halklara daha demokratik bir yönetim uygulama yoluna giderler. Kendi kaderini tayin hakkı, ayrılmama hakkı ve ülkesel bütünlük-devlet egemenliği bir potada eritebilir.

¹⁷³ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 155.

¹⁷⁴ Buchanan, s. 350.

¹⁷⁵ Jochen A. Frowein, “Self-Determination As A Limit To Obligations Under International Law”, Edi. Christian Tomuschat, *Modern Law of Self-Determination*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 216.

¹⁷⁶ Nitekim federasyonda amaç federe devletlerin, her ne kadar ayrılmama hakkı olsa da, ayrılmamak üzere birleşmeleridir.

¹⁷⁷ Bring, s. 25.

1. Ayrılma Hakkı

a. Bu Hakka Sahip Halklar

Her halk ayrılma arzusu ve talebinde olabilir fakat ayrılma hakkı bağımsızlık isteyen her halk tarafından kullanılamaz. Kimlerin bu hakka sahip olduğunun belirlenmesi elzemdir. Ancak ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkına sahip olan halkların tespiti hem kolay değildir hem de arzu edilmez. Kolay değildir çünkü nesnel ve net ölçütlere sahip değildir. Arzu edilmez çünkü hiçbir devlet, iradesi dışında, bölünmek istemez. Bununla birlikte BM uygulaması ve uluslararası belgeler ışığında kimlerin bu hakka sahip oldukları az çok bellidir. Bunlar;

i) *İç hukukça bu hakkın tanındığı halklar.* Ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkı bulunan halkların tespitinde en net ve en önemli veri, devletin kendi iç hukuk belgesiyle bu hakkı tanımasıdır. Eğer devlet bu hakkı tanımışsa, kendi kaderini tayinin ayrılarak bağımsız bir devlet kurma hakkı anlamına gelmediğini ileri süremez.¹⁷⁸ İç hukukta bu hak genellikle federasyon tipi devletlerde söz konusu olup, bu birimdeki halklara tanınmıştır. Örneğin Burma, Yugoslavya ve SSCB anayasalarında bu hak tanınmıştır.

ii) *Sömürge yönetimindeki halklar.* Bu halkların ana/yönetici devletten ayrılma/bağımsız olma hakkına sahip oldukları üzerinde uluslararası bir oydaşma mevcuttur. Kendi kaderini tayinin uygulanması öngörülen ve bu hakka sahip sömürge toprakları ve halklarıyla şunlar kast edilmiştir; a) MC sistemindeki manda yönetimindeki topraklar ve halkları, b) BM sistemindeki vesayet-kendi kendini yönetmeyen topraklar ve halkları, c) ana ülkeye bağımlı, fakat coğrafi olarak uzak olan ve farklı ırkların yaşadıkları topraklar ve halkları.¹⁷⁹ Sömürge halklarının bu hakkını pek çok uluslararası belge teyit etmektedir.¹⁸⁰

iii) *Yabancı işgalindeki halklar.* II. Dünya Savaşı ertesinde kendi iradeleri dışında, zorla yabancı bir devletin boyunduruğu altına giren ülke halkları

¹⁷⁸ Yücel, s. 24.

¹⁷⁹ Keskin, s. 116.

¹⁸⁰ Örneğin Sömürge Bildirisi; 1541 Bildirisi; Dostça İlişkiler Bildirisi; 20 Aralık 1965/2015 (XX) Kararı, 3.12.1970/2652 (XXV) Kararı, 14.12.1970/2707 (XXV) Kararı ve 2708 (XXV) Kararı.

ayırılma/bağımsız olma hakkına sahip olmuştur.¹⁸¹ Genel Kurul 3 Aralık 1970/2652 (XXV), 14 Aralık 1970/2707 (XXV) ve 2708 (XXV) kararlarında, yabancı hakimiyetindeki halkların ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakları yolundaki mücadelelerinin haklılığını kabul etmiştir. Bugün de hâla haksız işgal altında olan ülke halklarının ayrılma hakkı olduğu kabul edilmektedir.

iv) Bu haktan kuvvet kullanarak mahrum edilen halklar. Saldırının Tanımı Kararının 7. maddesi, haktan kuvvet kullanarak mahrum edilen halkların ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkına işaret eder. Her tür kuvvet kullanma bu sonucu doğurur.

Bunlara paralel olan ve fakat farklı bir şekilde izah edilen bir yaklaşıma göre, kendi kaderini tayin hakkını ayrılıkçılığa genişleten yaklaşımlar genellikle iki ölçüte göre yapılmaktadır: Eşitsizlik veya ulus/halk ölçütü. İkinci ölçüte göre kendilerini farklı bir halk olarak kabul eden, kendi kaderini tayini arzulayan bütün halklar ilk bakışta bu hakka sahiptir. Buna göre a) ezilen bir ulus, b) kısmen dezavantajlı ulus, c) ezilen fakat ulus olmayan topluluklar, ayrılma hakkına sahiplerdir,¹⁸² görüşü vardır.

b. Ayrılıkçı Kendi Kaderini Tayinin Gerçekleştirilme Şekli

Peki bu halklar, amaçlarına nasıl erişeceklerdir? Bu soruyu uluslararası teamül hukuku çerçevesinde yanıtlayalım. Öncelikle, halkların sadece ayrılma istekleri ve beyanlarının olması ayrılma için gerekli fakat yeterli değildir. Nitekim Aaland Adaları olayında, iki uzman kurul, ulusal grupların sadece ayrılma istekleri ve beyanlarının olmasının ayrılma için yeterli olmadığına karar vermiştir. İkinci olarak, bu iradenin bir halkoylamasıyla ortaya konması gerekir. Ancak ayrılma amaçlı her halkoylaması da dikkate alınmamaktadır. Örneğin Aaland Adaları halkı, Kosovalı Arnavutlar ayrılma iradelerini halkoylamasıyla ortaya koymalarına rağmen bu amaçlarına ulaşamamışlardır. Buna karşılık Yugoslavya'dan ayrılan devletlerin tanınması, ayrılma iradelerinin halkoylamasıyla ortaya konması şartına bağlanmıştır. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, hem ilgili devletin hem de uluslararası ortamın

¹⁸¹ Çavuşoğlu, s. 76.

¹⁸² Alexis Heraclides, "Secession, Self-Determination and Nonintervention: In Quest of a Normative Symbiosis", *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No. 2 (Winter 1992), s. 409.

buna hazır olması gerekir. Zira gerek BM gerekse devletler ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkı uygulamalarına devletlerin egemenliği-toprak bütünlüğü ile uluslararası barış ve güvenliği bozmaması kaydıyla sıcak bakmaktadır.

c. Ayrılmanın Meşru Sayılabileceği Haller

Öncelikle belirtelim ki, uygulamada bir devletin tam bir parçasını oluşturan ülke üzerindeki toplulukların ayrılarak bir devlet kurmasında kendi kaderini tayin hakkı işlememektedir. Bu konuda yazarlar arasında görüş birliği vardır.¹⁸³ Ayrılıkçı kendi kaderini tayin egemen ve bağımsız bir ülkeye uygulanamamakta olup, devletlerin toprak bütünlüğüyle sınırlandırılmıştır.

Her ne kadar BM Andlaşması'nda 'ayrılma' kelimesi geçmemekteyse de, Bucheit, kendi kaderini tayin ifadesinin ayrılma hakkını içermesi girişiminin, BM Andlaşması taslağının hazırlandığı San Fransisko konferansında ne tamamen desteklenmiş ne de reddedilmiş olduğu sonucuna varır.¹⁸⁴ Dolayısıyla uluslararası hukukta, kendi kaderini tayin hakkının dışsal kullanımlarından birisi olan ayrılma hakkının açıkça ve zımnen kabul gördüğü durumlar söz konusudur. Ayrılma hakkı olarak kabul edilebilen, yorumlanabilen durumlar şunlardır;

i) *Tuzlu Su Sömürgeciliği*¹⁸⁵ halinde. 1541 Kararı'na dayanarak, "tuzlu su sömürgeciliği" kapsamındaki, yani "coğrafi bakımdan ana ülkeden hem ayrı hem de uzak olan farklı etnik ve kültürel yapıda"ki topraklarda kendi kaderini tayinin ayrılma hakkını da kapsayacak şekilde yorumlanması söz konusudur.¹⁸⁶ Hatta, "tuzlu su sömürgeciliği" kapsamındaki sömürgelerin ayrılma hakkı tartışmasızdır. Zira,

¹⁸³ Pazarıcı, II. Kitap, s. 9.

¹⁸⁴ Lauwers-Smis, s. 62.

¹⁸⁵ Afrika'da sömürgeleri bulunan Belçika, kendi kaderini tayinin sömürgeler için kabulünü engellemek istemiştir. Belçika çok sayıda yerli halkları içeren Güney Amerika ülkelerine ve genelde etnik gruplar içeren bütün ülkelere: "Kendi kaderini tayini kabul ederseniz, yalnızca benim gibi sömürgeci devletlere değil, kendinize de zarar verirsiniz" gibilerinden aba altından açıkça sopa gösterme taktiği izlemiştir: kendi kaderini tayinin az gelişmiş gruplar içeren her ülkeye uygulanabileceğini ileri sürmüştür. Yani Belçika'ya göre bu ilke azınlıklar tarafından da kullanılabilir. BM Andlaşması'nın 73. maddesiyle sömürge imparatorluklarını yıkmayı amaçlayan Genel Kurul, Belçika'nın bu tezini 1541 Kararıyla reddetmiştir. Kurul sömürgelerin ana ülkeye bitişik sayılmadığını, deniz aşırı veya en azından coğrafi bakımdan kopuk olacağını öngören "tuzlu su sömürgeciliği" kuramını yeğlemiştir. Oran, *Küreselleşme ...*, s. 14.

¹⁸⁶ Erol Kurubaş, "Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, No 3 (Temmuz-Eylül 2004), s. 158.

tuzlu su sömürgesi sömürgeci devletin anakarısından sayılmadığından ülkesel bütünlüğe aykırı bir durum yoktur.

ii) *Sömürge, işgal, ırkçı yönetimin varlığı durumunda*. Bir halkın ayrılarak bağımsız devletini kurması konusunda uygulamada sömürgeleikten kurtulma durumunda kendi kaderini tayine dayanılması itiraz olmadan kabul edilmektedir.¹⁸⁷ Yabancı işgali ve ırkçı yönetim varlığında da ayrılıkçı kendi kaderini tayin itirazsız kabul edilmektedir.¹⁸⁸

iii) *Gönüllülük halinde*. Aynı devlette yaşayan halkların anlaşarak ayrılması yaygın bir uygulama olmamakla birlikte taraflar arasında anlaşma varsa ayrılma meşru sayılır.¹⁸⁹ Bu tür ayrılma da net olup, uluslararası toplum itirazsız kabullenmektedir.

iv) *Demokratik yönetimin yokluğunda*. Uluslararası hukukçular, içsel kendi kaderini tayinin hangi hallerde ayrılmaya yol açabileceğini tartışmaktadırlar. Bir kısmına göre, demokratik yolları sürekli olarak kapalı tutan devletlerin ülkesel bütünlük talebi olamaz ve bu devletlere karşı ayrılma yoluna gidilebilir.¹⁹⁰ Bu durumdaki halk ayrılmaya ancak, içsel kendi kaderini tayine “kesinlikle” erişemeyeceği hallerde teşebbüs edebilecektir.¹⁹¹ Kısaca Antonio Cassese’nin de belirttiği gibi, içsel kendi kaderini tayin yerine getirilmezse, ayrılık hakkı doğabilir.¹⁹²

v) *İstikrarsız devletlerde*. 1920 Aaland Adaları raporunda devletler egemenlik bakımından şöyle bir ayrıma tabi tutulmuştu: Uluslararası toplumca tanınmış istikrarlı devletler ve geçici statüye sahip istikrarsız devletler. BM de bugün ikinci tür devletlerdeki ayrılmalara göz yumma eğilimindedir.¹⁹³

vi) *Kültürel, dilsel ve dinsel değerlerin tehlikede olması halinde*. Buchheit’a göre, bir halk “kültürel, dilsel ve dinsel değerlerinin yok edilmesi veya zarara uğratılmasını engelleme” niyetiyle dışsal kendi kaderini tayine başvurabilir. Dışsal

¹⁸⁷ Pazarıcı, II. Kitap, s. 9.

¹⁸⁸ Yücel, ss. 22-23.

¹⁸⁹ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 113. Bu hususta Çekler ve Slovaklar tek örnek gözükmektedir. Fakat bununla birlikte Eritre’nin Etiyopya’dan ayrılması, ‘kadife devrim’ olarak tabir edilen Sovyet Cumhuriyetlerinin kansız bir şekilde ayrılmaları bu sınıfa girebilir.

¹⁹⁰ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 157.

¹⁹¹ Şahin, *Avrupa ...*, ss. 40-41.

¹⁹² Şahin, *Avrupa ...*, s. 41.

¹⁹³ Oran, *Küreselleşme ...*, s. 115. Fakat 1920’de MC, Aaland adaları halkının geçiş durumundaki devlet olan Finlandiya’dan ayrılmasına izin vermemiştir.

kendi kaderini tayin hakkı talebi ancak bu koşulla meşruiyet kazanabilir.¹⁹⁴ Burada yalnızca dışsal kendi kaderini tayinden bahsedilmekle birlikte, bu hak ayrılmayı da içermektedir. O halde bu değerlerin yok olması tehlikesiyle karşı karşıya olan bir halk ayrılma yoluna gidebilir, anlamı çıkmaktadır.

vii) KİSHUS ve ESKUS'daki "bütün halkların kendi kaderini tayin hakları olduğu"na ilişkin ifade ve buradaki "halk" kavramının belirsizliği de ayrılmalara meşru gerekçeler oluşturabilir.¹⁹⁵ Zira burada genel bir halk betimlemesinde bulunmaktadır. Bu 'halk' her türlü kendi kaderini tayin amacı güden halkları içerir görünmektedir.

2. Kendi Kaderini Tayin Amaçlı Ulusal Kurtuluş Hareketleri

Ulusal kurtuluş hareketleri, II. Dünya Savaşı öncesinde, Avrupa'daki işgal bölgelerinde olmakla birlikte, esasen savaş sonrasında uluslararası sahnede yaygın olarak görülmeye başlanmıştır. Avrupa'daki direniş hareketlerinin büyük kısmı, kendi kaderini tayin mücadelelerinin dışsal boyutta olduğu savıyla uluslararası yasal statü talebinde bulunmuşlardır.¹⁹⁶ Bunun yanında ulusal kurtuluş hareketleri daha çok sömürge altındaki üçüncü dünya bölgelerinde yaygın ve etkin olarak var olmuştur. Temelde sömürgeci Batıya karşı bağımsızlıkçı kendi kaderini tayin amaçlı mücadele eden bu hareketler 1960'lı ve 70'li yıllarda, genellikle Sovyetler Birliği ve Çin'in de desteğiyle,¹⁹⁷ önemli bir işleve sahip olmuşlardır.

Bugün, 20. Yüzyılın ortalarından son çeyreğine kadar sömürgelerle özdeşleşen ulusal kurtuluş hareketlerinin alanı genişlemiştir. Günümüzde artık resmi sömürge devleti kalmadığından devletlerin içinde özgürlük veya ayrılma arayışında olanlar kendilerini ulusal kurtuluş hareketi olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁸ Dahası başka devletler de değişik nedenlerden dolayı, bu tür birimleri ulusal kurtuluş hareketi olarak tanımaktadır. Doğal olarak devletler arasında farklı uygulamalar ortaya

¹⁹⁴ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 78.

¹⁹⁵ Kurubaş, "Kuzey ...", s. 161.

¹⁹⁶ Beşe, s. 54.

¹⁹⁷ Bu destek ideolojik görünümüyle birlikte daha çok siyasi güç mücadelesinin bir yansıması biçimindedir. Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 702.

¹⁹⁸ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, s. 702.

çıkılmaktadır. Örneğin Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik (UNITA) Batılı devletlerin bazılarınca Angola'da demokrasi için savaşılan bir kurtuluş hareketiyken, ABÖ UNITA'yı karşıt ırkçı çeteler topluluğu olarak görmüştür.¹⁹⁹

Bu tür farklı ve çelişkili uygulamaların son bulması için öncelikle hangi hareketlerin ulusal kurtuluş hareketleri olduğunun, sonra da hangi davranışların kendi kaderini tayin kapsamında mücadele olduğunun nesnel bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Hangi hareketlerin ulusal kurtuluş hareketi olduğunu belirlemede iki ölçüt dikkate alınabilir. İlki hakimiyet ölçütüdür. Uygulamada, bilhassa Batı'da, bağımsızlık hareketlerinin uğrunda mücadele ettikleri topraklarda denetimlerinin olması halinde bu hareketlerin ulusal kurtuluş hareketleri olarak tanımlanması öngörülmüştür.²⁰⁰ Buna karşın toprak hakimiyeti olmayan ancak dost bir ülkeden mücadele eden bağımsızlık hareketleri de mevcut olmuştur. Bunlara örnek olarak, Cezayir'de UKC, B. Sahra'da Polisario, Kosova'da KKO gibi örgütlerin mücadele ettikleri alanlarda fiili denetimleri olmasına karşın FKÖ, SWAPO, ANC gibi kurtuluş hareketleri mücadelelerini dost bir ülkeden yürütmüşlerdir. Mücadele ettikleri alanlarda hakimiyeti olmayan hareketler, hukuken savaşılan statüsünü elde edememişlerdir. Bunların en belirgin vasfı kendi kaderini tayine dayanarak evrenselleşmeleri olmuştur. Sömürge, yabancı işgali veya ırkçı hakimiyetine karşı mücadele etmeleri nedeniyle daha çok siyasi hareketler olarak değerlendirilmişlerdir.²⁰¹ Diğer bir deyişle uluslararası toplumun büyük çoğunluğunca benimsenen ayrıma göre, bir toprak/ülke üzerinde denetim, kurtuluş hareketleri için değil, isyancı hareketler için bir şarttır.²⁰² Bu sebepten hakimiyet ölçütü tartışmalıdır. İkincisi meşruiyet ölçütüdür. Bu ölçütü iki açıdan değerlendirebiliriz. Birincisi, temsil ettikleri halkın desteğini sağlamış olmaları bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Zaten iktidarlar gibi ulusal kurtuluş hareketlerinin de meşruiyeti ancak kendisine verilen destekle sağlanabilir. İkinci olarak da ulusal kurtuluş hareketleri mücadelelerinin meşruiyetini kendi kaderini tayinden

¹⁹⁹ Taşdemir, "Ulusal ...", s. 40. UNITA'nın böyle farklı algılanmasında hareketin amacının farklılaşmasının önemli etkisi olmuştur. Daha önceleri sömürge yönetimine karşı Angola'nın bağımsızlığı mücadelesini veren örgüt, Angola'nın 1975'te bağımsız olmasından sonra da iktidara karşı savaşımıştır. Taşdemir, "Ulusal ...", s. 40.

²⁰⁰ Cassese, *International ...*, s. 92.

²⁰¹ Taşdemir, "Ulusal ...", s. 40.

²⁰² Cassese, *International ...*, s. 92.

almaktadırlar.²⁰³ Kendi kaderini tayin durumunun varlığında kurtuluş hareketleri daha sağlam temellere oturmaktadır. Ancak ulusal kurtuluş hareketleri bu ölçütlerden bağımsız olarak uluslararası toplumun ve uluslararası hukukun verdiği önem ölçüsünde meşru sayılmışlardır.

Hangi mücadelelerin kendi kaderini tayin mücadelesi olduğu konusuna gelince, bunun tespiti evvela uluslararası organlara düşmektedir ve bunu yapacak uluslararası organlar da vardır. Kendi kaderini tayinle yakından ilgili BM Genel Kurulu ile uluslararası düzenle ilgili olan BM Güvenlik Konseyi, bu hususta nesnel ölçütler belirleyebilirler. Bu yönde bir uluslararası örgüt kararı yoksa, belirlemenin genel uluslararası hukuk çerçevesinde yapılması gerekir.²⁰⁴

Bu konudaki uygulama şöyledir: “Sömürge”, “yabancı hakimiyeti” ve “ırkçı yönetim” altındaki halkların haklarını savunan ulusal kurtuluş hareketleri haricindeki halkların özgürlüğü için mücadele eden kurtuluş hareketleri uluslararası statü kazanmaya layık görülmemektedir. Ancak ilerideki muhtemel gelişmelerden biri mevcut düzenlemelerde yer alan “sömürge” ve “yabancı hakimiyeti” kavramlarının daha geniş bir yorumunun yapılmasıdır. Sömürge kavramının uluslararası uygulamada (belli şartlar dahilinde) sömürgeciliğin yeni türlerini kapsayacak şekilde anlaşılması mümkündür.²⁰⁵ Dolayısıyla bu üç tür dışındaki hareketler de ulusal kurtuluş hareketi olarak tanınabilir. Nitekim Soğuk Savaş döneminin iki başat devletinin uygulaması kendi kaderini tayin amaçlı ulusal kurtuluş hareketlerinin kapsamını genişletmiştir. SSCB ulusal kurtuluş mücadelesi veren tüm halkların, ABD ise demokrasi için savaşan her halkın kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu görüşünü benimsemişlerdir.²⁰⁶ BM ise, ilgili topraklardaki halkın görüşlerini ifade etmeleri için, ABÖ’ce tanınan ulusal kurtuluş hareketlerine BM de gözlemci üye statüsü tanımıştır.²⁰⁷ Yine kendi kaderini tayinden kuvvet kullanarak mahrum edilen halkların bağımsızlık için mücadele etme haklarını tanımıştır.²⁰⁸

²⁰³ Cassese, *International ...*, s. 92

²⁰⁴ Keskin, ss. 116-117.

²⁰⁵ Cassese, *International ...*, ss. 90-92.

²⁰⁶ Keskin, s. 119’dan Anthony C. Arend and R. J. Beck, *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, London, New York, Routledge, 1993, s. 87.

²⁰⁷ Genel Kurul’un 10 Aralık 1974/3280 (XXIX) sayılı kararı.

²⁰⁸ Genel Kurul’un 14 Aralık 1974/3314 (XXIX) “Saldırının Tanımı” kararının 7. maddesi.

3. Kendi Kaderini Tayini Gerçekleştirmede Silahlı Mücadele Hakkı

Halkların kendi kaderini tayin amaçlı kurtuluş hareketlerinde kuvvet kullanma haklarının olup olmadığı sorununun, bu anlayışın ortaya çıkışından uluslararası hukukta yerleşmesine kadarki süreci irdeleyerek daha iyi anlatılacağı zannındayım.

Bağılantısız ülkeler, 1964 Kahire Konferansında, sömürgeci devletlerin sömürge halklarının doğal haklarına karşı çıkmakta ısrarcı olmaları halinde, bu halkların kendi kaderini tayini gerçekleştirirken silaha başvurmaya hakları olduğunu ilan etmişlerdir. Böylece bu düşünce ilk kez 1965'teki bir BM kararına ve 1973'e kadarki diğer BM Genel Kurul kararlarına üstü kapalı bir şekilde yansımıştır. 20 Aralık 1965/2015 (XX) kararında, "sömürge yönetimindeki halkların bağımsızlıkçı kendi kaderini tayin hakkını elde etme mücadelelerinin meşruluğunu" tanınması; Dostça İlişkiler Bildirisinde, "halklar kendi kaderini tayin haklarını kullanmak için kuvvet içeren eylemlere karşı hareket ve direnişlerinde" ibaresinin yer alması; 3 Aralık 1970/2652 (XXV), 14 Aralık 1970/2707 (XXV) ve 2708 (XXV) kararlarında, bu mücadelenin gerekli tüm vasıtalarla yapılabileceğinin ilan edilmesi, başta üçüncü dünya devletleri ve Sovyetler Birliği tarafından ulusal kurtuluş hareketi mücadelelerinin silahlı yapılabileceği şeklinde yorumlanmıştır.²⁰⁹ Ulusal bağımsızlık hareketlerine 1974'te BM'de gözlemci üye statüsü verilerek BM'ce kısmen tanınması, bunların kuvvet kullanma hakkına sahip meşru birimler olduğu yönündeki fikri güçlendirmiştir.²¹⁰ Yine Saldırının Tanımı kararının 7. maddesini, üçüncü dünya ülkeleri kendi kaderini tayin uğrunda kuvvet kullanılmasının kabulü için bir zafer olarak görmüşlerdir. Halbuki bu kararlarda geçen ifadeler net değildi ve silahlı mücadele hakkı verdiğine ilişkin açık bir sonuca ulaşılamazdı.

1973'e kadarki BM belgeleri halkların kendi kaderini tayin amaçlı kurtuluş hareketlerini desteklemekle birlikte bu mücadelelerinde silahlı eylemlerine açıkça cevaz vermemiştir. 30 Kasım 1973/3070 (XXVIII) sayılı Genel Kurul kararıyla, "sömürge ve yabancı boyunduruğundan kurtulmada, "silahlı mücadele dahil" her

²⁰⁹ Taşdemir, "Ulusal ..., s. 43.

²¹⁰ Taşdemir, "Ulusal ..., s. 42.

yolun meşru olduğu” açıkça kabul edilmiştir.²¹¹ Bu karar devrimsel bir dönüşümdü. Zira kuvvet kullanılması BM Andlaşması m. 2/4’te yasaklanmıştı. Ancak BM kendisiyle çelişkiye düşer görünmekle birlikte, kuvvet kullanma olumsuz bir durumu (kendi kaderini tayinin zorla engellenmesi) ortadan kaldırma amacı taşıdığı için olsa gerek, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi amacıyla kuvvet kullanmayı bu maddenin ihlali olarak görmemiştir. Ayrıca sömürgecilik zaten “saldırı” olarak görüldüğünden halkların mücadelesi “meşru savunma” hakkının (BM Andlaşması m. 51) kullanımı olarak yorumlanmıştır.²¹² 1977 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol I de, kendi kaderini tayin amaçlı savaşılarda, silahlı mücadele hakkını teyit etmiştir (m. 1/4). Her ne kadar kapsamı tam olarak belirlenmese de, sömürgeci devlet başta olmak üzere, silahlı saldırı ya da baskıya karşı, nefsi savunma silah kullanma hakkı devletlerarası modern hukukta açıkça yer almaktadır.²¹³ Sonuç olarak, bu devirlerde devletlerin çoğunluğu, halkların kendi kaderini tayin haklarını elde etmek için ulusal bağımsızlık hareketlerinin kuvvet kullanma yetkisine sahip oldukları görüşünde olmuştur.

3070 Kararı ve Ek Protokol I haricindeki, tüm bu kararların yorumlanmasında Batılı ve Üçüncü Dünya/Doğu Bloku devletleri arasında bir zıtlık vardır. Batılı devletler, kararları dar ve kuvvet kullanma hakkı içermediği şeklinde yorumlarken Üçüncü Dünya/Doğu Bloku devletleri tersi bir yorumda bulunmuşlardır.²¹⁴ Bununla bağlantılı olarak ulusal kurtuluş hareketlerini tanıma da bir sorun oluşturmuştur. Zira tanıma ile, uluslararası hukukta, uluslararası kurtuluş hareketinin silahlı çatışma hukuku kurallarından yararlanması amaçlanır.²¹⁵ Devletler arasında bu konuda uzlaşmazlık vardır. Bu uzlaşmazlık günümüzde de, üç farklı anlayış temelinde devam etmektedir. Devletlerin çoğunluğu kuvvet kullanmanın meşruluğunu benimserken, çoğunluğu Batılı devletler kendi kaderini tayin hakkını kabul etmekle beraber bu hakkın kuvvet kullanılarak elde edilmesine karşı çıkmakta, üçüncü bir öbek devlet ise kuvvet kullanmayı meşru görmekte fakat kapsamının devletler

²¹¹ Taşdemir, “Ulusal ...”, s. 44. Keza silahlı mücadele konusunda kabul edilen 6246 sayılı Genel Kurul kararı da bunu teyit etmiştir.

²¹² Taşdemir, “İsrail ...”, s. 219.

²¹³ Bring, s. 30.

²¹⁴ Örneğin Saldırının Tanımı Kararının 7. maddesini Batılı devletler “silahlı mücadele”yi kapsamayacak biçimde dar yorumlarken, diğerleri silahlı mücadelenin kabul edilmesi bakımından bir zafer olarak yorumlamışlardır. Taşdemir, “Ulusal ...”, s. 45.

²¹⁵ Pazarıcı, III. Kitap, s. 23.

dışında genişletilmesine karşı çıkmaktadırlar.²¹⁶ Sonuçta kendi kaderini tayinin uygulanmasında kuvvete başvurma hakkının tanınması hâla tartışmalıdır.

Fakat şurası da bir gerçektir ki, zor kullanılarak kendi kaderini tayin hakkı elinden alınan veya bu hakkı engellenen bir halk, silahlı mücadele hakkından men edilemez. Bu mücadele de hukuka uygun ve meşrudur. Zira halkın uyguladığı şiddet, yönetenin silahlı baskısına karşı, sadece doğal bir nefsi savunma tepkisi olarak yorumlanabilir. Esasen ulusal kurtuluş hareketleri öncelikle mevcut sorunun barışçıl çözümüne engel olmamakla yükümlüdürler. Fakat barışçıl çabalara rağmen mevcut sorunlar silahlı çatışma durumuna dönüşürse kurtuluş hareketleri de, güç kullanma yoluna gidebilir.²¹⁷ Neticede ezilen halkların, mücadelelerinde haklı olarak, silah kullanma hakları bazen açıkça bazen kapalı olarak kabul edilmektedir.

4. Yardım Alma / Verme Hakkı

Ana devlet kendi kaderini tayin hakkına sahip bir halkın bu hakkını elinden almamakla yükümlüdür. Bu yüküme rağmen bir devlet güç kullanarak kendi kaderini tayini engellemesi halinde, pek çok BM Genel Kurul kararı²¹⁸ baskıya maruz kalan ve bu uğurda mücadele eden halka uluslararası camiadan maddi ve manevi yardım isteme ve alma hakkını tanır.²¹⁹ Ancak dışarıdan yapılacak bu yardım sınırsız olmayıp, BM Andlaşması'nın amaç ve ilkelerine uygun olma şartı aranır. Kuvvet kullanmama, içişlerine karışmama ve kendi kaderini tayin bu şartlardan bazılarıdır.²²⁰ İlkinde kendi kaderini tayin amaçlı silahlı mücadele yürüten halka yapılacak yardım kuvvet kullanılarak yapılmamalıdır. Bir devletin silahlı güçlerini kendi kaderini tayin için mücadele eden halka yardım amaçlı göndermesi ve savaştırması BM Andlaşması'na aykırıdır. Bunun yanında ilgili halka silah yardımı

²¹⁶ Taşdemir, "Ulusal ...", s. 45.

²¹⁷ Bring, s. 29. Ulusal kurtuluş hareketlerinin bu mücadeledeki statüsü devletlerle neredeyse aynıdır. Bu tür hareketler savaş kanunlarına göre hak ve sorumluluklar çerçevesinde muhakeme edilir. Devletlerarası hukuki temsilci konumunda olan ulusal kurtuluş hareketleri, BM Andlaşması madde 2/4'teki kuvvet kullanmama kapsamına girmesine rağmen, bu görüş üçüncü dünya devletlerinde destek görmemektedir. Bring, s. 29.

²¹⁸ 20 Aralık 1965/2015 (XX) Kararı; Dostça İlişkiler Bildirisi; 1971/2787 Kararı; Saldırının Tanımı Kararı, silahlı mücadele konusundaki 3246 Kararı bunlardan bazılarıdır.

²¹⁹ Bring, s. 30.

²²⁰ Keskin, ss. 119-120.

hususunda farklı görüşler vardır. Silah yardımının yasallığı hususunda iki görüş çatışmış ve kesin bir sonuç alınamamış olmakla birlikte, silah desteğinde bulunmanın yardım kapsamına girmemesi ve yasak olması gerektiği görüşündeyiz.²²¹ İkincisinde yaygın görüş, bu tür halklara yardımın karışmama ilkesinin istisnası olduğu yönündedir. Kendi kaderini tayin ise artık devletlerin iç işi olarak görülmemektedir. BM uygulaması da tüm kendi kaderini tayin mücadelelerinin uluslararası nitelikte olduğunu tescillemiştir.²²² Dolayısıyla BM kendi kaderini tayini amaçları arasında (BM Andlaşması m. 1/2) görmekte olup, devletler de BM Andlaşması amaçlarını yerine getirme yükümlülüğünü üstlenmişlerdir (BM Andlaşması m. 2/2).

Bir devletin kendi kaderini tayin hareketine askeri yardımda bulunması çeşitli sorunlara veya varsa mevcut sorunun derinleşmesine neden olabilir.²²³ Bu ihtimalin varlığı halinde askeri yardım yerine, diplomatik çabalar veya diğer barışçıl yolların denenmesi daha uygun düşer. Zaten BM Andlaşması sorunların barışçıl yollarla çözülmesini öngörür. Bu bir halkın kendi kaderini tayin hakkını kısıtlama anlamına gelmez.²²⁴

Sonuç olarak ulusal kurtuluş hareketleri, bu hareketlerin güç kullanma yetkisi, uluslararası toplumun bunlara yardımının niteliği kısaca ayrılıkçı kendi kaderini tayinin kapsamının nesnel ölçütlerle belirlenmesi gerekir. Aksi halde bunun değerlendirmesini her olayda devletler ve örgütler kendisi yapacaktır.

Uluslararası hukukçular arasında, kendi kaderini tayin hakkının genişletilmesi

²²¹ Zira silah yardımı pek çok yönden sakıncalıdır. Silah yardımının neden olduğu tahribatları şöyle sıralayabiliriz: 1) Silah üretimi ve satışını artırarak dünya kaynaklarını, insan refahının artırılması yönünde değil, savaşlar, yıkımlar yönünde kullanılarak israf eder, 2) Karşı tarafa daha fazla zarar vererek, düşmanlıkları artırır, hatta kalıcı hale getirir, 3) Savaşı uzatır, 4) Ölümleri artırır, 5) Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder, hatta bozar, 6) ‘Yardım’ kelimesi doğası gereği olumlu bir kavramdır. ‘Silah’ ise olumsuzdur. ‘Silah’ ve ‘yardım’ kelimeleri ‘silah yardımı’ şeklinde yan yana bile durmamalıdır. Dolayısıyla silah desteği yardımın doğasına ters düşmektedir. 7) BM’nin amaç ve ilkelerine aykırıdır. Ancak Bosna-Hersek savaşında olduğu gibi taraflardan birinin elinde yeterince silah varken silah ambargosu uygulamak uygun da değildir. Bu savaşta iki tarafa da silah ambargosu uygulanmış, ancak Yugoslav ordusundan kalan silahlara sahip olan Sırp’lar bu ambargodan fazlaca etkilenmemişler, Boşnaklar ise silahsız kaldıkları için kendini koruyamamışlar ve soykırıma maruz kalmışlardır.

²²² Keskin, ss. 115-117.

²²³ Dünya politikasında, sömürgeci baskı altındaki bir halka yardım edilmesinin aşırılığa varan bir örneği 1961’de gerçekleşti. Aralık 1961’de Portekiz sömürgesi Hindistan’ın batısındaki Goa, Hint kuvvetlerince işgal edildi. Hindistan işgali, sömürgeciliğin sürekli bir saldırı hali olduğunu belirterek Goa’nın kendi kaderini tayin mücadelesine yardım hakkına dayandırmıştır. Kendi kaderini tayin hakkı engellenen bir halkı silah zoruyla kurtarmıştır. Bring, s. 31. Ancak Hindistan’ın Goa’yı kurtarıırken zor kullanma hakkı yoktur. Zira BM amaç ve ilkelerine uygun bir yardım değildir. BM eğilimine göre yardımda kuvvet kullanılmamalıdır.

²²⁴ Bring, s. 30.

konusu öteden beri hep tartışılmalıdır. Geleneksel olarak sömürge, yabancı hakimiyeti ve işgal altındaki halklara ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkı tanınmaktadır. Ancak bu tabunun yıkılması, bu kapsamın genişlemesi kaçınılmaz görünmektedir. Sömürgecilik, işgal, yabancı egemenliği kavramlarının çağdaş uygulamaları ve yorumları, bunlara maruz kalan halklara bu hakkı genişletebilir. Mesela bir halkı ekonomik bakımdan baskı altında tutarak gelişiminin engellenmesi, dış destekli iktidarların halkın çıkarına fazla aykırı politikaları ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkını doğurucu şekilde yorumlanabilir.

Ulusal azınlıklara tanınan haklar ayrılmayı teşvik etmez aksine ülkesel bütünlüğe verilen üstün önem gereği pek çok ulusal ve uluslararası belge halkların ayrılmalarını önlemeyi amaçlayan hükümler içerir.²²⁵ Yani ayrılıkçı kendi kaderini tayin uluslararası ilişkilerde genelde kabul görmez. Çünkü günümüzde Soğuk Savaştan sonra, büyük oranda artma eğilimi gösteren “mini milliyetçilik” veya “yeni kabilecilik” uluslararası toplumu istikrarsızlaştırmaktadır.²²⁶ Ayrılma hakkı, dünyadaki 191²²⁷ bağımsız devlette 5.000 kadar ırkı zincirleme biçimde klanlara kadar bölebilecek ve kaos yaratacaktır.²²⁸ Bu nedendir ki mevcut uluslararası hukuk, “mini milliyetçi” ayrılıkçılığa kesinlikle destek olmamalıdır. Nitekim ayrılma terimi BM Andlaşması’nda yer almamaktadır. Bu da BM’nin ayrılma taraftarı olmadığını gösterir.

Bilhassa ihmal edilen ve baskı altındaki bölge halkları için, ayrılarak bağımsız olma hâla önemli bir çekiciliğe sahiptir. Ancak dünyada karşılıklı bağımlılığın artması, ülke içinde çatışma ihtimali yüksek bölgelerdeki halka ve devlete, ayrılıktan başka daha iyi bir seçenek sunmaktadır: Demokrasinin geliştirilerek farklı halkların tam temsili ve bu bölgelerin ekonomik gelişmişliğinin sağlanması.²²⁹ Bu, ayrılıkçı düşünceleri ortadan kaldıracaktır. Böylece kendi kaderini tayinin çeşit ve uygulamaları farklılaştırılarak ve zenginleştirilerek siyasi birliğe açılımlar getirilebilir. Bu tarz kendi kaderini tayin uygulamaları mevcut olursa, kendi kaderini tayin her zaman ayrılmayla ilişkilendirilemez.²³⁰

²²⁵ Özdek, s. 331.

²²⁶ Karaosmanoğlu, “Kendi ...”, s. 157.

²²⁷ Mayıs 2005 itibarıyla BM’nin üye sayısı. www.un.org/News/docs/2005/org1436.doc.htm, 2.5.2005.

²²⁸ Oran, *Türk ...*, Cilt I, s. 594.

²²⁹ Talbott, s. 101.

²³⁰ Buchanan, s. 351.

III. İÇSEL KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

Kendi kaderini tayin hakkının dışsal boyutunun yanında bir de içsel boyutu vardır. Daha az bilinmekle birlikte günümüzde uluslararası toplum, kendi kaderini tayinin bu yönü üzerinde odaklanmaktadır. Zira “devlet kurma, devletleri parçalama”dan ziyade var olan devletler içinde halkın haklarının korunması daha uygun ve zararsız görülmektedir. İlk çıkış noktasından sonra içsel kendi kaderini tayin, uluslararası politikada birincil şekilde tekrar gündemdedir.

İçsel kendi kaderini tayin hakkının iki anlamı vardır. İlki, bağımsız olmuş bir halkın kendi istediğı yönetim biçimini seçme hakkıdır. Bu nazarı itibarla içsel kendi kaderini tayin, farklı etnik kökenden gelenler dahil, bir topluluğun, ulusun veya halkın dilediğı yönetim biçimini, anayasal düzenini herhangi bir dış baskı olmaksızın seçme hakkı ve özgürlüğü olarak tanımlanabilir.²³¹ Bu hak, diğere devletlerin bu devletin içişlerine karışmama yükümlülüğünü doğurmaktadır. İkincisi, ortak bir kimliğe sahip olan ve bu kimliğini korumak isteyen ırki veya dini bir azınlığın, bu kimliğinin devletçe tanınması hakkıdır.²³² Kısaca “demokrasi” ve “özyönetim”²³³ olarak adlandırabileceğimiz içsel kendi kaderini tayin, liberal yazarlarca çoğunluk hakimiyeti, temsili hükümet kavramlarıyla özdeşleştirilmektedir.²³⁴

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere içsel kendi kaderini tayin, belirli özelliklere sahiptir. Evvela, bu hak, her ne kadar sonuçları bazen uluslararası politikaya kadar uzansa da, devletlerin daha çok iç örgütlenmeleriyle ilgilidir. Söz konusu halka verilecek hakkı belirleyen, bu hakkı uygulayan veya uygulamayan birim hiç şüphesiz ki halkın anayasal olarak bağılı bulunduğu devlettir. Hak, devletin egemenliğinin geçerli olduğu alanda, yani iç alanda söz konusudur. Bu açıdan bir iç düzenlemedir. İkinci olarak bu hak, genel bir hak olmakla birlikte bilhassa siyasal bir haktır. Onun içindir ki en çok siyasal yönetim biçimiyle ilgili olup özellikle devlet ve hükümet biçimlerinin saptanmasında²³⁵ kendini göstermektedir. Üçüncüsü, bu

²³¹ BM Güvenlik Konseyi de bu ilkeyi tanımlamaya çalışmıştır. Endonezya ile ilgili 1949 tarihli raporunda, içsel kendi kaderini tayin hakkını “ulusların demokratik yollarla federal yapı içerisinde yaşamakta oldukları toprakların statüsünü belirleme hakkı” olarak tanımlamıştır. Kampelman, s. 6.

²³² Aral, s. 113.

²³³ Bu “özyönetim” şekliyle ilke uluslararası hukuku ilgilendirmez görünmektedir. Ancak bir devletin milletlerarası düzenle bağdaşmayan, baskıcı, ırkçı ve tiranca bir rejimi halkına uygulaması uluslararası toplumu ilgilendirmektedir. Meray, Cilt 1, s. 39. Afrika’da içsel kendi kaderini tayinin anlamı, özyönetimdir. Oran, *Az gelişmiş ...*, s. 249.

²³⁴ Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ...*, s. 467.

²³⁵ Pazarıcı, II. Kitap, s. 8.

amacın gerçekleşmesinde halklara serbestlik tanınmaktadır ve halkın istediği hükümet şeklini kendisinin tayin ve tespit etmesi, bu süreçte içişlerine herhangi bir şekilde müdahale edilmemesi anlamına gelmektedir.²³⁶ En önemli özelliği de sürekli bir haktır. Son olarak da içsel kendi kaderini tayin, farklı etnik kökene sahip halkların aynı devlet içinde çıkarlarının uygun bir şekilde dikkate alınmasını sağlayan bir araç olarak kabul edilmektedir.²³⁷

İçsel kendi kaderini tayin hakkının tarihi gelişimi konunun anlaşılmasını pekiştirmektedir. Kendi kaderini tayin, ilk olarak “içsel” anlamda ortaya çıkmıştır.²³⁸ Aydınlanma felsefesindeki fikri kökenine baktığımızda, bu dönemde devlet iktidarının halk iktidarından kaynaklanması gerektiği ve kendi kaderini tayin ilkesinin halkı anayasa yapan güç konumuna yükselttiği kabul edilmektedir.²³⁹ Bu anlamıyla “demokratik kendi kaderini tayin” Amerikan Bağımsızlık²⁴⁰ Bildirgesi’nde de yer almıştır.²⁴¹ Fakat burada, ‘kendi rejimini belirleme’nin yanında ‘bağımsızlık yoluyla devletini belirleme’ yani dışsal kendi kaderini tayin de söz konusudur. Bu nedenle Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nden ziyade, “içsel” kendi kaderini tayine Fransız Devrimi ilk örnek olarak verilir. Devrimle Fransız halkı, krallığı kaldırarak cumhuriyeti kurmuştur. “İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi” halkı tüm egemenliklerin kaynağı olarak görmüştür.²⁴² BM dönemine gelindiğinde ise, İkiz Sözleşmeler, içsel kendi kaderini tayin konusunda önemli bir yere sahip olmuştur. Ortak birinci maddesinde bu hakka yer veren Sözleşmeler, kendi kaderini tayin hakkını genişleterek, onun içsel boyutuna vurgu yapmıştır. Zaten günümüzde Sözleşmelerin en önemli yönü, kendi kaderini tayinin içsel yönüne belli düzenlemeler getirmiş olmasıdır.²⁴³ Bu eğilim Dostça İlişkiler Bildirisi²⁴⁴ ve Avrupa

²³⁶ Taşdemir, “Yeni ..., s. 54.

²³⁷ Arsava, *Azınlık Kavramı* ..., s. 81.

²³⁸ Oran, *Küreselleşme* ..., s. 108.

²³⁹ Çavuşoğlu, s. 66.

²⁴⁰ Oran’a göre, “1776 mücadelesi bir ‘Kurtuluş/Bağımsızlık Savaşı’ değildir. Bağımsızlıkla sonuçlanan bir kolon milliyetçiliğidir. “Amerikalı” denilenler (13 koloni halkı), İngiliz Beyaz kolonlardır. Eğer bu savaşı Yerliler (Kızılderililer) yapsaydı, o zaman bir kurtuluş savaşı olurdu. Bu nedenle olay, aslında bir iç kendi kaderini tayin, yani “rejim” olayıdır.” Oran, *Küreselleşme* ..., s. 109.

²⁴¹ Bildirge şöyle demektedir: “Bir halkın kendisini başka bir halka bağlayan siyasal bağların çözümlenmesi gereken durumlar ortaya çıkabilir. Yönetimler insanların yaşam, özgürlük ve mutluluk elde etme haklarını sağlamak için kurulurlar. Herhangi bir yönetim biçimi bu amaçları tahripkar hale gelirse, onu değiştirmek, yıkmak ve yeni bir yönetim kurmak Halkın Hakkıdır.” Oran, *Küreselleşme* ..., ss. 108-109.

²⁴² Oran, *Küreselleşme* ..., ss. 108-109.

²⁴³ Karaosmanoğlu, “Kendi ..., ss. 154-156.

kıtasında AGİT süreciyle de devam etmiştir.

Uzun süre Batı ve Doğu Bloku devletlerinin gölgesinde kalan içsel kendi kaderini tayin zamanla güç kazanmıştır. Halen de bu ivme devam etmektedir. BM İnsan Hakları Komitesi'nin KİSHUS'un 1. maddesine ilişkin Genel Yorum'da tespit ettiği gibi kendi kaderini tayin artık günümüzde, bireysel insan haklarının tanınması ve korunması çerçevesinde içsel boyutuyla ele alınmaktadır.²⁴⁵ Bunun doğal sonucu olarak da, "halkın siyasal iktidara etkin katılımı" önemli yere sahiptir.²⁴⁶ Son zamanlardaki uluslararası hukuk ve devlet uygulamaları da bu doğrultuda olmaktadır.

A. İçsel Kendi Kaderini Tayin Hakkına Sahip Halklar

1. Yönetime Eşit Katılımdan Yoksun Bırakılan Halklar

İçsel kendi kaderini tayin, normalde tüm halkların hakkıdır. Zira demokrasi, insan haklarının doğal bir uzantısı olduğundan her birey için vazgeçilmezdir. Ancak burada kast edilen halk, hukuki kendi kaderini tayinin alıcısı halklardır. Bu doğrultuda içsel kendi kaderini tayin öncelikle "yönetime katılımdan mahrum olan halklar"ın hakkıdır. Peki katılma neyi ifade eder? Katılma, devletin her kademesinde yer alabilmektir. Askeri, yasama, yargı organlarında yer almanın yanı sıra, oy verme, siyasal parti ve basın özgürlüğüne sahip olma, siyasal katılma olarak da adlandırılan devlet yönetimine katılma yollarındandır. Bu haklardan mahrum bırakılan bir halkın içsel kendi kaderini tayin hakkı engelleniyor demektir. Engelleme ayrımcılık, ihmalkarlık, kanun çıkaramama veya devlet organlarının işleyişindeki diğer aksaklıklar nedeniyle olabilir.

Ayrımcılık, daha çok demokratik olmayan, baskıcı ve ırkçı rejimlerde söz konusudur. Dolayısıyla bu hak demokratik olmayan ve baskıcı bir rejimi yıkmak için

²⁴⁴ Bildiriyle ülkedeki tüm halkı ırk, din ya da renk ayrımı yapmadan temsil eden bir hükümete sahip olan ve eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayini ilkesine uygun olarak davranan egemen ve bağımsız devletlerin ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını garanti altına alınmaktadır. Gündüz, *Milletlerarası ...*, s. 112.

²⁴⁵ Çavuşoğlu, ss. 77-78.

²⁴⁶ Çavuşoğlu, s. 78.

önemli bir halk baskısının olduğu devletlerde büyük önem arz etmektedir. Zira ulusal bir hükümette temsil edilmeyen, ayrımcılığa ve zulme maruz kalan bir halkın son çare olarak ayaklanması Dostça İlişkiler Bildirisi ve İHEB ile kısmen desteklenmektedir.²⁴⁷ BM'nin çabaları da demokrasinin tesisi ve ırk ayrımcılığının önlenmesi yönünde olmaktadır. Irk ayrımcılığına karşı politikanın bir örneği olarak, 23 Ekim 1984/556 sayılı kararıyla Güvenlik Konseyi, Güney Afrika'da ezilen halkın kendi kaderini tayininin yerine getirilmesi ve ırkçı olmayan demokratik bir hükümetin kurulması çağrısında bulunmuştur.²⁴⁸ Buradaki kendi kaderini tayin hakkı tabidir ki, içsel kendi kaderini tayindir. Güney Afrika halkının ayrımcılığa tabi tutulmaması, dışlanmaması ve tüm ülke halkının ülke yönetime demokratik katılımı tavsiye edilmektedir.

2. Irksal ve Dinsel Halklar

Bazı irksal toplulukların kendi kaderini tayin hakkına sahip olabileceği hususunda gelenek hukuku oluşumunun işaretleri vardır. Buna bir kısım BM belgeleri de katkıda bulunmaktadır.²⁴⁹ Örneğin Dostça İlişkiler Bildirisi, etnik ya da dini azınlıkların da böyle bir haktan yararlanabileceğini düzenlemektedir. Hakları çiğnenen azınlığın da böyle bir hakkının doğacağı Bildiri'de dolaylı olarak kabul edilmektedir.²⁵⁰ Ancak Bildiri, içsel kendi kaderini tayin hakkını yalnızca irksal ve dinsel halklara tanımaktadır. Dinsel ve ulusal halklara böyle bir hak tanınmamaktadır. Belirtmek gerekir ki, burada belirtilen azınlık tabiri ile, hukuki olarak "azınlık statüsü"ne sahip halkların değil, sadece genel nüfustan sayı olarak az olan halkların kastedildiği görüşündeyiz.

Genellikle kimliğini korumak ve devam ettirmek isteyen bir azınlığın, çoğunluk nüfus içinde asimile olmama isteği ve hakkı vardır. Böyle bir talep halinde, kendisine sadakat bekleyen devletle farklı yapıdaki halk arasında bir gerilim olabilir. Bu gerilimin istenmeyen sonuçlara yol açmaması için devletin birtakım tedbirler alması, adımlar atması kaçınılmazdır. En iyi adım ülkedeki tüm halklara eşit,

²⁴⁷ Taşdemir, "Yeni ...", ss. 55-56.

²⁴⁸ Taşdemir, "Yeni ...", s. 57.

²⁴⁹ Taşdemir, "Yeni ...", s. 56.

²⁵⁰ Aral, s. 112.

demokratik bir şekilde davranılmasıdır. Demokratik bir devletin varlığı halinde, istenmeyen farklı talepler söz konusu olmayacağı gibi varsa da bu tür taleplerin bir meşruiyeti de olmayacaktır.

B. İçsel Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uygulanma Biçimleri

Devlet içindeki farklı yapıdaki bir halk çoğu zaman ayrılma talebinde bulunur. Bu sebepten ana devlet ile halk arasında sürekli bir gerginlik durumu söz konusudur. Ancak içsel kendi kaderini tayinin tam uygulanması bu istenmeyen durumun panzehiri olarak görülmektedir. Bu doğrultuda iki tür uygulama göze çarpmaktadır: Demokrasi ve özerklik.²⁵¹ Bu konudaki nazari görüşler de, çeşitlilik arz etmekle beraber bu yöndedir. Örneğin Nowak'a göre içsel kendi kaderini tayin, ya geniş bir özerklik vererek sağlanabilir ya da ilgili halka, devletin politik konulardaki karar verme mekanizmasında yer vererek sağlanabilir.²⁵² Bununla birlikte, bu iki bileşim birbiriyle ilişkilidir, çünkü demokrasi grup özerkliğine bağlıken, grupların özerklik hakları da demokrasiye bağlıdır. Bu iki önemli konu sonuçta kendi kaderini tayinin ayrılmaz parçaları olup, etle kemik gibidirler.²⁵³

1. Demokrasinin Tesis Edilmesi

Demokrasi, vatandaşların siyasal hayata etkin şekilde katıldığı rejimin adıdır. Uluslararası gelişmelerden anlaşılmaktadır ki, günümüzde, geleneksel devlet anlayışı yıkılarak yerine modern devlet anlayışı yerleşmektedir. Bir başka ifadeyle, "halk devlet içindir" anlayışı tarihte kalmış olup "devlet halk içindir" anlayışı hakim olmaktadır. Bu anlamdaki devlet, hakimiyeti altında yaşayan halkın müreffeh, mutlu, rahat ve özgür bir yaşam sürmesi için uğraş verir. En azından bunun gerçekleşmesi

²⁵¹ Stockholm Üniversitesi uluslararası hukuk profesörü Ove Bring'e göre özerklik, dışsal kendi kaderini tayin hakkı kapsamındadır. Zira dışsal kendi kaderini tayin hakkı, aynı zamanda özerklik hakkıdır. Bring, s. 32.

²⁵² Lauwers-Smis, s. 60'tan Manfred Nowak, *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*, Kehl/Strasburg/Arlington: N.S. Engel Publisher, 1993, s. 23.

²⁵³ Lauwers-Smis, s. 60.

için samimi çaba harcar. Bu, günümüz modern devletin var oluş nedeni ve temel hedefidir. Halkların kendi kaderini tayin ilkesi de devletin halk için var olduğunu teyit etmektedir. Bundan dolayı günümüzde devletle bireyin ve toplulukların karşılıklı ilişkileri, insan hakları ve demokrasi temelinde oluşturulmalıdır.²⁵⁴ Aksi bir ilişki ve iletişim sağlıklı bir devlet-toplum oluşturmayacaktır.

Bu durum pek çok uluslararası belgede ifadesini bulmuştur. Bunlardan uluslararası nitelikteki bazılarını belirtelim. İHEB demokratik yönetim konusuna büyük önem vermiştir. Madde 21'e göre;

Herkes doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla, memleketinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

Herkes, kamu hizmetlerinden eşit olarak faydalanma hakkına sahiptir.

Hükümetin erk kaynağı insanların isteğine göre olmalıdır; bu istek belirli aralıklarla yapılan seçimlerle yinelenmelidir...²⁵⁵

İkiz Sözleşmelerin üzerinde önemle durduğu içsel kendi kaderini tayin demokratikleşme ve insan haklarıyla irtibatlandırılmıştır. KİSHUS'un birçok maddesi demokratik toplumun gerekliliğini vurgular. Bölgesel düzeyde kabul edilen AmİHS benzer hükümler²⁵⁶ ihtiva etmektedir. 4 Temmuz 1976'da bir grup akademisyen ve uzman tarafından Cezayir'de kabul edilen ve dolayısıyla resmi bir hüviyeti bulunmayan Halkların Hakları Evrensel Bildirgesi, içsel kendi kaderini tayini de içermektedir. Bildirinin 7. maddesi şöyledir:

Her halkın, ırk, cinsiyet, inanç ve renk ayrımı gözetmeksizin tüm vatandaşları temsil eden demokratik bir yönetim altında yaşama hakkı vardır.²⁵⁷

1990'ların başlarında AGİT kapsamında kabul edilen Kopenhag, Paris ve Moskova belgelerinde, devletlerin "demokratik yönetim" ilkesiyle uyumlu yönetilmeleri gerekliliği teyit edilmiştir. Paris Şartı, demokrasiye özel bir önem vermiştir:

Demokratik yönetim, düzenli aralıklarla yapılan serbest ve adil seçimlerde ifadesini bulan halk iradesine dayanır. Demokrasinin temelinde insana saygı ve hukukun üstünlüğü

²⁵⁴ Aral, s. 118.

²⁵⁵ Bozkurt-Poyraz-Kütükçü, s. 4.

²⁵⁶ 22 Kasım 1969, m. 23.

²⁵⁷ Aral, s. 114.

vardır. Demokrasi ifade özgürlüğü, toplumdaki tüm gruplara hoşgörü gösterilmesi ve her bireye fırsat eşitliği tanınması konusundaki en önemli güvencedir.

Temsili ve çoğulcu karakteriyle demokrasi, seçmene karşı sorumluluğu, kamu görevlilerinin kanunlara uyma yükümlülüklerini ve tarafsız bir şekilde dağıtılan adaleti kapsar. ...²⁵⁸

Demokrasinin gerçekleştirilme şekli de esas itibariyle seçimlerle olmaktadır. Ki bu seçimler, serbest, eşit, geniş katılımlı, gizli oy veya eşdeğeri yöntemle, belirli aralıklarla ve en önemlisi de hür iradeyle gerçekleştirilmelidir.

Tüm bu açıklananlardan şu sonuçlara ulaşabiliriz: Hükümetler halkın iradesine uygun davranmalıdır ve ancak böyle davrandıkları takdirde meşrudurlar. Bu uygunluk ve meşruiyet, bilhassa günümüzde daha çok aranan bir gereklilik haline gelmiştir. 1990'lı yıllara gelinceye kadar “demokratik yönetim”, devletlerin tanınmasında bir ön şart olmadığı²⁵⁹ gibi bir devlette demokrasinin yokluğu müdahaleyi gerektiren ve takip edilebilen bir husus değildir. Bunda dünyanın iki kutba ayrılması ve her devletin bir anlamda diğer kutba kapalı olmasından dolayı yönetimin iç mesele olarak görülmesi de etkiliydi. Ancak 1990'lı yıllarla birlikte Doğu Bloku'nun dağılmasıyla, örneğin AT (şimdi AB) yeni kurulan Orta ve Doğu Avrupa devletleri ile Balkan devletlerin tanınmasında, demokrasi ve insan haklarını şart koşmuştur. Açılan bu çığırda demokrasi son onyılların vazgeçilmez ögesi olmuştur. Böylece son yıllarda devlet egemenliğinden halk egemenliğine geçiş hız kazanmış, “kendi kaderini tayin hakkı” ile “halk egemenliği” ilkeleri bir paranın iki yüzü gibi birbirini tamamlayan ilkeler haline gelmiştir.²⁶⁰ Yani içsel kendi kaderini tayin demokratik yönetim hakkına dönüşmüştür. Bu iki ilkenin birbirini tamamlaması günümüzde daha devinimli bir haklar kümesi ortaya çıkarmıştır.²⁶¹ Sadece Avrupa kıtası devletleri değil, BM de buna önem vermektedir. Geçmişte BM'nin kendi kaderini tayin uygulamaları daha çok sömürgeciliğin tasfiyesi ile alakalıydı, fakat şimdi içsel kendi kaderini tayinle de ilgilenmeye başlamıştır. Zira günümüzde küreselleşmenin yoğunlaşmasıyla birlikte hükümetlerin oluşumu ve halklara nasıl davrandığı uluslararası baskıya neden olabilmektedir. Örneğin BM Güvenlik Konseyi'nin Haiti'deki demokrasiyi tekrar hayata geçirmek için yapmış

²⁵⁸ Balcı-Sönmez, s. 361.

²⁵⁹ Aral, 116.

²⁶⁰ Aral, s. 116.

²⁶¹ Aral, s. 118.

olduğu müdahale bu görüşü destekler mahiyettedir.²⁶²

Son olarak, etnik çeşitliliği olan bir devletin kendisini ayrılıkçılıktan korumasının en iyi yolu, demokratik bir yönetim kurmaktan geçmektedir. Demokrasi, açıkça kendi kaderini tayin hakkını sağlayacak şekilde tasarlanmış bir sistemdir. Demokrasi ayrılmaya ve iç savaşa karşı en iyi ilaçtır. Çünkü demokratik bir devlette kendi hayatlarına yön vermek isteyen vatandaşlar, devlete karşı silaha sarılmak yerine seçebilecekleri barışçıl seçeneklere sahiptirler.²⁶³

2. Özerklik

Öncelikle özerkliğin ne olduğunu belirlemek gerekir. Özerklik genel olarak, “bir devletin sınırları içinde yer alan bir ya da birkaç bölgenin idari yönden belirlenmiş bazı alanlarda serbest olması”dır.²⁶⁴ Özerk bölge ise, “bir şekilde ve belli dereceye kadar ait oldukları devlete bağlı kalarak, merkezi yönetimden ayrı bir güce sahip olan bölgedir.”²⁶⁵

Çeşitli azınlıkların ülkenin belli bir bölgesinde yoğun yaşaması halinde bu azınlıklara bölgesel özerklik verilebilmektedir. Böylece farklı etniklere bu hakkın verilmesiyle, onların genel nüfus içinde kimliklerini korumaları ve devam ettirmeleri sağlanarak, kolektif insan haklarına saygı gösterilmektedir. Mamafih, özerkliğin tanınıp tanınmayacağını, kapsamını, niteliğini belirleme yetkisi tamamen devlete ait olup, bu konu iç egemenlik alanındadır. Buna karşılık, her ne kadar örnekleri olsa da, uluslararası hukuk kapsamındaki uluslararası uygulamaya göre, bir ülkede dağımlık şekilde yerleşmiş azınlıkların yasama, idari veya işlevsel özerkliği yoktur.²⁶⁶

İçsel kendi kaderini tayin, özellikle bölgesel özerklik, okul özerkliği ve kültürel özerklik olarak uygulanmaktadır. Günümüzde içsel kendi kaderini tayinin en güzel örneklerini Faro, Aaland, Azor adaları, Madeira, Katalonya ve Bask'ta uygulanan özerklik hakları oluşturmaktadır. Buralarda devletin genel çıkarları ve

²⁶² Lauwers-Smis, s. 60.

²⁶³ Talbott, s. 107.

²⁶⁴ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2004, s. 49.

²⁶⁵ Lauwers-Smis, s. 61.

²⁶⁶ Arsava, “Azınlık Hakları ...”, ss. 59-60.

çeşitli ulusal grupların özel çıkarları arasında denge içsel kendi kaderini tayin ile sağlanmıştır.²⁶⁷ Bu örneklerde olduğu gibi devletler, farklı ırktaki bir halkın ayrılmasını veya başka istenmeyen taleplerde bulunmasını önlemek amacıyla, ilgili halka özerklik verme gibi açılımlarda bulunabilmektedirler. Ayrılma yoluyla ülkenin bir parçasının kaybedilmesi veya bir bölgenin sürekli sorunlu bir bölge haline gelmesinden, o bölgeye özerklik vererek ülke sınırları içinde tutulmaktadır. Özerklik de ayrılmanın panzehiridir.

C. Hakkın Yokluğunda Ne Olur?

İçsel kendi kaderini tayinin yerine getirilmemesi halinde, ne olacağıyla ilgili olarak uluslararası hukukçu Cassese şöyle demektedir:

Bir ırki veya dini grup, dışsal kendi kaderini tayinin bir şekli olan ayrılmaya, içsel kendi kaderini tayinin kesinlikle erişilemez olduğu durumlarda teşebbüs edebilir. Aşırı veya sonu gelmez zulüm ve makul bir şekilde barışçıl muhalefet etme ümidinin bulunmaması, ayrılmayı meşru kılabilir. Bir ırki veya dini grup, içsel kendi kaderini tayini başarmak için tüm çabaların başarısız olduğu veya başarısız olmaya mahkum olduğu açık olduğunda, dışsal kendi kaderini tayinin en sert şeklini uygulayabilir, yani ayrılabilir.²⁶⁸

Dostça İlişkiler Bildirisi ve kendi kaderini tayine ilişkin BM Alt Komisyonu Raporcusu Christesco'nun da belirttiği gibi, demokratik, temsili bir hükümete sahip olan ve halkını ırk, renk, din, dil vb. ayrıma tabi tutmayan devletlere karşı, ayrılma veya özerklik gibi talepler ileri sürülemez. Ancak, yukarıda Cassese'nin de belirttiği üzere, içsel kendi kaderini tayin engellendiği ve uygulanmadığında, halka ayrılma hakkı doğabilecektir.

Son söz olarak, bir devlet demokratik hukuk devleti olduğu müddetçe uluslararası hukuk, devletin ülkesel bütünlüğünü bozucu hiçbir eyleme izin vermeyecektir. Ancak devletin, halkı arasında ayırım yapması, özgürlükleri kısıtlaması, farklı ırktaki halkların yönetime katılımını, yönetimden pay almalarını sürekli olarak engellemesi ve bunu bir politika haline getirmesi durumunda, içsel

²⁶⁷ Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 81.

²⁶⁸ Şahin, *Avrupa ...*, s. 41.

kendi kaderini tayin ayrılmayı da içeren dışsal bir niteliğe dönüşebilecektir. Buna karşılık, nazari eğilim böyle olmakla birlikte, ırksal toplulukların böyle baskı ve engellemelerin söz konusu olduğu olağanüstü hallerde ayrılmaları ve böyle bir haklarının olduğuna ilişkin bir gelenek hukuku şu an için oluşmamıştır.²⁶⁹ Nitekim devletlerin uygulamalarından çıkarılan sonuçlar bazında denilebilir ki, halklar, ırksal gruplar ulusal düzeyde karar verme sürecine, yani yönetime katılım hakkına sahip olmakla birlikte, ayrılma haklarına sahip değildirler.

D. İçsel ve Dışsal Kendi Kaderini Tayinin Farkları

Kendi kaderini tayinin anlamı iç ve dış politikada farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılık hem içerik hem de kapsam bakımındandır. Renner'e göre, iç politikada kendi kaderini tayin tam ve sınırsız olmasına karşılık, dış politikada hakka sınırlamalar getirilebilir.²⁷⁰ İkinci farklılık kullanım bakımından olup, dışsal kendi kaderini tayin, özellikle sömürgeci devletlerde olmak üzere, bir defaya mahsus bir haktır. Bu hakka dayanarak bağımsız olmuş bir devletin içindeki farklı halklar bu hakka dayanarak ayrılma ve/veya bağımsızlık talep edemezler. İçsel kendi kaderini tayin ise, sürekli bir haktır. Demokrasi her zaman gerekli bir olgu olduğundan zaman ve kullanım sınırı söz konusu değildir.²⁷¹ Üçüncü olarak da kapsam farkı vardır. Dışsal kendi kaderini tayinden yalnızca belirli halklar yararlanabilir. Örneğin azınlıkların dışsal kendi kaderini tayin hakkı yoktur. Halbuki içsel kendi kaderini tayinden yararlanabilecek halkların kapsamı daha geniştir. Demokrasi anlamındaki bu haktan, azınlıklar dahil, ülkedeki tüm halklar yararlanabilmektedir.

Kısaca demokrasi anlamına gelen içsel kendi kaderini tayin hakkı, 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren dünya gündemine yeniden oturmaya başlamıştır. Öncelikle Avrupa kıtasında itibar bulan içsel kendi kaderini tayin, devletlerin sürekliliğinin sağlanmasının bir aracı olarak görülmüştür; dünyadaki çoğu devlet

²⁶⁹ Taşdemir, "Yeni ...", s. 57.

²⁷⁰ Arsava, "Self-determination" ..., s. 58.

²⁷¹ Cassese, *Self-Determination* ..., s. 101.

etnik olarak benzer yapıdan oluşmamaktadır. Dolayısıyla etnikler arasında çatışmaların olması muhtemeldir. Sürekli sorunlu bölgelere sahip devletler ile farklı etnik yapıdaki devletler başta olmak üzere, tüm devletler için içsel kendi kaderini tayin önemli bir işleve sahiptir. İşte bu durum, devletlerin kendi kaderini tayinin içsel yönüne ağırlık vermelerinin en temel nedeni olmuştur.

İçsel kendi kaderini tayinin devletin parçalanmasını önlemeyi sağlamasının yolu öncelikle, demokrasinin tesisi şeklinde olmuştur. Devletler hakimiyeti altındaki halklara anayasalarında ve diğer düzenlemelerinde gerekli insan haklarını bahşetmektedir. Yüzyılımızın bilinçli toplumları da haklarının takipçisi olmaktadır. Bu şekilde devlet-halk arasında olumlu bir iletişim vardır. Aksi halde kendi kaderini tayinin reddi üzerine oluşturulmaya çalışılan her egemenlik biçimi, kaçınılmaz olarak tiranlık rejimine yol açar. İçsel kendi kaderini tayini sağlamanın bir biçimi olarak da özerklik verilmesi olmaktadır. Bir devletin vatandaşı olan çoğunluktan farklı bir etnik, dini ya da dilsel kimliği olan ve bu yönüyle ayrı bir halk teşkil eden toplumsal grupların, ayrılmaya başvurmak yerine birtakım ayrıcalıklarla yaşaması sağlanmaktadır. Birleşik Krallık içindeki İskoçya, İspanya'daki Bask ve Katalonya gibi bölgeler buna örnektir. Bu tarz düzenlemeler giderek de yaygınlaşmaktadır.

Dışsal kendi kaderini tayinin yerine içsel kendi kaderini tayinin kabulü, devletler ve halklar için daha az zararlı gözükmektedir. Artık günümüzde “devlet yıkma, devlet kurma” anlayışının bir esprisi kalmamıştır. Üstelik her etnik topluluğun bağımsız olması da mümkün değildir. Günümüzde küreselleşme her ne kadar devlet karşısında bireyi, azınlıkları güçlendirse de bu, bireylerin, azınlıkların ve halkların başına buyruk davranma hakları olduğu anlamına gelmemektedir. Dahası her ne kadar yeni devletler ortaya çıkmaktaysa da dünya birleşmeye doğru yol almaktadır. Bir devletler birliği olan Avrupa Birliği bunun bir kanıtıdır.

Buradan hareketle diyebiliriz ki, içsel kendi kaderini tayin bir karşılıklı fedakarlıklar ilkesidir. Devlet halkına özerkliği de içeren, gerekli her türlü hakkı tanımak suretiyle fedakarlıkta bulunurken -kendi egemenliğini sınırlamayı kabul ederken- farklı ırk niteliğine sahip halk da örneğin devlet yönetimine katılmaya ve/veya özerkliğe razı olarak bağımsızlıktan feragat etmektedirler. Böylece olası bir çatışmanın önlenmesiyle hem ülkesel, hem bölgesel hem de uluslararası barış sağlanmış olmaktadır. Kısaca içsel kendi kaderini tayin, demokrasidir. Ve çok basit

olarak, ülkede “temsili” bir yönetimin bulunup bulunmadığıyla ölçülür.²⁷²

IV. EKONOMİK KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

20. Yüzyılın ortalarında, egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkının doğal bir sonucu olarak yeni bir ilke doğmuştur. Eski sömürge, yeni bağımsız devletlerin etkisiyle, uluslararası hukuktaki ekonomik içerikli bu ilke halkların ve devletlerin *ekonomik kendi kaderini tayini ilkesi ve hakkıdır*. Bir anlamda doğal servet ve kaynaklar üzerinde süresiz egemenlik ilkesi de denilmektedir.

Ekonomik kendi kaderini tayin, devletlerin ekonomik geleceklerini özgürce belirlemeleri, ülkelerindeki doğal zenginlikleri serbestçe işletebilmeleri ve bunlardan istedikleri gibi yararlanabilmeleri, gerekli gördüklerinde yabancı ekonomik çıkarları sınırlayabilmeleri veya bunlara son verebilmeleri anlamına gelir.²⁷³ Kısaca bir millet, yaşaması için zaruri olan kendi doğal kaynak ve zenginliklerinden istifadeden mahrum edilemez. Örneğin bir devlet bağımsız olmayan bir ülkede bir petrol ayrıcalığı ve işletmesi elde etmişse ve bu petrol ülkenin tek ve başlıca geçim kaynağıysa, ülke işletme sözleşmesini değiştirebilir, feshedebilir veya işletmeyi millileştirebilir.²⁷⁴

İlkenin oluşum ve gelişim sürecinin incelenmesi, uygun bir davranış olacaktır. Bu süreçte ekonomik kendi kaderini tayinle doğrudan ilgili üç önemli belge vardır.

1. Doğal Kaynakların ve Zenginliklerin Serbestçe İşletilmesi Hakkı Kararı:²⁷⁵ Kendi kaderini tayinin, doğal kaynak ve zenginlikler üzerinde süresiz egemenliği de kapsayacak şekilde değerlendirilmeye başlanması, II. Dünya Savaşı sonrası hız kazanan sömürgelerin bağımsız olma durumlarıyla yakından ilgilidir ve kavramın doğuşu da bu döneme rastlamaktadır.²⁷⁶ Sömürge ülkelerinin kendi ekonomik kaynakları üzerinde egemenliğe sahip olması, zamanla kendi kaderini tayin hukukunun bir parçası olmuş ve bu egemenlik sadece “yöneten” devlete değil

²⁷² Tarhanlı, *İnsansız ...*, s. 171.

²⁷³ Akçay, s. 37.

²⁷⁴ Bilge, “Milletlerin ...”, s. 141.

²⁷⁵ BM Genel Kurulu, 21.12.1952 tarih ve 626 (VII) sayı.

²⁷⁶ Turgut Tarhanlı, *Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynaklarının Uzaktan Algılanması ve*

tüm devletlere karşı ileri sürülebilen bir hak halini almıştır.²⁷⁷ İlkenin bu oluşum evresinde, konunun hukuksal niteliği, ekonomik nedenleri ortaya konularak belirlenmeye çalışılmıştır.²⁷⁸

2. Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi:²⁷⁹ Bu dönemde ilkenin, içeriği açıkça tespit edilerek, hukuki kapsamı belirlenmiştir. Bu kapsam kaynakların keşfi, geliştirilmesi ve tasarrufundan oluşmaktadır.²⁸⁰ Bu bağlamda ekonomik kendi kaderini tayin belli kuralları da içermektedir: i) Kaynaklar üzerindeki egemenlik, halkın yararına kullanılmalıdır, ii) Yabancı yatırımlar, devletin doğal kaynakları üzerindeki egemenlik hakkını kısıtlamamalıdır; iii) Millileştirmeler ulusal çıkar veya kamu yararı çerçevesinde yapılmalıdır; iv) Millileştirme halinde uygun zarar-giderim ödenmelidir;²⁸¹ v) Millileştirme, ayırım gözetici şekilde uygulanmamalıdır;²⁸² vi) Uyuşmazlık durumunda ilgili devletin iç başvurma yolları tüketildikten sonra taraf devletler sorunu hakemlik veya uluslararası yargı yollarına sunabileceklerdir.²⁸³

Yabancı yatırımların ilgili devletin doğal kaynakları üzerindeki egemenlik hakkını kısıtlamayacağını ve millileştirme, kamulaştırma, istimval usullerine gidilebileceğini belirtmesiyle Bildiri, ülke devletinin yabancı yatırımlar üzerindeki denetimini genişletmiştir.

3. Devletlerin Ekonomik Hakları ve Görevleri Belgesi/Yasası:²⁸⁴ Bu karar, “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen-YUED”²⁸⁵ fikrine dayanmaktadır, nitekim bugünkü ekonomik kendi kaderini tayin de YUED temellidir. Kararda, devletlerin kendi doğal kaynak ve zenginlikleri üzerinde münhasır ve süresiz “tam” bir egemenliğe sahip oldukları belirtilmektedir.²⁸⁶

Uluslararası Hukuk, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 149.

²⁷⁷ Akçay, s. 31.

²⁷⁸ Tarhanlı, *Uydular* ..., s. 142.

²⁷⁹ BM Genel Kurulu, 14.12.1962 tarih ve 1803 (XVII) sayı.

²⁸⁰ Tarhanlı, *Uydular* ..., s. 144.

²⁸¹ Pazarıcı, II. Kitap, s. 27.

²⁸² Sur, s. 109.

²⁸³ Pazarıcı, II. Kitap, s. 27.

²⁸⁴ BM Genel Kurulu, 12.12.1974 tarih ve 3281(XXIX) sayı.

²⁸⁵ YUED, azgelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında var olan ekonomik ilişkilerin değiştirilmesine dayanan bir görüş ve eylem tasarısıdır. Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler* ..., s. 756.

²⁸⁶ Tarhanlı, *Uydular* ..., s. 142.

Bunlara ilaveten ilke, İkiz Sözleşmelerde de tanımlanarak teyit edilmiştir. Her iki Sözleşmenin 1/2 maddesinde şu şekilde beyan edilir:

Bütün halklar karşılıklı yarar ilkesine dayalı uluslararası ekonomik işbirliği ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler saklı kalmak şartıyla, doğal kaynaklarından ve zenginliklerinden serbestçe yararlanırlar. Bir halk hiçbir durumda özgeçim kaynaklarından yoksun bırakılamaz.²⁸⁷

Bu sözleşmelerden KİSHUS'un 47. ve ESKUS'un 25. maddeleri, bu sözleşmelerdeki hiçbir hükmün, halkların doğal kendi kaderini tayin hakkını engellediği yönünde anlaşılamayacağını belirtmektedir.

Keza Gelişme Hakkına İlişkin Bildiri de, Başlangıç ve m. 1/2'de bu ilkeye yer verir:

Başlangıç Her iki İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin ilgili hükümleri çerçevesinde, halkların doğal zenginlikleri ve kaynakları üzerinde tamamıyla ve bütünüyle egemenliklerini kullanma hakkına sahip olduklarını hatırlayarak,

Madde 1/2 Bir insan hakkı olarak gelişme ayrıca, insan haklarına dair her iki Uluslararası Sözleşmenin hükümleri çerçevesinde bütün doğal zenginlikler ve kaynaklar üzerinde tam egemenlik gibi vazgeçilmez haklarını kullanmak da dahil, halkların kendi kaderini tayin hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini de ifade eder.²⁸⁸

Uluslararası hakemlik kararları da bu ilkeyi tasdiklemiştir. Bu kararlara 1977'deki iki dava, *Topco-Calasiatic Davası* ve *Liamco Davası*, örnek gösterilebilir.²⁸⁹ Bu davalarda ilke, özde kabul edilmiştir. Bu, ekonomik kendi kaderini tayinin henüz tam anlamıyla uluslararası hukukta yerleşmediği, üzerinde halâ tartışmalar yaşandığı anlamına gelmektedir.²⁹⁰

İlkenin özünde yer alan iki noktaya değinmekte yarar vardır. Bunlar egemenlik ve süre meseleleridir. Uluslararası hukuk açısından doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik, ülkesel egemenliğin bir uzantısıdır, sonucudur. Buna göre egemenlik, devletin ülkedeki tüm kaynaklar üzerinde tek tasarruf sahibi olmasını ve

²⁸⁷ Balcı-Sönmez, ss. 99 ve 111.

²⁸⁸ Balcı-Sönmez, ss. 210-211.

²⁸⁹ *Topco-Calasiatic Davası* 19.1.1977'de, *Liamco Davası* 12.4.1977'de karara bağlanmıştır. *Topco-Calasiatic Davası*'nda; davacı *Texaco Overseas Petroleum/California Asiatic Oil Company*, davalı Libya hükümeti, hakem ise Dupuy'dur. Dava, Libya'nın, yabancı petrol ortaklıklarını 1971 ve 1974'te millileştirmesi üzerine açılmıştır. Hakem, Şirketin iddialarını kayda değer görmemiş ve Libya'yı haklı bulmuştur. Tarhanlı, *Uydular ...*, s. 151.

²⁹⁰ Pazarıcı, II. Kitap, s. 27.

başka güçlerin bu kaynaklar üzerinde hak iddialarını önleme yetkisidir. Yani diğer kişilerin bu kaynaklara erişmesine ve kullanılmasına engel olma hakkıdır. Süre konusunda ise, ilkenin tanımında geçen “süresiz” sıfatı, doğal servet ve kaynaklar üzerindeki egemenliğin niteliğini vurgulamaktadır. Egemenliğin *süresizliği* kural, *sürelili* olması ancak bir istisnadır.²⁹¹ Bu kavram, yani ülkedeki doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik, özellikle yeni bağımsız olan devletler için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç itibariyle, devletlerin ve halkların doğal kaynak ve zenginlikler üzerinde süresiz egemenliği ilkesi, kendi kaderini tayinin ayrılmaz bir parçası durumundadır. Özellikle içsel kendi kaderini tayinde ekonomik boyut giderek önemli bir vurguya sahip hale gelmiştir. Bu nedenle günümüzde ekonomik kendi kaderini tayin önemli bir mevzudur. Zira doğal kaynaklar konusu geleneksel uluslararası hukukta önemli bir yer işgal etmektedir.²⁹²

²⁹¹ Tarhanlı, *Uydular ...*, ss. 146-150.

²⁹² Tarhanlı, *Uydular ...*, ss. 149.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA VE KURULUŞUNA İLİŞKİN HUKUKİ TEMELLERİ

I. KOSOVA'NIN ÖNEMİ, COĞRAFYASI, NÜFUSU VE TARİHİ

Kosova, siyasi, ekonomik, jeostratejik ve kültürel öneme sahip bir bölgedir. Arnavutluk'un yakın ilgi alanında olması, ABD'nin dünyada en büyük askeri üssünün (*Bondsteel Kampı*) burada olması ve en önemlisi de halklar arasındaki tam bir ayrışma olması nedeniyle sürekli bir çatışma ihtimalinin söz konusu olduğu patlamaya hazır bir bomba niteliğinde olması siyasi önemini artırmaktadır. Ekonomik açıdan ise, zengin bir maden havzası niteliğindedir. Kömür rezerviyle Avrupa'nın en zengini durumundadır. Ayrıca Kosova'da nükleer enerji ve silah yapımında kullanılan uranyum da çıkmaktadır. Kosova stratejik açıdan da Balkanların önemli bir noktasıdır. Akdeniz ve Adriyatik arasındaki en kısa bağlantı yollarından biri konumundadır.¹ Ayrıca Kosova, batı-doğu, kuzey-güney yönündeki ticaret yolunun kesiştiği “demiryolu makası” olarak tanımlanmaktadır.² Kültürel olarak da, Ortaçağ'da zaman zaman Sırp Krallığı'nın başkentliğini yapmış, çeşitli din ve ırkların bir arada yaşadığı ve yaşamakta olduğu, ticaret ve kültür merkezi özelliğindedir. Kosova'ya, komşu her devlet yakın ilgi göstermektedir.

İlk kez 12. Yüzyılda kullanılmaya başlanan “Kosova” kelimesi Slavcada bir tür “kuş ovası” (karatavuk, karatavuk tarlası) anlamına gelmektedir.³ İlk başlarda

¹ CNN Türk, “Çift Başlı Kartal: Kosova” Programı, 9 Nisan 2004.

² Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi-Yugoslavya, NATO ve Batı'nın Aldatmacaları*, Çeviren: Emre Ergüven - Ergin Bulut, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004, s. 310.

³ Osman Karatay, *Kosova, Kanlı Ova*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, ss. 36-37; www.prizrenliler.org, 9.8.2005. Bir başka kaynakta Kosova'nın “Bereketli Ova” anlamına geldiği belirtilmektedir. Rahim Er, *İmparatorluk Coğrafyasında Diplomasi Koşturmak*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2000, s. 107.

Lab nehri boyunca küçük bir bölgeye Kosova denilmekteydi. Zamanla genişleyen bölge Osmanlı döneminde Kosova Vilayeti oldu. Yugoslavya döneminde Metohya⁴ bölgesiyle beraber özerk bölge oldu. Günümüzde ise statü olarak Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti (SKC) içinde yarı bağımsız bir bölge-ülke durumundadır. Esasen Kosova denilen bölge, “Kosova” ve “Metohya” adlı iki bölgenin birleşiminden oluşmaktadır. Bir zamanlar buraya, iki bölgenin adının ilk üç harfinden oluşan “Kosmet” denilmişse de şimdi her iki bölgeyi de kapsar şekilde sadece Kosova denilmektedir. Arnavutlara göre Kosova aslında daha geniştir: Sancak’ın ve Sırbistan’ın güneyinde birçok yeri de kapsamaktadır.⁵ Ancak kabul edilen haliyle günümüz Kosovası, kuzeyde ve kuzeydoğuda Sırbistan, kuzeybatıda Karadağ, batıda Arnavutluk ve güney-güneydoğuda Makedonya ile sınırdır. Merkezi Priştine⁶ olup, 10.887 km²’lik bir alanı kaplar.⁷

Kosova’nın nüfusu tam bilinmemekle birlikte, muhtelif kaynaklardan 1.800.000 ila 2.500.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin demografik yapısına baktığımızda, Kosova nüfusunun % 90-92’sini Arnavutlar, ortalama % 5’ini⁸ Sırlar oluşturmaktadır. Sırlar Arnavutlardan sonra en fazla nüfusa sahip ikinci halktır. Bunlar daha ziyade şehirlerde ve şehirlere yakın kenar mahallelerde yaşarlar. 1999 NATO müdahalesiyle Kosova’dan, bilhassa Sırbistan içlerine göç etmişlerdir. Kosova’da yaşayan diğer etnik halklar olarak Türkler,⁹ Boşnaklar,

⁴ Kelime kilise toprağına Yunancada verilen addan gelir.

⁵ Karatay, *Kosova* ..., s. 36.

⁶ Kosova’nın özerkliği ortadan kaldırıldığı için Priştine’nin bugün resmi olarak başkent özelliği bulunmamaktadır. www.prizrenliler.org, 9.8.2005.

⁷ Kosova’nın yüzölçümüyle ilgili olarak değişik veriler söz konusudur. Bir kaynağına göre yüzölçümü 10.816 km² (Fatma Taşdemir-Pınar Yürür, “Kosova Sorunu, Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, (Kış 1999), s. 135; Emir Türkoğlu, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliğı”, *Balkan Diplomasisi*, der. Ömer E. Lütem - Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara: ASAM Yayınları, 2001, s. 104.); bir başkasındaysa 10.908 km²’dir. M. Necati Özfatura, *Hedefteki Ülke Kosova*, İstanbul: İzci Yayınları, 1998, s. 108.

⁸ Bu oran bir kaynaktan % 2 (Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2003, s. 121) olarak ifade edilirken, bir başka kaynaktan ise % 10 (*Zaman*, 24 Ekim 2004) rakamı yer almaktadır.

⁹ Türklerin bölgeye gelişi Osmanlılardan da öncedir. Sırp Kralı Stefan Milutin 14. Yüzyıl başlarında Kosova’ya bir öbek Türk getirip yerleştirmiştir. (Noel Malcolm, *Kosova, Balkanları Anlamak İçin*, İstanbul: Sabah Yayınları, 1999, s. 264.) Türklerin sayıları da muhtelifdir. 1921’de 27.920; 1931’de 23.698 idi. Bugün ise, bir kaynağına göre 10.000-12.000 iken (TRT 1, “Sınırlar Arasında” Programı, 21.10.2004) bir başka kaynağına göre 50.000 (*Zaman*, 24 Ekim 2004), bir başkasına göre de 60.000’dir. (Selver, s. 122) Bunun yanında Türkçe konuşanların ise 400.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Yani Türkçe bir anlamda ortak anlaşma dilidir. Selver, s. 122.

Makedonlar, Romlar, Aşkaviler, Çerkezler, Goraniler Mısırlılar¹⁰ sayılabilir.

Kosova'daki etnik yapı incelendiğinde görülür ki, Arnavut nüfus sürekli ve hızlı bir şekilde artarken, Sırlar ve diğer azınlıklarda belirgin bir düşüş söz konusudur. Arnavut nüfus, 1960-80 arasında neredeyse iki katına çıkmış, 1961'de Kosova'nın 2/3'ü oranındayken günümüzde bu oran % 90'lara ulaşmıştır. Buna Arnavutlar arasındaki doğum oranının yüksekliği,¹¹ Sırp ve diğer halkların bölge dışına göçü neden olmuştur. Ayrıca Sırların iddia ettiği gibi, Kosova'da etnik üstünlüğü artırmak için Arnavutluktan yapılan gizli sızmalar da ilave edilebilir.¹² Diğer taraftan Arnavutlar ile Sırlar arasında demografik açıdan çapraz bir ilişki vardır: Arnavutlar Kosova'da çoğunlukta olmalarına karşılık SKC'de azınlık durumundadır. Sırlar da tersine Kosova'da azınlık, tüm SKC'de ise çoğunluktadır. Yani çoğunluk Sırlar, bu bölgede azınlık halk durumundadır.

Kosova nüfusunun seyri aşağıdaki gibidir:

YIL	ARNAVUT		SIRP		KARADAĞLI		BOŞNAK		TÜRK		TOPLAM
1948	498.242	% 68	171.914	%23.6	28.050	%3.8	6.679	%0.9	1.315	%0.2	733.034
1953	524.559	%64.3	189.869	%23.2	31.343	%3.8	6.241	%0.8	34.583 ¹³	%4.2	815.908
1961	646.605	%67.2	227.016	%23.6	37.588	%3.9	9.026	%0.9	25.764	%2.7	963.988
1971	916.167	%73.7	228.261	%18.4	31.555	%2.5	26.351	%2.1	12.244	% 1	1.243.693
1981	1.226.736	%77.5	209.497	%13.2	27.028	%1.7	58.562	%3.7	12.513	%0.8	1.584.440
1991	1.603.100	% 82	150.000	%8-10					11.501	%0.6	1.955.000

Kaynak: Karatay, *Kosova ...*, s. 34 ve 117. Yüzdeler hesaplamaların bir kısmı tarafımızca yapılmıştır.

Kosova bölgesine ilk olarak ataları olan İllirler¹⁴ nedeniyle, Arnavutların geldiği sanılmaktadır. M.Ö. 3 binli yıllarda bölgeye gelen Arnavutların atası Dardanlar, M.Ö. 284'te bugünkü Kosova ve Güney Sırbistan'da bir devlet

¹⁰ Romların bir kısmı kendilerini bu isimde tanımlamaktadırlar. TRT 1, "Sınırlar ...

¹¹ Örneğin 1981 itibariyle Kosovalı Arnavutların doğal nüfus artışı % 33.6 iken Sırlarda 17.5, Karadağlılarda 4.3 idi. Karatay, *Kosova ...*, s. 120.

¹² Johnstone, s. 278.

¹³ Bu sayının hepsi esasında Türk değildir. Tito, Kosova'daki Müslümanların kendilerini "Türk" olarak tanımlamaları için çaba sarf etmiştir. Bunun nedeni Türkiye ile yapılacak bir göç anlaşmasında mümkün olduğunca fazla insanı bu yolla Türkiye'ye gönderme niyetidir. Nitekim 1953'te yapılan göç anlaşmasıyla Kosova'dan "Türk" adı altında Türk olmayan birçok Müslüman gönderilmiştir. Yani 1948'deki 1.315 rakamından 1953'teki 34.583 rakamına ulaşılmasının sebebi hikmeti budur. Hiçbir irkin, 5 yıl gibi kısa bir sürede böyle bir sıçrama (26 katı) yapması olanaklı değildir.

¹⁴ Tarihte yaşamış üç ulusun Arnavutların atası olduğu kabul edilmektedir: Dardanlar, İllirler, Traklar. Ancak Arnavutlar bugün kendilerini doğrudan İllirlerin torunları olarak görmektedirler. Karatay, *Kosova ...*, ss. 28-29.

kurmuşlardır.¹⁵ Sonraları Bizanslıların sahip olduğu Kosova'ya 850'lerden 11. Yüzyıl başlarına kadar Bulgar hanları egemen olmuştur. Bundan sonra Makedon Krallığı buralara hakim olduysa da 1018'de Bizans toparlanarak Kosova'yı tekrar ele geçirmiş ve 12. Yüzyılın sonlarına kadar bölgenin hakimi olmuştur.¹⁶ Bağımsız krallıklarını kuran Sırp'lar uzun uğraşlar neticesinde 13. Yüzyıl başlarında Kosova'yı topraklarına dahil etmişlerdir.¹⁷ Ortaçağ boyunca Prizren, Priştine gibi Kosova şehirleri zaman zaman Krallığın yönetim merkezi olmuştur.¹⁸ 1335'lerden sonra Sırp Krallığı zayıflayınca Kosova lordlar, derebeyler arasında bölünmüştür. 1389'a gelindiğinde ise Sırp kralı, Bosna kralı ve Lazar'ın da desteğiyle oluşturulan Sırp ordusu, bugünkü başkent Priştine'nin hemen yakınındaki Gazi Mestan Meydanı'nda yapılan savaşta Osmanlı ordularına yenilmiştir. Ancak buna rağmen Kosova, Nemanje Sırp Krallığı içinde kalmıştır.¹⁹ 1410'larda resmi olarak Sırp'lara bağlı olan Kosova'ya Sırp'lar, yönetim içinde özel statü tanındılar.

1439'da Osmanlı yönetimine katılmakla birlikte Kosova, 1 Haziran'da Novo Brdo, 21 Haziran 1455'te Prizren'in alınmasıyla²⁰ tam ve kesin olarak Osmanlı toprağı oldu. Balkan illerinin çoğı gibi Kosova da Buda (Budapeşte) eyaletine bağlandı.²¹ Bundan sonra da 450 yılı aşkın bir süre Osmanlı hakimiyetinde kaldı. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilanından sonra, merkezi Sofya olmak üzere Niş ve Priştine'yi de içine alan Kosova Vilayeti kuruldu. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) sonra, vilayet merkezi Priştine'ye taşındı.²²

Osmanlı bölgeye geldiğinde Kosova'da büyük oranda Sırp'lar yaşamaktaydılar. Osmanlı'nın her ilerleyişinde kuzeye (Slavonya, Krayina ve Voyvodina'ya) göç eden Sırp'ların yerini Arnavutlar ve Türkler doldurmaya başladı. Batı Bosna'dan İstanbul'a kadar yeşil bir hat oluşturmayı amaçlayan Osmanlılar, yol üzerindeki Kosova ve Voyvodina'nın Müslümanlaşmasına büyük önem

¹⁵ Karatay, *Kosova ...*, s. 28.

¹⁶ Malcolm, s. 68. Bir başka kaynak, Kosova'nın 12. Yüzyılın son dönemlerinden itibaren Bizans egemenliği altında kaldığını yazar. Taşdemir-Yürür, s. 135.

¹⁷ Karatay, Kosova'nın 12. Yüzyılda Sırbistan Krallığı'na katıldığını belirtmektedir. Karatay, *Kosova ...*, s. 37.

¹⁸ Malcolm, s. 78.

¹⁹ Kosova'nın, 1389'da yapılan I. Kosova Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti sınırlarına katıldığını belirten kaynaklar vardır. Şahin, *Avrupa ...*, s. 99; Altay Suroy Recepoğlu, *Kosova'da Türk Kültürü Veya Türkçe Düşünmek*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 16.

²⁰ Malcolm, s. 123.

²¹ Malcolm, s. 131.

²² www.prizrenliler.org/kosova.html, 2.5.2005.

vermesindedir ki, buralara Anadolu'dan istikrarlı ve tasarlı bir şekilde Türk nüfus aktarmıştır. Arnavutlar da, özellikle kentlerde,²³ 16. Yüzyılda münferiden, 17. ve 18. Yüzyıllarda da kitleler halinde İslam'a geçmeleriyle Kosova İslamlaştırıldı. Neticede Kosova, Türklerin Arnavutlara adeta hediye ettiği bir bölge oldu.²⁴

10 Haziran 1878'de,²⁵ Berlin Kongresi'nden üç gün sonra, Arnavut nüfusun yoğun olduğu dört vilayetten gelen 80 Arnavut, Prizren'de, Arnavut milli istişare meclisi şeklinde olan ve Arnavut milliyetçiliği çizgisindeki Prizren Birliği'ni kurdular.²⁶ Birliğin amacı Arnavutların yaşadığı bölgelerin bütünlüğünü korumak ve nihayetinde Osmanlı'dan ayrılmaktı.²⁷ 1899'da da yine özerklik amacıyla İpek Birliği kuruldu. Balkan Savaşı'nda ise Kosova, Sırbistan'ın 1912'de Arnavutluk ve Kosova'yı işgal etmesiyle Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı.²⁸ Böylelikle Kosova'daki Türk hakimiyeti 1913'te tam olarak son buldu. Avusturya, Sırbistan ve Karadağ'ın yeni ele geçirdikleri bugünkü topraklarda bir Arnavutluk devleti kurulmasında ısrarcı olunca Sırbistan, Arnavutluk'u terk etti ancak Kosova'yı bırakmadı. 1913 Londra Konferansı'nda hem Arnavutluk-Kosova arasındaki sınır tespit edildi hem de Kosova, büyük kısmı Sırbistan'a olmak üzere Sırbistan, Karadağ ve Makedonya arasında pay edildi.²⁹

I. Dünya Savaşı'nda Kosova, Avusturya-Macaristan ile Bulgaristan tarafından işgal edildi. Sırp zulmünden kurtulmak isteyen Arnavutlar bu işgali desteklediler. Ancak savaş sonrasında Sırbistan, 1918'de Kosova'yı tekrar ele geçirdi. 1919 Paris Konferansı'nda, Sırp Hırvat Sloven Krallığı'nın (SHSK) bir parçası olması kabul edildi. Ekim 1929 Anayasasıyla SHSK, ülkeyi 9 yönetim birimine böldü. Kosova toprakları bunlardan üçü olan Vardarska, Moracska ve Zetska illeri arasında dağıtıldı. Bundan sonra Kosova'da adaletsiz uygulamalar ve baskın Sırp egemenliği politikaları yüzünden huzursuzluklar arttı.³⁰ İki savaş

²³ Malcolm, s. 138.

²⁴ Karatay, *Kosova* ..., s. 43.

²⁵ Bir kaynakta, Birliğin kuruluşunun 20 Haziran 1878 olduğu belirtilmektedir. Taşdemir-Yürür, s. 136.

²⁶ Karatay, *Kosova* ..., s. 55. Birliğin kuruluş gerekçelerinden birisi de, 3 Mart 1878 Yeşilköy (Ayastefanos) Anlaşması'nda Kosova'nın paylaşılması tasarılarıydı. Taşdemir-Yürür, ss. 135-136.

²⁷ Karatay, *Kosova* ..., s. 57. Bir görüşe göre Prizren Birliği, ancak Türklerin Kosova'daki eski düzeni korumaktan vazgeçtiğinde Türkleri kovup yönetimi ele geçirmeye çalışmıştır. Johnstone, s. 270.

²⁸ Johnstone, s. 271. Kosova Balkan Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı'nın elinde kaldı. Taşdemir-Yürür, s. 136.

²⁹ Özfatura, s. 39.

³⁰ Taşdemir-Yürür, ss. 136-137.

arasında Sırlar, Kosova'da Sırp varlığını pekiştirmek ve Müslümanları göçe zorlamak için baskı uyguladılar, Arnavutluk ve Türkiye'ye sürgün ettiler. Onlardan boşalan topraklara Sırlar yerleştirildi. Dahası, Arnavutlara baskı uygulamak ve Sırp-Karadağlıları korumak amacıyla buralara, Sırp çeteciler olan Çetnikler yerleştirildi.³¹

II. Dünya Savaşı'nda Kosova Mihver devletlerinin işgaline uğradı ve üç bölgeye ayrılarak Arnavutluk, Bulgaristan ve İtalya arasında bölüştürüldü. Nazilerle işbirliği yapan Arnavutların Kosova'da sözleri geçmeye başladı. Arnavut şiddetiyle bu defa Sırp ve Karadağlılar Kosova'yı terk etmeye başladılar. Bunu Mihver devletleri de desteklemekteydi. Örneğin 21 Nisan 1944'te Kosova'daki Alman generali Eberhardt, Arnavutlara, Kosova'daki Sırp ve Karadağlıları sürme sözü verdi. Böylece 1941-Nisan 1944 arasında Kosova'dan 40 bin Sırp ve Karadağlı sürüldü.³² Savaşın bitmesine yakın Arnavutları yatıştırmak isteyen Tito, Sırp ve Karadağlıların Kosova'ya geri dönüşünü yasakladı³³ ise de Ağustos 1945'te geri dönebileceklerine dair bir kanun çıkardı.³⁴

Nisan 1945'te "Sırbistan Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi" toplantısında, hiçbir oylama ve konu hakkında hiçbir konuşma yapılmadan Kosova'nın federal Sırbistan'a katılması kararı alındı. Sırbistan Halk Meclisi de bu karara dayanarak, 3 Eylül 1945'te "Kosova-Metohya Özerk İli"ni ilan ederek bu toprakların Sırbistan'a ait olduğunu açıkladı.³⁵ 1946 Yugoslav Anayasası da Kosova'ya "özerk"lik vererek Kosova'yı Yugoslavya'yı oluşturan 8 birimden biri olarak tanımladı.

Kosova'da komünist yönetimin ilk 20 yılı sert geçti. Arnavutlar çoğunluk halk olmalarına rağmen, devlette Sırp ve Karadağlılar egemendi.³⁶ 1963 Anayasasıyla Kosova, güya "özerk il"den "özerk bölge"ye yükseltilmişti ama haklarında bir gerileme oldu. En önemlisi kendi kaderini tayine sahip olabilecek "millet"ten "azınlık" derecesine indirildiler. Bu pek tabii Arnavutlar arasında huzursuzluklara neden oldu. 1960'lı yıllar boyunca yapılan gösteriler neticesinde 1974 Anayasasıyla Kosova'nın özerklik hakları genişletildi. Kosova, cumhuriyetler gibi kendine özgü bir kimliğe kavuştu. Örneğin kendi anayasasını hazırlayabilme hakkına sahip oldu. 1980'lere gelindiğinde Kosova neredeyse cumhuriyetlerle aynı

³¹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 100.

³² Malcolm, ss. 349-365.

³³ Johnstone, s. 277.

³⁴ Malcolm, s. 376.

³⁵ Malcolm, s. 375.

³⁶ Malcolm, s. 374.

anayasal haklara sahipti. Ancak bütün bunlar Kosova'nın sakinleşmesine yetmedi. 1980-86 arasında Kosova Yugoslavya'nın iki önemli sorunundan birisi oldu.³⁷ İktisadi sıkıntılar ve işsizlik, Kosova'da milliyetçiliği hep diri tuttu.³⁸ Aslında sadece Kosova'da değil, Sırbistan'da da aynı nedenler milliyetçiliği besledi. Bunun akabinde 1987'de aşırı milliyetçi Slobadan Miloseviç, parti içi bir darbeyle siyasi arenada yer almaya başladı. 1988'de 6 bin kadar Sırp ve Karadağlı, daha sonra kaldırılacak olan özerkliğe bahane oluşturmak için, Arnavutlarca taciz edildikleri savıyla boykot gösterilerinde bulundular.³⁹

Sırpların asırlar geçmesine rağmen unutamadıkları Kosova Meydan Savaşı'nın 600. yıldönümünde Sultan Murat'ın Priştine'deki türbesine karşı yaptırıldıkları anıtın açılışıyla genelde Yugoslavya'da özelde de Kosova'da ok yaydan çıktı. Temmuz 1989'da günlerce sürdürülen propaganda sonucu anıtın bulunduğu Gazi Mestan Meydanı'na toplanan yaklaşık 700 bin kişiye hitap eden Sırbistan Devlet Başkanı Miloseviç, her kelimesi Sırp milliyetçiliğini körükleyen konuşmasıyla "Yugoslavya barut fıçısı"nı ateşledi. Miloseviç bu ateşli konuşmasından hemen sonra, 1988 olaylarını da gerekçe göstererek 1989'da Kosova'nın özerkliğini kaldırdı ve bölgeyi asker/polis idaresi altına aldı. Bu karar aynı zamanda, Yugoslavya'yı bir kan gölüne çeviren sürecin de başlangıcı oldu.⁴⁰ Toplu işten çıkarmalar, haksız tutuklamalar yaşandı. Tüm bu uygulamalara karşı Arnavutlar pasif direniş başlattılar. Yer altında teşkilatlandılar, kendi eğitim sistemlerini kurarak Arnavutça eğitim vermeye başladılar.⁴¹ O denli örgütlediler ki, sonunda 19 Ekim 1991'de bağımsızlık ilanı ile geçici bir hükümet kurdular. Tito Yugoslavyası da dağıldı.

1996'ya gelindiğinde Arnavut-Sırp mücadelesinde kilometre taşı sayılacak bir gelişme oldu. Arnavutlar pasif direnişe son vererek atak direnişe başladılar. Arnavutları korumak ve hedeflerine ulaşmak amacıyla "Kosova Kurtuluş Ordusu" (KKO-UÇK *Ushtria Çlirimtare e Kosoves*) kuruldu ve bu örgüt aracılığıyla Arnavutlar silahlı mücadeleye başladılar.⁴² Karşılığında Sırp askerleri Kosova'ya

³⁷ Diğeri kötü ekonomiydi. Hüseyin Bağcı, *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizleri Çerçevesinde Balkanlar (1991-1993)*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1994, s. 76.

³⁸ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 90.

³⁹ Şahin, *Avrupa ...*, ss. 101-102.

⁴⁰ TRT 1, "Kırılma Noktası" Programı, 23 Ağustos 2004.

⁴¹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 102.

⁴² Adem Demaçi, "bütün savaş, Sırpların haklarımızı elimizden alması üzerine başladı" demektedir. Sakharov barış ödülü sahibi Demaçi, Kosova'nın özgürlüğü için savunduğu fikirleri nedeniyle 28

girdi ve Arnavut köylerine baskınlar düzenleyerek, Arnavut mallarını yağmalayarak, halkı göçe zorlayarak baskının dozunu daha da artırdılar. Şubat 1998'in sonlarında, aralarında hamile bir kadının da olduğu 25 Arnavutu öldüren Sırp askerleri, Mart başında da tedhişçi oldukları savıyla 53 kişiyi öldürdüler. Ölenlerin çoğu kadın, çocuk ve yaşlı olup, kafalarının arkasından vurulmuşlardı.⁴³ Cephe gerisindeki masum halktan onbinlercesi doğrudan ve dolaylı şekillerde öldürüldü. Sırbistan'ı bu şiddet politikasından vazgeçirebilmek amacıyla Temas Grubu (ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya) Nisanda, Rusya karşı çıkmasına rağmen, Yugoslavya'ya yeni yaptırımlar uyguladı. Ağustos itibariyle, 2 milyon Arnavutun % 10'unun yerlerinden edilmiş olması⁴⁴ Sırbistan'ın şiddet politikasının boyutları ve yaptırımların ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Eylülde taraflar arasında ateşkes ilan edildi. Yılın sonlarında da Miloseviç'in gönülsüz bir şekilde, Kosova'da uluslararası silahsız gözlemci bulundurulmasına razı olmasıyla "Kosova Gözlem Heyeti" oluşturuldu.⁴⁵ Heyetin amacı, Yugoslav ordusunun kırsallarından çıkmasını ve Kosovalı gerillaların da dağlardan inmesini engellemektir.⁴⁶ Bütün bu gözlemcilerin yerleştirilmesine rağmen çatışmalar durmadı. Sırp güçleri artık AGİT gözlemcilerini hiçe sayarak, onların gözü önünde katliam yapıyorlardı. Bunlardan biri ve NATO'nun hareket düzenlemesinde etkili olan olay 15 Ocak 1999'da gerçekleşti. Sırp paramiliter güçleriyle askeri inzibat birimleri, KKO savaşçılarının peşindeyken Racak Köyü'nü basarak 45 Arnavut sivili katlettiler. NATO bu olaydan sonra güç kullanma tehdidinde bulduysa da, o günden itibaren çatışmalar daha da hızlandı. Sadece çatışmalar değil barış çabaları da hızlandı ve uluslararası baskı ile 7 Şubat 1999'da⁴⁷ Fransa'nın başkenti Paris'in dışındaki Rambuya'daki (Rambouillet) Rambuya Şatosunda taraflar arasında görüşmeler başladı.⁴⁸

yıl Sırbistan hapisanelerinde yatmıştır. Bugün Kosova'nın Mandelası olarak anılmaktadır. KKO'nun da eski temsilcisi olup günümüzde Kosova Halk Forumu kurucusu ve yazardır. 67 yaşındaki Demaçi, uzun süre ara verdiği siyaset hayatına yeniden dönmüştür. TRT 1, "Kırılma ...

⁴³ Şahin, *Avrupa ...*, s. 103.

⁴⁴ Şahin, *Avrupa ...*, s. 104.

⁴⁵ Miloseviç ile AGİT Başkanı Bronislaw Geremek arasında 16 Ekim 1998'de Belgrat'da imzalanan anlaşma gereğince; 2.000 sivilden oluşan silahsız "denetleme gücü" Kosova'da konuşlandı. Şule Kut, "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", *Foreign Policy*, Yıl 1, Sayı 3, (Güz 1998), ss. 54-55.

⁴⁶ Michael Ignatieff, *Sanal Savaş, Kosova ve Ötesi*, Türkçe: Gürol Koca, İstanbul: Everest Yayınları, 2000, s. 14. Kosova'daki kıdemli bir ABD'li diplomat olan William Walker'in emri altındaki gözlemciler AGİT denetimindeydi.

⁴⁷ Rambuya Görüşmeleri, 2 Şubat 1999'da başladı. Johnstone, s. 328.

⁴⁸ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Dünya Mültecilerinin Durumu 2000 - İnsani Yardımın Elli Yılı*, Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği, 2001, s. 234.

Görüşmelerde taraflar; KKO lideri Haşim Taçi liderliğindeki Kosovalı Arnavut Heyeti⁴⁹ ile resmi Sırbistan heyeti idi.⁵⁰ Müzakere edilen Rambuya Barış Anlaşması'nı görüşmeleri yönlendiren ABD⁵¹ kaleme almıştı. Anlaşma sivil ve askeri olmak üzere iki alanda hükümler içeriyordu.

Sivil kısma göre,

1. Kosova Sırbistan'dan bağımsız olacak ama Sırbistan Kosova'dan bağımsız olmayacak. Kosova, hem Yugoslavya hem de Sırp meclisine, hükümetine ve mahkemelerine temsilcilerini göndererek Yugoslav politikasını etkilerken, Yugoslavya Kosova'nın içişlerine müdahaleden men edilmekteydi.

2. Kosova'nın kendi anayasası olacak, Yugoslav ve Sırp anayasaları geçersiz olacak.

3. Kosova'ya önemli oranda ekonomik yardım sözü verildi. Kosova'nın yapacağı kendi anayasası da serbest piyasa ekonomisini öngörmekteydi.

4. Kosova "özerk" olacak.

Askeri kısma gelince, ABD tarafından oluşturulan "Ek B" başlıklı bölümdeki şartlar şunlardı,

1. NATO, tüm Yugoslavya'da eksiksiz bir hareket serbestisine sahip olacak.

2. NATO, tüm Yugoslav topraklarına "serbest ve sınırsız giriş hakkı"na sahip olacak.

3. NATO her türlü yerel yargılama ve yasal süreçten muaf olacak.⁵²

KKO ve Arnavut heyeti, ABD'nin baskısı, Sırp tarafının imzalamayacağını anlaşılmaması ve böylece hareketin başlayacağı kesinleşince, 18 Mart 1999'da Rambuya Barış Anlaşması'nı imzaladı; sorun Sırp tarafındaydı. Rambuya'da

⁴⁹ Arnavut heyetinin, normal bir müzakere heyeti olmadığı yönünde yaygın görüş vardır. Örneğin Ignatieff, "Rambuya'daki Kosovalı Arnavut delegeler, insanlık tarihinin en tuhaf delegeleriydi; Amerikalıların anlaşmanın tarafı olmak için özel olarak topladığı gerilla komutanları, gazete yayıncıları ve Batılı aydınlardan oluşan bir karışımdı. Çoğu, kendilerini Priştine'den Rambuya'ya götüren Fransız kargo uçağında bir araya geldiğinde tanışmıştı, yani birbirlerine çok yabancıydılar." demektedir. Ignatieff, s. 51. Gerilla komutanından kastedilen, o zamana kadar bir kanun kaçağı (Johnstone, s. 328) olan KKO lideri Haşim Taçi'ydi ve o (Bir zamanlar KKO'nun başkomutanı olan Taçi, Nisan 2004 itibarıyla iktidarda olan Kosova Demokratik İlerleme Partisi Genel Başkanıdır. CNN Türk), Kosova heyetinin başına getirildi. Johnstone, s. 328. Rambuya'da taraf olarak KKO liderinin de bulunması, Arnavut tarafı olarak sadece Kosovalı Arnavutların değil, KKO'nun da söz hakkına sahip olduğu, hatta heyetin lideri olması herkesten önce KKO'nun söz hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Batılı aydınlardan kastedilen de ABD dış politikasının önde gelen ismi Morton Abramowitz'dir. Arnavut heyetinin danışmanlığını Abramowitz yapıyordu. Johnstone, s. 328 ve 22. Heyette İbrahim Rugova (Bir kaynakta Rugova'nın, Rambuya Görüşmelerine katılmadığı belirtilmektedir. (TRT 1, "Kırılma ...), Fehmi Agani ve Veton Suroi gibi hatırı sayılır milliyetçi önderler yer aldı. Johnstone, s. 328.

⁵⁰ Rambuya'da resmi Sırp heyeti içinde, Kosova'daki tüm azınlıkların temsilcileri vardı. Johnstone, s. 328.

⁵¹ Esasen ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Christopher Hill hazırladı. Johnstone, s. 329.

⁵² Johnstone, ss. 329-330.

Arnavutlara küçük fedakarlıklarda bulunmaya, uluslararası gözlemcilerden sonra uluslararası arabulucuları da kabule hazır olan ve siyasi şartları kabul eden Sırp heyeti, NATO'nun hareket tehdidine rağmen, askeri şartları kabul etmedi.⁵³ Bunları ABD'nin bir ultiatomu olarak gördüler. Nihayet, birkaç hafta süren gayretlere rağmen Rambuya Görüşmeleri Mart 1999'un ortalarına doğru bir uzlaşmaya varılmadan sona erdi.⁵⁴

Rambuya'daki askeri şartlar, bir ultiatom muydu, değil miydi? İçinde bulunduğu şartlar da düşünülünce Sırbistan tarafından kabul edilebilir miydi, edilemez miydi? Bu hususta birbirine karşıt görüşler vardır. Cambridge Üniversitesi öğretim üyelerinden Michael Ignatieff'e göre, Miloseviç'e yapılan öneriler bir ultiatom değildi ve gayet makul önerilerdi. Miloseviç anlaşmayı imzalasaydı durum çok farklı olacaktı. NATO'nun Yugoslavya'ya girmesine izin vermesi ve Kosova'ya bir nebze özerklik vermesi karşılığında Miloseviç, Kosova'ya hakim olacak ve amansız düşmanı KKO'nun silahsızlanmasını sağlayacaktı. Bunlara ilaveten, ülkesinin Batıya açılmasını, Batıyla bütünleşmesini sağlayacaktı.⁵⁵ Bu da Yugoslavya'yı nispeten istikrarlı bir ülke haline getirecekti. Buna karşılık Rambuya'da yapılan tekliflerin bir ultiatom olduğunu düşünenler de vardır. Bu görüşü destekleyenlerden biri olan *Fransa Basın Ajansı*ndan Diana Johnstone'a göre; Rambuya Anlaşması, NATO'nun Kosova'ya girmesini sağlamak, Sırları buradan çıkarmak ve Arnavutları imzalamaya ikna etmek için bir ABD ultiatomuydu. Rambuya görüşmeleri, bir sahte diplomasi manevrasıydı. Diplomasinin başarısızlığa uğradığını, Sırların uzlaşmaz olduğunu göstermek isteyen NATO ve ABD, bu görüşmeleri Kosova'ya girmenin zeminini hazırlamak için tasarlamıştı.⁵⁶ Bu nedenle, Sırbistan'ın kabul edemeyeceği şartlar ileri sürerek uzlaşmayı daha baştan imkansız kılmıştı. Görüşmeler planlı olarak kesintiye uğratılmıştı.⁵⁷

Racak katliamı,⁵⁸ Rambuya görüşmelerinin sonuçsuz kalması ve Sırbistan'ın

⁵³ Johnstone, ss. 326-330.

⁵⁴ Ignatieff, s. 34; Şahin, *Avrupa ...*, s. 105.

⁵⁵ Ignatieff, s. 46.

⁵⁶ Johnstone, s. 328.

⁵⁷ Johnstone, s. 22.

⁵⁸ Chomsky, bu katliamın AGİT ve başka uluslararası gözlemcilerin de açıkladığı gibi "münferit" bir vaka olması ve "bombardımana kadar geçen günlerde buna benzer bir vakanın ortaya çıkmaması" nedeniyle, bombardımanın gerekçesi olamayacağı görüşünü ileri sürmektedir. Noam Chomsky, *Batı'nın Yeni Standartları - Kosova, Doğu Timor Ve Dünyaya Hükmeden "Yeni Kuşak"*, Çeviren: Ebru Kılıç, 2. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, 2001, s. 97. Buna mukabil, Ignatieff ise, Racak olmasaydı hava saldırıları *asla* olmazdı, demektedir. Ignatieff, s. 58.

insan hakları ihlallerine devam etmesi NATO müdahalesinin gerekçesini oluşturdu. NATO, 24 Mart 1999'da Sırbistan'a karşı hava saldırılarına başladı. Görüşmelerin de olumsuz sonuçlanmasıyla, daha önce NATO nezaretinde yapılan anlaşmaları ihlal eden Sırp, toplu bir yıldırma hareketına giriştiler. Bombardımanın başlamasıyla birlikte, daha da ileri giderek Kosova'da büyük katliamlar yaptılar, Kosova halkını kitleler halinde sürdüler. 20 Mayıs itibariyle, Kosova'dan sürülenlerin sayısı 740 bin gibi devasa bir rakama ulaştı.⁵⁹ Önceki ve tüm bu insanlık suçları üzerine 27 Mayıs'ta Miloseviç, Uluslararası Ceza Mahkemesi⁶⁰ (UCM) tarafından 1 Ocak 1999'dan itibaren Kosova'da işlenen suçların faili ilan edildi.⁶¹ Sonunda, 9 Haziranda NATO'nun Kosova'ya girmesiyle Sırp güçleri Kosova'dan çekilmeye başladı. Bunların bıraktığı boşluğu KKO güçleri doldurdu ve yönetimi ele aldı. Bir müddet sonra da Kosova, işgal hükümeti olan UNMIK'in yönetimine verildi.⁶² Federal Yugoslav Cumhuriyeti (FYC), 9 Haziran 1999'da, tüm Sırp güçlerinin Kosova'yı terk etmesini, evlerinden yurtlarından sürülen insanların serbestçe ve güvenli bir şekilde geri dönmelerini ve BM Güvenlik Konseyi'nin ileriki 1244 sayılı Kararıyla yetkilendirilen bir BM heyetinin oluşturulmasını öngören Kumanova Anlaşması'nı (Askeri Teknik Anlaşma) resmen kabul etti.⁶³ Kosova Gücü'nün (KFOR) Kosova'ya girmesiyle de sürgün edilmiş Arnavutlar geri döndü.

⁵⁹ Şahin, *Avrupa ...*, s. 105.

⁶⁰ UCM, BM Güvenlik Konseyi kararıyla, Güvenlik Konseyi'nin yardımcı bir organı olarak kurulmuş *ad hoc* bir mahkemedir. Alanında kurulmuş ilk mahkemedir. UCM'nin kurucu belgesi, 827 (1993) sayılı Kararla kabul edilen 34 maddelik Uluslararası Mahkeme Statüsü'dür. 17 Kasım 1993'te yargıçlar yemin edip görevine başlamalarıyla mahkeme de çalışmaya başlamıştır. Merkezi Lahey'dedir. Mahkeme'nin harcamaları, BM Andlaşması m. 17'ye uygun olarak BM'nin olağan bütçesinden ve gönüllü katkılardan sağlanmaktadır. UCM'nin denetimi, sadece UCM Başkanı'nın, Mahkeme'nin yıllık raporunu Güvenlik Konseyi ve Genel Kurula sunması yoluyla olmaktadır. Çalışma dilleri İngilizce ve Fransızca'dır. UCM, ulusal mahkemeler karşısında önceliğe sahiptir.

UCM, 2001 itibariyle UAD bütçesinin 10 katı bütçeye ve 74 ülkeden 1.103 çalışana sahip devasa bir kuruluştur. Organları, Statü'nün 11. maddesinde düzenlendiği gibi, 3 Yargılama Dairesi ve 1 Üstargılama Dairesi'nden oluşan Daireler; Savcı ve hem Savcı hem de Dairelere hizmet veren bir Yazmanlık'tan ibarettir. Şu anda UCM'nin başkanı Carla del Ponte'dir.

Bosna'daki olayların etkisiyle UCM giderek etkili bir yapıya dönüşürken, Kosova bu dönüşümde ciddi bir sıçramaya sebep oldu. Savcı, UCM Statüsü'nün, UCM'yi 1991'den itibaren işlenen suçlar üzerinde yetkili kıldığını, bu yetkinin Kosova'daki şiddeti de içerdiğini açıklamıştır. Güvenlik Konseyi 31.3.1998'de 1160 (1998) Kararı'yla bunu tasdiklemiştir. Gökçen Alpkaya, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002, ss. 37-77.

⁶¹ Tarihte ilk kez bir devletin görevi başındaki bir cumhurbaşkanı savaş suçlusunu ilan edilmekteydi. Hakkındaki iddianame yüzlerce sayfaydı. Ignatieff, ss. 117-118. Görevi kötüye kullanma ve mali suçlardan yargılanacağı açıklanan Miloseviç'in suçları şunlardır: Altın kaçakçılığı, servet usulsüzlüğü, savaş suçları, suikast iddiaları, seçim yolsuzluğu. <http://www.kimkimdir.gen.tr/ara.php>, 11.8.2005. Miloseviç, şimdi hapishanededir.

⁶² Johnstone, ss. 339-340.

⁶³ BMMYK, s. 242.

Sonuç itibariyle, genelde Kosovalı Müslümanlar özelde Kosovalı Arnavutlar, hep başka halkların hakimiyeti altında bulunmuşlar, Osmanlı ve biraz da Tito Yugoslavyası haricinde, sürekli bir baskıya maruz kalmışlardır. Bunda, ister hata densin ister yanlış ata oynama densin (II. Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği gibi), kendilerinden kaynaklanan olumsuzluklar da etken olmuştur. Ancak her ne olursa olsun, Arnavutların Müslümanlığı başlı başına Slav düşmanlığını çekmesi için yeter sebepti. Temelde bu ve başka nedenler ve olaylar neticesinde parya konumunda yaşamış olan Arnavutlar için artık eski duruma dönüş ihtimali bulunmamaktadır. Sırplarla tam bir ayrışma halinde olan Arnavutlar müdahaleden sonra en azından baskı altında değillerdir.

II. KOSOVA SORUNUNDA TARAFLARIN GÖRÜŞ VE TUTUMLARI

A. Kosova Arnavutlarının Görüşü

Herşeyden önce Kosova'nın günümüzde çoğunluğu oluşturan mukimleri olarak Arnavutların ne düşündüğünün, ne istediğinin bilinmesinin sorunun çözümü açısından daha önemli olduğu kanısındayız. Kosovalı Arnavutların tezlerinin esas itibariyle; *tarihi, demografik, hukuki ve kültürel farklılık* nedenlerine dayandırıldığı belirtilebilir. Arnavutlar bugün bu savlardan en çok tarihsel ve nüfus gerekçelerinden dolayı Kosova'da hak talep etmektedirler.

Arnavutların Kosova'nın otokton ulusu olduğu tezini⁶⁴ savunan Arnavutlara göre, Kosova tarihsel olarak Arnavuttur ve Arnavut kalmalıdır.⁶⁵ Kosova'nın SKC sınırları içinde yer alıyor olması bu gerçeği değiştirmez. Nitekim Sırpların 1912'de Kosova'yı işgal etmesini hem Prizren Birliği'nin hem de Arnavut ulusal hareketinin beşiğinin işgal edilmesi olarak gören Arnavutlar, Sırpların Kosova'yı çaldıklarına inanmaktadırlar.⁶⁶ Bundan dolayı Kosovalı Arnavutlar Yugoslavya Federasyonuna

⁶⁴ Aydın Babuna, "Kosova Sorunu Üzerine", *Dış Politika*, Cilt VIII, Sayı 1-2, (1997), s. 19.

⁶⁵ Birgül Demirtaş Coşkun, "Kosova: Hortlayan Etnik Nefret", *Zaman*, 18 Mart 2004, s. 18.

⁶⁶ Johnstone, s. 273.

kendi rızalarıyla katılmamışlardı.

Karadağ gibi “ulus” olarak kabul edilen halklardan sayı itibariyle daha fazla olan Arnavutların Kosova üzerindeki taleplerinin esas merkezini demografik üstünlük oluşturmaktadır. Nüfusun % 90’ını oluşturdukları için Kosova’nın kendilerine ait olduğunu savunmaktadırlar. Çoğunluk olmaları ve Kosova-Makedonya Arnavutlarının % 2.8 civarındaki nüfus artış hızı Arnavutlara güven vermektedir. Genelde zamanın kendi lehlerine işlediği düşüncesindedirler. Örneğin 1948’den sonraki 30 yılda Kosova’da Arnavutların nüfusu % 10 artarken Sırlar % 10 azalmıştır.⁶⁷

Kültürel bakımdan da Arnavutlar arasında keskinleşmiş bir farklılık söz konusudur. Bir kere, Sırlar ve Karadağlılar Slav ulusu olmasına karşılık, Arnavutlar etnik bakımdan kendilerini İllirlerin torunu olarak görmektedirler. İkincisi Sırlar Hıristiyan iken Arnavutlar çoğunlukla Müslümandırlar. Ayrıca dil açısından da farklılık vardır. Bu ve başka nedenlerden (Sırp zulmü gibi) dolayı Sırlarla Müslümanlar tam bir ayrışma halindedirler. Nitekim, “Eski Yugoslavya’yı oluşturan çeşitli Slav halkları (Makedonlar, Hırvatlar ...) Sırbistan’la makul bir anlaşma yapmayı başaramıyorsa, Arnavutların nasıl olup da başaracağı”, Uluslararası Balkan Komisyonu’nun sık duyduğu yakınmalardandı.⁶⁸ Zaten Arnavutların Sırlarla birleşme gibi bir niyetleri de yoktur. Savaşın acılarını içlerinde taşıyan Arnavutlar “artık kalplerimiz koptu” demektedirler. Artık Sırlarla Arnavutların bir arada yaşama ihtimalleri hemen hemen hiç yoktur.⁶⁹ Kosova’da Arnavutlarla Sırların toplu olarak yaşadıkları tek şehir Mitroviça’dır ancak orada bile iki halk ayrıışmış haldedir. Şehri ikiye bölen İbar Nehri’nin bir tarafında Arnavutlar diğer tarafındaysa Sırlar yaşamaktadır. Mitroviçalı genç bir Sırp kız olan Lilyana Milankoviç’in sözleri, Arnavutlarla Sırların birlikte yaşayamayacaklarının ve kültürel farklılıklarının adeta izahıdır;

⁶⁷ Babuna, s. 19.

⁶⁸ Leo Tindemans, *Barışa Çağrı: Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu*, Çeviren: Özden Arıkan, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s. 146.

⁶⁹ Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hasan Ünal’la “Kosova” konusunda yapılan özel görüşme, Ankara, 10 Ağustos 2005. Arnavutlar ile Sırların bir arada yaşayabilecek bir duruma gelmeleri çok uzun bir sürede gerçekleşebilir. Belki AB üyesi olurlarsa, ekonomi iyi olursa, karışık evlilikler olursa yavaş yavaş bir arada yaşama isteği oluşabilecektir. Ancak bu, kısa ve orta vadede gerçekleşmesi kolay bir ihtimal değildir. Ünal İle Söyleşi.

Aynı dinden değiliz, bu sebeple birçok şeyimiz ortak değil. Gerçekten de iki farklı kültüre sahibiz. Aynı dilde konuşamıyoruz. Bazı insanlar sorunu çözmeye çalışıyor ama bu mümkün değil. Bizim bu şartlarda karşı tarafa geçip onlarla iletişim kurmamız güvenli değil. Onlarla gerçekten bir bağlantımız yok artık. Arada bazı sınırlar olmalı. Neyin bize neyin onlara ait olduğu bilinmeli. Burada yaşamının ve saldırıları önlemenin tek yolu bu. Çünkü burada yaşayanlar bir yere gidemezler. Savaş çok kötü; Sırp, Arnavut, Türk ve herkes için.⁷⁰

Hukuki olarak Arnavutların gerekçeleri dört noktada toplanabilir: 1. Azınlık değil, halktırlar (ulusturlar), 2. Bundan dolayı da kaderini tayin hakkına sahiptirler, 3. 1995 Dayton Anlaşması Kosovalı Arnavutlar için bir emsal teşkil eder, 4. Kosovalı Arnavutlar Yugoslavya'nın lağvedilerek SKC'nin kurulmasını kendi bağımsızlıklarının önünü açan bir olay olarak görmektedirler.⁷¹ Sırlar ve Hırvatlar, eski Yugoslavya'nın kurucu "halk"larıyken Kosovalı Arnavutlar halk değil "ulusal azınlık"⁷² idiler. İkinci olarak, bu tanımlamadan hep rahatsızlık duymuş olan Arnavutlar haklarıyla birlikte halk olmak istemekte ve dolayısıyla Yugoslavya'dan ayrılma hakkı da dahil olmak üzere kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olmaları gerektiğine inanmaktadırlar.⁷³ Üçüncü olarak, Kosovalı Arnavutlar, Dayton Anlaşması'nda Kosova'nın görüşmelerde ele alınmaması nedeniyle, sorunun çözümü için önemli bir fırsatın kaçırıldığı düşüncesindedirler. Burada Kosova sorunu görüşülmemesine rağmen Arnavutlar, Dayton Anlaşması'nın kendilerine emsal olabileceği inancındadırlar. Uluslararası topluluk, Dayton'da Bosna-Hersek'i bölme temeli olarak halkları almış⁷⁴ ve Sırların cumhuriyet kurmalarına izin vermiştir. O halde, Kosova'da da Arnavutlara kendi kaderini tayin hakkı tanınması ve cumhuriyet kurmalarına izin verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.⁷⁵ Böylece Arnavutlar, bu örneği göstererek hukuki değil siyasi davranmaktadırlar. Bu örneklem hukuki

⁷⁰ TRT 1, "Kırılma ...

⁷¹ CNN Türk.

⁷² 1963 Anayasasında, Yugoslavya Federasyonu'ndaki ulusal halklar üçlü bir sistem şeklinde tanımlanmıştı: 1. *Yugoslavya Ulusları*: Anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olan ve Yugoslavya dışında bir devletleri olmayan uluslardı. Bunlar; Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar ve Müslümanlardı. 2. *Yugoslavya'daki Uluslar*: Bu etnik grupların hepsinin Yugoslavya dışında bir anavatanları, kendi adlarıyla kurulmuş devletleri vardı. On tane olan bu azınlıklar; Kosovalı Arnavutlar, Macarlar, Bulgarlar, Çekler, Çingeneler, İtalyanlar, Romenler, Rutenler, Slovaklar ve Türklerdi. 3. *Diğer Milliyetler ve Etnik Gruplar*: Bu sınıfa nüfusları çok az olan unsurlar girmektedir. Yahudiler, Almanlar, Ruslar, Polonyalılar gibi. Taşdemir-Yürür, ss. 140-141.

⁷³ Babuna, s. 16.

⁷⁴ Catherine Samary, *Parçalanmış Yugoslavya, Bosna'da Etnik Savaş*, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995, s. 119.

⁷⁵ Tindemans, s. 148.

değildir, zira Bosna Hersek'teki Sırlar “halk”tır ve kendi kaderini tayin halklara tanınır. Halbuki kendileri halk değil azınlıktı. Bağımsız bir Sırbistan'ın yanında bir de Bosna Sırp Cumhuriyeti'nin (BSC) olmasını, Arnavutluk'a ilaveten Kosova Cumhuriyeti'nin de kurulması gerektiği şeklinde algılayarak siyasi davranmaktadırlar. Ama buna rağmen, Bosna Hersek'te Sırlara kendi kaderini tayin hakkını tanıyan uluslararası topluluk, halk olarak tanınma talebinde bulunan azınlıkları, örneğin Kosovalı Arnavutları, Hırvatistan'daki Krayina Sırlarını, dikkate almak zorunda kalacaktır.⁷⁶

Kosova Arnavutlarının görüşlerini genel olarak belirttikten sonra, Arnavut devlet adamı, siyasetçi ve aydınların ileri gelenlerinden bazılarının görüşlerine değinmekte yarar vardır. İbrahim Rugova⁷⁷ tarafından yönlendirilen Kosova politikasının istenen dış desteği bulamaması ve somut bir ilerleme kaydedilememesi nedeniyle, Arnavutlar arasında değişik fikirler oluşmaya başlamıştır. Aydınlar arasında başlıca iki fikir öne çıkmaktadır. Birincisi ve en çok taraf bulanı, bağımsızlık; ikincisi ise bu olmazsa eşit bir cumhuriyet statüsüyle birliktelik. Kosova'nın seçilmiş cumhurbaşkanı Rugova, Arslan Tekin ile yaptığı bir konuşmada;

Kosova dönülmez bir yola girmiştir. Artık geri (1974 Anayasası sistemine) dönüş yoktur. Silahlı veya silahsız bir sonuç alınacaktır ve bu netice de Sırlarla Arnavutların bir arada yaşayamayacağını gösterecektir. Sırp tarafı (Kosova'ya) değil bağımsızlık vermek, (Kosova'yı) işgal altında tutmak istiyor. (Sırbistan'da) Muhalefetteki aydınlar etnik temizlik yapmak istiyor.⁷⁸

⁷⁶ Samary, s. 119.

⁷⁷ Rugova 1944'te Kosova'da doğdu. Paris Sorbonne Üniversitesi'nde dilbilim öğrenimi gördü. Kosova'ya dönüşünün ardından Arnavut edebiyatı profesörü oldu. Aynı zamanda yazar olan Rugova 1989'da Kosova Yazarlar Sendikası'na başkanlık etti. Aynı yıl Milošević'in Kosova'nın özerkliğine son vermesiyle Kosova Demokratik Birliği/Ligi'ni (KDB/LDK) kurdu. KDB Kosova'da komünist olmayan ilk siyasi partiydi. Rugova Milošević rejimine karşı şiddetsiz bir direniş politikası izleyerek 1990'lar boyunca KDB'nin başında oldu, KDB Sırbistan ve federasyon seçimlerini boykot etti ve Kosova'daki Arnavut nüfusu için hastaneleri, okulları ve vergi sistemini kapsayan alternatif bir yönetim oluşturulması için çalıştı. 1992'de ve 1998'de kendine özgü ve Belgrat'ın tanımadığı “Kosova Cumhuriyeti”nin cumhurbaşkanı seçildi. Kosova Arnavut heyetinin bir üyesi olarak Rambuya barış görüşmelerine katıldı. Rugova'nın partisi, müdahale sonrası Kosova'da yapılan tüm seçimlerde hep birinci parti oldu. Rugova 4 Mart 2002'de Kosova cumhurbaşkanı oldu ve halen bu görevi sürdürmektedir. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/bios/rugova_ibrahim?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005.

⁷⁸ Arslan Tekin, “Kosova'da Neler Olabilir?”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 3, (Sonbahar 1996), s. 230.

Uluslararası Balkanlar Komisyonu'na verdiği ifadelerde ise Rugova;

Sırbistanla bir arada kalmak çözüm değildir. Yugoslavya yok oldu, onunla birlikte, bizim bir arada kalabilme yeteneğimiz de yok oldu.⁷⁹

diyerek bağımsızlığı hedef göstermektedir. Aynı görüşteki bir başka lider olan, Rugova'nın başkanlığını yaptığı KDB'nin Genel Başkan Yardımcısı Fehmi Agani,⁸⁰ Arnavutların Kosova'nın asıl halkı ve Arnavutların temel talebinin de Kosova'nın bağımsızlığı olduğunu belirtmektedir. Agani şöyle demektedir;

Biz Sırbistan'la ve Yugoslavya'yla 1945'te kendi kaderimizi tayin şartıyla birleştik. Yugoslavya'nın parçalanması şartlarındaysa bağımsızlık taleplerimizi gündeme getirdik. Bu devlet parçalandığına göre biz kendi kaderimizi tayin etmeliyiz. Bizim talebimiz kendi kaderimizi tayin etmemiz ve diğer halklarla eşit olmaktır. 1974 Anayasasına dönüş olamaz. Kosova'nın tek çözümü bağımsızlıktır.⁸¹

Bunlara ilaveten konfederasyon ve/veya federasyon tipi bir birlikteliği savunanlar da var. Demaçi, Kosova'nın uluslararası toplumca koruma altına alınmasını gerçekçi bulmadığından, Sırbistan, Karadağ ve Kosova'dan oluşan "Balkanya" adlı bir konfederasyon oluşturulması için görüşmelere başlanması gerektiğini belirtmektedir. Kosova'nın eski komünist lideri ve 1989'da Sırp yönetiminin tutukladığı Azem Vlasi de Kosova'nın kendi kaderini tayin hakkını savunarak, aynı üç birimden oluşan bir Yugoslavya Federasyonu önermektedir.⁸² Kosova'da yayımlanan haftalık *Zeri* gazetesinin politika yönetmenlerinden Blerim Shala da, ayrılma ve ileri düzeyde kendi kendini yönetme hakkı olan bir cumhuriyet statüsünde olması kaydıyla Kosova'nın, Sırbistan ve Karadağ ile birlikte yer alabileceğini ifade etmektedir.⁸³

Farklı görüşler de vardır. *Koha* tv sahibi ve 2004'te kurulan *Ora* Partisi Genel Başkanı Veton Suroi, "*Biz kendimizi Batı toplumunun bir uzantısı olarak görüyoruz. Kosova en sonunda AB içinde yer alacak.*" diyerek Kosova sorununun çözümünün

⁷⁹ Tindemans, s. 146.

⁸⁰ Kosova bağımsızlık hareketinin ideoloğu olan Agani, Mayıs 1993 başlarında Priştine dışında ölü bulundu. Hüseyin Savaş, "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu - I", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24, (Aralık 2000), ss. 328-9. 1932-1993 arasında yaşamış olan Agani, toplumbilim profesörüdür.

⁸¹ Tekin, ss. 228-229.

⁸² Babuna, s. 18.

⁸³ Tindemans, s. 148.

AB'ye üyelikle mümkün olabileceğini ima etmektedir.⁸⁴ Ünlü Arnavut yazar İsmail Kadere de şimdiki politikadan daha atak ve etkin bir politika takip edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sırbistan'ın, Makedonya'nın, Karadağ'ın, İtalya'nın, Fransa'nın, kısacası bütün Avrupa'nın topraklarından birşeyler koparmak istediği düşüncesinde⁸⁵ olan Arnavutlar, Sırların bölgeyi istikrarsızlaştırmak istediklerini iddia etmektedir.⁸⁶ “Kosova'nın iki kantona bölünmesi” gibi Sırp planları Kosova'daki Arnavut liderler tarafından reddedilmektedir. Kosova'nın en önemli siyasi kişisi Taçi bunu açıklıkla ifade etmektedir: “*Kostunica'nın dediği gibi kanton falan olmayacak. Kosova bağımsız olacaktır.*”⁸⁷ Taçi gibi halkın büyük çoğunluğu da bir bütün olarak tam bağımsızlığı savunmaktadır. Bu nedendir ki Arnavutlar, Sırbistan ile işbirliği anlamına gelebilecek girişimlerden kaçınmaktadırlar.⁸⁸ Uluslararası topluluğun Kosova'da “önce standartlar, sonra statü” politikasına karşılık, Kosovalı Arnavutlar “önce statü, sonra standartlar” demektedir.

B. Sırbistan'ın Görüşü

Sırların Kosova'ya ilişkin tezleri şöyle sıralanabilir;

Kosova Sırların anavatanıdır. Kosova'nın Sırların anavatanı olduğu iddiaları tarihsel nedenlere dayanmaktadır. Onlara göre, Balkanların en eski uluslarından biri olan Sırlar, diğer halklardan çok önce devlet kurmuşlardır ve devletlerinin başkenti de Kosova'ydı.⁸⁹ Kosova anayurttur, Sırp ulusunun ve medeniyetinin beşiğidir,⁹⁰ kalbidir. Kutsal yerlerin, Sırp Ortodoks inancının en eski manastırlarının ve kiliselerinin bulunduğu yerdir. Sırp Ortodoks Kilisesi burada kurulmuştu, Sırp Patrikliği, 1766'da kaldırılana kadar İpek'te bulunmaktaydı.⁹¹ Nitekim Sırlar, savaş öncesinde ve iki savaş arası dönemde Kosova'ya “Eski

⁸⁴ TRT 1, “Sınırlar ...

⁸⁵ TRT 1, “Kırılma ...

⁸⁶ Demirtaş Coşkun, “Kosova: ..., s. 18.

⁸⁷ CNN Türk.

⁸⁸ Babuna, ss. 15-17.

⁸⁹ İrfan Kaya Ülger, “Sırlara Göre Kosova Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 4, Sayı 1-2 (İlkbahar 1998), s. 168.

⁹⁰ Johnstone, s. 273.

⁹¹ Tindemans, s. 145.

Sırbistan” demişlerdir.⁹² Bu nedenlerden dolayı Sırların yaşadığı başka coğrafyalar terk edilebilirdi ama Kosova terk edilemezdi. Nitekim siyasi hayatını Kosova üzerine şekillendiren Miloseviç; “Her milletin, sonsuza dek kalbinde sıcaklığını hissettiği bir aşkı vardır. Sırbistan için bu, Kosova’dır.”⁹³ diyerek bunu vurgulamıştır. Daha da önemlisi tüm Sırlar günümüzde Kosova’yı, Sırların ellerinden kaçırırlarsa anavatanlarını kaybedecekleri duygusuna kapılacakları bir yer olarak telakki etmektedir.⁹⁴

Sırların bu hak iddiası yanlış temellere dayanmaktadır. Herşeyden önce bir ulusun bir bölgede bir tarihte hakim olması, oranın hep o ulusa ait olacağı anlamına gelmez. İkincisi Arnavutlar, ataları İllirilerden dolayı, bölgeye Sırlardan daha önce gelmişler ve Sırlardan daha önce devlet kurmuşlardır.

Kosova günümüzde Arnavut işgalindedir. Bir Sırp toprağı olarak görülen Kosova, Sırlara göre Arnavutlaştırılarak işgal edilmiştir.⁹⁵ Arnavutlar, “yapay olarak” bölgedeki demografik yapıyı değiştirmişlerdir. Bu değişimin araçları olarak, a) Osmanlı’nın bölgeye gelmesi, bunun sonucunda Kosova’ya Türk ve Arnavut yerleştirilmesi, b) Bölgedeki Sırların başka yönetimler altında baskıya maruz kalması, örneğin Tito döneminde Sırların sindirilmesi, c) Arnavutların baskı, zulüm, tecavüz gibi nedenlerle Sırları göçe zorlamasını göstermektedirler. Sırların Arnavut baskısıyla göç ettirildikleri iddiaları bir anlamda yanlıştır. Genel kabule göre, münferit Arnavut baskısı olsa da, Sırlar esas olarak ekonomik nedenlerden dolayı Kosova’dan göç etmişlerdir ve etmektedirler. Üstelik Sırlar Kosova’dan hep göç etmemişlerdir. Miloseviç zamanında, Krayina (Hırvatistan)’dan gelen Sırlar Kosova’ya yerleştirilmişlerdir.⁹⁶

Sırlar, Kosova’daki nüfus patlamasını, komşu Arnavutluktan sızan Arnavutlar ile yüksek doğum oranına da bağlamaktadırlar. Ayrıca bu hızlı artışın, Arnavutluk’un Kosova’dan toprak talebi iddialarını güçlendirmek için planlı olarak yürütüldüğüne inanılmaktadır.⁹⁷ Kosova’daki hızlı nüfus artışından endişelenen

⁹² Johnstone, s. 271; Taşdemir-Yürür, s. 137.

⁹³ Malcolm, s. 400.

⁹⁴ Ignatieff, s. 49.

⁹⁵ Ülger, “Sırlara ...”, s. 168. Buna karşılık Arnavutlar da, ilkokul ders kitaplarında Kosova’dan “Sırbistan’ın işgal ettiği yer” olarak bahsetmektedirler. Sırp yetkililer ise bu söyleme karşı çıkmaktadırlar. Johnstone, s. 299.

⁹⁶ Özfatura, s. 94.

⁹⁷ Johnstone, ss. 278-279.

Sırp, ileriki tarihlerde Sırbistan’da Sırp kalmayacağından endişe duymakta⁹⁸ ve sonunda Arnavut hakimiyetine girmekten korkmaktadırlar.⁹⁹

Kosova Sırbistan’ın bir parçasıdır. Sırp ve Sırp resmi makamları, Kosova’nın bir Sırp toprağı olduğunu ve sorunun Sırbistan’ın iç işi¹⁰⁰ olduğunu kabul etmektedirler. Bu doğrultuda hem uzun süre, 1999’a kadar, uluslararası toplumu sorunun dışında tutmuş hem de Kosova’ya yaptığı güç kullanımlarını bu teze dayandırmıştır. Sırbistan’a göre Kosova’ya yapılmış müdahaleler ayrılıkçı hareketin yok edilmesi içindi. Bu doğrultuda, ülkesel bütünlük-sınırların değişmezliği ilkelerine dayanarak 1989 ve 1990’da Kosova’da askeri güç kullanmıştır.¹⁰¹ Sırbistan, Kosova’nın ayrılması girişimini, sınırların değişmezliği, içişlerine karışmama gibi ilkelere dayanarak kesin bir şekilde reddetmektedir.¹⁰² Ayrıca, kendi kaderini tayinin halklara tanınmış olmasından hareketle Sırbistan, Kosovalı Arnavutların “ulusal azınlık” olması nedeniyle böyle bir haklarının da olmadığı görüşündedir.¹⁰³

Kosova, Sırpın hayatında önemli bir *duygusal* yere sahiptir. Öncelikle başkent Priştine’nin hemen yakınındaki “Kosova Gülovası”nda 1389’da Osmanlılara yenildikleri Kosova Savaşı, Sırpın ulusal tarihinin en büyük yıkımlarından ve travmalarından biri olarak görülür.¹⁰⁴ Ortaçağ Sırp Krallığı’na son veren bu savaş, Sırp milliyetçiliğinin besin kaynağı olmuş, Sırpın milliyetçilik bilinçlerini hep canlı tutarak ve bileyerek milliyetçiliklerini sürekli güçlendirmiştir.¹⁰⁵ Sırpın bir gün Kosova’yı ele geçirme hayalleri burada doğmuştur.¹⁰⁶ Savaş Sırp halkınca da destansı bir şekilde hep işlenegelmiştir.¹⁰⁷ Denilebilir ki, bu savaş Sırpın kaynaştırıcı bir harç işlevine sahiptir. Kosova’dan vazgeçmek, peşlerini hiç

⁹⁸ Johnstone, s. 289.

⁹⁹ Tindemans, s. 146.

¹⁰⁰ Ülger, “Sırpın ..., s. 168.; İrfan Kaya Ülger, “Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990’lı Yıllar”, 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, edi. İdris Bal, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, ss. 237-238; Johnstone, s. 294.; Samary, s. 52.

¹⁰¹ Johnstone, s. 294.

¹⁰² Bu savı bir dereceye kadar yerindeydi. Fakat özellikle NATO müdahalesine kadar ki zamanda ağır insan hakları ihlallerinde bulunması Sırbistan’ın bu savını dayanaksız kılar görünmektedir.

¹⁰³ Babuna, s. 7; Ülger, *Balkan ..., s. 238.*

¹⁰⁴ Tindemans, s. 145.

¹⁰⁵ İlhan Uzgel, “Kosova Sorunu ve Türkiye”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt XXII, Sayı 210-212 (Ağustos-Ekim 1998), s. 34.

¹⁰⁶ Ignatieff, s. 23.

¹⁰⁷ Bir destana göre, Prenslar istese Türkleri yenip yerde bir krallık kurabilirdi. Ancak o dindar biri olduğu için yenilip Tanrı katındaki bir imparatorluğu yeğledi. Bu şekilde hem kendini hem de milletini (Allah’a) kurban etmiştir. Tekin, s. 222.

bırakmayan 1389 yenilgisini kabullenmek anlamına gelecektir.¹⁰⁸

Sırlar her ne kadar, Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olarak kalmasında ısrarcı olsalar da, Kosova'nın Sırlar ve Arnavutlar arasında bölüştürülmesi fikrini dillendirmektedirler. Bu görüşte olanları daha ziyade, Kosova sorununun çözümünden umudunu kesenler oluşturmaktadır. Bölüşme fikri bizzat Sırp cumhurbaşkanlarınınca bile teklif edilmiştir. Sırp milliyetçiliğinin ruhani lideri Dobrica Cosiç, kendisinin 1992-93'te kısa süren cumhurbaşkanlığı döneminde bu fikri desteklenmişti.¹⁰⁹ Kosova sorununun Sırbistan'a zarar verdiği düşüncesinde olan Cosiç, "barışçıl ve adil bir bölünme"yi teklif ederek; "Kosova'nın Sırbistan'ı insan hakları ve ekonomik olarak bitiren, kalkınmasını engelleyen ve nüfus artışıyla da toprak bakımından tehdit eden habis bir tümör olacağını" ifade etmekteydi.¹¹⁰ Ancak Cosiç ve arkadaşlarının önerisine göre, Kosova % 60'ı Arnavutlara, % 40'ı Sırlara verilecek şekilde bölünmekteydi. Sırlara kalacak bölgeler de daha çok kömür, maden, kurşun, çinko ve sanayi bölgelerinden oluşan yerlerdi. Buna ilaveten Kosova'daki Sırp Ortodoks kiliseleri, manastırları ve ulusal nitelikteki tarihi eserleri Sırlara kalmaktaydı. Bir milyona yakın Arnavutun buldukları yeri terk etmeleri gerekmekteydi.¹¹¹ "Adil" bir paylaşım isteyen Cosiç'in önerisi hiç de adil değildi. Zira hem Kosova'da nüfusun kabaca % 5 -10'unu oluşturan Sırlar toprakların % 40'unu alacaklardı hem de en değerli yerlere taliplerdi. Bu Arnavutlarca doğal olarak reddedildi. Ayrıca Priştine'nin 15 kilometre batısından geçen bir çizgiyle Kosova'nın ikiye bölünmesi önerisi olmuştur. Yine bu doğrultuda Sırp Bilim ve Sanatlar Akademisi üyelerinden Aleksander Despiç, 1996 yazında barışçıl bir ayrılık ve bölünme önerisi ortaya attıysa da, bölünmenin nüfus mübadelesine ve dolayısıyla bir tür "etnik temizliğe" yol açacağı gibi insani nedenlerden dolayı Batı tarafından kabul görmedi.¹¹² Şubat 2004'te kurulan yeni Sırbistan hükümeti Kosova'nın bölünmesini ve kantonlara ayrılmasını önermektedir.¹¹³ Ancak bu bölünme Kosova'nın

¹⁰⁸ Ignatieff, s. 24.

¹⁰⁹ Dobrica Cosiç, 1992-1993 arasında Yugoslavya Cumhurbaşkanlığına Kosovalı Arnavut liderlerle gizli temaslarda bulundu. Cosiç, birkaç Sırp bölgesi hariç eyaletin toprak olarak bölünmesini Arnavut tarafıyla görüşmek istedi fakat Arnavut liderler bu talebi reddetti. Johnstone, ss. 302-303, dip. 52.

¹¹⁰ Johnstone, s. 303.

¹¹¹ Babuna, s. 15.

¹¹² Johnstone, s. 303.

¹¹³ Erhan Türbedar, "Kosova Sorunu: Yarım Bırakılmış İş", *Stratejik Analiz*, Cilt 5, Sayı 49 (Mayıs 2004), s. 60.

bağımsızlığını kabul etmek anlamında değildir. Sırbistan, Kosova'daki haklarından vazgeçme niyetinde değildir. Başbakan Kostunica, Kosova'nın iki kantona ayrılmasını ve Mitroviça'nın kuzeyinin Sırp denetimine verilmesini istemektedir. Kosovalı liderlere göre bu talep kabul edilemez bir öneridir.¹¹⁴ Görünüşe göre Sırbistan, Kosova'nın kuzeyinin kendi denetimine verilmesi karşılığında bazı tavizlere hazırdır.¹¹⁵ Öte taraftan açıkça ifade edilmiyorsa da, Preşova Vadisi'nin¹¹⁶ Kosova'yla birleşmesine izin verilirse Arnavutların da, Sırpaların yoğun olarak yaşadığı Kosova'nın kuzeyini Sırbistan'a bırakabileceği tahmin edilmektedir. Ancak Sırbistan, herhangi bir toprak değişimine razı olmayacağı yönünde de işaretler vermektedir.¹¹⁷

Tüm bu görüşlerin hayata geçirilmesinin zorluğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Hangi toprakların hangi tarafa verileceği, toprak devrinde ortaya çıkacak nüfus hareketliliğinin insani krizlere yol açabileceği, dahası kesin çözümün önündeki en büyük engellerden biri olan milliyetçiliği iki tarafta da kışkırtması ihtimali oldukça yüksektir. Ve belki de bölünme, Sırp ve Arnavut milli davalarını uzun vadede daha da alevlendirecektir.¹¹⁸ Sırbistan aslında, bir yandan Arnavutların haklarını ellerinden almakta bir yandan da Arnavutların Sırbistan'a sadakat göstermelerini istemekle zor olan seçeneği denemektedir.¹¹⁹

Günümüzde Sırbistan'ın Kosova politikasında küçük ayrıntılar haricinde fazla bir değişim yoktur. Devlet adamları, siyasi partiler ve aydınlar-yazarlar Kosova sorununda taviz vermez bir tutum içindedirler. Sırpalar Kosova'nın bağımsızlığını telaffuz bile etmek istememektedirler. Kosovalıların Sırbistan seçimlerine ve demokratik hayata katılarak, Sırbistan meclisinde mücadele etmelerini istemektedirler.¹²⁰ Bir başka tutum olarak Sırbistan, Türklere ilköğretim ve lise

¹¹⁴ CNN Türk.

¹¹⁵ 1992'de Arnavutlar Sırpaların eğitim müfredatını kabul etmeyince, Sırbistan "her ulusun kendi lideri kendi halkının kültürel gelişiminden sorumludur" ilkesini kabul etmişti. Johnstone, s. 299. Buna benzer bir uygulama bugün de olabilir.

¹¹⁶ Doğu Kosova olarak da bilinir.

¹¹⁷ Erhan Türbedar, "Yandı Kumanova, Tutuştu Preşova", http://www.internetajans.com/haber_detay.asp?id=59144, 8.2.2005.

¹¹⁸ Kut, s. 63.

¹¹⁹ Uzgel, s. 34.

¹²⁰ Tekin, ss. 225-226. Sırpalar bu tekliflerinde samimi değillerdir. Bir Arnavut'un Sırbistan'da milletvekili ve/veya bakan olması Sırpaların kabul edebileceği bir durum olarak gözükmemektedir. Ortada bir gerçek var ki o da Sırpaların Arnavut bürokratları hazmedemeyeceğidir. Nitekim aynı devletin içinde olmalarına, uzunca bir süre beraber yaşamalarına rağmen Belgrad veya başka SKC şehirlerinde Arnavut yerleşimleri oluşmamıştır. Aynı şekilde Priştine'de, Prizren'de de Sırp mahalleleri yoktur. Dolayısıyla her iki taraf da birbirlerine etnik gözlükle baktıkları için

seviyesinde Türkçe eğitim gibi bazı ayrıcalıklar vererek Türklerle Arnavutların birlikte hareket etmelerini engelleme politikası izlemektedir.¹²¹

C. Üçüncü Tarafların Görüş ve Tutumları

1. Arnavutluk

1985'te Enver Hoca'nın ölümünden sonra Arnavutluk'un yeni cumhurbaşkanı Ramiz Aliya, Kosova'daki gelişmeleri yakından izleyerek selefine göre Kosova konusunda daha atak ve aşırı bir politika yanlısı olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması esnasında Aliya, Yugoslavya'daki barış görüşmelerinde Kosovalı Arnavutların da yer alması gerektiğini savunmuştur. Arnavutluk, Yugoslavya'nın dağılması durumunda Kosova'yı sınırlarına dahil edebileceğini resmen açıklamıştır. Nitekim eski Yugoslavya'da iç savaşın başlamasıyla birlikte hemen Arnavutluk-Sırbistan sınırına asker yığmıştır. Sırlara göre yayılcı emellere sahip olarak görülen Aliya'nın bu tutumu Sırbistan tarafından içişlerine karışma olarak algılanmış ve ikili ilişkileri ziyadesiyle germiştir.¹²²

1990'ların ilk yarısında Arnavutluk ile Kosova Arnavutları görüş birliği halinde olmuşlardır. Örneğin 1993'te Rugova ve sürgündeki Kosova Hükümetinin Başbakanı Buyar Bukoşi'nin silahlı BM birliklerinin Kosova'ya konuşlanması isteğini Arnavutluk Cumhurbaşkanı Sali Berişa da desteklemiştir.¹²³ 1993'te Berişa her ne kadar "Büyük Arnavutluk" emelinden vazgeçtiklerini ilan etse de, 1990'ların ikinci yarısında Arnavutluk Kosova sorunuyla yakından ilgilenmeyi sürdürmüştür. Yüzyılın sonunda, büyük oranda Sırbistan devletinin uyguladığı şiddet olaylarının tırmanması üzerine Kosova sorunu içinden çıkılmaz bir hal almıştır. 17 Mayıs 1998'de Arnavutluk Başbakanı Fatos Nano, FYC'nin, Kosova'ya ayrılma hakkı olmayan üçüncü cumhuriyet statüsü yönünde uluslararası garanti vermesiyle

kaynaşmamışlardır. Böyle bir ortamda SKC meclisinde demokratik mücadelenin gerçekleşme ihtimali yok denecek kadar düşüktür. Ünal İle Söyleşi.

¹²¹ Babuna, s. 13.

¹²² Selver, s. 121.

¹²³ Babuna, s. 16.

uzlaşmaya varılabileceğini öne sürerek¹²⁴ Arnavutluk'un görüşünü beyan etmiştir: cumhuriyet içinde cumhuriyet, diğer bir ifadeyle FYC'yi oluşturan üç eşit birimden birisi olması. Buradan iki sonuç çıkarılabilir. Birincisi Arnavutluk, en azından o zaman için, Kosova'nın FYC'den ayrılarak bağımsız olmasını istememekteydi ve ikincisi Arnavutluk'un bölgede önemli oranda etkisi vardı. KKO'nun taktiği bu ikinci görüşün doğruluğunu kanıtlar. KKO'nun Sırları şiddete zorlayarak NATO'nun müdahale etmesini sağlama planının perde arkasında CIA ve Arnavutluk vardı. Berişa, Rugova'yı desteklemiş ve kuzey Arnavutluk'u, silahlı Kosova Arnavutları için bir art bölgeye dönüştürmüştür.¹²⁵ Muhalefette olan Demokrat Partisi Başkanı Berişa, Priştine'de yayınlanan *Bota Sot* gazetesine verdiği demeçte, Kosovalıların Belgrat'la görüşmelerin yapılmasının kaçınılmaz olduğunu ve bu görüşmelerin uluslararası birliğin himayesinde yapılması gerektiğini söylemiştir. Berişa, Kosova'nın son statüsü görüşmelerinin Kosovalıların uzun zaman beklediği bir talebi, "bağımsızlığı", ortaya atmasına vesile olacağını belirtmiştir.¹²⁶

Arnavutluk, denize kıyısı olmasına rağmen son zamanlara kadar Avrupa'nın en yoksul ülkesi olmuştur. Bu yoksulluk kapalı ülke olmasından dolayı komünizm zamanında daha da artmıştır. Bundan dolayı Arnavutluk Soğuk Savaş sonrasında bir büyük güce, ABD'ye, ihtiyaç duymuştur. ABD'nin de yönlendirmesiyle Arnavutluk günümüzde komşularıyla ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir. 1990'lardaki, özellikle de Sırbistan'la olan, gergin politikaların yerine Balkanlarda ılımlı bir politika takip etmektedir. Bu doğrultuda özellikle üç komşusuna karşı politikasını yumuşatmıştır: Kosova sorunundan dolayı Sırbistan'a, Arnavut azınlık konusunda Makedonya'ya ve genel olarak da Yunanistan'a karşı. Kosova konusunda Arnavutluk, bağımsızlıkta direten Kosovalı Arnavutlara desteğini hâla devam ettirmekte ve Kosova'nın bağımsızlığını desteklemektedir. Ancak bu destek mutlak olmayıp hem belirli şartlara bağlıdır hem de desteğin hızı kesilmiştir. Uzun süre "paralel" Kosova Cumhuriyeti'ni tanımamış, Kosova Arnavutlarına sadece Tiran'da yarı diplomatik bir temsilcilik açma izni vermiştir.¹²⁷ Şu anda Kosova Cumhuriyeti'ni tanımaktadır.¹²⁸

¹²⁴ Johnstone, s. 304.

¹²⁵ Johnstone, s. 314.

¹²⁶ http://www.internetajans.com/haber_detay.asp?id=58159, 8.2.2005.

¹²⁷ Tindemans, ss. 156-157.

¹²⁸ Arnavutluk'un Kosova'yı tanıyıp tanımadığı meçhuldür. Ünal İle Söyleşi.

2. NATO, AB ve BM

Kosova sorununda etkisi olan uluslararası örgütlerin tutumlarını bilmek soruna ışık tutacaktır. Sorunda birincil işlevde olması itibariyle NATO ile başlamak en uygundur.

NATO başlarda iki tarafa da eşit tavır takınmıştır. KKO'yu tedhişçi bir örgüt olarak kabul ederken diğer yandan da Arnavutların yaşadığı ve Sırp işgalindeki toprakları ele geçirmesine izin vermiştir. Belgrat'ı Arnavutlara karşı yürüttüğü harekatta haklı bulmasına karşılık, taraflar arasında görüşmelerin kesilmesinden ve Arnavutlara karşı aşırı güç kullanımından dolayı Belgrat'ı sorumlu tutmuştur. Bir nevi NATO, her iki tarafa da eşit mesafeli ve tatlı sert bir yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca, ısrarla Kosova'nın Yugoslavya'nın bir parçası olarak kalması gerektiğini savunmuştur.¹²⁹

Her zaman olmakla birlikte, 1998 sonlarında Sırp güçleri Müslümanlara karşı gerçekleştirdikleri insan hakları ihlallerini etnik temizlik boyutuna vardırıdılar. Bunun bir örneği ve hareket yapılmasında etkili olan Racak katliamıdır. NATO bu olayın "uluslararası insani hukukun açık bir ihlali" olduğu açıklamasını yapmış¹³⁰ ve Yeni Yugoslavya'ya karşı hava hareketına girişmiştir. Tabi ki, Kosovalı Arnavutlar da bombardımanı desteklemişlerdir.¹³¹

NATO'nun resmi olarak "Müttefik Güçler Harekatı" olarak adlandırdığı Kosova Savaşı'ndaki ilk amacı Miloseviç'ti. Miloseviç tüm kişisel yönleriyle hedef alınmış, kendisi dünya uygarlığını tehdit eden ikinci bir Hitler olarak sunulmuştur.¹³² Açıklanana göre, hareket Miloseviç'i Rambuya Anlaşmasını imzalamaya zorlamaktan ibaretti. Ancak hem Miloseviç'in hem de Sırpların direnmesi üzerine, amaç Miloseviç'i devirmeyi de kapsadı. Bu, Sırp halkının sıkıntı çekmesi sağlanıp, neticede de liderlerini devirmesi yoluyla olacaktı.¹³³ Harekatın bir amacı da, yerle bir olan Sırbistan'ın tekrar kendilerine muhtaç olmalarını sağlamaktı.¹³⁴ Uzun vadede her iki amaç da gerçekleşti. Miloseviç halkı tarafından devrildi ve Sırbistan

¹²⁹ Johnstone, ss. 315-316.

¹³⁰ Johnstone, s. 322.

¹³¹ Ignatieff, s.40.

¹³² Chomsky, s. 92.

¹³³ Johnstone, ss. 333-334. Bu nedenle bombardıman Sırp ordusunu değil, sivil halkı hedef almıştır. Chomsky, s. 92.

¹³⁴ Johnstone, s. 335.

ülkelerinin imarı için ABD'den yardım alabilmek amacıyla Miloseviç'i UCM'ye teslim etti.

24 Mart 1999'da gece yarısı başlayan ve 78 gün süren hareket 12 Haziran 1999'da NATO kara birliklerinin Kosova'ya girmesiyle son bulmuştur. Hava kuvvetleri bu 78 günde 34.000 sorti gerçekleştirdiler.¹³⁵ Dünyanın her tarafında tartışılacak kadar önemli olan bu hareket, savaş niteliği açısından da oldukça küçüktü. Savaş bile denilemezdi.¹³⁶ Topyekün bir savaştan¹³⁷ farklı olarak yüzbinlerce insan cephede konuşlandırılmadı. İnsan sayısı azdı: NATO hava gücüne ait 1.500 asker ile 30.000 teknisyen, destek gücü ve komuta merkezinde çalışan görevlilere karşılık Sırp tarafında 1.000 kişiden az bir hava savunma gücü ile Kosova ve Sırbistan'daki tabyalarda saklanmış 40.000 asker mevcuttu.¹³⁸ Savaş, ABD ve dünya için yeni bir savaş tarzı doğurdu. Birincisi, Kosova gelişmiş ABD silahlarının, kruz füzelerinin, lazer kontrollü bombaların, salkım bombalarının, zayıflatılmış uranyum patlayıcılarının, apaçi helikopterlerinin teşhir sahası oldu. İkincisi, geleneksel cephe savaşının yerini postmodern savaş aldı. Bu savaşta, düşmana insan kaybı vermek ve düşmanı yıpratmaktan ziyade düşmanın sinir sistemine, komuta birimlerine, bilgisayar ağlarına, yani savaşı yönlendiren birimlere saldırılır ve yoğun propaganda yapılır. Bu şekilde körleştirilen -bilgisayarsız, telefonsuz ve elektriksiz bırakılan- düşman elindekileri düzenli kullanamaz hale getirilir.¹³⁹ Üçüncü olarak, Kosova savaşı yeni bir temel atmıştı. Bambaşka bir amaçla, bir devletin iç savaşında taraflardan birini savunmak için yapılıyordu. Kosova savaşında yeni olan şey, tehlikeden muaf olarak yürütülmesiydi.¹⁴⁰ Bundan dolayıdır ki NATO hiç kayıp vermedi.

Müdahalenin sonuçlarını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz;

1. Arnavutlarla Sırlar arasındaki, belli bir oranda var olan düşmanlığı daha derinleştirdi.
2. Bunun bir sonucudur ki, KKO ile Sırp güçleri arasındaki savaşı hızlandırdı.

¹³⁵ Ignatieff, ss. 91-92.

¹³⁶ Nitekim Kosova savaşında liderler, savaş yerine saldırı ve diplomatik baskı demeyi tercih etmişlerdir. Zira "savaş" kelimesi belli bir sorumluluğu doğurmaktadır. Örneğin bu kararın alınması her devletin ulusal meclislerden onay alınmasını gerektirir. Ancak hiçbir NATO üyesi devlet meclisinden böyle bir karar alınmamıştır.

¹³⁷ Son topyekün savaş Körfez Savaşıydı.

¹³⁸ Ignatieff, s. 4.

¹³⁹ Ignatieff, s. 165.

¹⁴⁰ Ignatieff, s. 5.

3. Kosova Savaşı, ABD'ye Avrupa üzerinde liderlik kurma fırsatı verdi.¹⁴¹
4. NATO Müslümanlara yönelik katliamları önlemek amacıyla Kosova'ya girdi. Müdahaleden sonra bölge tam olarak Sırlardan ayrıştığı için katliamlar uzun vadede sona erdi. Ancak en büyük katliamlar, bombardımanın başlamasından sonraki günlerde gerçekleştirilmiştir. Bu katliamlar, bombardımanın bir sonucudur. AGİT raporunda, “24 Martta bombardımanın başlamasıyla birlikte şiddet olaylarında da gözle görünür bir değişimin yaşandığı” aktarılmaktaydı.¹⁴² Bunu Ignatieff de doğrulamaktadır; “müdahale, Sırbistan'a son on yılda Avrupa'daki en korkunç etnik temizlik hareketini gerçekleştirme fırsatını tanımıştır.”¹⁴³
5. Müdahale, NATO için de bir değişimin ifadesiydi. Soğuk Savaş sonrası görevsiz kalan NATO, Yeni Savunma Kavramı'yla alan dışı yayılmaya ve güç kullanmaya¹⁴⁴ başlamıştır. Bu ilk yayılma Kosova'da gerçekleşmiş, son olarak da Afganistan'a kadar uzanmıştır.
6. NATO ve ABD dünyaya, bu savaşın insan haklarının ihlalinin önlenmesi amacı taşıyan bir “insani müdahale” olduğunu duyurdu. Bu kavramla, dünyada, insan hakları ve müdahale öğretisinde bir tartışma başladı. Buna ilaveten uluslararası hukukun varlığı ve uygulanabilirliği de irdelenmeye başlanmıştır.

Uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde, müdahalenin meşruluğuna ilişkin olarak üç görüş mevcuttur. Birinci görüş, müdahalenin meşru olduğunu savunur. Bunu savunanlar daha ziyade bir örgüt olarak NATO ve üyesi devletlerdir. Bunların, bir anlamda, olmuş bitmiş bir olayı haklı çıkarma eğiliminde olduğu söylenebilir. O tarihte 19 NATO üyesi, hareketin BM Andlaşması'na uygun olduğunu birlikte kararlaştırmışlardır. Keza BM'de acil ihtiyaçların resmi izin alma zorunluluğunu ortadan kaldırdığı gerekçesini ileri sürerler.¹⁴⁵ Bu görüşü savunanlar, Kosova sorununa iki pencereden bakmışlardır: İnsan haklarının savunulması ve uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi. İnsan hakları penceresinden bakıldığında çağdaş uluslararası hukuk insan hakları ihlallerini yasaklamakta ve her devlete bu

¹⁴¹ Johnstone, s. 351.

¹⁴² Chomsky, ss. 93-98.

¹⁴³ Ignatieff, s. 178.

¹⁴⁴ Kuzey Atlantik Anlaşması, kuvvet kullanma konusunda iki olası yol öngörmektedir. İlki, herhangi bir üyesine karşı saldırıda bulunulması halinde, Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğinin yeniden tesisi için, bir üyenin bireysel ve toplu olarak gerekli önlemleri alması halidir (m. 5). İkincisiyse, herhangi bir üyenin toprak bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ve güvenliğinin tehdit edildiğinin düşünülmesinde tüm taraflara danışmalarda bulunması durumudur (m. 4). Muharrem Gürkaynak, *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*, Ankara: Asil Yayıncılık, 2004, s. 206. Her iki madde de burada söz konusu değildir.

¹⁴⁵ Ignatieff, s. 176.

ihlalleri önleme yükümlülüğü vermektedir. NATO Genel Sekreteri Javier Solana bu duruma şöyle dikkat çekmiştir: “İttifakın Kosova bunalımına cevap vermesi, Atlantik topluluğunun; özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerlerin savunulmasının güçlü bir işareti olmuştur.” Sırbistan uluslararası hukuku çiğnemiştir. Bu müdahale insani bir felaketin önlenmesi açısından BM Güvenlik Konseyi’nin yetkisinin bir istisnası olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası barış ve güvenlik penceresinden bakıldığında, NATO, BM Güvenlik Konseyi’nin 1199 sayılı Kararına uygun hareket ettiğini ileri sürerek müdahalesini meşrulaştırmıştır. NATO’ya göre Kosova’daki durum bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmekteydi. Bu neden, müdahalenin gerekliliği ve meşruluğu için bir başka gerekçeydi. Ayrıca, BM Andlaşması m. 24’e göre uluslararası barış ve güvenlik, her ne kadar Güvenlik Konseyi’ne verilmekteyse de sadece onun tekelinde değildi. Zira bu durum diğer devlet ve örgütlerin bireysel ve ortak savunma hakkını engellememektedir.¹⁴⁶

NATO müdahalesinin meşruluğuna ilişkin ikinci görüştekiler, bu müdahalenin uluslararası hukuka uygun olmadığını savunmaktadırlar. Birinci görüşe göre bu görüşte olanlar daha fazladır. Uluslararası toplumun çoğunluğu bu görüştedir. Öncelikle NATO bir savunma örgütüdür. Temel görevleri, ortak savunma, dışarıdan gelebilecek tehditlerle mücadele ve düzenin korunmasıdır, halbuki burada bir saldırıda bulunmuştur.¹⁴⁷ Üstelik hem üyelerine karşı bir tehdit ve saldırı söz konusu değildir hem de yetki alanı dışında müdahalede bulunmuştur. İkinci olarak, NATO, BM Andlaşması ve uluslararası hukuka aykırı davranmıştır. BM Andlaşması’na göre günümüzde kuvvet kullanma iki şekilde mümkündür: BM Güvenlik Konseyi’nin güç kullanması¹⁴⁸ ve meşru savunma halinde (BM Andlaşması m. 51). Burada her ikisi de söz konusu değildir.¹⁴⁹ Bu durumlar haricinde, bir kuvvet kullanımı uluslararası hukuku da istikrarsızlaştırır. Üçüncü

¹⁴⁶ Gürkaynak, ss. 206-208.

¹⁴⁷ Gürkaynak, s. 209.

¹⁴⁸ BM Andlaşması VII. Bölüm çerçevesinde, BM Andlaşması’nın 39. maddesine göre Güvenlik Konseyi’nin barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi gerçekleştiğini saptaması, 42. maddeye göre de her türlü kuvvet kullanımına izin vermesi gerekir. Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 512.

¹⁴⁹ Ancak örgütlerin kuvvet kullanması durumunda, örgüt kuvvet kullanma kararını oybirliği ile alması durumunda, bunun uluslararası hukuka uygun olduğu yönünde yeni bir görüş gelişmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde NATO’nun Kosova müdahalesinin uluslararası hukuka uygun olduğu söylenebilir. Zira, 19 NATO üyesi müdahale kararını oybirliğiyle almıştır.

olarak, sözde insani müdahale öğretisi, uluslararası şiddetin, uyuşmazlık ve düzensizliklerin artmasına ve dünya çapındaki insan hakları korumalarının azalmasına öncülük etmektedir.¹⁵⁰ Dördüncü olarak, müdahaleden önce BM Güvenlik Konseyi, BM Andlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde Kosova ile ilgili üç karar¹⁵¹ almış olup, bu kararlar herhangi bir yabancı gücün kuvvet kullanımına izin vermemekteydi. Son olarak, insani müdahale kavramı BM Andlaşması'nda bulunmadığı gibi, insani müdahale BM Andlaşması'nda öngörülen kuvvet kullanmanın bir istisnası değildir. Dolayısıyla Kosova'daki gibi bir durumda bulunan bir devlete karşı güç kullanımına yasal izin veren bir kanıt bulunmamaktadır. Bu kuram daha çok, tartışmalı bir şekilde, devletlerin yabancı bir ülkedeki ölüm tehdidi altında olduklarını iddia ettikleri vatandaşlarını koruma eylemlerinde kullanılmaktadır. Böyle bir müdahale muhtemelen nefsi müdafaa çerçevesinde görülür. Örneğin Kongo, Dominik Cumhuriyeti, Entebe, Grenada ve Panama'daki eylemleri içerir.¹⁵² Ayrıca her standartta savaş ilkelerini açıkça ihlal eden bir hareket olmuştur.¹⁵³

Üçüncü görüş, şekil olarak yanlış olmakla birlikte esas olarak müdahalenin meşruluğunu kabul eden görüştür. Cambridge Üniversitesi hukuk profesörü Marc Weller, kendisinin kuvvetle desteklediği NATO bombardımanının uluslararası hukukun açık bir ihlali olduğunu, ancak iddia ettiği “insani müdahale hakkı” temelinde meşruluk kazanabileceğini belirtir.¹⁵⁴ Biz de bu görüşe katılmaktayız.

Kosova'nın Avrupa kıtasında olması nedeniyle sorun, AB için de önemlidir. Ancak hala ekonomik bir dev fakat siyasi bir cüce olan Birlik, bu meselede de ABD'nin gölgesinde kalmıştır. Kosova Savaşı, Avrupalı müttefiklere eşit bir ortaklık için fırsat sunmuşsa da bu, anlık olmuştur. Günümüzde AB, özelde Kosova'da genelde ise Balkanlarda ABD'nin boş bıraktığı alanlarda söz sahibidir. Örneğin AB, Kosova'nın imarı için ekonomik açıdan etkili olabilmektedir. Bölgeye siyasi hakimiyeti pek yoktur. Ancak bu, AB'nin bölgede siyasi bir politikasının olmadığı

¹⁵⁰ Jonathan I. Charney, “Anticipatory Humanitarian Intervention In Kosovo”, *The American Journal of International Law*, Vol. 93, No. 4, (October 1999), s. 835.

¹⁵¹ 31 Mart 1998 tarihli 1160 (1998) Kararı; 23 Eylül 1998 tarihli 1199 (1998) Kararı; 24 Ekim 1998 tarihli 1203 (1998) Kararı.

¹⁵² Charney, s. 836.

¹⁵³ Gözlügül, s. 75.

¹⁵⁴ Chomsky, ss. 118-119.

anlamına da gelmemektedir. AB, Kosova’da statükocu bir politika sergilerken, Balkanlarda ise “federalizm” yanlısı bir politika izlemektedir. Karadağ’ın Sırbistan’la olan birliktelikten ayrılma düşüncelerine karşı çıkararak, bu iki devleti bir arada tutmaya çalışmaktadır. Bu yapıyı korumayı başarabilirse ilerde Kosova’yı eşit konumda üçüncü bir birim olarak Sırp-Karadağ birliğine dahil edebilir.¹⁵⁵

Uluslararası hukuku ve görüşü yansıtması itibarıyla BM’nin sorundaki tavrı, en az sorunun kendisi kadar önem taşımaktadır. Dünya barışının koruyucusu ve uluslararası hukukun temel uygulayıcısı konumunda olan BM, Kosova sorununda, geleneksel politikası yönünde bir tutum sergilemiştir. Öncelikle dünya barışının korunması açısından BM Andlaşması’nın 39. maddesine istinaden Güvenlik Konseyi, 1199 sayılı Kararı alarak, uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğunu tespit etmiştir. Ancak 42. maddeyi işletmemiştir, yani önlem alınması yönünde bir karar almamıştır.¹⁵⁶ Dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi, Kosova’da ağır insan hakları ihlalleri yaşanmasına rağmen, belki içişlerine karışma olarak gördüğü için belki de Konsey’in yapısından dolayıdır, müdahale etme yönünde bir tavır takınmamış, sadece bir durum tespitinde bulunmuştur. BM belki ahlâken yanlış yapmadı ama, Kosova sorununa sorumluluğuna uygun bir biçimde etkin ve zamanında, tavır koymadı.¹⁵⁷ İkinci olarak BM, geleneksel “toprak bütünlüğüne saygı” politikası gereği Yeni Yugoslavya’nın bütünlüğünü savunmuştur. Bugüne kadar ki tutumuna bakıldığında BM, ayrılma hakkına karşıydı.¹⁵⁸ Kosova için de bu böyleydi. Nitekim BM, Güvenlik Konseyi’nin aldığı 1244 sayılı Kararıyla Kosova’nın Sırbistan ve Karadağ sınırları içinde kalmasını öngörmüştür. Günümüzde, Kosova’nın son statüsünün belirlenmesinde son söz BM Güvenlik Konseyi’ne aittir.

¹⁵⁵ Türbedar, “Kosova ...”, s. 64.

¹⁵⁶ Oran, *Türk ...*, Cilt II, s. 512.

¹⁵⁷ Charney, s. 834

¹⁵⁸ Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 106.

III. KOSOVA’NIN KURULUŞUNA İLİŞKİN HUKUKİ TEMELLERİ

A. 1244 Kararı

Daha önce BM Güvenlik Konseyi Kosova ile ilgili pek çok karar almıştı. Bunların başlıcaları 31 Mart 1998 tarihli *1160 (1998)* Kararı; 23 Eylül 1998 tarihli *1199 (1998)* Kararı; 24 Ekim 1998 tarihli *1203 (1998)* Kararı ve 14 Mayıs 1999 tarihli *1239 (1999)* Kararlarıdır. Tüm bu kararlar bir bütün teşkil etmekte olup 10 Haziran 1999’da kabul edilen 1244 (1999) sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı da bunların devamı niteliğindedir. Yani Karar, daha önceki kararları ilga etmemiş, tersine onları destekleyici bir işlev yüklenmiştir. Kararın “Başlangıç” kısmında daha önceki kararların zikredilmesinden bu anlaşılmaktadır.

Sırpaların etnik temizliklerinin barışçıl yollarla durdurulamaması üzerine Sırpalara karşı harekât düzenleyen NATO, Müslümanlara karşı girişilen soykırımı sona erdirmiştir. Ancak harekâttan sonra Kosova’nın statüsünün ne olacağı sorunuyla karşılaşmıştır. Hem NATO üyeleri arasında hem Kosova’da askeri bulunan ülkeler arasında hem de BM Güvenlik Konseyi ülkeleri arasında bu konuda birtakım görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Zira Kosova konusunda takınılacak tavrın, Balkanların geleceğine ilişkin etkilerde bulunması kuvvetle muhtemeldi. Bu nedenle, bilhassa ABD, Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere gibi sorunun uzun zamandır içinde olan ülkelerde de görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Nihayet Balkan coğrafyasının istikrarının sağlanması amacıyla Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünün sağlanması, sınırların değişmezliğini savunan, Almanların da desteklediği, Fransız görüşüne destek verildi. Batılı devletler Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin (YFC) Kosova üzerindeki egemenliğinin devamı yönünde karar almışlardır.¹⁵⁹

BM’nin Kosova sorununa bakış açısını göstermesi bakımından oldukça önemli olan 1244 Kararı, bu anlayışın hukuki nitelik kazanmasıdır. Karara göre Kosova, hukuken SKC’nin parçası olarak görülmekte ve kabul edilmektedir. Savaş sonrası Kosova’nın hangi temeller üzerinde oturacağını planını oluşturmaktadır.

¹⁵⁹ Fitim Krasniqi, “Uluslararası ve Bölgesel Güç Dengesi Bağlamında Kosova Sorununun Analizi”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s. 160.

Karar, harekât öncesi yapılan Rambuya Anlaşması, NATO harekâtı ve savaş sonrasındaki Talbott-Chernomyrdin-Athisari üçlüsünün gerçekleştirdiği görüşmeleri içermeyi yeğlemektedir. Rusya “manda” kelimesinin kullanılmasını engellemiştir. Yine de metnin hiçbir yerinde manda (*protektorat*) kelimesinin geçmemesine rağmen, Karar Kosova’da bir sivil ve askeri uluslararası manda rejiminin tahsisi olarak yorumlanmaktadır.¹⁶⁰

MC zamanında, kendilerini yönetme yeteneğini kazanmalarını sağlama amacıyla sömürgeci devletlerin sömürgeleri yönetme sistemine “manda sistemi” denilmiştir. Bu sistem BM zamanında da “Vesayet Rejimi ve Kendi Kendini Yönetmeyen Ülkeler Rejimi” adıyla devam ettirilmiştir. Tarihteki bu manda ve vesayet sisteminin bir uygulaması da Kosova’daki BM yönetimidir. Kosova’nın BM idaresinde olduğu bugünkü durumu, yukarıda belirtilen “manda-vesayet” sisteminden farklı bir tarihi yapıya da benzetilmektedir. Buna göre; I. Dünya Savaşı’na giden yıllardaki Balkanlarda ve başka yerlerde, Bosna Hersek (Osmanlı sınırları içinde idi ama 1878’de Avusturya yönetimine girmiştir), Sancak, Mısır, Kıbrıs gibi bazı bölgeler Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğü içinde sayılıp fiilen Osmanlı Devleti’nin tasarrufu dışına çıkartılmıştır. Kosova’nın bugünkü durumu biraz buna benzemektedir. Kosova SKC’nin toprak bütünlüğü içinde ama SKC’nin burada bir tasarrufu söz konusu değildir. Burada tarihteki Avusturya, İngiltere’nin yönetici rolünü bir anlamda BM üstlenmiştir.¹⁶¹

Kararı önemli maddeleri bazında inceleyelim. BM Güvenlik Konseyi’nin 4011. oturumunda kabul edilen 1244 Kararı, uzunca bir “Başlangıç” kısmı ile 21 madde ve 2 Ek metinden oluşmaktadır.

Başlangıç kısmında, BM Güvenlik Konseyi’nin ve BM Andlaşması’nın amaç ve ilkelerinin önemi vurgulandıktan sonra Güvenlik Konseyi’nin daha önce almış olduğu 1160, 1199, 1203 ve 1239 Kararları tekrar hatırlatılmaktadır. YFC’nin Kosova’daki ağır insani şartları ve evlerinden edilmiş, mülteci durumundaki tüm insanların özgür ve güvenli bir şekilde evlerine dönmelerini sağlaması; Kosova halkına karşı yapılacak her türlü şiddetin kınanması; Kosova’daki insani trajedinin ifadesi olan BM Genel Sekreteri’nin 9 Nisan 1999 tarihli demecinin hatırlatılması; 6

¹⁶⁰ Krasniqi, s. 160.

¹⁶¹ Ünal İle Söyleşi.

Mayıs 1999'da kabul edilen Kosova sorununa siyasi çözüme ilişkin genel ilkelerin kabul edilmesi; Kosova'nın özyönetimi ve güçlü özerkliği çağrısında bulunan önceki kararları tekrarlama; uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturmaya devam eden bölgedeki durumu belirleme ve BM Andlaşması'nın VII. Bölümü'ndeki amaçların gerçekleşmesini öngörmektedir.

Madde 1, Kosova sorununa Ek-1'deki ilkeler (Kosova'da şiddet ve baskının acilen sona ermesi; asker, polis ve paramiliter güçlerin Kosova'dan geri çekilmesi; tüm yerleşimciler için barışçıl ve güvenli bir ortamın sağlanması için BM Güvenlik Konseyi'nce Kosova'da geçici bir yönetimin oluşturulmasının kararlaştırılması; mültecilerin serbest ve güvenli geri dönüşü; Kosova'nın güçlü bir özyönetimi için geçici bir siyasi anayasal anlaşma oluşturulması, Rambuya Anlaşmasının dikkate alınması, öteki bölge ülkeleri ve FYC'nin toprak bütünlüğü ve egemenliği ilkeleri, KKO'nun askeri görüntüden uzaklaştırılması ...) temelinde siyasi bir çözüm bulunmasından,

Madde 2, YFC'nin yukarıdaki paragrafta geçen ilkeleri ve bunları hızlı bir şekilde uygulamak için tam işbirliği talebinin memnuniyetle karşılanmasından,

Madde 3, YFC'nin Kosova'daki baskı ve şiddetin acilen sona erdirilmesi talebi, Kosova'daki asker, polis ve paramiliter güçlerin hızlı bir şekilde geri çekmeye başlanması ve bu safhanın tamamlanması, Kosova'daki uluslararası güvenliğin varlığıyla eş zamanlı olduğundan,

Madde 5, FYC'nin anlaşmayı kabul etmesi ve personel ve ekipmanlarını ayırmasıyla, BM'nin desteğiyle uluslararası sivil ve güvenliğin Kosova'da tesis edilmesinin kararlaştırılmasından,

Madde 8, Kosova'da uluslararası güvenliğin etkili ve hızlı bir şekilde tesis edilmesi ihtiyacından ve tarafların isteklerinden,

Madde 15, Uluslararası güvenliğin tesisi için KKO ve öteki silahlı Kosovalı Arnavut öbeklerin silahlı saldırılarının acilen sona erdirilmesi ve Genel Sekreterin Özel Temsilcisi'yle danışma halinde olunmasından,

Madde 18, Bu kararın tam uygulanmasında bölgedeki tüm devletlerin tam işbirliği taleplerinden,

Madde 19, Uluslararası sivil ve güvenliğin ilk 12 aylık için tesis edilmesi, sonrasında Güvenlik Konseyi aksi bir karar almadıkça bu durumun devam ettirilmesinin kararlaştırılmasından, bahsedilmektedir. BM Güvenlik Konseyi

üyeleri anlaşarak yeni bir karar almadıkları sürece Kosova'daki BM sivil ve askeri varlığı 10 Haziran 2000'den sonra da belirsiz bir tarihe kadar otomatik olarak devam edecektir. Kosova sorununda (müzakereler, askeri hareket ...) yükün en büyük kısmını yüklenen ve sorunda kilit konumda olan ABD ve İngiltere, Kosova'daki varlıklarını devam ettirmek için yeni bir karar çıkarmak zorunda kalmayacakları için avantaj sağlamaktaydılar. Zira yeni bir karar Rusya ve Çin'in veto ihtimalini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu açıdan m. 19 oldukça önemlidir.

Madde 20, Genel Sekreter, belirli aralıklarla, bu kararın uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesini, Konsey'den raporlar şeklinde talep edecektir. İlk raporlar, bu kararın kabul edilmesinden itibaren 30 gün içinde sunulacaktır.

Ek 1, 6 Mayıs 1999'da Petersburg'da yapılan G-8 Dışişleri Bakanları Toplantısı'nın Başkan tarafından açıklanan Sonuç Bildirisi'dir. Bu bildiri m. 1'de sayılan ilkeler açıklanmıştır.

Ek 2, yukarıda sayılan Kosova'yla ilgili genel ilke, karar, uygulamayı tekrar etmektedir.¹⁶²

B. BM Kosova Geçici Yönetim Gücü (UNMIK)

Müdahale sonrası Kosova'da kurulacak olan idari yönetim yapısının oluşması uzun tartışmalar ve müzakereler neticesinde belirlenmiştir. G-8'lerin Bonn Toplantısından önceki görüşmelerde değişik düşünceler söz konusu olmuştur. Kosova'da oluşturulacak bir idarenin kim tarafından örgütleneceği, bu işin yükünü kimin üsteleneceği büyük önem arz etmekteydi. Sivil idarenin üstlenicisinin kim olacağı konusunda değişik seçenekler vardı; BM, AGİT, AB vb. Ancak ABD, "harekât öncesi ve sırasında yükün ağırlığını sırtlandığına göre, Kosova'nın idaresinde de ABD öncülüğündeki Batı insiyatif almalı" görüşündeydi. Fakat Rusya'nın Batı ile ilişkileri dikkate alındığında, yönetimin tamamen AB'ye bırakılmasının imkânsızlığı anlaşılmıştır. Nihayet tüm bu durumlardan hareketle Bonn Toplantısında, Kosova'da bir sivil BM idaresinin kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁶³ Böylece Kosova'daki uluslararası sivil idare ne Batı'nın (ABD,

¹⁶² <http://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm>, 7.2.2005.

¹⁶³ Krasniqi, s. 158.

AB) denetiminde¹⁶⁴ ne de Rusya ve/veya başka Batı dışı ülkelerin denetiminde olmuştur.

Bonn ilke kararı ve 1244 Kararı gereğince UNMIK kuruldu. Polis gücünün oluşturulmasından bankacılığa, posta ve telekom hizmetlerine yeniden işlerlik kazandırılmasından genel ve yerel seçimlerin düzenlenmesine kadar eksiksiz bir kamu yönetiminin tüm işlevlerini yerine getirmekle görevlendirilmiştir. UNMIK ayrıca, hareketin başladığı 24 Mart 1999'dan önceki geçerli yasalardan da faydalanarak, Kosova'nın yargı sistemine yeniden işlerlik kazandırmakla görevlidir. Bu görevleri yerine getirebilmesi için de Güvenlik Konseyi'nce yasama ve yürütme yetkileriyle donatılmıştır.

UNMIK bu işlevlerini yerine getirebilmek için 4 ana alanda örgütlenmiştir:

1. *Kamu yönetimi*. Doğrudan BM sorumludur. UNMIK tarafından Kosova'nın beş bölgesine ve belediyelere atanan yöneticiler öncelikle kamu hizmetlerinin verilebilmesi için gerekli personelin sağlanmasına ve ilgili kurumların hayata döndürülmesine çalışmaktadır. UNMIK Basın sözcüsü Jeff Bieleley'in de ifade ettiği gibi UNMIK, "*Kosova'ya 'yönetim makamının oluşturulması' amacıyla gelmiş olup yerel hükümete, yönetim konusunda gerekli kapasiteyi kazandırmak için bulunmaktadır.*"¹⁶⁵
2. *İnsani yardım*. Her tür insani yardımın eşgüdümü ve savaşta yıkılan ya da hasar gören konutların hızla yenilenmesi BMMYK sorumluluğuna verilmiştir.
3. *Demokratikleşme ve kurumsallaşma*. Bu alan, UNMIK şemsiyesi altında AGİT denetimindedir. Kosova'da kurumların ve demokrasinin yeniden inşası, hukuk devletinin sağlanması, yeni bir Kosova polis gücü için gerekli kadroları eğitecek bir polis akademisinin kurulup işletilmesi, insan hakları denetimi, Kosova medyasının geliştirilmesi, seçimlerin düzenlenmesi de AGİT sorumluluk alanına girmektedir.
4. *İmar*. Kosova'nın imarı ve ekonomik canlanmasından ise AB sorumludur.

¹⁶⁴ Gerçi fiili olarak Batının, özellikle ABD'nin Kosova'da önemli bir denetimi ve etkisi vardır. Tüm parti merkezleri ve resmi dairelerde Kosova bayrağının yanında ABD bayrağı da bulunmakta, Priştine'nin en işlek caddesine "Bill Clinton" adı verilmiş, Kosova'nın çeşitli meydanlarında, panolarda Clinton'un dev resimleri yer almakta, evlenecek kızlar omuzlarına ABD bayrağı sarınmaktadırlar. ...

¹⁶⁵ TRT 1, "Kırılma ...

Görüldüğü üzere UNMIK üst merci olmakla birlikte her alan UNMIK'e yardımcı diğer örgütlerin desteğiyle yürütülmektedir. BM'nin kuruluşundan beri üstlendiği bu en geniş ve karmaşık görevde başka BM örgütleri de Kosova'da uğraş göstermektedir. Bunların başlıcaları; Dünya Gıda Programı (WFP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), BM Çocuk Fonu (UNICEF), BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Çevre Programı (UNEP), BM İnsan Yaklaşımları Merkezi (HABİTAT)'dir.

UNMIK, önemli hamleler gerçekleştirmiştir. İnşaatların başlatılmasıyla savaş esnasında yerle bir olan Kosova'nın tekrar imarını, altyapının oluşturulması için yatırımlar yapılmasını, bölgenin güvenliği için polis gücünün oluşturulmasını ve eğitilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra UNMIK tarafından oluşturulan 50 kişilik ekip ülkedeki mayın ve patlayıcıları temizlemektedir. Sadece bu kişiler değil, NATO'daki diğer devlet askerleri buldukları bölgelerden sorumlu olup, buralardaki mayınları temizlemekle de görevlidirler. Örneğin Ağustos 2004 itibarıyla, Prizren ve Arnavutluk sınırındaki Dragaş bölgesinin güvenliğinden sorumlu NATO'nun Kosova Gücü içinde görev yapan Türk Birliği'nin görevlerinden biri de, bölgedeki mayınlı alanları temizlemektir.¹⁶⁶

Ancak Kosova'nın tekrar normale dönmesi ve çağdaş bir seviyeye ulaştırılması gayesiyle örgütlenen ve bölgeye gelen UNMIK, günümüzde oldukça yoğun eleştirilere de maruz kalmaktadır.

UNMIK'in *Eleştirildiği Noktaları* şöyle sıralayabiliriz;

1. Görev süresi gereğinden çok uzamıştır. 1244 Kararı gereğince Kosova'da uluslararası vesayet rejimi oluşturulmuştu. Fakat BM geçici bir süre için Kosova'da yönetimi üstlenmeyi kabul etmişti. Bu geçici sürenin ne kadar olacağı ise baştan beri belli değildi. Aslında bu süre, tarih olarak belli olmasa da görev itibarıyla belliydi. Kosova'da özyönetim kurumlarının oluşması ve sonrasında son statü görüşmelerine başlamasıyla BM'nin görevi sona erecekti. Bu itibarla Kosovalı Arnavutlar, BM, NATO, AGİT gibi uluslararası kurumların gelmesini savaş sonrasının ilk zamanlarında, kısmen bugün de, memnuniyetle karşılamışlardır.¹⁶⁷ Herkes UNMIK'in Kosova'da kalmasının iyi olacağını düşünmüştür. Ancak kalış süresinin bu kadar uzun süreceğini ve

¹⁶⁶ TRT 1, "Kırılma ...

¹⁶⁷ Krasniqi, ss. 164-165.

UNMIK'in bu kadar faydasız olacağını tahmin etmemişlerdi. Bu nedenle halkta UNMIK'e karşı bir tepki oluşmuştur. Kosovalılar artık UNMIK'in politikalarını yenilemesi veya Kosova'dan gitmesi gerektiğini dillendirmektedirler.

2. **Genel manada, Kosova'daki sorunlara çözüm getirememektedir.** Müdahaleden sonraki ilk yıllardaki iyimserliğin yerini öfkeye bırakmasının temel nedenlerinden birisi de, UNMIK'in Kosovalıların sorunlarına çözüm getirecek araçlarının olmaması, kısacası başarısız, yetersiz ve aciz kalmasıdır.¹⁶⁸ Şimdilerde hemen hemen herkesin hedefinde UNMIK vardır. Zira Kosova'nın bağımsızlığı için verilen sözlerin havada kalmasından işsizliğin yüksek olmasına, ekonomideki kötü gidişten muhtaç insanlara verilen yardımın yetersizliğine, elektrik ve suyun her gün defalarca kesilmesine kadar ters giden her şeyin sorumlusu olarak UNMIK gösterilmektedir. 6 yıldan beri ekonomide ciddi bir durgunluk yaşanmaktadır. Yüksek bir işsizlik oranı vardır.
3. **Özelleştirmeyi gerçekleştirilememiştir.** Özelleştirmenin gerçekleştirilememesi ekonominin kötü olmasının ana nedenlerinden biridir. Kosova'da özelleştirmeyle "Kosova Tröst Dairesi" (KTA) ilgilenmektedir. KTA, Nisan 2004'e kadar yalnızca 16 kamu kuruluşunu özelleştirebilmiştir. Ancak özelleştirmeyi bekleyen 500 devlet teşekkülü daha vardır. Bieleş özelleştirme sorununu şöyle açıklamaktadır;

Ekonominin düzeltilmesi için özelleşmenin tamamlanması gerekiyor. Bu yapıldığı takdirde yatırımlar olacak, fabrikalar üretime geçecek ve iş alanları açılacaktır. Özelleştirmelerin önündeki en büyük engel bazı işletmelerin kime ait olduğunun belli olmamasıdır. Eski Yugoslavya döneminde işletmelerin mülkiyeti çalışanlara aitti. Bu yüzden son 10-12 yıllık geçiş döneminde mülkiyet sorunu ortaya çıktı. Ama bu konudaki yasal düzenlemeler tamamlandı. Hayata geçirilmesi için çalışmalar devam ediyor.¹⁶⁹

15 Mayıs 2003'te başladığı bildirilen özelleştirme, halen bir sorun olarak devam etmektedir.

4. **Demokratikleşmeyi sağlayamamıştır.** Kosova'da Arnavutlardan başka

¹⁶⁸ Krasniqi, s. 165.

¹⁶⁹ TRT 1, "Kırılma ...

millet olmadığı tezini savunan Arnavutlar, öncelikle Boşnaklara sonra da Türklere baskı uygulamaktadırlar. UNMIK de Arnavutların bu tezini destekler bir tutum içinde olmuştur. UNMIK'in önceki başkanı olan Fransız asıllı Bernard Kushner ile Türk toplumunun arası bu nedenle iyi değildi. Kushner, Türkleri yok sayan bir politika izlemiştir. Kendi kurduğu Türk Halk Partisi'yle görüşürken Türklerin diğer temsilcisi olan KDTP¹⁷⁰ ile görüşmeyerek, halkları bölücü bir tavır içinde olmuştur. Dahası UNMIK, Kosova'ya gelişinden hemen sonra Türkçe'nin resmi dil özelliğine son vermiş, “ödenek yokluğu” gerekçesiyle seçim belgelerinde Türkçe'nin kullanılması uygulamasını yasaklamış, okullardaki Türkçe ders saatlerini azaltmıştır. Yani azınlıkların hakları verilmek bir yana geri alınmış ve alınmaktadır. Dolayısıyla UNMIK azınlık haklarına asgari düzeyde saygı göstermiştir. Kosova'nın demokratikleşmesi görevini yüklenen UNMIK bu politikasıyla antidemokratik bir tutum içindedir.¹⁷¹

5. **Özyönetimi çok yavaş gerçekleştirmektedir.** Ne yazık ki UNMIK, devretmesi gereken bazı yetki ve sorumlulukları henüz Kosovalılara devretmemiştir. Güvenlik, dış politika, hukukun işlevselliği, mülkiyet gibi konular UNMIK'in yetkisindedir. Kosova'nın özyönetiminin devri sürecinin yavaş işlemesi BM'nin Kosova'daki varlığını uzatmaktadır. Hem BM'nin varlığının uzaması hem de yetki devri hantallığı Kosova hükümeti ile UNMIK arasındaki uyuşmazlıklardan birini teşkil etmektedir.
6. **UNMIK'in hâla çok geniş yetkileri vardır.** Haziran 1999'da imzalanan “Kosova İçin Barış Planı” çerçevesinde yapılması gereken siyasi yeniden yapılanma alanında fazla bir ilerleme sağlanamamıştır. Zira Kosova'da içişleri, dışişleri gibi önemli bakanlıkların yanı sıra pek çok alan UNMIK'e bağlı durumdadır. Anayasal Çerçeve Anlaşması¹⁷² gereğince

¹⁷⁰ Kosova'da önce 3 tane Türk partisi (Türk Demokratik Partisi, Türk Halk Partisi ve Mitroviça Türk Toplumunu) vardı. Bu üç parti, Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) adıyla tek bir parti çatısı altında birleşmiştir. Şu anda genel başkanı Mahir Yağcılar'dır.

¹⁷¹ Hasan Yılmaz-Nihat Kaşıkçı, *Medeniyetin İzinde: Yunanistan'dan Almanya'ya Adım Adım Balkanlar ve Avrupa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 138.

¹⁷² Kosova'nın yönetiminin temel kurallarını, “Kosova Geçici Özyönetim Anayasal Çerçevesi” oluşturmaktadır. Kosova Geçici Özyönetim Anayasal Çerçevesi Ek-3'te yer almaktadır.

UNMIK'in başkanı (Soren Jessen Petersen¹⁷³), meclisi istediği zaman feshedebilmekte, erken seçim kararı alabilmekte, gümrükleri denetleyebilmekte, bütçenin yapımında temel rol oynamakta, Kosova Koruma Tugayı'nı denetiminde bulundurmakta, uluslararası anlaşmaları uygulama yetkisini elinde bulundurmakta, Anayasal Çerçeve'de değişiklik yapabilmektedir.¹⁷⁴ Ayrıca, yerel hükümetin aldığı kararları kimsenin itiraz hakkı olmaksızın veto edebilme gibi daha başka son söz haklarına da sahiptir. UNMIK'in, son karar merci olması içsel kendi kaderini tayine aykırı bir durumdur. Kosova halkı, UNMIK'in bu halâ aşırı yetkilerinden rahatsızdır ve artık Kosova'da varlığı devam edecekse, UNMIK'in "yönetim makamı" değil "gözlemci ve danışma makamı" olmasını istemektedir.

7. **Kosova'yı tam güvenli bir bölge haline getirememiştir.** Harekattan sonra Kosova SKC'den hukuki olarak olmasa da fiilen ayrılmıştı. Bu ayrışma nedeniyledir ki, Kosova'daki Sırp dehşeti, etnik temizlik girişimleri ve baskısı sona ermişti. Ancak Kosova'nın halâ tam güvenli bir ortama kavuştuğu söylenemez. Mevcut olan uluslararası polis gücünün yetersiz kalması sonucu işlenen suç sayısı artmıştır. Örneğin, 19 Ekim 2003'te Başbakan Bayram Recebi, UNMIK'i rüşvet ve fuhşu hoş

¹⁷³ BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 16 Haziran 2003'te, Soren Jessen-Petersen'i, kendisinin yeni Kosova özel temsilcisi ve UNMIK başkanı olarak atadı. Jessen-Petersen, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa eden Harri Holkeri'nin halefi olarak göreve getirildi.

Aslen Danimarkalı olan Jessen-Petersen, 1986'da BMMYK Kuzey Avrupa ülkeleri bölge ofisini açtı. 1986'ya kadar Stockholm'de, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç'i kapsayan bir görev alanında, yüksek komiserlik bölgesel temsilcisi olarak görev yaptı. 1989'da BMMYK'nin atamasıyla, Namibya'nın bağımsızlığını kazanma sürecinde siyasi ilişkiler genel müsteşarlığında özel danışman ve BM Genel Sekreterliği'nin özel görev gücünde üye olarak görev yaptı. 1990-1993 arasında, Cenevre'deki BMMYK merkezinde yüksek komiserin kabine şefi olarak görev yaptı. 1992-1994 arasında dış ilişkiler direktörlüğü yapan Jessen-Petersen, BMMYK'nin hükümetler ve diğer kuruluşlarla olan dış iletişiminden sorumlu olmuştur. 1994-1998 arasında New York'taki BM merkezinde BMMYK İrtibat Bürosu direktörü olarak görev yaptı. Aralık 1995-Eylül 1996 arasında yüksek komiserin eski Yugoslavya özel elçisi olarak görev yaptı. Dayton Barış Anlaşmasının VII Numaralı Ekine yönelik stratejinin geliştirilmesi ve söz konusu ekte yer alan maddelerin uygulanmasının denetiminden sorumlu oldu. Jessen-Petersen ayrıca mülteci durumunda olan, yeri değiştirilmiş, yurda geri dönen ya da diğer mağduriyetlere uğramış yaklaşık 4 milyon kişiye yönelik 350 milyon dolarlık insani yardım operasyonunu da yönetti. Ocak 1998-Aralık 2001 arası Cenevre'deki BMMYK merkezinde yardımcı yüksek komiser olarak görev yaptı. BMMYK'nin dünya genelindeki bürolarını denetleyerek, tüm BMMYK hareketlarına başkanlık etti. Hukuk ve gazetecilik okuyan Jessen-Petersen evli ve dört çocuk sahibidir. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/bios/jessen-petersen_soren?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005.

¹⁷⁴ Erhan Türbedar, "Sırbistan-Kosova Diyalogu: Ekranların Yeni Tartışma Programı", *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 43 (Kasım 2003), ss. 57-58.

görmekle suçlamıştır. 15 Mart 2005'te Cumhurbaşkanı Rugova'nın katarına Priştine'de bombalı saldırı düzenlenmiştir.¹⁷⁵ Keza 17-18 Mart 2004 olayları gibi halklar arasındaki etnik çatışmalar tekrar başlama sinyali vermektedir.

8. **Kosova'nın statü belirsizliği sürmektedir.** Denilebilir ki, UNMIK'e en büyük tepki bu sebeptendir. Bieley'in de belirttiği gibi, statünün belirlenmemiş olmasından dolayı halkın büyük tepkisi vardır. Ancak kendilerine göre, statünün belirlenmesi konusu uluslararası toplum düzeyinde ele alınacağından, tepkinin adresi kendileri olmamalıdır.

Statünün belirlenmesi hususunda bir duraksama görülmektedir. Genel olarak bunun iki nedeni olduğu anlaşılmaktadır; ilki, Kosova ve Balkanlardaki mevcut durumun elverişli olmamasıdır. Zira, şimdilik sakin olan Balkanların tekrar sorunlu bir bölge haline gelmesinden endişelenilmektedir. İkincisi de, BM'nin hantal yapısı ve bu örgütte ve/veya uluslararası toplumda zaman zaman görülen çıkar çatışmasıdır.¹⁷⁶ Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinden Rusya SKC yanlısıyken,¹⁷⁷ ABD'nin Arnavutlara yakın olmakla birlikte, esasen ortada yer alması da sorunun çözümünü yavaşlatmaktadır.

9. **UNMIK tarafsızlığını yitirmiş gözükmektedir.** Arnavut halk, UNMIK'in bölgenin çoğunluğunu oluşturan Arnavutlara birçok engeller çıkararak buna karşılık, örneğin seçimlere gitmeyi reddederek, demokratikleşmeyi engelleyen Sırlara karşı tavizkâr olduğu görüşündedir.

10. **UNMIK'in kararları tutarsızdır.** UNMIK görev süresince hem 1244 Kararı'na sadık kalmış hem de tutarsız politikalar sergilemiştir. Genelde 1244 Kararı'na bağlı kalan UNMIK, bu karar gereğince Kosova'nın SKC'nin bir parçası olduğu düşüncesiyle hareket etmiştir. Özellikle önemli kararlarda bu anlayışa sadık kalmıştır. Örneğin 14 Mart 2002'de AB'nin arabuluculuğuyla Sırbistan ile Karadağ arasında imzalanan

¹⁷⁵ *Milliyet*, 16 Mart 2005, s. 18.

¹⁷⁶ Krasniqi, s. 164.

¹⁷⁷ Rusya'nın tam manâsıyla SKC'nin yanında yer aldığı/alacağı tartışmalıdır. Zira Rusya kendi sorunlarıyla meşgul durumdadır. Gürcistan, Ukrayna ile sorunlar yaşamaktadır. Bundan dolayı Rusya, SKC'ye yeteri kadar ilgi gösteremeyecek durumdadır. Rusya'nın, Kosova'nın son statüsü görüşmelerinde yeterince inisiyatif alamayacağı tahmin edilmektedir. Ünal İle Söyleşi.

anlaşma gereğince hazırlanan ve federal ilişkileri düzenleyen anayasada, Kosova SKC'nin parçası olarak tanımlanmıştır. Bunun üzerine Kosova Meclisi, bu anayasadaki Kosova'yla ilgili hükümlerin kendilerini bağlamadığını kararlaştırmıştır. Ancak bu karar UNMIK başkanı Michael Stainer tarafından veto edilmiştir.

Buna karşılık UNMIK'in, Kosova'nın SKC'den ayrı bağımsız bir devlet olduğu anlamına gelecek tersi politikaları da olmuştur. 7 Temmuz 2003'te Kosova ile Arnavutluk arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma açıkça 1244 Kararı'yla çelişmekte ve Kosova'ya SKC'den ayrı bir devlet muamelesi yapmaktadır. UNMIK bu anlaşmayı kabul etmiştir. Keza 2005'te Kosova Makedonya ile serbest ticaret anlaşması imzalamış ve Kosova tarafından tek taraflı olarak yürürlüğe konulmuştur. UNMIK Başkanı Jessen-Petersen bu anlaşmayı veto etmemiştir. Kısacası UNMIK, önemli kararlarda 1244 Kararı'na uygun davranmış, fakat daha az önemli konularda Kosova'nın bağımsız bir devlet gibi hareket etmesine izin vermiştir.¹⁷⁸ Ancak Kosova'yı yöneten ve geleceğinin belirlenmesinde kesin söz sahibi olacak olan UNMIK/BM'nin yalnız önemli kararları değil her eylemi büyük önem taşımaktadır.

C. Kosova'nın Geleceği Görüşmeleri

1. Demokratik Değerlerin Benimsenmesi Bağlamında Kosova Seçimleri

Müdahale sonrası çağdaş Kosova'nın oluşumunun üç aşamada gerçekleşmesi öngörülmüştür. İlk aşama acil müdahaleler dönemini oluşturmaktadır. Ülkenin normale dönmesinden sonra düzenlenen genel ve yerel seçimler¹⁷⁹ süreciyle yönetimin belirlenmesi gibi işler ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Üçüncü aşama ise,

¹⁷⁸ Türbedar, "Sırbistan ...", s. 59.

¹⁷⁹ Kosova'da müdahaleden sonra yapılan seçimlerle ilgili ayrıntılı tablo, Ek-2'de yer almaktadır.

kesin statünün belirlenmesidir.¹⁸⁰ Seçimler aşaması oldukça önemlidir. Bir başka zaviyeden düşünelim. Kosova'nın son statüsünün belirlenmesi yolunda birtakım oluşumların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bırakınız son statü görüşmelerini, bu görüşmelere başlayabilmek bile bazı koşulların yerine getirilmesiyle mümkündür. “BM Standartları” denen bu koşullardan biri de, “demokratik değerlerin benimsenmesi” şartıdır. Kosova demokratik değerleri benimsediğini kanıtladığı takdirde, son statü görüşmelerine başlama şartlarından birini yerine getirmiş olacaktır. Seçimlerin uluslararası normlarda yapılabilmesi, bu koşulun gerçekleştirilme tezahürlerinden birisidir. Ancak Kosova'daki seçimlerle, demokratik değerlerin benimsenmesi koşulu yerine getirilmiş midir, inceleyeceğiz.

28 Ekim 2000 Yerel Seçimleri. Kosova'da müdahale sonrasında yapılan ilk serbest seçimlerdir. Savaştan henüz yeni çıkmış, pek çok kurumu eksik olan, yeterli bir örgütlenme ağı ve gücüne sahip olmayan bir ülke için, her ne kadar eşgüdümü AGİT yapmışsa da, bu ilk seçimler büyük bir başarı olmuştur. Seçimler neticesinde ülkenin demokratik kurumlarının, yerel yönetimlerinin tekrar teşkili mümkün olmuştur. Seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılmasıyla yönetimin tüm Kosova'ya hakimiyeti gerçekleşmiştir.¹⁸¹ Ayrıca, Kosovalıların sertlik yanlısı Taçi'yi değil, ılımlı lider Rugova'yı seçmesi, Kosova'nın geleceği hususunda şiddeti değil demokratik yolları seçtiğini göstermiştir.

17 Kasım 2001 Geçici Genel Seçimleri. Yerel seçimlerde rüştünü ispatlayan Kosova'nın müdahale sonrası ilk genel seçimleridir. Bu seçimler, geçici özyönetim süreciyle birleştirilmişti. Ülkeyi yönetecek müdahale sonrası ilk meclis ve hükümetin oluşmasıyla birlikte nasıl bir meclis ve hükümetin oluşacağı hususları büyük önem taşımaktaydı. En az bunun kadar önemli bir konu da, ülkedeki azınlıkların (ve tabii ki kendilerine karşı bir harekât düzenlenmiş olan Kosovalı Sırp'ların) tavrı, Arnavut siyasi sistemine katılımının merak edilmesiydi. Bu husus demokratik bir Kosova için önemliydi. Neyse ki korkulan olmamış seçimlerde Arnavutlara yakın bir katılım sağlayan Sırp'lar, sisteme dahil olmuşlardır. KDB'nin yine birinci parti olduğu seçimler sonucunda, 1244 Kararı gereğince teknik olarak YFC'ye bağlı olan bir meclis ve hükümet oluşturulmuştur. Kurulan hükümet, Kosova'nın ekonomik,

¹⁸⁰ Krasniqi, s. 163.

¹⁸¹ Krasniqi, s. 163.

kalkınma, idare, özelleştirme vd. alanlardaki politikasını belirlemiştir.¹⁸²

26 Ekim 2002 Yerel Seçimleri. Seçimlerde bir önceki yerel seçime göre verilen destek düşmüş olsa da KDB 11 belediyeye ilk sırada yer almıştır. Seçimlerin olumlu bir özelliği, Kosova'daki azınlıkların neredeyse tümünün, yaşadıkları bölgelerdeki belediye meclislerinde temsil edilme hakkını elde etmeleri olmuştur.¹⁸³ Bu demokratik toplumun gereklerinden birinin yerine getirilmesi olarak algılanabilir.

23 Ekim 2004 Genel Seçimleri. Müdahaleden sonra dördüncü bağımsız, serbest seçimlerdir. Bu seçimleri, öncekilerden ayıran ve önemli kılan bazı özellikleri vardır. Birincisi, Kosova'nın son statüsü yolunda Kosovalı Sırların, bir anlamda Sırbistan'ın da, resmi tavrını belirleyecek olmalarıdır. Sırlar başta olmak üzere Kosova'daki azınlıkların seçimlere katılımının sağlanabilmesi, "demokratik değerlerin benimsenmesi" koşulu açısından önemliydi. Fakat beklenen olmamıştır. Sırların seçimlere katılımı beklenenden çok aşağı olmuştur.¹⁸⁴ Bu davranış aslında, Kosova'nın son statüsü görüşmelerinde masada Kosovalı Sırların meşru temsilcilerle yer alamayabileceği seçeneğini¹⁸⁵ de beraberinde getirmesi yanında Arnavutların da elini güçlendirmiştir. Zira Kosovalı Sırlar ve Sırbistan, demokratik bir ortam istemeyen taraf olarak görülebileceklerdir. İkincisi, bu seçimler tamamen bağımsız, yeni kurulan mahalli bir seçim kurulu tarafından düzenlenmiştir. Kosova yönetimi ülke çapında örgütlenerek, sorunsuz ve herhangi bir aksaklık olmadan herkesin özgür iradesiyle, serbestçe oy kullanabileceği güvenli bir ortamı ve sistemi sağlayabilmiştir. Bu bir nevi özyönetimin bir merhalesinin daha aşıldığını göstermiştir. Daha önceki seçimleri AGİT düzenlemişti. Bu seçimlerdeyse AGİT, sadece gözlemci olmuştur. Üçüncüsü, seçimler, Petersen'in de belirttiği gibi, bir "dönüm noktası"nı oluşturmaktadır. Muhtemelen 2005 yılı sonbaharında gerçekleşecek olan Kosova'nın son statüsü görüşmelerini yürütecek olan meclis ve

¹⁸² Krasniqi, ss. 163-164; http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/elections/serbia-montenegro-kosovo_assembly_2001?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005.

¹⁸³ http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/elections/serbia-montenegro-kosovo_local_2002?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005.

¹⁸⁴ Sırların katılımının düşük olmasında birincil etken Sırbistan olmuştur. Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadiç'in seçimlere katılın çağrısına karşılık (Fikret Ertan, "Kosova'da Seçim Var...", *Zaman*, 23 Ekim 2004, s. 13.) Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırbistan Başbakanı Kostunica'nın seçimleri boykot çağrıları daha etkili olmuştur. (*Cumhuriyet*, 24 Ekim 2004; *Cumhuriyet Strateji*, 29 Kasım 2004, s. 21.) Böylece katılım %'1'in altında gerçekleşmiş, 120.000 kayıtlı Sırp seçmenden sadece 562'si oy kullanmıştır. (TRT 3, 24 Ekim 2004, 23.00 TxT.) Nitekim Jessen-Petersen, Sırların bu davranışının sorumluluğunun Belgrat'a ait olduğunu resmen ifade etmiştir.

¹⁸⁵ *Cumhuriyet*, 24 Ekim 2004; *Zaman*, 24 Ekim 2004.

bu meclisten çıkacak olan hükümet bu seçimler sonucuna göre belirlenecekti.¹⁸⁶ Nitekim seçimin galibi olan Rugova salt çoğunluğu elde edemediğinden, üçüncü olan Ramuş Haradinay ile bir koalisyon hükümeti kurmuş ve Haradinay başbakan olmuştur. Ancak Rugova-Haradinay hükümeti Mart 2005'te bozulunca¹⁸⁷ Bayram Kosumi¹⁸⁸ başbakanlığında koalisyon (KDB-AAK) hükümeti kurulmuştur.

Sonuç itibariyle bölgedeki şartlarla birlikte, son statü görüşmeleri öncesi bir aşama olan seçimler, Rugova'nın da belirttiği gibi, "Kosovalıların bağımsız bir ülke ve demokratik bir toplum oluşması konusundaki kararlılığını" göstermiştir.¹⁸⁹

2. BM Standartları ve Son Statü Görüşmeleri

Müdahalenin üstünden 6 yıl geçmiş olmasına rağmen Kosova'nın son statüsü halâ belli değildir. Belirsizlik, dış yatırımların gelmemesi, dolayısıyla ekonominin kötüleşmesi ve bölgenin potansiyel bir tehdit olarak devamına neden olmaktadır. Bu durumun bir an önce sona erdirilmesi gerekmektedir. Ancak Kosova'nın son statüsünün belirlenmesi uluslararası düzeyde ele alınacak bir konudur. Ve statüyü belirlemeye karar verecek olan da yine uluslararası toplumdur. Uluslararası toplum, yani BM ve Temas Grubu, son statüyü belirlemede kendisine birtakım ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler, bir anlamda, "BM Standartları"¹⁹⁰ veya "Uluslararası Standartlar" diye bilinen, Kosova'nın yerine getirmesi gereken ev ödevleridir. Kosova, ancak bu koşulları yerine getirdiğinde son statü görüşmelerine başlayabilecektir.

¹⁸⁶ Ertan, s. 13.

¹⁸⁷ Mart 2005'in başlarında Haradinay kendi isteğiyle başbakanlıktan istifa edince koalisyon hükümeti de bozulmuş oldu. Eski Yugoslavya için kurulan savaş suçları mahkemesine yine kendi isteğiyle teslim olan Haradinay yargılamasında, kendi isteğiyle görevi bırakarak UCM'ye teslim olan ilk başbakan olduğunu söylemiştir. Haradinay, 1998'deki olaylarda Sırlara karşı işlenen suçlardan dolayı yargılanmaktadır. Tv 8, 14.3.2005, 13.00 Haberleri.

¹⁸⁸ AAK'nin genel başkan yardımcısı olan 45 yaşındaki Kosumi, Haradinay'ın kabinesinde çevre bakanı olarak görev yapmaktaydı. Atak bir öğrencilik hayatı geçiren Kosumi, gösterilere katılmak suçundan 1981'de 15 yıl hapis cezası aldı. Cezasının yaklaşık 10 yılını çektikten sonra serbest bırakıldı. İlmli bir siyasi olarak görülen lider, 1999'un başlarındaki Rambuya Barış Konferansında Kosova heyetine başkanlık etmiş ve bildirildiğine göre kararlılığı ve işe odaklanmasıyla övgü toplamıştır. <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2005/03/24/feature-01>, 29.3.2005.

¹⁸⁹ *Türkiye*, 25 Ekim 2005.

¹⁹⁰ BM Standartları'nın tam metni Ek-1'de, yer almaktadır.

UNMIK Başkanı Harri Holkeri, söz konusu standartları 10 Aralık 2003'te Priştine'de sunduğu "Kosova İçin Standartlar" adlı metinde somutlaştırmıştır. Buna göre Kosova'nın yerine getirmesi gereken 8 BM standardı şunlardır;

1. İşlevsel demokratik kurumlar,
2. Hukukun üstünlüğü,
3. Serbest dolaşım,
4. Mültecilerin kalıcı geri dönüşü, topluluklar ve mensuplarının hakları,
5. Ekonomik gelişme,
6. Özel mülkiyet hakları,
7. KKT'nin ordu görünümünden uzaklaştırılması,
8. Etnik halklar arasında diyalogun başlaması ve yerleşmesi,

Bu şartların ne ölçüde gerçekleştirildiğini inceleyelim.

1. Demokratik değerlerin benimsenmesi şartında, demokratik kurumların yerleşmesi, azınlık haklarına saygı; seçimlerin serbest, çoğulcu, şeffaf olması; Özyönetim Geçici Kurumları'nda (ÖGK) tüm halkların eşit oranda temsili ve bağımsız medyanın varlığı istenmektedir. Ve bu şartın Arnavutlara düşen kısmının büyük oranda gerçekleştiğini yukarıda gördük. Örneğin yukarıda belirtilenlere ilaveten, insan haklarının korunmasının güçlendirilmesi amacıyla Kosova Kamu Denetçisi Kurumu kurulmuştur.¹⁹¹ Dolayısıyla Kosova insan hakları açısından önemli bir mesafe kat etmiştir. Fakat Kosova'daki Boşnaklar ve Türkler üzerindeki baskının insan hakları ihlali oluşturduğunu da beyan etmek gerekir. Diğer taraftan Kosovalı Sırlar, genel olarak Kosova'nın siyasi ve demokratik hayatına katılımı sürekli reddetmektedir. Sırların bu davranışları SKC'deki "Kosova Koordinasyon Merkezi" ve bu merkezin başkanı Nebojsa Coviç tarafından yani SKC tarafından verilen talimatlar neticesidir.¹⁹²

¹⁹¹ Kosova Kamu Denetçisi Kurumu (KKDK), UNMIK'in 30 Haziran 2000 tarih ve 2000/38 sayılı Yönetmeliği'ne istinaden kurulmuştur. 11 Temmuz 2000'de AGİT'in Avusturyalı Başkanının önerisi üzerine BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Marek Nowicki'yi kamu denetçisi olarak tayin etmiştir. KKDK 21 Kasım 2000'de resmen göreve başlamıştır. KKDK bireylerin ve yasal kuruluşların hak ve özgürlüklerini korur ve geliştirir. Kosova'daki tüm bireylerin uluslararası anlaşmalarla korunan haklarını etkili bir şekilde kullanabilmelerini güvence altına alır. http://www.ombudspersonkosovo.org/tur_01/reports/annual/Annual%20Report%20Turkish.htm, 17.4.2005.

¹⁹² Sırbistan'ın Kosovalı Sırları demokratik hayata katılmamaya zorlamalarının amaçları şunlardır; Kosova'nın devletleşmesini önlemek; Kosova'daki devletleşmenin tam keskin bir Arnavut milli devletine gitmesine engel olmak; daha çok kültürlü bir toplum yapısı oluşturmaya çalışmak. Sırbistan öncelikle Kosova'da varlığını devam ettirebilmek için uğraşmakta, bu olmazsa en azından

2. Kosova'da hukukun üstünlüğünün yerleştirilmesi, tarafsız yargının oluşması istenmektedir. Herkesin adaletten eşit faydalanma hakkını; kişilerin kanundan üstün olmamalarını; ekonomik ve mali suçlarda yasal, idari ve mali mekanizmaların çalışır olması öngörülmektedir. Kosova'da bağımsız mahkemelerin kurulması hukukun üstünlüğünün tesis edilmesinde önemli bir adım olmuştur. Ancak yeterli değildir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 16 Şubat 2005'te Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda da ifade ettiği gibi, ÖGK'nin etnik kaynaklı suçları cezalandırmada yeteri kadar etkin olmadıkları eleştirilmekte ve Kosovalı Sırpların kendilerini tehdit altında hissetmeye devam ettikleri belirtilmektedir.

3. Serbest dolaşım özgürlüğünde ise, mensubiyeti ne olursa olsun tüm insanların hiçbir tehdit, saldırı veya korku altında olmadan tüm Kosova'da dolaşıp, çalışabilmesi sağlanmasına uğraşılmaktadır. Buna ilaveten hareket özgürlüğü kavramı, etnik halkların, kamuya ait yerler de dahil olmak üzere her yerde kendi dillerini kullanabilme ve tüm kamu ve özel hizmet kurumlarına engelsiz ulaşabilme hakkını da içermektedir. Ancak bu şartları koyan BM-UNMIK, şartları bizzat kendisi ihlal etmektedir. Örneğin müdahaleden önce Kosova'da resmi dil olan Türkçe, UNMIK idaresinin kurulduğu andan itibaren UNMIK tarafından resmi dil statüsünden çıkarılmıştır.

4. Kalıcı olarak Kosova'ya geri dönmek isteyen tüm kişiler, güvenli ve saygınlık içinde dönebilmelidir. Bunun için belediyeler ve diğer ÖGK kurumları her türlü kolaylığı göstermeli, geri dönüş tasarıları ve destek fonları Kosova bütçesinden temin edilmelidir. Mültecilerin dönüşü, daha çok Sırpların geri dönüşü ve Sırpların azınlık haklarının tanınması anlamına gelmektedir. Fakat geri dönüş konusunda hem uzunca bir süre hem de beklenen miktarda bir dönüş olmamıştır. Bu konuda kısmi bir ilerleme sağlanmış olmakla beraber tersine bir durum da söz konusudur. Kosova'nın 1999'dan sonra en şiddetli çatışmaların yaşandığı 17-18 Mart olaylarında Arnavutlar, Sırpların mallarına, evlerine vb. saldırmış bunun neticesinde 4.000 Sırp Kosova'yı terk etmiştir.¹⁹³ Elbette bu gelişme standartları gerçekleştirme yolunda Kosova'nın hanesine eksi olarak yazılmıştır. Zira uluslararası toplum bu olayları Arnavutların örgütlü bir şekilde çıkardığı noktasında birleşmektedir. Neticede mültecilerin geri

çok kültürlü bir yapı oluşturarak Kosovalı Sırpların yönetimde birtakım haklarının, yetkilerinin, güçlerinin olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ünal İle Söyleşi. Bir nevi Sırbistan Kosovalı Sırpların pazarlık unsuru olarak kullanmaktadır.

¹⁹³ Türbedar, "Kosova ..., ss. 59-60.

dönüşünün maliyeti 22 milyon avro olarak tahmin edildiği ve kaynak bulunamadığı için önemli bir sorun olarak devam etmektedir.

5. Ekonomik alanda Kosova’da kalıcı, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşması, sürdürülmesi; ekonomik istatistiklerin düzenli olarak tutulması; özelleştirme; bankacılık; vergi alanlarında ilerleme sağlanması öngörülmektedir. Ancak ekonomik kurumların oluşması ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma halâ ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu koşul, aslında son statü görüşmelerine başlanabilmesinin bir sebebi mi yoksa son statünün belli olmamasının bir sonucu mudur? Çünkü tartışmaya açık olan bu koşul son statünün belirsizliği nedeniyle yerine getirilememektedir. Bu koşulun yerine getirilebilmesi birtakım ekonomik reformların yapılmasını gerektirmektedir. Ancak bu durumda yabancı yatırımın gelmesi, özelleştirmenin yapılması mümkün olacaktır.

6. Mülkiyet haklarının güvenceye alınması standardı, emlak hakları ve kültür mirasının korunması konularını içermektedir. Emlak hakları alanıyla ilgili olarak, mülklerin hak sahiplerine iadeleri, mülkle ilgili sorunları adil biçimde çözebilecek bir yapının oluşturulması ve uygulanması istenirken; kültür mirası hususunda tüm etnik halkların kültür eserlerine sahip çıkılması ve bu eserlerin bakımının yapılmasının önemi vurgulanmaktadır.

7. KKT mensuplarının çoğu savaş yıllarında cephe savaşı eşiğinde eski KKO’lulardır. Bunlar savaş sonrasında da Kosova Ordusu olmak istemektedirler. Kışlaları, eğitimleri, giysileri vb. KKT’nin bir ordu olduğu izlenimini vermektedir. Kosova’da asayişin sağlanmasında KFOR’un yanısıra KKT de işlev görmektedir. Ancak uluslararası toplum KKT’yi ordu olarak değil, bir insani yardım örgütü olarak görmekte ve/veya görmek istemektedir. Nitekim KKT, Anayasal Çerçeve’de “Kosova’da olağanüstü durumlarda kamu güvenliği için felaketlerde acil yanıt ve insani yardım görevlerini yerine getiren olağanüstü durum sivil örgütü” olarak tanımlanmıştır.

8. Diyalog konusuna gelince, taraflar arasında diyalogun başlaması en önemli koşullardandır. Bu konuda düzenli çalışma gruplarının (ilk başta 4 grup: Kayıp kişiler, geri dönüş, enerji ve taşımacılık, iletişim alanlarında) devam etmesi, bu grupların çok etnili olması; hareket özgürlüğü, ticaret-ekonomi, polis ve adalet gibi ileri düzeyli işbirliği için çalışma düzenlemeleri yapılması; ikili ve çok yönlü istikrar düzenlemelerinde katılım olması istenmektedir. İkili ilişkilerde, 1990’ların

başlarından beri Arnavutlar, Yugoslav sistemini boykot etmiş ve kendi paralel sistemlerini kurmuşlardı. Kendilerini ayrı bir devlet olarak kabullenmeleri sonucudur ki, Sırplarla her türlü teması ya kesmişlerdi ya da minimuma indirmişlerdi. Kısacası Sırplarla herhangi bir diyalog söz konusu değildi. Bunda iç dinamikler de etkiliydi. Zira Sırplarla görüşmek, konuşmak iç siyasette oy kaybı anlamına gelmekteydi. Örneğin 1996'da Miloseviç'le görüşen Rugova şiddetli tepki almıştı. Kosova Arnavutları arasındaki bu anlayış, bilhassa seçim dönemlerinde kendini belli etmek yoluyla, müdahaleden sonra da bir müddet devam etmiştir. Ancak gerek son statü görüşmelerinin başlayabilmesi için gerekse bölgedeki gerilim ortamına son verilebilmesi için hem uluslararası toplumun hem de UNMIK'in, Sırbistan'la diyaloga geçilmesi yönünde iki tarafa da baskıları olmuştur. Bu baskılar 2003 ortalarından itibaren daha da artmıştır. Nitekim AB'nin Haziran 2003'teki Selanik Zirvesi'nde Balkanlara ilişkin alınan kararlardan birisi de, Kosova-Sırbistan diyalogu meselesiydi. AB, UNMIK kimliklerinin Sırbistan'da da kullanılması, kayıp kişilerin bulunması, elektrik enerjisi alanında işbirliğine gidilmesi gibi teknik konuları kapsayan diyalogun başlatılmasını kararlaştırmıştır. Bu durumda Arnavutlar, Sırbistan'la diyaloga geçmek zorunda kalmışlardır. 5 Eylül 2003'te Moskova'da toplanan Temas Grubu, Kosova-Sırbistan diyalogunda izleyeceği temel stratejiyi belirlemiş, 22 Eylül'deki toplantısında da, sadece teknik konuların ele alınacağı diyalogun 14 Ekim 2003'de başlamasını kararlaştırmıştır. Belirtilen tarihte, “teknik konular”la ilgili diyalog süreci Viyana'da başlatılmış,¹⁹⁴ görüşmelerin gündemi enerji meselesi olmuştur. Ancak uluslararası toplumun baskıları sonucu tarafların görüşmelere başlaması gönülsüz olmuştur. Kosova'nın Sırbistan'la müzakere etmesini, dört üyesi Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisine sahip olan Temas Grubu talep etmektedir. Dolayısıyla hiçbir taraf Temas Grubu'nu karşısına almak istememektedir. Kosova bu talebe uymak zaruretindedir. Temas Grubu'nun karar ve kurallarına uymadığı takdirde, Kosova'nın son statüsü konusunda son sözü söyleme hakkına sahip olan Güvenlik Konseyi'ni karşısında bulabilecektir.¹⁹⁵ İşte bu gönülsüzlüktendir ki bu ilk görüşmelerden sonra uzunca bir süre görüşme olmamış, bir dahaki görüşmeler ancak 4 Mart 2004'te Priştine'de başlayabilmiştir. Ana başlıkları kayıp kişiler, mülteciler, enerji ve ulaştırma olan görüşmelerde son statüyle

¹⁹⁴ Türbedar, “Sırbistan ...”, s. 55.

¹⁹⁵ Türbedar, “Kosova ...”, s. 61.

ilgisi olmayan pratik konuların yanı sıra, esas olarak 4-9 Mart tarihleri arasında süren birinci turunda kayıp kişiler sorunu ele alınmıştır. Kosova’da 3.500’den fazla kişinin kayıp olduğu sanılmaktadır. Bir sonraki toplantının Belgrad’ta yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁶

Diğer taraftan, 8 Ekim 2003’te, Arnavut temsilcilerin diyalog kararını henüz almamış olmasına rağmen, Holkeri’nin görüşmeleri yürütecek Kosova heyetini¹⁹⁷ açıklaması, bu konudaki iradenin bir anlamda Kosovalılarda değil UNMIK’te olduğunu göstermiştir. Diyalog sürecinde Kosova adına UNMIK de girişimlerde bulunmaktadır. Petersen bu kapsamda 27-28 Mart 2005’te SKC’yi ziyaret ederek görüşmelerde bulunmuştur. Aslında bu fazla yadırganacak bir durum değildir. Zira standartların gerçekleştirilmesinde UNMIK, Kosova kurumlarıyla sıkı işbirliği içindedir. Buna karşılık Kosova’nın, UNMIK’ten kaynaklanan sıkıntılardan dolayı kendi kurumlarını geliştiremediği de bir gerçektir.¹⁹⁸ Kısaca, standartların yerine getirilmesinde UNMIK hem zaman zaman Kosova ile birlikte hareket etmekte hem de Kosova’nın karşısında yer almaktadır.

Teknik konular üzerinde görüşmelerden sonra sıra Kosova’nın son statüsünün belirlenmesi görüşmelerine gelecektir. Fakat bu hususta Kosovalı Arnavutlarla uluslararası toplum arasında bir uyuşmazlık vardır. Kosovalılar, “önce statü, sonra standartlar” derken, BM ve Temas Grubu ise “önce standartlar, sonra statü” demektedir. Ama belki de Kosova’nın tüm standartları yerine getiremeyeceğinin anlaşılması veya tahmininden dolayı olsa gerek, uluslararası bazı çevrelerde geri adımlar görülmektedir. Örneğin müzakereleri yürütecek Temas Grubu üyelerinden İngiltere’nin Avrupa’dan Sorumlu Bakanı Denis MacShane 26 Ekim 2004’de yaptığı açıklamada “statüden önce standartlar” yönündeki politikanın “statü ve standartlar” şeklini aldığını belirterek Kosova’nın statüsünün daha fazla ertelenemeyeceğine işaret etmiştir.¹⁹⁹ Diğer bir ifadeyle Kosova, standartları yerine getirirse de getirmese de veya öncelikli standartları yerine getirdikten sonra 2005 yılı içinde son statü görüşmelerine başlanacağı izlenimi çıkarılmaktadır. Ancak BM’nin bu konudaki

¹⁹⁶ <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/document/setimes/newsbriefs/2004/03/040305-WMI-001>, 17.4.2005.

¹⁹⁷ Holkeri’ye göre Kosova Başkanı İ. Rugova, Başbakan B. Recebi, Meclis Başkanı Necat Datsi, Sırp azınlığı temsilen Milorad Todoroviç ve Türk azınlığını temsilen Sağlık Bakanı Resmije Mumcu Kosova heyetinde yer alacaktır. Ayşe Özkan, “Bölgeler ve Olaylar: Balkanlar”, *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 43, (Kasım 2003), s. 95.

¹⁹⁸ Türbedar, “Sırbistan ...”, s. 57.

¹⁹⁹ *Cumhuriyet Strateji*, 29 Kasım 2004, s. 21.

görüşü olumsuzdur. Annan 16 Şubat 2005'te Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, Kosova'nın uluslararası toplumun BM tarafından belirlenen standartlarını karşılamada, son statü değerlendirmesini başlatmaya yetecek kadar ilerleme sağlayamadığını belirtmiştir. Annan'ın Kasım 2004-Ocak 2005 dönemini kapsayan olağan üç aylık raporunda, "Pek çok alanda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Sekiz standardın hiçbiri tam olarak yerine getirilmemiştir," denilmektedir. Bunda Kosovalı Sırp lar ile onları isteksizleştiren Belgrat suçlu bulunmuştur.²⁰⁰ Zira SKC, Kosovalı Sırp ları, Kosova'ya paralel kendi sistemlerini oluşturmaya teşvik ederek, Kosova'daki demokratik standardı baltalamaktadır.

Son statü görüşmelerinden önce, Haziran 2005'ten itibaren, Kosova'nın standartları uygulamada kaydettiği ilerleme uluslararası toplum tarafından gözden geçirilmektedir. Gözden geçirme sonucu yayınlanacak raporda yer alan ifadeler, Kosova'nın son statü görüşmelerinin başlamasında ve müzakerelerde etkili olacaktır. Kosova Başbakanı Kosumi'nin siyasi danışmanı Avri Arifi, "Haziran'a kadar öncelikli standartların % 90'ını tamamlamış olacakları" kanaatinde olduğunu belirtmesine karşılık Ağustos itibarıyla durum henüz görüşmelere başlamak için istenilen noktadan uzaktır. Eğer gereken ilerlemeler kaydedilirse, muhtemelen Eylül 2005'te, Kosova'nın son statü görüşmeleri başlayacak,²⁰¹ 2006 ortasına doğru sonuçlanabilecektir. Görüşmeler BM²⁰² ve Temas Grubu'na yürütülecektir.

Son statü görüşmelerinde masada daha avantajlı olabilmek ve kendi tezlerine destek bulabilmek için tarafların uluslararası açılımlarda buldukları gözlenmektedir. Her ne kadar görüşmeleri Temas Grubu yürütecek olsa da, Arnavutlar ve Sırp lar ABD'ye yakınlaşmakta ve bu devletin desteğini kazanmanın zaruretini hissetmektedirler. Miloseviç rejimi ve onun soykırımcı uygulamalarıyla uluslararası çapta sicili bozuk olan SKC, Miloseviç rejiminin yıkılması sonrasında olumsuz sicilini düzeltme yoluna gitmiştir. Öncelikle UCM ile kısmi işbirliği yapmıştır. Bu doğrultuda ilk adım olarak 28 Haziran 2001'de Miloseviç'i UCM'ye teslim ederek ABD ve uluslararası toplumla ilişkilerini yumuşatmıştır. Ancak bundan sonra uzun süre UCM ile işbirliği yapmamakla birlikte son statü görüşmelerinin

²⁰⁰ http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2005/02/17/feature-01_17.4.2005.

²⁰¹ Tezin bitirildiği tarih olan Ekim 2005 itibarıyla son statü görüşmeleri henüz başlamamıştı.

²⁰² Türbedar, son statü görüşmelerinin BM'ce de yürütüleceğini söylemektedir. Türbedar, "Kosova ...", s. 62.

yaklaşması üzerine savaş suçluları konusunda kısmi işbirliğine yanaşmaktadır. En son olarak SKC Cumhurbaşkanı Svetozar Maroviç, 17 Ocak 2005'te Londra'da İngiliz yetkililerle yaptığı görüşmede Belgrat'ın UCM ile işbirliğini hızlandırmaya hazır olduğu güvencesini vererek, mahkemenin aradığı²⁰³ bazı zanlıları teslim etme taahhütünde bulunmuştur. Yine SKC, kendisini bombalayan ABD'ye yakınlaşmanın bir yolu olarak da yüzlerce asker ve polisini ABD emrinde Afganistan'a göndermeyi teklif etmiştir. Neticede uluslararası toplumla barışan SKC, BM'ye üye olmuştur. Dahası AB ve NATO'ya üyeliği bile söz konusu hale gelmiştir.

Kosova ise, ABD'yi hep bir kurtarıcı olarak görmüş ve görmektedir. Bu yüzden ki ABD'ye, yanı başındaki AB'den daha çok güvenmektedir. Genelde ABD'nin yanında yer almış olan Kosova ve başkanı Rugova da, 7 Ekim 2003'te SKC'nin Afganistan'a asker gönderme teklifi üzerine, birkaç yüz Kosova polisini Afganistan ve Irak'a göndermeye hazır olduğunu açıklamış, ancak Bush bunu reddetmiştir.²⁰⁴ Yine uluslararası destek sağlamak amacıyla Kosova Meclisi 18 Aralık 2003'te yaptığı oylamada, Kosovalı Sırpların karşı oy kullandığı, Lahey'deki savaş suçları mahkemesiyle işbirliği konulu yasayı yürürlüğe koymuştur.²⁰⁵

Kosova'nın son statü görüşmeleri başladığında taraflar hangi görüşleri savunacaklar, görüşmelerde ne için mücadele edeceklerdir? Aslında buraya kadar anlatılanlar ışığında tarafların ne istedikleri, neyi savunacakları az çok bellidir.

Sırp/Sırbistan; Sırbistan Meclisi 27 Ağustos 2003'te kabul ettiği bir bildiriyle, 1244 Kararı'nın, Kumanova Anlaşması'nın ve Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü pekiştiren 5 Kasım 2001 tarihli Yugoslavya-UNMIK Anlaşması'nın gerekleri yerine getirildiği takdirde son statü görüşmelerine başlanması taraftarı olduğunu beyan etmiştir. Kısaca Sırbistan Kosova'nın kendi sınırları içinde kalması koşuluyla görüşmelere başlamak istemektedir.²⁰⁶ Yine bu doğrultuda Sırbistan 26

²⁰³ UCM başsavcısı Carla del Ponte Kasım 2004'te BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, mahkemece aranan 20 zanlının bir düzine kadarının Sırbistan'da yaşamakta olduğunu öne sürmüştür. Bunların arasında Kosova'daki 1998-1999 ihtilafı sırasında işlenen savaş suçlarında rol aldıkları iddiasıyla aranan dört emekli polis ve ordu generali - Nebojsa Pavkoviç, Sreten Lukiç, Vlastimir Corceviç ve Vladimir Lazareviç - de bulunmaktadır. UCM'nin arananlar listesinin başındaki savaş zamanı Bosnalı Sırp lideri Radovan Karadžić ile ordu komutanı Ratko Mladić'in Sırbistan ile Bosna Sırp Cumhuriyeti arasında seyahat ettiğine inanılmaktadır. <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2005/01/18/feature-01>, 7.2.2005.

²⁰⁴ Türbedar, "Sırbistan ...", s. 57.

²⁰⁵ <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/document/setimes/newsbriefs/2003/12/031219-WMI-014>, 17.4.2005.

²⁰⁶ Türbedar, "Sırbistan ...", s. 56.

Mart 2004'te Kosova'nın Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul eden bir bildiri yayınlamıştır. Tüm bu bildiri ve görüşler Sırp'ların nasıl bir tutum takınacaklarını göstermektedir. Görüşmelerde Sırp tarafı çok büyük olasılıkla, öncelikle Kosova'nın Sırbistan'ın toprağı olduğunu savunarak, kendi sınırları içinde kalması için çaba sarf edecektir. Ve yine, Kosova'nın bir "il" olarak kendi sınırları içinde kalmasını isteyeceklerdir. Bu mümkün gözükmemektedir. Sırp tarafı da bu ihtimali pek mümkün görmemektedir ki, Kosova'nın "kantonlaştırılma"sı, "bölünme"si, "federal birim" haline getirilmesi, garantör devletler güvencesinde Sırbistan içinde "özerklik" verilmesi gibi pek çok seçeneğı de düşünmektedir. Şurası kesindir ki, Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığına karşıdır. Kısaca Sırp'lar, SKC Dışişleri Bakanı Vuk Draskoviç'in de belirttiğı gibi, Kosova için "bağımsızlıktan az, özerklikten fazla" formülüne dayalı bir çözüme razı olacaklardır. Bu da SKC'nin Arnavutluk ve Makedonya ile olan sınırlarının değışmeden kalması anlamına gelmektedir.

Arnavutlar/Kosova ise; herşeyden önce bağımsızlık isteyeceklerdir. Zaten şimdiye kadar ki istekleri ve uygulamaları hep bu yönde olmuştur. 1244 Kararı merkezli hareket edecek olan uluslararası topluluğun zorlayacağı Kosova, Sırbistan ve Karadağ birliğine üçüncü bir birim olarak katılmaya; "1974 artı fazlası" formülü bir özerkliğe ve bağımsızlık harici başka seçeneklere sıcak bakmamaktadır. Ancak görünen o ki, uluslararası toplumun 1244 Kararı ile de benimsediğı gibi Kosova, toprak bütünlüğü, sınırların değışmezliğı gibi ilkelere feda edilecektir. Bu nedenledir ki, Kosovalı Arnavutlar, mevcut sınırlar dahilinde BSC türü bir gevşek federasyon seçeneğini de düşünmektedir. Dolayısıyla Kosova'nın bağımsızlığı harici bir karar çıkması muhtemeldir.

Sonuç olarak son statü görüşmeleri, Balkanların tarihinde ve bugünkü istikrar yapısında önemli bir dönüm noktası olacaktır. Tarafları rahatsız edecek bir karar, bölgenin göreceli huzur yapısını bir anda tersine çevirebilir. Sırp'lar ve Arnavutlar arasındaki kin duygularının tazeliğini 17-18 Mart olaylarında görmüş olan uluslararası toplum oldukça hassas davranma yükümlülüğünde olduğunun bilinciyle hareket etmelidir. Kosova'yı bir an önce son yapıya kavuşturmak amacıyla, telafisi çok zor adımlar atma riskini göze almaktansa, görüşmelerin, daha sağlıklı bir karar alınabileceğı bir zamanda yapılması yerinde olacaktır. Yani uluslararası toplumun,

Temas Grubu-BM vb., tarafların üzerinde tam uzlaştığı bir formül bulunmadığı müddetçe son kararı vermemesi en akılcı davranış olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'NIN KENDİ KADERİNİ TAYİNİ

I. KOSOVA'NIN DIŞSAL KENDİ KADERİNİ TAYİNİ

A. Ayrılma/Bağımsız Olma

Kosova'nın ayrılma ve bağımsız devlet olma olgusunu incelemek yerinde olacaktır.

Egemen bağımsız bir siyasal birimden koparak ayrı bağımsız bir devlet kurma anlamında ayrılma, uluslararası sistemin tüm dönemlerinde söz konusu olan bir olgu olmuştur. Bu olgu, ortaya çıktığından beri değişik anlamlar yüklenen kendi kaderini tayin ilkesiyle son zamanlarda özdeşleştirilir olmuştur. Bilhassa Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra, demokrasi, insan hakları, azınlık hakları gibi yükselen değerlerin korunmasını amaçlayan “içsel kendi kaderini tayin” ile “ayrılıkçı kendi kaderini tayin” arasında bağ kurulması sıkça yaşanmaya başlanmıştır.¹ Bir çalışmada ayrılıkçılıkla kendi kaderini tayin arasındaki bu bağı ortaya koyan Carnegie Vakfı'na göre de, 1990 sonrası dünyada, devletler içindeki topluluklar kendi kaderini tayin adına, bağımsızlık, özerklik veya mevcut hükümeti yıkmak gibi taleplerde bulunmaktadır.²

Uluslararası topluluğun ayrılma konusundaki eğilimi incelendiğinde egemen ve bağımsız bir devletten ayrılmaya fazla sıcak bakmadığı ifade edilebilir. Hatta ne amaçla olursa olsun ayrılma en son seçenek olarak değerlendirilmektedir. Bir halkın kendi kaderini tayin hakkının çiğnenmesi durumunda bile uluslararası toplum ayrılmaya sıcak bakmamaktadır. Tersten ifadeyle kendi kaderini tayin hakkı bile

¹ Kurubaş, “Kuzey ...”, ss. 148-149.

² Johnstone, s. 21.

çoğu zaman uygulamada ayrılmayı haklı kılmamaktadır. Nitekim kendi kaderini tayin hakkına istinaden ayrılarak bağımsız olma yoluna başvuran pek çok halka uluslararası destek verilmemiş veya çok sınırlı derecede destek bulabilmiştir. Tibetliler, Tamiller, Keşmirliler, uluslararası toplulukça desteklenmediğinden bağımsızlık mücadelelerinde başarısız olmuşlar, Açeliler gibi bazıları da bu mücadelelerine son vermişlerdir.³ Buna karşılık BM bazı hallerde egemen devletten ayrılmalara da göz yummuş ve bu ayrılmaları tanımıştır. Bunların en belli başlıları Bangladeş, Eritre, Doğu Timor'dur. Ancak genel olarak denilebilir ki uluslararası topluluk olarak BM, ayrılmayı değil sınırların değişmezliğini savunmaktadır.

Bağımsız devlet olma hususunda, uluslararası arenada bir devletin doğabilmesi için bazı koşulların oluşması gerekmektedir. Bu koşulları hukuki ve siyasi olarak ikiye ayırabiliriz. 26 Aralık 1933 tarihli “devletlerin hakları ve görevleri” konusundaki Amerikan Devletleri Montevideo Sözleşmesi, 1. maddesinde, bir devletin oluşabilmesi/tanınabilmesi için temel hukuki koşulları sıralamaktadır. Buna göre bir devletin; a) açıkça tanınmış sınırlara (ülke), b) sürekli insan topluluğuna, c) etkin bir hükümete, ç) öteki devletlerle ilişkiye girme yeteneğine sahip olması gerekmektedir.⁴ Bunlar geleneksel ve asgari koşullardır. Buna ilaveten, kurulduğu anda uluslararası bir anlaşma ve/veya gelenek hukukuna aykırı düşmemesi şartı da aranmaktadır. Bir başka hukuki meşruluk kaynağı da, bağımsızlığı kendi kaderini tayine dayandırmaktır.

Siyasi koşullar olarak da, bir devletin oluşabilmesi için o devletin “tanınma”sı⁵ gerekmektedir. Tanınmayı “iç tanınma” ve “dış tanınma” olarak ikiye ayırabiliriz. İç tanınma ile devletin, kendi halkınca desteklenmesi anlatılmaktadır. Bunun için de devlet, emretme ve yönetme “hak”kına sahip olmalıdır. Artık günümüzde, modern devletlerin varlığı emretme ve yönetme “gücü”nden ziyade

³ Endonezya'nın Açe bölgesinde 30 yıldır bağımsızlık için mücadele eden Özgür Açe Hareketi (ÖAH-GAM) Sözcüsü Bahtiyar Abdullah, Endonezyalı yetkililerle görüşmelerde buldukları Helsinki'de Reuters ajansına yaptığı açıklamada, bağımsızlık amacıyla sürdürülen mücadelenin sonuç vermediğini ve bu konuda bir anlaşmaya varmaları gerektiğini belirtmiştir. Abdullah, bağımsızlık ve ayrılma amaçlarından vazgeçmeye razı olduklarını açıklamıştır. *Milliyet*, 23 Şubat 2005, s. 18. Ağustos 2005'te de Endonezya ile ÖAH arasında Helsinki'de ateşkes anlaşması imzalanarak Açe bağımsızlık hareketi sona erdirilmiştir. *Halka ve Olaylara Tercüman*, 16 Ağustos 2005, s. 13. Kesin anlaşma 15 Ağustos 2005'te Helsinki'de imzalanacaktır.

⁴ Pazarıcı, II. Kitap, s. 6.

⁵ Başta da belirttiğimiz gibi burada siyasi tanımadan bahsetmekteyiz. Hukuki tanıma bir devletin kurucu unsuru değildir. Tanıma devletler için bağlayıcı değil, ancak açıklayıcı (izhari) bir etkiye sahiptir. Yani hukuki şartları yerine getirmiş ve bağımsızlığını ilan etmiş bir devlet, hiçbir devlet tarafından tanınmasa da yine bağımsız, egemen bir devlettir ve uluslararası hukukun bir kişisidir.

buna “hak”kı olması gerekliliğine dayanmaktadır. Ancak böyle bir şekilde kurulmuş devlet meşruiyet kazanır ve varlığı güçlenir. Dış tanınmaya göreyse devletin uluslararası topluluk tarafından kabul edilmesi, benimsenmesi gerekmektedir.⁶ Günümüzde bir devletin meşruluk kaynağının ne olduğu, hatta böyle bir ölçütün var olup olmadığı net olmadığı için devlet olmada “güç”ün en etkin ölçüt olduğu kabul edilmektedir.⁷

Şimdi Kosova’nın devlet olması konusuna bakabiliriz. Kosovalı Arnavutların bağımsızlık istek ve eylemlerinin geçmişi oldukça gerilere gider. Fakat 1968 yılını başlangıç alabiliriz. Bu yılda Kosova’da yapılan geniş çaplı gösterilerde Kosova’nın bağımsızlığı talep edilmiş, bu eylemler neticesinde 1971 yılında ve 1974 Anayasasıyla Kosova’nın statüsü, Yugoslavya’yı oluşturan diğer cumhuriyetlerle hemen hemen aynı seviyeye yükseltilmiştir. Tito’nun ölümüyle etnik denge bozulmaya başlamış bu da Kosova’da olayların tekrar alevlenmesine yol açmıştır. Arnavutlar “etnik açıdan saf bir Arnavut cumhuriyeti” kurma sevdasıyla Sırlara saldırılarda bulunmuşlardır.⁸ Soğuk Savaşın sonlarındaysa, Yugoslavya’nın dağılma sürecine girmesiyle Kosova tekrar karışıklıklara sahne olmuş, ayrılık talepleri eskisine oranla daha çok seslendirilmiştir. 1989’daki anayasa değişiklikleriyle Kosova’nın özerkliği muhafaza edilmekle birlikte, bu değişikliklere Federasyondan kuramsal olarak ayrılabilen bir cumhuriyete geçişi engellenmiştir.⁹ Bu da Arnavutların bağımsızlık taleplerini kamçulamıştır.

Sırbistan, 26 Haziran 1990’da “geçici önlemler” kararnamesiyle Arnavutlara karşı ayrımcı bir baskı politikası gütmeye başladı. Arnavutça yasaklandı, Arnavutça dergi, gazete, televizyonlar kapatıldı, Arnavut memurlar toplu şekilde işten çıkarıldı. Yeni Sırp anayasası ilan edildi ve Kosova Meclisi’nin onaylaması istendi, fakat özerkliğin kaldırılmasında sessiz kalan Kosova Meclisi üyeleri bu sefer sessiz kalmadı ve yeni Sırp Anayasasını oylamayı reddetti. Akabinde 2 Temmuz’da kapalı olan Meclisin önünde, Kosova’nın “Yugoslavya’nın bağımsız ve eşit bir bütünü” olduğunu ilan eden Kosova’nın kendi kaderini tayin bildirisini kabul etti. Tabi bu eylemler karşılıksız kalmadı ve Sırbistan 5 Temmuz’da Kosova Meclisi’ni dağıttı. Sırp Meclisi, “özel önlemler yasası”nı çıkararak Kosova’nın yönetimini üzerine aldı.

⁶ Kurubaş, “Kuzey ...”, s. 150.

⁷ Kurubaş, “Kuzey ...”, ss. 150-151.

⁸ Chomsky, s. 139.

⁹ Johnstone, s. 292.

Arnavut halkı da, kapatılan meclisin önünde yeni Sırp Anayasasını ve tüm bu gelişmeleri boykot etti.¹⁰ Eylül 1990'da Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'de Kosova Cumhuriyeti sürgün hükümeti kuruldu.¹¹ 7 Eylül'de, kapatılan Kosova Meclisi'nin üyelerinin birçoğu, kesin gizlilik koşullarında Kaçanik şehrinde bir araya gelerek Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nı ve seçilmiş devlet başkanını kabul ettiler. Bütün diğer yasaların bu yeni anayasayla uyumlu olduğu müddetçe geçerli olacağı ilan edildi.¹² Bunun üzerine Sırbistan Meclisi, toplantıya katılanlar hakkında derhal takibata başladı. 28 Eylül 1990'da yapılan anayasal değişikliklerle Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini tamamen sona erdirildi.¹³ Bu tür anayasal baskıların yanı sıra Arnavut halka da baskı uygulandı. 1991'in sonlarına gelindiğinde, artık Yugoslavya tamamen dağılmış, tüm cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişti. Sırbistan ise cumhuriyetlerin ayrılmasını engellemek amacıyla bağımsızlık kararı alanlara karşı savaş açtı. Bosna Hersek'le yapılan savaşta Sırlar etnik temizlik yapmaya başladılar. Bosna'daki vahşi katliamlarını Kosovalı Arnavutlara gözdağı olarak sunan Sırlar, Arnavutların Kosova'yı terk etmesini ve boşaltılmış Kosova'nın kendilerine kalmasını sağlama hesabı yaptılar. Fakat bu oyuna gelmeyen Arnavutlar bölgeyi terk etmedi, aksine orada kalıcı olmak amacıyla, Sırp polislerinin engellemelerine rağmen 26-30 Eylül 1991'de¹⁴ bağımsızlık için bir halkoylaması yaptılar.¹⁵ Kosovalı Sırların boykot ettiği halkoylamasına Arnavutlar, Boşnaklar, Türkler ve Hırvatlar katıldı.¹⁶ Fakat oylama Sırbistan tarafından yasadışı ilan edildi ve sonuçları tanınmadı. Kosova'nın hükümrân ve bağımsız bir cumhuriyet olması için yapılan halkoylamasında, seçmenlerin % 87'si oylamaya katılmış ve katılanların % 99'u bağımsızlık lehinde oy kullanmıştır.¹⁷ Bunun üzerine, dağıtılmış olan Kosova Milli Meclisi 19 Ekim 1991'de¹⁸ bağımsız Kosova

¹⁰ Hugh Poulton, *Balkanlar (Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler)*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993, ss. 85-86.

¹¹ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1999, s. 201.

¹² Malcolm, s. 404.

¹³ Taşdemir-Yürür, s. 143.

¹⁴ Bir başka kaynağa göre, halkoylaması Ekim 1991'de yapılmıştır. Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 76.

¹⁵ Bülent Olcay, "Kosova: Nereden Nereye?", *Avrasya Etüdüleri*, Sayı 17 (İlkbahar-Yaz 2000), s. 16; Türbedar, "Yandı ...

¹⁶ Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 76.

¹⁷ Malcolm, s. 404. Halkoylamasında bağımsızlık kararının hangi oranda olduğunu ilişkin değişik rakamlar mevcuttur. Bunların bir kısmını belirtelim. Evet oyları % 99.8'dir. (Babuna, s. 10.); % 99.87'dir. (Gözde Kılıç Yaşın, "Balkan Politikasında Kördüğüm: Kosova", *Cumhuriyet Strateji*, 29 Kasım 2004, s. 20.); % 99'dur. (Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 76.); % 90'dır. Özfatıra, s. 100.

¹⁸ Bir başka kaynakta bağımsızlık tarihi olarak 18 Ekim 1991 verilmektedir. Olcay, s. 15.

Cumhuriyeti'nin kurulduğunu resmen ilan etti.¹⁹ İlanın hemen sonrasında sürgünde geçici bir hükümet kuruldu. KDB başkanı Rugova cumhurbaşkanlığa, Almanya Stuttgart'ta ikamet eden Dr. Buyar Bukoşi²⁰ de başbakanlığa getirilmiştir. Bukoşi, çalışmalarını uzun süre Stuttgart'tan yürütmüştür.²¹

Daha önce olduğu gibi özellikle bağımsızlıktan sonra da Arnavutlar, Sırp sisteminin bir parçası olmadıklarını her vesileyle gösterdiler ve Sırların meşruiyetine yol açacak her harekettten kaçındılar. Sırp kurumlarını boykot ettiler. Sırp ve Yugoslav kurumlarında herhangi bir kazanım elde etmeye çalışmadılar, kendilerini Sırp sisteminin tamamen dışında kabul ettiler. Vergi ve elektrik faturalarını ödemediler,²² orduya asker yollamadılar. Resmi Sırp müfredatını reddederek çocuklarını Sırp okullarına göndermediler. Sırp hekimlerin olduğu hastanelere gitmediler. Buna karşılık çocuklarını ve hastalarını evlerinde okuttular ve iyileştirdiler.²³ Halktan düzenli olarak topladıkları bağışlarla ve yurtdışındakilerin gelirlerinin % 3'ünü vergi olarak vermesiyle bir dayanışma fonu oluşturdu. Bu fonla evlerdeki eğitim ve sağlık sistemi finanse edildi. Yaklaşık 24.000 öğretmen ve 1.100 öğretim üyesi evlerde ve belirli mekânlarda çocuklara ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim öğretim verdi. Ama buralarda verilen diplomaları sadece Tiran Üniversitesi tanıdı.²⁴ Buna ilaveten Arnavutlar, adaylarının kesin olarak kazanacakları Sırbistan ve YFC seçimlerini boykot ettiler. Zira siyasi hayatın bir parçası olmanın en önemli araçlarından birisi oy vermektir. Oy vermeyerek, Sırp sisteminin bir parçası olmadıklarını ifade ettiler. Buna karşılık kendi seçimlerini düzenlediler. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'ndeki tüm Arnavut partileri (toplam 11 parti) kapsayan bir eşgüdüm kurulu oluşturuldu. Bu kurul 24 Mayıs 1992'de Kosova Cumhuriyeti'nin ilk seçimlerini düzenledi ve seçimlerden sonra güvenlik nedeniyle dağıldı. Bu seçimlerde tek aday olan Rugova oyların % 99.7'sini alarak Kosova Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı seçildi.²⁵ 143 sandalyeli meclis seçimleri içinse, 22 partiden 511 aday yarıştı. Beklenildiği üzere Sırbistan bu

¹⁹ Mustafa Kahramanyol, "Kosova ve Sancak Üzerine", *Türk Yurdu*, Cilt 19, Sayı 142 (Haziran 1999), s. 5; Babuna, s. 10; Selver, s. 121; Kılıç Yaşın, s. 20; Taşdemir-Yürür, s. 144.

²⁰ Su İbrahim Rugova, Su Buyar Bukoşi. Kahramanyol, s. 5.

²¹ Kahramanyol, s. 5.

²² Johnstone, ss. 298-299.

²³ Kut, s. 58.

²⁴ Babuna, s. 12.

²⁵ Babuna, s. 10. Rugova'nın tek aday olması da seçimler de şaibeliydi. Johnstone, s. 298. Rugova, öteki siyasi partilerden ve Türk Halk Partisi'nden de destek almıştır. Babuna, s. 10.

seçimleri geçersiz saydı.

Kosova Cumhuriyeti ilan edildi fakat bu “paralel/gölge/koşut devlet”in ne ordusu ne polisi ve ne de diğer kurumları vardı. Dahası Sırbistan’dan ayrılma ve uluslararası toplumun tanınması söz konusu değildi. Yugoslavya’nın dağılma sürecinde Kosovalı Arnavutlara uluslararası destek vardı. Slovenya, 1980’li yıllar boyunca olduğu gibi Sırp milliyetçiliğine karşı müttefik olarak Kosova’nın ayrılıkçılığını desteklemekteydi.²⁶ ABD merkezli UDV²⁷ ise Kosovalı ayrılıkçıları maddi açıdan cömertçe desteklemiştir.²⁸ Bağımsızlık ilanından sonra cumhurbaşkanı seçilen Rugova, bağımsızlık ve uluslararası destek hedeflerini gerçekleştirmekle görevliydi. 1990’dan itibaren “diyalog yoluyla barışçıl bir siyaset” takip ederek, eylemin başarıya ulaşması ve uluslararası alanda saygın hale gelmesi için uğraştı. Devletler nezdinde destek aradı. Doğal olarak, Arnavutluk Kosova’yı tanıdı. Bosna Hersek, Hırvatistan ve Slovenya ise destekledi.²⁹ 11 Şubat 1992’de Rugova Türkiye’yi ziyaret etti ve ilk defa bir devlet başkanınca resmi kabul gördü. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal’dan Kosova’yı tanınması talebinde bulundu ama olumsuz yanıt aldı. Bununla birlikte siyasal destek sözü aldı.³⁰ ABD, Rugova’yı Beyaz Saray’da kabul ederek adeta bir devlet başkanı teşrifatı uyguladı.³¹ Rugova’nın barışçıl politikası uluslararası alanda memnuniyetle karşılandı fakat bağımsızlık için gereken desteği sağlayamadı. Bunun en önemli nedeni uluslararası topluluğun ayrılıklara sıcak bakmamasıydı. Ne var ki Rugova bu politikasıyla Bosna’daki gibi bir soykırımı önlemiş oldu. Bosna’daki soykırım esnasında ABD ve AB, soykırımcı Miloseviç’le barış görüşmeleri yaptı. Dayton Anlaşması’yla Bosna

²⁶ Johnstone, s. 183.

²⁷ 1983’te Ronald Reagan yönetimince kurulan UDV (Ulusal Demokrasi Vakfı UDV - NED National Endowment for Democracy), Kongreden her yıl vergiden muaf ödenek alırken, kendi ülkelerinin Amerikan “serbest piyasa” koşullarına göre daha “demokratik” olması için çalışan yabancı ulusların vatandaşlarına da ödenek ayırmaktaydı. Johnstone, s. 24.

²⁸ Johnstone, s. 24.

²⁹ Kılıç Yaşın, s. 20.

³⁰ Oran, *Türk ...*, Cilt II, s. 491 ve 509.

³¹ Uzgel, s. 37. Aslında henüz devlet niteliği kazanmamış birimlerin temsilcilerini Beyaz Saray’da kabul etmek ABD’nin genel ve siyasi bir manevra aracıdır. Bu yolla ABD, temsilcilerini kabul ettikleri birimlere destek vermenin yanında ve/veya daha ötesinde, o birimin muhalifi olduğu devlete bu şekilde yaptırım uygulama ve onu baskı altında tutmayı amaçlamaktadır. Bunun örnekleri olarak ABD, İngiltere’ye karşı Kuzey İrlanda’nın bağımsızlığı için mücadele veren İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu’nun (İCO - IRA Irish Republican Army) İngiltere meclisindeki siyasi kanadı Sinn Féin’in lideri Gerry Adams’ı; Çin’deki ayrılıkçı Tibet’in dini-siyasi lideri Dalay Lama’yı ve burada Kosova’nın lideri Rugova’yı zaman zaman devlet başkanı gibi resmi törenle kabul etmektedir. ABD’nin bu davranışı İngiltere, Çin ve SKC’ye karşı bir göz dağı amacı taşımaktadır.

Hersek'te savaş sona erdi, fakat Kosova'nın bağımsızlığı meselesi ele alınmadı.³² Bu, Kosova sorununun Sırbistan'ın iç işi olduğu, dolayısıyla Miloseviç'e bırakıldığı ve uluslararası toplumun Kosova'yı önemsemediği, uluslararası bir sorun olarak görmediği anlamına gelmekteydi. Kısaca Rugova'nın barışçıl siyaseti rağbet görmemişti. Üstelik uluslararası toplumun Rugova'ya, YFC'ye katılması yolunda sürekli baskı yapması ve Eylül 1996'da İtalyan Katolik hayır kurumunun aracılığıyla Miloseviç'le bir anlaşma³³ yapması Rugova'nın politikasının Arnavut halk nezdinde itibar kaybetmesine neden oldu. Bundan sonra Kosova'da, hareketin başarıya ulaşmasında daha sert yöntemlere başvurulması görüşünü savunan Başbakan Bukoşi, Demaçi gibi isimler ön plana çıkmaya başladı. 1997'nin sonlarında Arnavutların önde gelenlerinden Baton Haxhiu üst düzey Sırp emniyet personeliyle gizli bir görüşme yapmış, bu görüşmede Sırp emniyeti, Arnavutların ayrılıkçı siyasetinde ısrarcı olmaları halinde “tüm Arnavut köylerini yakacakları” hususunda uyarılmıştır.³⁴ 1999'a gelindiğinde Rambuya Anlaşması imzalanmıştı. Buna göre Kosova'nın Sırbistan içinde kısmi bağımsızlığı benimsendi. Fakat Sırbistan bunu imzalamadığı için geçersizdi. NATO müdahalesinden sonra da Kosova fiili olarak bağımsız oldu.³⁵ YFC'den tam olarak ayrıştı. Kendi kurumlarını oluşturarak işletmeye başladı.

Kosova'nın ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkına sahip olup olmadığını uluslararası hukuk bağlamında inceleyelim. Esasen bu, tespiti zor bir durumdur. Hele hele ayrılıkçı kendi kaderini tayinin son zamanlarda siyasallaştırıldığı ve reelpolitik çerçevesinde değerlendirildiği göz önünde bulundurulunca konunun zorluğu daha da belirginleşmektedir. Kosova'nın ayrılma hakkına sahip olup olmadığı hususu iki karşıt görüşü bünyesinde barındırmaktadır. Bir görüşe göre Kosova'nın ayrılmaya hakkı olduğu sonucu çıkarılamazken bir kısmına göre böyle bir hakkı vardır.

İlk görüşü, hukuki dayanaklarıyla inceleyelim. Bu savın ilkinde göre, Badinter Komisyonu Kosova'yı bağımsız devlet olmaya ehil görmemiştir. Yugoslavya'nın dağılması esnasında, ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkına dayanarak bağımsızlıklarını ilan eden eski Yugoslav cumhuriyetlerini tanıma koşullarını

³² Olcay, s. 17.

³³ Sırbistan'ın koşut Arnavut eğitim sistemine okul ve üniversite binası sağlanmasını öngören bu anlaşma Sırp makamlarınca uygulanmayınca Rugova'nın güvenilirliği zedelendi. Sonradan bunun Sırbistan'ın zekice bir taktiği olduğu anlaşıldı. Malcolm, s. 410.

³⁴ Ignatieff, s. 54.

saptamak amacıyla AT tarafından Badinter Komisyonu kurulmuştu. Bu komisyon, cumhuriyetlerin hukuki durumlarını incelemiş ve ayrılmaya hakları olduğuna hükmederek AT'nin bunları tanımamasının bir sakıncası olmadığı sonucuna varmıştır. Ancak Komisyon, bağımsızlık ilan etmiş ve bu bağımsızlığını AT'nin istediği şartlardan biri olan halkoylamasına dayandırmış olmasına rağmen, Kosova'yı, Kosova'da savaş olmaması ve bağımsızlık talebine olumlu bir yaklaşım sergilemenin savaş nedeni olacağı yönündeki siyasi endişeler nedeniyle inceleme konusu yapmamıştır. Üstelik Kosova, devlet olmanın koşullarına sahip değildi. Kurumları, ordusu, polisi yoktu; halkı üzerinde tam bir denetime bile sahip değildi. Halbuki bu koşulları sağlayabilseydi Komisyonca devlet olarak tanınabilirdi. Çünkü Badinter fikirler dizisi belgelerinden çıkan sonuçtan anlaşılmaktadır ki, kendi topraklarına sahip olan etnik gruplar eğer belirli bir toprağı devletin çözülmesi esnasında denetimlerinde tutuyorlarsa bağımsızlıkları kabul edilir. İkinci olarak, Komisyon'un ileri sürdüğü bir delil de, uluslararası toplumun sadece uluslararası hukukta devlet ölçütüne sahip olan federal devletin bağımsızlık hakkını tanımamasıdır.³⁶ Eski Yugoslavya devleti de Kosova'ya böyle bir hak tanımamıştı. Komisyon'a göre Yugoslavya'dan ayrılma hakkı sadece cumhuriyetlere tanınmış bir haktı; özerk bölgelerin böyle bir hakkı yoktu.³⁷ Ancak Yugoslav Anayasasındaki "ayrılma hakkı"nın muğlaklığını kabul eden görüşler de vardır. Buna göre ayrılma hakkının hangi birimlere/halklara verildiğı tam belli değildir.³⁸ Üçüncüsü, Sırbistan'ın da Kosova için savunduğı görüşle uyumlu olarak, 1963 Yugoslav Anayasası, Yugoslavya'daki halkları üçe ayırmış, altı cumhuriyet halkına ayrılma hakkını tanımış ama Yugoslavya dışında devletleri bulunan halkları (Arnavutlar, Türkler gibi) "ulusal azınlık" olarak tanımlamış ve bunların anayasal olarak ayrılma hakkına sahip olmadığını kabul etmişti.³⁹ Son olarak da, uluslararası toplum, egemen bağımsız devletleri bölme anlamında kullanılmayacağı gerekçesiyle ayrılıkçı kendi kaderini tayini desteklememiş ve ülkesel bütünlüğe önem vermiştir. Uluslararası toplumun hem Yugoslavya'nın dağılmasındaki tutumuna hem ülkesel bütünlük politikasına ters düşeceğinden ve hem de uluslararası barış, istikrar ve

³⁵ Johnstone, s. 316.

³⁶ Enver Hasani, "Kosova Krizi: Hukuki ve Siyasi Boyutu", *Avrasya Dosyası*, Cilt 4, Sayı 1, (İlkbahar 1998), ss. 127-130.

³⁷ Taşdemir-Yürür, s. 143.

³⁸ Ünal İle Söyleşi.

güvenliği tehlikeye düşürebileceğinden dolayı Kosova'nın ayrılığını desteklememektedir.

İkinci görüş ise Kosova'nın bağımsız bir devlet olduğunu ve ayrılmaya hakkı olduğunu savunmaktadır. Bu görüşün hukuksal savlarının birincisine göre, Arnavutların Kosova'da "tarihi hak"ları vardır. Arnavutlar, sürekli olarak Kosova'da politik-hukuki varlığını korumuştur.⁴⁰ İkinci olarak, Kosova Meclisi 2 Temmuz 1990'da Anayasal Bildiri ile "Kosova halkının kendi kaderini tayin hakkı olduğunu" duyurmuştur. 19 Temmuz 1991'de Kosova Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Böylece Kosova tamamen bağımsız ayrı bir devlet olarak uluslararası topluluğun bir kişisi olmuştur. Sırbistan ile ilişkileri de hiyerarşik değil, tamamen iki bağımsız devlet ilişkisi haline gelmiştir.⁴¹ Üçüncü olarak, Kosova hiçbir zaman Sırbistan'a bağlı bir bölge olmamıştır. Kosova hukuken eski Yugoslavya'nın bir eyaletiydi.⁴² Yugoslav Anayasalarına göre Yugoslavya'ya bağlı bir özerk bölge idi. Dolayısıyla Yugoslavya ortadan kalktığına göre, Kosova'nın bağlı olduğu bir devlet mevcut değildir.⁴³ Dördüncü olarak, 1946 Anayasası, Yugoslavya'nın "ayrılma hakkına sahip uluslar topluluğu olduğunu" kabul etmektedir.⁴⁴ 1974 Anayasası da 1. ve 2. maddelerinde, "Kosova'nın Federasyonu oluşturan anayasal bir parça olduğunu"; madde 5/4'te "Federasyon sınırlarının tüm cumhuriyet ve özerk bölgelerin rızası olmaksızın değiştirilemeyeceğini"; 402/2 maddesi de, Kosova'nın eski Yugoslavya'nın "anayasasının değiştirilmesi ve ıslahı meselelerinde diğer cumhuriyetlerle eşit durumda olduğunu" belirtmiştir.⁴⁵ Tüm bu maddelerde ve uygulamada Kosova'nın Yugoslav cumhuriyetleriyle çoğu hususta "eşit" konumda olduğu belirtilmekteydi. O halde, cumhuriyetler bağımsızlık ilan ederek ayrılabilirdiye Kosova'nın da ayrılması gerekmekte olduğu düşüncesi vardır. Nitekim Kosovalı Arnavutların ayrılıkçı kendi kaderini tayin talepleri özellikle Yugoslavya'nın dağılması koşullarında gündeme getirilmiştir. Kosova, Sırbistan ve Yugoslavya ile 1945 yılında kendi kaderini tayin şartıyla birleşti, şimdi de aynı ilkeye dayanarak ayrılabilmelidir, görüşü hakimdir.⁴⁶ Beşincisi, uluslararası

³⁹ Kut, s. 57.

⁴⁰ Krasniqi, s. 170.

⁴¹ Olcay, s. 15.

⁴² CNN Türk.

⁴³ Olcay, ss. 15-16.

⁴⁴ Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 85.

⁴⁵ Olcay, s. 15.

⁴⁶ Tekin, s. 229.

topluluk Yugoslavya'nın dağılması sırasında kendi kaderini tayin hakkını halklara (*narod*) da tanıyarak Bosna Hersek'te Sırların kendi devletlerini kurmalarına izin verdi.⁴⁷ O halde bu olay Kosovalı Arnavutlar için bir emsal teşkil edebilir. Zaten Kosovalı Arnavutlar bu olayı örnek göstererek kendi devletlerinin de olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Altıncı olarak, Sırbistan'ın kendi kaderini tayin politikası da çelişkilidir. Kosova'nın Yugoslavya zamanında bir cumhuriyet olmaması nedeniyle anayasal olarak ayrılma hakkına sahip olmadığını ileri sürerken Bosna Hersek'teki Sırlar için bu hakkı talep edebilmiştir. Yani Kosovalı Arnavutlara bu hakkın cumhuriyetler için geçerli olduğunu söylerken Bosna Hersek'te bu hakkın cumhuriyetlere ilaveten halklar (*narod*) için de söz konusu olduğunu benimsemiştir. Yedinci olarak, uluslararası hukuka göre ayrımcı, demokratik olmayan, ırkçı, baskıcı ve insan haklarına saygılı olmayan devletlerden ayrılmaların meşru olabileceği genellikle kabul edilmektedir.⁴⁸ Ünlü uluslararası hukukçu Cassese de bunu kabul etmektedir. Sırbistan'ın Kosovalı Arnavutlara karşı uygulamalarının bu türden olduğu aşağıda ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir. Son olarak, Kosova bugün için uluslararası hukukça belirtilen devlet olma vasıflarına sahiptir. Eski Yugoslavya zamanında, bağımsızlık ilan ettiği 1991'de ve bugün Kosova, dayatılmış da olsa, açıkça tanımlanmış sınırlara sahip bir toprağa (1974 Anayasası, m. 5), sürekli bir halka ve uluslararası ilişkiler alanında kendi kimliğine (Federal Anayasa'nın 271. maddesi ve aynı yıl yürürlüğe giren Kosova Anayasası'nın 300. ve 301. maddeleri) sahiptir. Üstelik Kosova birisi 1975'te Almanya Demokratik Cumhuriyeti, diğeri 1976'da Dünya Bankası ile olmak üzere iki uluslararası anlaşma bile imzalamıştır, ki hiçbir eski federal cumhuriyet veya bölgenin imzaladığı uluslararası bir anlaşma yoktur.⁴⁹ Bu zaviyeden bakıldığında

⁴⁷ Bosnalı Sırların kurduğu devlet "Bosna Sırp Cumhuriyeti - Reuplika Sırska" idi. Badinter Komisyonu, Sırp yetkililer tarafından kendisine sorulan bir soruya (Hırvatistan ve Bosnalı Sırlar, Yugoslavya'nın kurucu uluslarından biri olarak, kendi kaderlerini belirleme hakkından yararlanırlar mı?) şu basit yanıtı vermişti: "*Komisyon, bugünkü gelişme durumu göz önüne alındığında, uluslararası hukukun kendi kaderini tayin hakkının tüm sonuçlarını kesin bir biçimde belirlemediğini düşünüyor.*" Samary, s. 118. Bu olayda uluslararası topluluk hukuki değil, siyasi davranmıştır. Miloseviç'in Dayton Barış Anlaşması'nı imzalamasını sağlamak amacıyla Bosnalı Sırların savaş esnasında işgal ettikleri yerlerde bu devletin kurulmasını kabullenmiştir. Bu şekilde uluslararası toplum hem bir oldu bittiyle işgal edilen toprakları işgal edenlere vererek onları ödüllendirmiş hem de kendi kaderini tayin hakkını cumhuriyetlere ilaveten halklara (Bosna Sırlarına) da tanımıştır. Yani soruna hukuki değil siyasi bir çözüm getirilmiştir.

⁴⁸ Kurubaş, "Kuzey ...", s. 159.

⁴⁹ Hasani, "Kosova ...", s. 126.

denilebilir ki, Kosova'nın kendi kaderini tayin hakkı yani bağımsız devlet olma hakkı vardır.⁵⁰

Sonuç olarak, Kosovalı Arnavutlar bağımsızlıkta ısrarcıdırlar. Ancak bağımsızlık halinde bölgede huzur, barış ve istikrar olacağını, bölgenin yatışacağını ileri sürmektedirler.⁵¹ Buna karşılık uluslararası toplum, Kosova'nın bağımsız olmasının bölgede domino etkisi yapacağı görüşündedir. Zira bölge ülkelerinin bir kısmı içlerinde önemli Arnavut nüfus barındırmaktadır. Kosova'nın bağımsızlığı halinde Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ'da ayrılıkçı milliyetçi hareketler güçlenebilir. Sırbistan'la ittifaktan huzursuz olan Karadağ birlikten ayrılabilir. Bosna'daki Sırlar tam bağımsızlık yoluna gidebilir, Kosova ile aynı durumda olan Voyvodina ve iki bağımsız devlet arasında bölünmeyi kabul etmeyeceği için Boşnak ağırlıklı Sancak da bütün halinde bağımsızlık isteyebilir.⁵² Dolayısıyla, NATO ve BM ayrılık konusunda temkinli davranmaktadır. Bundan dolayı BM Güvenlik Konseyi, bağımsızlığı engellemektedir. Zira Konseyin sürekli üyelerinden ABD'nin, Clinton zamanında bağımsızlık sözü vermekle birlikte müdahaleden sonraki tutumu net değildir. Çin, Tibet ve Doğu Türkistan sorunundan dolayı, Rusya ise Çeçenistan sorunundan⁵³ ve Sırlara yakınlığından dolayı ayrılmaya sıcak bakmamaktadırlar. Diğer iki üye Fransa ve İngiltere ise AB'nin politikasıyla uyumlu olarak ayrılmaya karşı gözükmektedirler. Üstelik bağımsız iki Arnavut devletinin varlığını başta bölge ülkeleri olmak üzere pek çok devlet istememektedir.⁵⁴ Bağımsız Kosova Cumhuriyeti, Arnavutluk ve müttefiklerini güçlendirecektir. Türkiye ve ABD bölgede güçleneceği için en başta Rusya karşı çıkmaktadır.

Esasen Balkanlarda, "Balkanlaşma"nın nereye varacağı da bir sorundur. Kosova'nın ayrılması halinde, Kosova'nın içindeki Sırlar da kendi kaderini tayin isteyeceklerdir. Bu sarmala bir son verilmelidir. Ayrılma, ancak son çare olarak uygulanmalı ve ayrılmanın bir caydırıcılığı olmalıdır. Bu caydırıcılık da hakim devletin ilgili halka tam bir demokratik yönetim uygulamasıdır.

⁵⁰ Hasani, "Kosova ...", s. 125.

⁵¹ CNN Türk; TRT 1, "Kırılma ...

⁵² Kut, s. 60.

⁵³ Türbedar, "Kosova ...", s. 63.

B. Arnavutlukla Birleşme

“Arnavutluk’la birleşme”, Kosova sorununun Kosova’nın bağımsız olmasından sonra veya bağımsız olmadan da çözüme kavuşturulmasının bir yolu olarak değerlendirilmektedir. Arnavutları ve fikir adamlarını böyle düşünmeye sevk eden nokta, Balkanlardaki hemen hemen her ülkede içindeki Arnavut nüfusun varlığıdır. Öyle ki, Arnavutluk dışında yaşayan Arnavutların sayısının en az Arnavutluk’ta yaşayanlar kadar veya ona yakın olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde Arnavutlukta 3 milyon, Arnavutluk dışında Balkanlardaki en büyük Arnavut kitleye sahip Kosova’da 2 milyon, Makedonya’da 400-450 bin (% 20-25), Karadağ’da 40-45 bin (% 6-7) civarında Arnavut yaşamaktadır. Buna ilaveten Yunanistan da önemli sayıda Arnavut nüfusa sahiptir. Dolayısıyla Arnavutların böylesine geniş bir alana dağılması veya dağıtılması/bölünmesi “Büyük Arnavutluk”, “Arnavutların birleşmesi” gibi fikirlerin doğmasına ve günümüze kadar da canlı kalmasına neden olmuştur. Bu fikirlerin tarihi zeminine bakmakta fayda görmekteyiz. Fakat belirtelim ki, birleşmeden kastedilen, en azından bizim kastettiğimiz, daha çok Arnavutluk ile Kosova Arnavutları arasındaki birleşmedir.

Milliyetçiliğin Avrupa’yı kasıp kavurduğu 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren, çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti içindeki Arnavutlar bağımsızlık mücadelesine girmişlerdir. Bağımsızlığı tek çatı altında gerçekleştirmek isteyen Arnavutlar, Arnavut birliğini savunan Prizren Birliği gibi *Başkim* kulüpleri kurmuşlardır.⁵⁴ Mücadeleleri sonucu Arnavutlar emellerine ulaşmışlar ve 1913’te bağımsız Arnavutluk devletlerini kurmuşlardır. Fakat bu devlet tüm Arnavut topraklarını kapsamamış ve Arnavutların bir kısmı değişik devletlerin egemenliğinde kalmıştır. Örneğin Kosova, Sırbistan’ın 1912’de işgal etmesiyle bu devletin sınırları içinde kaldı. Arnavutların bu emelini fark eden İtalya, I. Dünya Savaşı başlarında Arnavutluk’u yanına çekebilmek için, Kosova ve Sırbistan’ın başka yerlerini de içine alan “Büyük Arnavutluk”un savunucusu oldu. II. Dünya Savaşı sırasında ise Almanlar Yugoslavya’yı işgal ettikten sonra yine İtalya bu fikri dillendirdi. İtalyan III. Vittorio Emmanuele, Kosova, batı Makedonya ve kuzey

⁵⁴ Kılıç Yaşın, s. 20; TRT 1, “Kırılma ...

⁵⁵ Tekin, s. 218.

Yunanistan'ın bazı bölgelerinin "Büyük Arnavutluk"a bağlanması gerektiğini söyledi.⁵⁶ Eylül 1943'te Prizren'de, İkinci Prizren Birliği'ni kuran Recep Mitroviça, Almanların atadığı Arnavutluk İçişleri Bakanı Cafer Deva gibi bir kısım Arnavut görevli, Kosova ile Arnavutluk'un bir bütün olarak kalması girişimlerinde bulundular. Debar gibi yerlerin Arnavutluk'a katılmasına karşılık, Kosova'nın tamamını Arnavutluk'a bağlayamadılar. Ama girişimler devam etti. "Kosova-Metohya 1. Milli Kurtuluş Halk Konseyi" adlı teşekkül 31 Aralık 1943-2 Ocak 1944 arasında *Bujan* Toplantısı'nı yaptı. Katılan 49 delegeden 42'sinin Arnavut olduğu bu toplantıda, bir "Kararname" ve bir "Beyanname" kabul edildi. Kararnamenin en önemli bölümlerinden birinde şöyle denilmekteydi:

Kosova-Metohya, Arnavut nüfusun çoğunlukta olduğu bir bölgedir ve geçmişte de hep olduğu gibi bugün Arnavutluk ile birleşme arzusundadır. ... Kosova Arnavutlarının Arnavutlukla birleşmesinin yegane yolu, işgalcilere ve onların işbirlikçilerine karşı Yugoslavya'nın diğer halklarıyla birlikte ortak mücadele vermektir. Zira özgürlüğü kazanmanın yegane yolu, Arnavutlar da dahil, bütün halkların, ayrılık noktasına kadar ve ayrılık da dahil olmak üzere kendi geleceğini tayin hakkı çerçevesinde kendi kaderlerine kendilerinin karar vermesidir.⁵⁷

Tüm bu çabalar sonuç vermedi. Savaş sonrasında bölünmüşlük devam etti ve Kosova Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti sınırları içinde kaldı. Arnavutların birleşme umutları ertelendi. 1963 Anayasası'nda, Arnavutlar ulusal azınlık kabul edildi. Anayasal ayrılma hakkı tanınmadı. Zira Kosova Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'dan ayrılarak Arnavutlukla birleşmesinden korkulmaktaydı.⁵⁸ Fakat bu emeli canlı tutacak gelişmeler de oldu. 1969'da SSCB'den uzaklaşmış olan iki devlet, Arnavutluk ve Yugoslavya, 1968'de SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgalinden de endişelenerek yakınlaşmaya başladılar. Bu yakınlaşma en çok da Kosovalı Arnavutlara yaradı. Belgrat Üniversitesi'nin birkaç fakülte ve binasının devredilmesiyle Priştine Üniversitesi kuruldu. Arnavutça eğitime başlandı. Üniversite, 1970'de Tiran Üniversitesi'yle imzaladığı bir anlaşma gereğince izleyen 5 yıl içinde Tiran'dan 200 öğretim üyesi getirdi. Arnavutluk'ta basılan ders kitapları okutuldu. Buna ilaveten, daha 20 yıl önce "Yaşasın Enver Hoca" demek vatan

⁵⁶ Johnstone, s. 272.

⁵⁷ Malcolm, ss. 364-368.

⁵⁸ Bayram Mert-Kenan Sarıoğlu, "Kosova'nın Dünü ve Bugünü", *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, Yıl 8, Sayı 33 (Sonbahar 1999), s. 49.

hainliğiyle eşdeğerken, Arnavutlara kendi ulusal simgelerinin yanına Arnavutluk bayrağı çekmelerine izin verildi.⁵⁹ Böylelikle Arnavut birliği bilincinin muhafazası sağlandı. Tito'nun ölümünden sonra, Kosova'da çıkan isyanlarla 1980'li yıllarda bölgenin bağımsızlığı ve birleşme talepleri tekrar gündeme yerleşti. 12 Temmuz 1982'de Kosova Komünist Partisi'nin üst düzey yöneticisi Arnavut Becir Hoti; *“Arnavut milliyetçiliğinin iki ayaklı bir projesi var: Önce etnik bakımdan saf bir Arnavut devleti kurmak ve sonra da ‘Büyük Arnavutluk’u oluşturmak amacıyla Arnavutluk’la birleşmek”* diyerek amacı açık bir şekilde ortaya koymaktaydı.⁶⁰ Ancak bir görüşe göre de 1989 başlarında, Kosovalı Arnavutlar arasında Arnavutluk’la birleşme isteği yaygın değildi.⁶¹ Birleşme, sadece aşırı milliyetçi kesimler arasında taraftar bulmaktaydı. Bu kabul edilebilir olmakla birlikte, çoğu Arnavut’un böyle bir düşünceye sahip olduğu bir gerçektir. Nitekim Kosova’nın bağımsızlığı için mücadele eden KKO saldırılara başlamasını, 1997-98 kışında, Kosova’nın Arnavutlukla birleşmesi yolunda yapılan savaş olarak nitelemiştir.⁶² Bu da müdahaleden önce ve günümüzde esas amacın birleşme olduğu fikrini güçlendirmektedir. Zira tek başına bağımsız bir Kosova Cumhuriyeti’nin ne Balkanlarda ne de uluslararası alanda bir etkinliği olacaktır.

Arnavutların birliği meselesi Arnavutlar arasında genel bir kabul görmekle birlikte, bu konuda kendi aralarında dikkate değer görüş ayrılıkları da vardır. En başta, Arnavutların hepsi bir milli devlet çatısı altında yaşamadıkları için aralarında tarihi bir birliktelik yoktur. Kosova, Yugoslavya’nın en fakir bölgelerinden biri olmasına rağmen ekonomik olarak Arnavutluk’tan daha iyi durumda olmuştur. Yine Kosovalılar, komünist Arnavutluk’takilere oranla daha az baskı altında olmuşlardır. Kişisel düzeyde Kosovalı Arnavutlar, Makedonyalı Arnavutlar gibi yurt dışına çıkarak, Batı Avrupa ülkelerine seyahat edebilmişler, iş bularak oralarda çalışabilmişlerdir. Bunun neticesinde Kosovalılar, Arnavutluk’takilere oranla daha uyanık, daha geniş bakış açısına sahip olmuşlardır.⁶³ Tüm bu farklılıklar Kosovalı Arnavutların, Arnavutluk hakkında pek de olumlu düşünceler taşımamasına yol açmıştır; *“Biz Yugoslavya’da kendi kimliğimizi koruduk, milliyetimize sıkı sıkıya bağlıyız. Ama onlar Enver Hoca’nın komünist ve baskıcı yönetiminde herşeylerini*

⁵⁹ Malcolm, s. 384; Mert-Sarioğlu, s. 49.

⁶⁰ Johnstone, s. 292.

⁶¹ Özfatıra, s. 14.

⁶² Johnstone, s. 315.

kaybetmişler. Arnavut olmak veya olmamak onlar için önemli değildir. Bu nedenle de Kosova'ya yeteri kadar yardım etmemektedirler.” görüşündedirler.

Nitekim Kosova Arnavutlarında “devlet, millet, vatan, bayrak” gibi kavramların bir kutsiyeti olmasına karşılık, Arnavutluk'taki halk Enver Hoca zamanında bu tür kavramlardan soğumuştur. Bu kavramların bir iticiliği vardır. Bu nedenle Kosovalı Arnavutların bu tür kavramlar için mücadele vermeleri Arnavutluk Arnavutlarınca fazlaca anlaşılabilir bir durum değildir.⁶⁴ Kosovalı Arnavutların bu ifadelerine karşılık Arnavutluk'takiler de benzer düşüncelerle; “Onlar iyice Sırplaşmışlar, ortak hiçbir şeyimiz kalmamış.” görüşündedirler. Bu nedenle Arnavutluk'ta Kosova'dan gelenlere fazla sıcak bakılmamaktadır.⁶⁵ Yaşam benzerliğinden dolayı Kosova ve Makedonya Arnavutları birbirine yakın olmakla⁶⁶ beraber, bu iki kesim Arnavutları ile Arnavutluk Arnavutları arasında sanki bir doku uyumsuzluğu vardır. Ayrıca tüm Arnavutlar Arnavutça konuşmasına rağmen, lehçe farklılıkları vardır. Kosova'da konuşulan Arnavutça kuzey *Geg* lehçesiyken, Arnavutluk'un resmi dili Hoca'nın anadili olan güney *Task* lehçesidir. Bu da ayrışmayı doğuran etmenlerinden biridir.⁶⁷

Eğer Balkanlarda bir Arnavut birliği gerçekleşecekse bunda Arnavutluk'un motor güç olması gerekmektedir. Arnavutluk'un iradesi ve kararlı desteği olmadan böyle bir birliğin gerçekleşmesi ihtimal dahilinde gözükmemektedir. Zira Arnavutluk tek başına Kosova'yı ayakta tutabilecek bir ülke değildir. Geçmişe bakıldığında Arnavutluk'un bu tür bir gayretinin olmadığı aşikardır. Enver Hoca zamanında tecrit edilmesinden, 1990'larda ise ihtiyatlı politika izlenmesinden dolayı Arnavutluk ile diğer bölgeler arasındaki temas düşük düzeyde kalmıştır.⁶⁸ Hatta Arnavutluk devlet başkanı Berişa, 1993 başlarında Brüksel'de NATO temsilcileriyle olan bir buluşmasında, “her türlü Büyük Arnavutluk” tasarısından vazgeçtiklerini

⁶³ Tindemans, s. 153.

⁶⁴ Ünal İle Söyleşi.

⁶⁵ Karatay, *Kosova ...*, s. 15.

⁶⁶ Zaten Arnavut nüfusun bu iki kesimi arasındaki bağlar hiçbir zaman kopmamıştır. Ancak günümüzde ve gelecekteki durumları, öngörülerini, yaşayışları, kültürleri o kadar farklı bir seyir izlemektedir ki, bu iki kesimin yollarının ayrılacağı öne sürülmektedir. Fakat halihazırda bu iki kesim arasındaki bağlar -Kosova'daki Sırp baskıları yüzünden zayıflamış da olsa- halâ önemli seviyededir. Tindemans, ss. 153-154.

⁶⁷ Johnstone, s. 281.

⁶⁸ Tindemans, s. 154.

açıklamıştır.⁶⁹ Buna mukabil hem Arnavutluk hem de Kosova siyasal hayatında birleşme yanlısı aşırı milliyetçi oluşumlar, siyasi partiler vardır. Arnavutluk'ta “Ulusal Cephe (*Balli Kombetar*)”, “*Legalitate*”; Kosova'daysa “Arnavut Birleşme Partisi” var ve bunların seçimlerde alacakları destek Kosova sorunundaki bu seçeneğin ne kadar istenildiğini gösterecektir.

Kosovalı Arnavutlar birleşme politikalarını şimdilik barışçıl olarak devam ettirmektedirler. Arnavut birleşmesi ilerde belki şu şartlarda gerçekleşebilir; AB kesin genişlemeyecek olursa Kosova her halukârda bağımsız devlet olur. Bağımsız bir Kosova ile Makedonya Arnavutları birbirine çok yakın oldukları için bu iki kesim arasında bir birlik oluşabilir. Zira AB genişlemezse Makedonya'nın orta vadede devlet olarak varlığı sona erebilir. Yirmi yıl sonra Arnavutlar Makedonya'da %50 oranına yükselebilirler. Türkler ve diğer azınlıklar da hesaba katıldığında Makedonlar azınlığa düşebilir. Demokratik kültür çok gelişirse sorun olmaz. Ancak milliyetçilikte Sırp'lardan geri kalmayan Makedonlar, Arnavutların kendilerini yönetmelerini hazmedemezlerse, Makedonya Arnavutları da zamanla Kosova ile birleşme arzusu oluşur ve artarsa nahoş gelişmeler olabilir.⁷⁰ Bir iç savaş başlayabilir ve bu da Makedonya'nın dağılmasına yol açabilir. Keza ileride Kosova'daki “paralel devlet” gibi, Kosova, Karadağ, Makedonya ve Yunanistan'daki Arnavutlar arasında da bir “gölge birlik” gelişebilir.⁷¹ Bu da sorunun daha da siyasallaşmasına ve bölge ülkelerinin tepkisinin artmasına neden olur. Zaten bölge devletleri birleşmiş bir Arnavutluk'u istememektedir. ABD Büyükelçisi ve Kosova arabulucusu Christopher Hill, NATO'nun Arnavutluk'un büyümesini desteklemediğini, bunun bölgeyi istikrarsızlaştıracağını ve sınırların olduğu gibi kalması gerektiğini savunmuştur.⁷² Birleşme ihtimali gerçek manada var olmaya başladığında “Büyük Sırbistan” düşüncesi de tekrar gündeme gelecek ve barış ortadan kalkacaktır. Nitekim Sırbistan'ın saldırgan politikasının temelinde Arnavut-Kosova yaklaşması yatmaktadır.⁷³ Ancak ne olursa olsun Arnavutlar arasında birleşme fikri hep var olacaktır. Bununla birlikte Arnavutlar, uluslararası yapı ve kendi konumları gereği günümüzde bir Arnavut birleşmesinin gerçekleşmesinin imkansız olduğunda hemfikirdirler. Sonuçta genel olarak Balkanlarda özel olarak da Kosova'daki

⁶⁹ Samary, s. 120.

⁷⁰ Ünal İle Söyleşi. Ancak Makedonya AB'ye üye olursa bu sorunların üstesinden gelinebilir.

⁷¹ Tindemans, s. 154.

⁷² Selver, s. 120.

Arnavut sorununda tek çözüm yolu olarak “birleşme” görülürse huzursuzlukların ortaya çıkması kaçınılmazdır.⁷⁴

C. Hedeflere Ulaşmanın Aracı: KKO (UÇK)

Kosova'nın bağımsızlık ve birleşme dahil tüm politikaları, esasta Rugova tarafından belirlenen “barışçıl” yöntemlerle yürütülmekteydi. Fakat Yugoslavya'nın dağılmasından itibaren geçen sürede Kosova sorunu ne uluslararasılaştırılabilir⁷⁵ ne de çözümlendi. Dayton Anlaşması'nda Kosova'dan bahsedilmemesi bardağı taşıran son damla oldu. Artık Rugova ve barışçıl politikası taraftar kaybetmeye başladı. Statükonun bu şekilde devam edemeyeceği belli oldu. Kosova'nın durumunda herhangi bir iyileşme söz konusu olmaması, Sırp baskısının da şiddetini artırması üzerine daha radikal adımlar atılması ve YFC'ye karşı silahlı mücadele edilmesi gerekliliği yüksek sesle dillendirilmeye başlandı. Üstelik Bosna Sırplarının şiddet yanlısı politikalarının sonuç vermesi ve Dayton'da kendi cumhuriyetlerini (Bosna Sırp Cumhuriyeti) kurmuş olmaları başarılı bir örnek olarak Arnavutların karşısında durmaktaydı.⁷⁶ Bu düşünce ve ortamda, sertlik yanlılarınca 1996'da Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO-UÇK-KLA) kuruldu⁷⁷ veya yeniden işlerlik kazandırıldı. İşlerlik kazandırıldı çünkü bazılarının göre KKO, 1993'te kurulmuştu.⁷⁸ KKO'nun kimler tarafından kurulduğuna ilişkin tam bir netlik yoktur. Bir bilgiye göre, Enver Hoca'nın Marksçı-Leninci yorumundan etkilenen sol görüşlü öğrenciler tarafından,⁷⁹ bir bilgiye göre de Almanya, İsviçre, İtalya ve Fransa gibi konuk işçi bulunduran ülkelerdeki mülteci Kosovalı Arnavutlar tarafından⁸⁰ kurulmuştu. Ama her kim tarafından kurulursa kurulsun artık Kosova politikasında köklü bir değişim gerçekleşmişti. Bundan sonra Kosova davası silah yoluyla başarıya ulaştırılmaya

⁷³ Selver, s. 114.

⁷⁴ Tindemans, ss. 153-154.

⁷⁵ Aslında NATO müdahalesi Kosova sorununun uluslararasılaşmasının bir sonucu olarak görülebilir. Fakat Kosova'nın bağımsızlığı anlamında Kosova sorunu uluslararasılaştırılmamıştır.

⁷⁶ Ignatieff, s. 55.

⁷⁷ Kut, s. 59; Ülger, “Sırlara ...”, s. 166; Olcay, s. 16; Mert-Sarioğlu, s. 50; Kılıç-Yaşın, s. 20. KKO'nun kuruluş tarihi olarak farklı tarihler belirtilir. Ülger, “1997 başında ortaya çıktı” Ülger, *Balkan ...*, s. 233. derken bir başka kaynakta “Kasım 1997'de kuruldu” denmektedir. Kut, s. 59.

⁷⁸ Türkoğlu, s. 119; Mert-Sarioğlu, s. 50.

⁷⁹ Johnstone, s. 312.

çalışılacaktı. Belki bir taktik gereği belki de bu yolun yanlışlığına olan inançtan dolayı, Rugova uzun süre KKO'nun varlığını inkâr etti. Daha sonraları da KKO'yu tanımadığını, bu örgütün Kosova Arnavutlarıyla bir bağlantısı olmadığını hatta KKO'yu Kosova davasını baltalamak için YFC istihbaratının kurdurduğunu iddia etti.⁸¹ Rugova'yı haklı çıkaracak kuşklar da yok değildi. Örneğin Miloseviç, KKO'nun kurulmasını, uluslararası alanda, Arnavutların barışçıl oldukları tezini çürütecek bir koz olarak görmüş ve bu gelişmeden oldukça memnun kalmıştı.

Aslında hem Rugova hem de KKO, Kosova'yı uluslararası gündeme taşıyarak Batının desteğini alma ve Kosova'yı bağımsızlığa ulaştırma amacındaydılar. KKO'nun kendi bildirilerine baktığımızda, KKO'nun esas amacının hiçbir zaman iktidara gelmek olmadığı, herkesin arzuladığı özgürlüğe kavuşmak ve demokratik bir sistem kurmak, olduğu da belirtilir.⁸² Bunlar barışçıl politika izleyenlerin de istediği şeylerdi. Bu nedenle, yöntem haricinde, aralarında bir farklılık yoktu. Yöntem ise köklü bir farktı. KKO buna taktik de demektedir. Buna göre KKO'nun şu şekilde basit ama başarılı olacak bir taktiği vardı: “KKO, başta Sırp olmak üzere YFC polisine, askerine, postacılarına, hükümet yetkililerine, yani resmi görevlilerine saldırarak, daha sonra Arnavut köy ve kasabalarında mevzilenecek, Sırp askerleri de buralara saldırarak sivil halkı öldürecek. Böylece Sırp şiddet uygulamaya ve katliam yapmaya zorlanacaktı. Sırbistan'ın bu hareketi uluslararası tepkiye neden olacak, neticede de NATO'nun soruna müdahil edilmesiyle Sırbistan'a askeri müdahalede bulunması sağlanacaktı.”⁸³ Kısacası tam bir tahrik kampanyası tertiplenmişti. Bu taktik pek çok Kosovalı Arnavut ve KKO'lu yetkili tarafından açık bir dille belirtilmişti: “Gerçekleştirdiğimiz her eylem, sivillere yönelik bir karşılık doğuracaktır” ve “ne kadar çok sivil öldürülürse, müdahale şansı da o kadar artar.” diyordu bir yetkili. KKO lideri Taçi de, Racak katliamından iki hafta önce 4 Sırp polisinin öldürüldüğü olaya atıfta bulunarak,

Gerçekleştirdiğimiz her silahlı eylemin, halkımıza yönelik zalimce bir karşılığa sebep olduğunu gayet iyi biliyoruz. Sivilleri, hem de pek çok sivil insanı tehlikeye attığımız farkındayız.⁸⁴

⁸⁰ Ignatieff, s. 13.

⁸¹ Johnstone, s. 313; Mert-Sarıoğlu, s. 50.

⁸² Mert-Sarıoğlu, s. 51.

⁸³ Ignatieff, ss. 55-56; Türkoğlu, s. 119; Johnstone, ss. 313-314.

⁸⁴ Chomsky, s. 104.

demektedir. Aynı olayla ilgili olarak bir başka KKO savaşçısı ise, “*Ne zaman bir eylem düzenlesek, sivillerden intikam alınacağı kesindi.*” diyordu.⁸⁵ Sadece Kosovalı Arnavutlar değil, Batılı gözlemciler de taktiğin farkındaydılar: “*KKO’nun basit ancak etkili bir planı vardı: KKO Sırp polisini öldürecek. Sırp da misilleme de bulunacaktı. ABD ve Avrupa’nın çoğu KKO’nun tarafında savaşa girecekti. Plan işe yaradı.*” demektedirler.⁸⁶ ABD istihbaratı da, KKO’nun Sırp katliamlarını kışkırtarak, NATO’yu kendi bağımsızlık mücadelesinin içine çekmeyi amaçladığı uyarısında bulunurken, daha sonra dönemin olaylarını yorumlayan Holbrooke da, “Sırpların sert tepki göstereceği ümidiyle Batıyı bir krizin içine çekmek amacıyla kışkırtıcı adımlar attığını” ifade etti. Nitekim, Kuzey Atlantik Konseyi KKO’nun bilinçli bir kışkırtma kampanyasıyla şiddeti başlatan asıl güç olduğu görüşünde olmuştur.⁸⁷ Elbette KKO bu hedeflerine ulaşmak için herhangi bir ayırmda bulunmamıştı. Sadece Sırpı değil, onlarla ilişki içinde olan veya bağımsızlık harici görüşleri savunan Arnavutlar da öldürülmekteydi. Ayrıca Arnavutlarla Sırp arasında köprü vazifesi gören herkes hedef alınarak, iki toplum arasındaki iletişimin ortadan kaldırılmasını amaçlamıştı. Örneğin Kosova belediye başkan yardımcısı Polje, 17 Aralık 1998’de öldürüldü. Bu AGİT raporlarıyla da belgelendirilmişti.⁸⁸

KKO, eylemlere başladı. Esasında KKO’nun ilk eylemleri Ekim 1992’ye kadar gider. Bu tarihlerde “işbirlikçi”lere karşı eylemler düzenlenmişti. Ama tam anlamıyla silahlı mücadeleye girişilmesi 1996’dan itibaren olmuştur. Kosova’da gerilimi tırmandırmaya başlayan KKO 11 Şubat 1996’da, 1995’teki savaşta Hırvatistan ve Bosna’dan gelen Sırp mültecilerin kamplarına saldırılar düzenledi. KKO bunları Kosova’yı “sömürgeleştirme” aracı olarak görüyordu.⁸⁹ Bu münferit saldırıdan sonra ilk sürekli eylemler Mart-Nisan 1996’dan itibaren gerçekleştirildi ve böylelikle KKO da adını duyurmaya başladı.⁹⁰ 21 Nisanda, Hırvatistan göçmeni bir Sırp mülteci, arabasını çalmak isteyen bir Arnavutu öldürünce, 22 Nisan akşamında

⁸⁵ Chomsky, s. 104.

⁸⁶ Johnstone, s. 314.

⁸⁷ Chomsky, s.103. Belirtmek gerekir ki, Batı, KKO’nun tuzağına düştüğünden dolayı Kosova’ya müdahale etmemiştir. KKO’nun taktiği müdahalenin temel nedeni değil sadece bir sebebiydi. Yani taktik tetikleyici bir işlev görmüştür. Esasen Batı KKO’nun taktiğinden dolayı değil, SKC’nin uzlaşmaz ve milliyetçi hayat sahası (lebensraum) politikasından dolayı müdahalede bulunmuştur.

⁸⁸ Johnstone, s. 313; Chomsky, s. 106.

⁸⁹ Johnstone, s. 312.

Deçani’de birtakım silahlı kişiler, Sırp mültecilere ateş ederek 3 Sırp öldürdüler. 1997’ye gelindiğinde, Ocak ayında KKO Priştine Üniversitesi’nin Sırp rektörüne suikast düzenledi.⁹¹ Bunun üzerine KKO’ya olan ilgi daha da arttı. Yaz aylarında KKO’nun saldırılarının artmasıyla, artık Arnavutlar saldıran, Sırlar da savunmada olan taraf haline geldiler. Bununla birlikte Arnavutlarla Sırlar arasındaki savaşın kızıştığı ve en şiddetli mücadelenin gerçekleştiği yıl 1998’di. Şubat 1998’den itibaren mücadele hızlandı. KKO, 2 Sırp polisi öldürerek tekrar dikkatleri üzerine çekti. Sırbistan ise bir saldırıya misliyle karşılık veriyor ve bu saldırıları etnik temizlik için bir fırsat olarak kullanmaktan geri kalmıyordu. Şubat 1998’in sonlarında böyle bir misilleme sırasında Kosova’nın merkezinde Drenica bölgesinde 80 sivil öldürüldü.⁹² Bununla birlikte her iki taraf arasında en kanlı olaylar yaz aylarında yaşandı. Bu karşılıklı mücadelelerle, Arnavut ve Sırp sivillerin binlercesi öldürüldü, yüzbinlercesi de mülteci durumuna düşürüldü.

Taraflar arasındaki çatışma cephe mücadelesi ve/veya gerilla mücadelesi boyutunu aşmıştı. Arnavutlarla Sırp güçleri arasında asimetrik bir savaş vardı. Sırlar saldırılarını siviller üzerinde de yoğunlaştırmıştı. Bunun üzerine Batı artık Kosova’da bir insan hakları ihlali sorunundan daha çok tüm bölgeyi etkileyebilecek bir iç savaş yaşandığını kabul ederek⁹³ sorunla ilgilenmeye başladı. Bu aslında KKO’nun başarısı olarak görülebilirdi, zira Batıyı davalarına taraf yapmışlardı. ABD ve Almanya’nın başını çektiği Temas Grubu, orantısız bir şekilde aşırı güç kullanmaktan dolayı Sırbistan’ı şiddetle kınadı ve yaptırımları tazeledi. Ona rağmen olaylar tüm şiddetiyle sürdü. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi derhal ateşkes sağlanması çağrısında bulundu. Holbrooke, taraflar arasında Ekim 1998’de bir “ateşkes anlaşması” yapmayı başardı.⁹⁴ Buna göre, Sırp birlikleri Kosova’dan çekilecekti, ancak 20 bin asker kalması öngörülmekteydi.⁹⁵ Ayrıca Kosova’ya hemen “Kosova Gözlem Heyeti” gönderildi. Ateşkes, KKO için tam bir rahatlama anlamına geliyordu. Tim Judah’a göre, gerillalar açısından bu anlaşmanın zamanlaması

⁹⁰ Ali Balcı, “Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi”, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, edi. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Duman, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, s. 173; Mert-Sarioğlu, s. 50.

⁹¹ Pınar Yürür, “Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 90. Ancak, bu eylemin Sırların müdahale ve daha sert tedbirlere başvurmaları için düzenledikleri bir kıskırtma olması ihtimali yüksektir. Olcay, s. 16.

⁹² Ignatieff, s. 13.

⁹³ Ignatieff, s. 55.

⁹⁴ Chomsky, s. 103.

⁹⁵ Johnstone, s. 317.

mükemmeldi. Sıkıştırılmış ve tepelerde toplanmış gerillalar için bu anlaşma bir moladır. Kendilerini dinleyen herkese anlattıkları gibi, yeniden örgütlenip silahlanmaları, bahardaki [1999] büyük saldırıya hazırlanmaları için onlara zaman kazandırmıştır.⁹⁶ KKO komutanı Agim Çeku; “Ateşkes bizim için çok faydalı oldu. Örgütlenmemizi, güçlenmemizi ve büyümemizi sağladı.”⁹⁷ demiştir. KVM başkan yardımcısı Fransız büyükelçi Gabriel Keller de:

Yugoslav ordusunun/Sırp polisinin her geri çekilişini KKO güçlerinin ileriye doğru bir hamlesi izliyordu. KKO Sırpların kısıtlanmasından yararlanarak, mevzilerini her yerde sağlamlaştırdı.⁹⁸

diyerek bunu doğrulamaktadır. 1998’in sonlarına kadar, ateşkes nedeniyle çatışma olmamıştır denilebilir. Ancak 24 Aralık 1998’de Sırpların tekrar harekate başlamasıyla ateşkes bozulmuş, KKO da 7 Ekim’de ilan ettiği ateşkesi sona erdirdiğini açıklamıştır.⁹⁹ Aynı tarihte, yani 24 Aralık 1998’de açıkladığı bir raporda BM Genel Sekreteri, KKO’nun 22 Aralık 1998 itibariyle, toplam olarak 282 sivil ve polisi kaçırdığını duyurmuştur.¹⁰⁰ 1999 yılının hemen başında, 15 Ocak’ta Sırp askeri birlikleri Racak’ta 45 sivili katlettiler. Bu da ateşkesin kağıt üzerinde kaldığının bir göstergesiydi. Bu büyük katliam olayı ve diğerleri Batıya harekete geçirdi ve olaydan sonra artık Batı, soruna tamamen müdahil oldu. Sırp lar başta olmak üzere her iki tarafa da barış çağrılarını yoğunlaştırdı. Ve taraflar arasında bir barış sağlanması için diplomatik temaslar artırıldı. Sonunda taraflar 7 Şubat’ta Rambuya’da görüşme masasına oturdular. Böylece KKO uluslararası topluluk tarafından Kosovalı Arnavutların “ulusal kurtuluş hareketi” olarak tanınmış oldu. Görüşmeler sürerken 24 Şubat’ta geçici bir hükümet kurmaya karar veren KKO, 8 Martta da anlaşmaya hazır olduğunu beyan etti.¹⁰¹ Görüşmelerde, benimsenen anlaşmaya göre, KKO, uluslararası denetime açık bir iç güvenlik örgütüne dönüştürülecekti. Anlaşmanın asıl can alıcı kısmı KKO’nun silahsızlandırılmasıydı. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 30 gün içinde, KKO silahlarını belirlenen depolara

⁹⁶ Chomsky, s. 103.

⁹⁷ Johnstone, s. 319.

⁹⁸ Johnstone, s. 320.

⁹⁹ İpek Aynuksa, “Kosova’da Sürekli Ertelenen Barış”, *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, Yıl 8, Sayı 32 (İlkbahar 1999), s. 2.

¹⁰⁰ Chomsky, s.106.

¹⁰¹ Aynuksa, s. 3.

teslim edecek, KKO forması giymeye son verecekti.¹⁰² Nihayetinde de KKO-Arnavut tarafı 18 Mart 1999'da, 7 bölümden oluşan 82 sayfalık Rambuya Anlaşması'nı imzaladı ama Sırp tarafı imzalamayı kabul etmediğinden anlaşma geçerliliğini yitirdi. Sırpların anlaşmayı reddetmesi üzerine NATO harekatı başladı.

Savaşın seyrini resmi raporlardan izlersek, AGİT'in 20 Şubat 1999 tarihli raporunda belirttiğine göre, KKO ile Sırbistan arasındaki “doğrudan silahlı çatışmaların sayısı” azalmıştı. BM Genel Sekreteri'nin 17 Mart 1999 tarihli raporuna göre, iki taraf arasında düşük yoğunluklu çatışmalar sürmekteydi ve saldırılarda siviller esas hedef olmaya başlamıştı. Cinayet, adam kaçırmaya, kötü muamele ve yargısız infaz olaylarında artış kaydedilmekteydi. Münster İdare Mahkemesi 15 Mart 1999'daki istihbarat raporunda da, “KKO, Sırpların Kosova'dan çekildiği Ekim 1998'deki mevzilerini korumaktadır. Bahar 1999'da ise çatışmaların yaşandığı ama bunların Yaz 1998'deki yoğunlukta olmadığı” belirtiliyordu. Kayıplarla ilgili bir rakam vermek gerekirse, NATO'ya göre 1998 ortalarına kadar çoğu Arnavut olmak üzere 2.000 kişi; BMMYK'nin tespitine göre, 20 Ocak-17 Mart 1999 arasında 65 kişi hayatını kaybetmişti.¹⁰³ Mart'ın sonlarına doğru, Sırplar anlaşmayı reddedip bir NATO müdahalesinin kesinleşmesiyle KKO saldırılarını artırdı. Müdahalenin devam ettiği esnada da göğüs göğüseye çarpışmalar NATO birlikleriyle Sırplar arasında değil, KKO ile Sırplar arasında ve daha çok Arnavutluk-Kosova sınır bölgelerinde meydana geldi. Yani NATO, KKO'yu kara kuvveti olarak kullandı ve ön cepheye sürdü. KKO'nun saldırılarına Miloseviç, kat kat fazlasıyla misillemede bulundu. KKO'nun yuvalandığından şüphelenilen her yer basıldı. Korkunç katliamlar yapılarak, Arnavut nüfusun yok edilmesi yoluna gidildi. En önemli çatışmalar hareket esnasında gerçekleştirildi. Miloseviç, Mao'nun düsturundan hareketle, önce balığın içinde yüzdüğü suyu kurutarak, tek başına kalmış balığı kolayca yakalamak istedi. Suyu kuruttu; Arnavutları birkaç haftada evlerinden, köylerinden, şehirlerinden söküp attı. 1.3 milyon kişiyi mülteci durumuna soktu ve Kosova'nın demografik çehresini değiştirdi. Balığa gelince, KKO'yu tam anlamıyla avlayamadı.¹⁰⁴

Sonunda Kumanova Anlaşması'yla hem hareket hem de KKO-Sırp

¹⁰² Mert-Sarioğlu, s. 51.

¹⁰³ Chomsky, ss. 102-112.

çatışmaları sona erdi. Harekattan sonra uluslararası toplum tarafından Kosova'nın güvenlik biriminin oluşturulması çalışmalarına girişildi. Hem Rambuya Anlaşması'nda hem 10 Haziran 1999 tarihli 1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararında KKO'nun silahsızlandırılması¹⁰⁵ öngörülmüştü. Harekatın hemen ardından KKO mensuplarını kontrol altına almak için UNMIK tarafından Kosova Koruma Tugayı oluşturuldu.¹⁰⁶ Yeni güvenlik örgütü için büyük oranda eski KKO milislerinden yararlanıldı. Günümüzde Kosova Koruma Tugayı Anayasal Çerçeve gereğince UNMIK'in başında bulunan BM Genel Sekreteri'nin Kosova Özel Temsilcisi Soren Jessen-Petersen tarafından denetlenmektedir. UNMIK'le Kosova Barış Gücü, zaman zaman KKT'de görev yapan eski komutanları geçmiş faaliyetleri dolayısıyla savaş suçu iddialarıyla tutuklamaktadır. Bu da bölgedeki gerilimi artıran önemli unsurlardan biridir. Zira, eski KKO üyeleri olan ve Nisan 2004 itibarıyla Kosova'da iktidar partisi Kosova Demokratik İlerleme Partisi'nin lideri Taçi ile zamanın Başbakanı Recebi: *"Bu tür tutuklamalar kanunlara uygun yapılırsa kimse itiraz etmez. Ancak UNMIK'in tutuklamaları çoğu zaman siyasi oluyor ve toplumu rahatsız ediyor."* diyerek gerginlik nedenini belirtmektedir. Örneğin Kosovalılara göre 17 Şubat 2004'te Prizren'deki İkinci Bölge Komutanı Selim Krasniçi'nin tutuklanması tamamen siyasi-dir.¹⁰⁷

KKO'nun uluslararası desteğe sahip olması konusuna gelince, öncelikle Arnavutluk tarafından desteklendiğini belirtmeye gerek yoktur. KKO'nun ortaya çıkış yıllarında Arnavutluk Devlet Başkanı olan Berişa için KKO'nun kurulması Arnavutluk içinde de nüfuzunu artırması bakımından oldukça önemliydi. Şöyle ki, Kosova'dan gelen Arnavut mülteciler daha çok Berişa'nın boyu olan Geg boyundandı ve KKO'yu kuranlar da bu boydandı. Dolayısıyla Berişa ülkede hem oy oranını artırdı ve Arnavutluk'un güneyindeki Tasklara karşı konumunu güçlendirdi¹⁰⁸ hem bu örgüt aracılığıyla Kosova'da etkinliğini artırdı hem de bölgesel alanda bir koza sahip oldu. Bu sebeplerden dolayı KKO'ya, bilhassa kuzey

¹⁰⁴ Ivo H. Daalder ve Michael E. O'Hanlon, "Kosova'dan Farklı Dersler Çıkarmak", *Foreign Policy*, Yıl 2, Sayı 7 (Güz 1999), s. 77; Ignatieff, s. 39.

¹⁰⁵ KKO düzmece bir biçimde "silahsızlandırılmıştır". Johnstone, s. 342. Yani KKO tam anlamda silahsızlandırılmamıştır. Ayşe Tansever, "Dünya Güçler Dengesi İçinde Kosova Olayları'nın Anlamı", *Yol*, Sayı 7 (Şubat 2000), s. 129. NATO'nun Kosova'ya girişiyle birlikte, KKO'luların sadece bir kısmı silahlarını teslim etmiştir. Yılmaz-Kaşıkçı, s. 136.

¹⁰⁶ Türbedar, "Sırbistan ...", s. 60.

¹⁰⁷ CNN Türk.

¹⁰⁸ Emil Mintchev, "Kosova Krizi Sonrası: Sofya'dan Bir Bakış", *Avrasya Dosyası*, Cilt 5, Sayı 4 (Kış 1999), s. 321.

Arnavutluk'ta üsler tahsis edildi. Bunun yanı sıra sadece Arnavutluk'ta değil, İran ve Pakistan'da da eğitim aldıkları çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰⁹ Türkiye'nin de destekte bulunduğu Yugoslav yetkililerce iddia edilmiştir. Bu iddia muhtemelen doğrudur çünkü Türkiye, Yugoslav yetkililerin bu iddiasına, "Siz de PKK'ya yardım ediyorsunuz" şeklinde "kendi yardımını meşru gösterici" bir karşılık vererek KKO'ya yardım ettiğini dolaylı olarak kabul etmiştir. Ama KKO'ya en önemli destek ABD'den gelmiştir. ABD ilk başlarda, yeni bir Taliban oluşturma korkusuyla KKO'yu "terörist" bir örgüt olarak nitelemiştir. ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı üyelerinden Ivo Baalder; "1980'li yıllarda ABD, Rus işgaline karşı Afganlı mücahitleri destekledi ama sonra bunlar Taliban'ın hizmetine girdiler."¹¹⁰ diyerek ABD'nin tutumunu yansıtmıştır. 1998 başlarında bile ABD, KKO'yu terörist olarak görmekteydi. 23 Şubat 1998'de ABD'nin eski Yugoslavya özel temsilcisi Robert Gelbard, Priştine ve Belgrad'taki basın toplantılarında; "KKO'nun hiçbir şüpheye yer vermeyecek kadar terörist bir örgüt olduğunu" belirtti. Fakat bundan sonra ABD'nin görüşünde köklü değişiklikler olmuş, KKO'yu terörist örgütler listesinden çıkarmıştır. 29 Haziran 1998'de Washington/Pentagon'daki bir basın toplantısında basın sözcüsü; "Dışişleri Bakanı (Madeline Albright) bir örgütün terörist örgüt olduğunu özel bir prosedürle belirler. KKO için böyle bir yola başvurulmamıştır" diyerek KKO'nun terörist örgüt olmadığını belirtmiştir. Böylece ABD, KKO ile işbirliğine başladı. Yaz 1998'de ABD'nin Kosova'daki diplomat gözlemci heyeti, KKO'nun farklı hiziplerini birleştirmeye çalıştı.¹¹¹ KGM adı altında çalışan CIA ajanları, Sırp polisini, askerini hedef alan saldırıların planlanmasında KKO'ya yardımcı oldular. Bir CIA ajanı; "Hangi tepeye gitmeleri gerektiği, hangi ormana saklanabilecekleri gibi bilgileri aktarıyordum" diyerek KKO'ya yardım ettiklerini itiraf etti.¹¹² Ayrıca ABD Uyuşturucu İcra Dairesi yetkilileri de Afganistan-Türkiye-Batı Balkanlar uyuşturucu ağında KKO'nun da parmağı olduğunu bilmekteydiler¹¹³ fakat ses çıkarmadılar. ABD tüm bu yardımlarının karşılığını, NATO müdahalesi esnasında aldı. KKO'yu NATO'nun kara gücü olarak kullandı, nitekim hareket esnasında çatışmalar en şiddetli biçimde ve belki de sadece KKO ile Sırp güçleri arasında gerçekleşti. Bunun neticesinde NATO hiç kayıp vermeden hareketi

¹⁰⁹ Kılıç Yaşın, s. 20.

¹¹⁰ Mert-Sarioğlu, s. 50.

¹¹¹ Johnstone, ss. 314-315.

¹¹² Chomsky, s. 105.

başarıyla bitirdi. ABD'nin KKO'yu desteklemesindeki nedenlerden biri de, KKO'yu kullanarak Avrupa'da bir karışık bir alan oluşturmak¹¹⁴ ve ABD'nin Avrupa'daki varlığını devam ettirmektir.

Örgütün silah ve mali desteğinin nereden sağlandığı oldukça önemli bir meseledir. Bir örgütün varlığını sürdürebilmesi ve başarılı olabilmesi buna bağlıdır. KKO'nun silah ve gelir kaynakları sınırlı ve kısmen yasa dışı yollardan sağlanmaktaydı. Arnavutluk'taki 1997 bankerler krizinde, ülkenin ordusu dağıtılmış ve halk silah depolarına girerek, 3 milyon el bombası ve çeşitli bombalarla 700 bin tüfeği yağmalamıştı. Bunların büyük kısmı Kosova ve Makedonya'ya aktarıldı. Kosova'da Şubat 1998'de gerçekleşen toplu ayaklanmanın etmenlerinden biri de buydu.¹¹⁵ Gelir kaynağına baktığımızda, KKO'nun gelirlerinin silah ve özellikle uyuşturucu ticareti ile ABD ve Avrupa'daki Arnavutların bağışlarından oluştuğu görülmektedir.¹¹⁶ Kosovalı Arnavutlardan oluşan bir çete İngiltere, Almanya, Avusturya, Fransa ve İskandinav ülkelerinde silah ve uyuşturucu ticareti yapmakta ve KKO'ya destek sağlamaktaydı.¹¹⁷ Buradan elde edilen gelirlerle de KKO, Avrupa dışından silah satın almaktaydı. Ancak gelir yollarına rağmen KKO'nun mali durumu pek iyi değildi. Zira ABD, NATO ve Avrupa ülkelerinden sık sık silah talep etmekteydi. Silah olarak, roket, ağır makineli tüfekler, AK47, RPG, uçaklara omuzdan atılan çoğunluğu SA-7 füzesiyle birkaç stinger füzesine ve birkaç da tanksavara sahipti.

Geliri, eylemleri, amacı bilinen KKO'nun yapısı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Eylemleri 16'sı tanınmış, toplam 20 kişiden oluştuğu sanılan bir Genelkurmay tarafından yürütülen örgütün yapısı oldukça muğlak bir konudur. Sırbistan kaynaklarına göre, KKO aşırı milliyetçi ve İslami bir örgütken İslamcı kesimler bu görüşe katılmamakta ve KKO'nun içinde Marksçı kesimlerin varlığından dolayı örgüte karşı güvenleri tam olmamıştır.¹¹⁸ Bir başka kaynakta da KKO'nun Hitler zamanından ırkçı, Tito zamanından da sosyalist özellikler taşıdığı belirtilmektedir.¹¹⁹ Atfedilen tüm bu özellikler dikkate alındığında KKO'nun

¹¹³ Johnstone, ss. 314-315.

¹¹⁴ Tansever, s. 137.

¹¹⁵ Ignatieff, s. 21; Kut, s. 59.

¹¹⁶ Ignatieff, s. 25.

¹¹⁷ Tansever, s. 137.

¹¹⁸ Mert-Sarioğlu, s. 51.

¹¹⁹ Tansever, s. 137.

milliyetçi, İslamcı ve sosyalist bir örgüt olduğu kabul edilebilir. Yani örgütün parçalı bir yapısı vardır.

Peki KKO, kendi kaderini tayin yolunda mücadele eden ulusal bir kurtuluş hareketi midir? Bu soruya olumlu yanıt vermeyi gerektirecek pek çok delil bulunmaktadır. Birincisi, Kosova Cumhuriyeti Meclisi, kurulmasından 8 yıl sonra ilk kez 22 Temmuz 1998’de toplandığında, KKO’yu “meşru Kosova örgütü” olarak tanıyan resmi bir bildiri yayınlamıştır.¹²⁰ Bu, örgütün bir ulusal kurtuluş hareketi olduğunun en açık delilidir. Buna bağlı olarak ikincisi, KKO etnik Arnavutların büyük çoğunluğunun benimsediği ve desteklediği bir örgüt olmuştur. Sadece Kosova’dakilerin değil dışarıdaki Arnavutların da desteğine sahipti. Örneğin, İngiltere/Birmingham’da G-7’ler toplantısının yapılacağı bina önünde seslerini duyurmak amacıyla toplanan Kosovalıların attığı sloganlar arasında “KKO, KKO” sloganı oldukça yaygındı. Üçüncüsü, Temmuz 1998 itibarıyla KKO, Kosova topraklarının % 40’ını, ileriki tarihlerde muhtemelen daha fazlasını, kontrolü altında tutmaktaydı.¹²¹ Bölgede fiili bir hakimiyeti vardı. Son olarak ve en önemlisi, Rambuya Görüşmelerinde ve Anlaşması’nda KKO, Kosovalı Arnavutların resmi temsilcilerinden birisiydi. Demek ki uluslararası toplum KKO’yu Kosovalı Arnavutların ulusal kurtuluş hareketi olarak kabul etmekteydi.¹²² Buna göre denilebilir ki, KKO bilhassa savaş, mücadele yıllarında Sırp zulmüne karşı savaşan Arnavut halkının ulusal kurtuluş ordusuydu.¹²³

Sonuç itibarıyla KKO, Rugova’nın temsil ettiği sivil itaatsizlik politikasıyla amaca ulaşamayacağı düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Gerilla mücadelesine uygun bir coğrafyanın¹²⁴ avantajını da kullanan KKO, 1998 yılında ve 1999’un ilk yarısında giriştiği eylemlerle nispeten amacına ulaşmış ve uluslararası toplumun dikkatini çekerek NATO’nun müdahale etmesini sağlamıştır. Fakat savaş zamanında önemli bir işlevi yerine getiren KKO, muhtemelen Kosova’nın bağımsızlığını

¹²⁰ Johnstone, s. 313.

¹²¹ Hüseyin Savaş, “Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu - II” *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, No 1 (Mayıs 2001), s. 107.

¹²² Belirtmek gerekir ki, müdahaleden sonra imzalanan Kumanova Anlaşması KKO’yu siyasal bir otorite olarak tanımamıştır. Balcı, s. 174. Bu, uluslararası toplumun bir çelişkisi olarak görülebilir.

¹²³ Kut, s. 59.

¹²⁴ Kosova coğrafyası, bir gerilla savaşına izin verebilecek durumda değildir. Kut, s. 59. Kosova coğrafyasının gerilla savaşına uygun olduğu görüşü bize göre daha isabetlidir. Zira dağlık ve ormanlık alan oldukça fazladır. Bölgeyi görmüş yazarlar bu görüşü desteklemektedir. Örneğin Yılmaz-Kaşıkçı, s. 136; Ünal İle Söyleşi.

sağlayabilecek bir nitelikte değildi.¹²⁵ Bunun çeşitli nedenleri vardır; mücadeleyi uzun süre devam ettirecek sağlam bir yapı ve sürekli gelir imkanlarına sahip değildi; zamanla halk mücadeleden yorgun düşmüştü muhtemelen KKO'ya olan destek azalacaktı; dahası uluslararası toplum şiddet yoluyla bağımsızlıklara sıcak bakmamaktaydı. Nitekim ETA Bask'ın; IRA Kuzey İrlanda'nın; ÖAH de Açe'nin silahlı eylemlerle bağımsızlığını sağlayamadı. KKO'nun etkili mücadelesi bağımsızlık yerine belki özerklik gibi başka kazanımlar sağlayabilirdi, ama bu da gerçekleşmedi. Zira Kosova halkı bunu istemedi.

Günümüzde Kosova'nın güvenliğini KFOR sağlamakta ve Kosova ordusu olarak KKT bulunmakla birlikte tam silahsızlandırılmamış olmasından dolayı KKO/KKT, belki bir gün depolara sakladıkları silahlarını çıkarıp tekrar mücadeleye başlayabilir. Zira Kosova halâ hukuken SKC'nin bir parçasıdır ve bu da halkta memnuniyetsizlik yaratmaktadır.

II. KOSOVA'NIN İÇSEL KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

A. Demokratik Yönetim

Demokrasi anlamındaki kendi kaderini tayin hakkı hiçbir ayırım olmaksızın tüm insanlar için mutlak bir haktır. Devlet ile halk arasındaki iletişimin sağlıklı olabilmesi ancak toplumda demokrasinin tesis edilmiş olmasına bağlıdır. O halde nedir demokrasi? Demokrasi; halkın doğrudan veya dolaylı olarak söz sahibi olduğu yönetim biçimidir. Kısacası halkların devlet nazarında tam bir eşitlik içinde olmasıdır. Peki Kosova'da böyle midir? Tüm azınlıklar, halklar devlet hizmetine katılmakta, devletin tüm organlarında temsil edilmekte midir? Bu soruları demokrasinin ana unsurları temelinde veya tersi bir ifadeyle demokrasiyi yok eden unsurlar temelinde inceleyelim.

1. *Temsilde adaletsizlik vardır:* Tito Yugoslavya'sı, komünist devlet olmasına rağmen, ulusal sorun konusunda oldukça hoşgörülüydü. Bu açıdan Balkanların en

¹²⁵ Kut, s. 59.

ileri ülkesiydi. Yugoslavya'nın azınlıklara yaklaşımı, daha devlet kurulurken, 1946 Anayasası'nda kendini göstermişti. Anayasa'ya göre, yasama meclisi iki kanattan oluşuyor; Halk Meclisi, halk tarafından doğrudan seçilen üyelerce; Milliyetler Meclisi ise, cumhuriyetlerden gelen temsilcilerden oluşuyordu.¹²⁶ Ancak bütün Yugoslavya'da genel bir temsil sistemi oluşturulmakla birlikte, Sırbistan sınırları içinde kalan Kosova'da hep bir Sırp egemenliği var olmuştur. Kosovalı Arnavutlar, devlet-parti yönetiminde, iş hayatında, ekonomik kalkınma süreçlerinde nüfusları oranında temsil edilememiştir. 1953 sayımına göre Kosova'nın % 27'sini oluşturan Sırp ve Karadağlılar, parti üyeliğinde % 50, liderliğindeyse % 68 oranındaydılar. 1971'de nüfusun % 21'ini oluşturan Sırp ve Karadağlılar, hâla yönetim kademelerinin % 52'sini ellerinde tutuyorlardı. Devlet memuriyetindeki istihdam dengesizliği de hiç düzemedi. 1980 başlarındaki verilere göre, her beş Sırp'tan biri maaşını devletin ödediği bir işten alırken bu oran Arnavutlarda sadece 11'de 1'di. 1990 başlarında, nüfusun % 90'ı Müslümanken devlet kademelerinde % 3, yargı organlarında % 2, üniversitelerde % 1 ve orta öğretimde % 4 Arnavut asıllı vardı.¹²⁷ Arnavutlar zamanla Kosova'daki Komünistler Birliği ile güvenlik birimlerinde çoğunluk teşkil etmeye başladılar.

Ekonomik hayattaysa, 1958'de Kosova'da 49 sanayi işletmesi varken bu sayı Slovenya'da 465'ti. Kosova halkı daha fakirdi. 1946'da Kosova'ya göre 3 kat fazla olan Slovenya'daki ortalama gelir, 1964'te beş katına çıktı.¹²⁸ Mart 1967'de bölgeyi ziyaretinde Tito; "*Fabrikalarda Sırp tercih ediliyor ... ve aynı hatta daha iyi vasıfları taşıdıkları halde Arnavutlar geri çevriliyorsa ... eşit haklardan söz edilemez.*"¹²⁹ diyerek toplumdaki eşitsizliği ortaya koymuştur. Bu durum Sırp sömürge yönetimi anlamına gelmekteydi. Tüm bunlar çözümü gereken önemli sorunlardı. Ancak Yugoslavya'da sorunları demokratik şekilde çözüme yönündeki çabalar bastırıldı. Aynı olumsuzluklar daha fazla bir şekilde Miloseviç döneminde de sürdü. Hatta bu dönemde ırkçı bir yönetim anlayışına sahip Miloseviç, Arnavutlara-Müslümanlara tam bir tecrit politikası uygulamıştır. Mart 1990'da Sırbistan meclisinin kabul ettiği "Yugoslavya'nın Kosova'da Alacağı Önlemlere Dair Program" doğrultusunda, Sırp ayrıcalıklı konuma getirilmiş, yatırımlar Sırpların

¹²⁶ Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 55.

¹²⁷ Özfatıra, s. 102.

¹²⁸ Malcolm, s. 382

¹²⁹ Malcolm, s. 383.

yoğun olduğu yerlere yapılmış, Sırlar için yeni belediyelikler oluşturulmuş, Arnavutların değil memuriyette görevlendirilmesi binlerce Arnavut devlet memuru işten çıkarılmıştır. Üstelik onlara Kosova dışında iş araması telkin edildi.¹³⁰ Bu tarihten sonra da Arnavutlar kendilerini, örneğin seçimlere katılmayarak, Sırbistan sisteminden tamamen soyutladılar.

2. *Baskıcı yönetim söz konusudur*: Ulusal azınlıklara geniş haklar sağlayan hem Yugoslavya'nın hem Sırbistan'ın 1992 Anayasaları, Sırbistan'ı etnik farklılıkların olmadığı “tüm vatandaşların bulunduğu demokratik bir devlet” olarak tanımlamaktaydı. Buna göre Arnavutlar diğer halklarla resmen eşit konumdaydı. Her halk anadilinde eğitim ve yayın yapabilecek, adli ve idari işlerde kendi dillerini kullanabilecekti.¹³¹ Fakat uygulama çok farklıydı. Anayasal olarak geniş haklar tanınan etnik halklar, bilhassa Arnavutlar üzerinde ciddi baskılar mevcuttu.

Tito'nun ölümünden sonra, bilinçaltlarındaki düşmanlıklar su yüzüne çıktı. Kosova 1981 ve Mart 1982'de geniş çaplı gösterilere sahne oldu. Sırp yönetimi demokratik çözümlere başvurmak yerine sıkıyönetim ilanlarıyla bölgeyi baskı altında tutmayı tercih etti. 1987'de Miloseviç'in yönetime geçmesiyle Kosova için baskının en şiddetlisi uygulamaya konuldu. Sırbistan, Kosovalı Arnavutları, tam bir tecrit ve yıldırma hareketına başladı. Öncelikle Kosova Komünist Partisi teşkilatındaki, Fadıl Hoca ve Azem Vlasi gibi, Arnavut yetkililer ihraç edildi.¹³² Bölgede azınlık olan Sırlar, partide çoğunluk haline getirildi. Kosova'nın özerkliği sona erdirildi. Arnavutların haklarını geri alma ve bağımsızlık talepleri bölücülük olarak algılandı ve “bölücü hareketi” ortadan kaldırmak için Sırp silahlı güçleri sınırsız bir şekilde şiddet uyguladı. KKO'yu neden göstererek Müslüman köylerine, şehirlerine sık sık baskınlar düzenledi. Bu baskınlarda sebep göstermeden şüpheli görülen herkesi kitleler halinde tutukladı, işkenceye tabi tuttu ve öldürdü.¹³³ Kosova'da ayrılıkçı terörü önleme amacıyla olan Sırbistan bizzat kendisi “devlet terörü” uyguladı. Öylesine aşırı şiddet uyguladı ki, bir noktaya kadar Sırbistan'ın hareketlerini meşru savunma olarak gören Batı bile Sırbistan'ın meşru savunma sınırlarını çok aştığını ve

¹³⁰ Malcolm, s. 403.

¹³¹ Johnstone, ss. 293-296.

¹³² Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 74.

¹³³ Zagreb'de çıkan *Dielli* Dergisinin 15 Mart 1991 tarihli sayısında çıkan bir yazının tarihi belgelere dayanarak verdiği bilgilere göre, Kosova'da 1878-1945 arasında 67 yıl içinde Sırlar tarafından katledilen Müslüman (Arnavut-Türk vb.) sayısı 570.000 kişidir. Özfatura, s. 73.

katliam yaptığını kabul etti. Zira Sırbistan baskınlarında roketlerle saldırmaktaydı.¹³⁴

Sırp gizli servisi binlerce kişiyi fişledi. *Rilindja* Gazetesi alan herkes takip edildi ve fişlendi. Bu öyle boyutlara ulaştı ki, sonunda fişlenenlerin sayısı 120.000'i geçmiştir.¹³⁵

Sırp polisi keyfi tutuklamalarda bulundu ve bu tutuklamalar rutin hale geldi. Sorgulamalarda şiddet uygulandı, insanların cinsel uzuvlarına cereyan verilmesine varıncaya kadar sınırsız işkenceler yapıldı. Sırp polisi, hukuka aykırı bir şekilde istediği her eve zor yoluyla girerek aramalar yaptı, Arnavutların mallarına, paralarına el koydu. Sırp yasaları "gayri nizami görüşme" adı altında bir usule daha imkan verir ki, bu çerçevede herhangi bir yurttaş, polis merkezine çağrılarak 3 güne kadar orada tutulup sorgulanabilir. 1994'te Kosova'da 15.000 kişi bu yolla sorgulanmış, çoğuna da merkeze niçin çağrıldıkları açıklanmamıştır. Kosova'daki İnsan Hak ve Özgürlüklerini Savunma Konseyi, yalnızca 1994'te polisin gerçekleştirdiği 2.157 fiziksel saldırıyı, özel konutlara yönelik 3.553 baskını ve 2.963 keyfi gözaltına alma olayını kayda geçirmiştir.¹³⁶

Etnik şiddet öyle boyutlara ulaştı ki, Müslüman halka tecavüz edildi, hamile kadınların karnından ceninler çıkarıldı ve tekrar yerine sokuldu. Hastanelerdeki hastalara bile işkence yapılarak hastalar dışarıya atıldılar. Devlet zulmü ta sonunda Kosova'daki Sırp'ları bile isyan ettirdi. Örneğin Sırbistan Belediyeler Birliği Başkanı Vesna Pesic, Kosova sorununu çözmek için öncelikle polisin eziyetinin sona ermesi, okulların ve üniversitelerin Arnavut kültürüne aykırı olmayacak şekilde eğitim vermesi, Arnavutça medyaya izin verilmesi ve Arnavut işçi ve memurların yeniden görevlerine iadeleri gerektiğini ve Kosova'daki olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması gerektiğini savunmuştur.¹³⁷ Sırp yasalarında "sözlü suç" işleyenlerin, mesela Sırp yurttaşlarının "yurtseverlik duyguları"ni incitenlerin mahkemeye çıkarılmadan tutuklanıp iki aya varan hapis cezalarına çarptırılmasına imkan

¹³⁴ Ignatieff, s. 20.

¹³⁵ Malcolm, s. 385.

¹³⁶ Malcolm, s. 406. Kosova İçişleri Bakanı Rahman Morina'nın 1988'de yaptığı açıklamada 1981-1988 yılları arasında tutuklanan, sorgulanan ya da hapis cezasına çarptırılan Arnavutların sayısı 584.000'dir. 2 milyon Arnavuttan çocuklar ve kadınlar çıkarılırsa bu rakam Arnavutların yarısı demektir. 1988'de yapılan anayasa değişikliğinden sonra, durum daha da kötüleşmiştir. Tutuklanan Arnavutların sayısı 800.000'dir. Özfatura, ss. 47-48. Bir başka kaynakta, resmi raporlara göre 1981-1988 yılları arasında devletin güvenlik güçlerinin 584.373 Arnavut hakkında işlem yaptığı belirtilmektedir. Babuna, s. 11.

tanındı.¹³⁸ Arnavutlar devlet memuriyeti başta olmak üzere kitlesel olarak işten çıkarıldılar. Arnavutça yasaklandı, tek Arnavutça günlük gazete olan *Rilindja* ile Priştine Radyo ve Televizyonu kapatıldı. Sırp gayrimenkullerinin Arnavutlara satışı engellendiği gibi geriye yürürlüğü olan bir yasa çıkarılarak daha önce satılan gayrimenkullerin satışı iptal edildi. Tüm bu baskılar bölge halkının iltica etmesine neden oldu.¹³⁹ 3 Haziran 1999’da imzalanan “Kosova İçin Barış Planı” ile Arnavutlar Belgrat rejiminin baskı ve soykırımlarından resmen kurtuldu. Günümüzde Kosova Sırbistan’dan ayrılmış olması nedeniyle bu tür insan hakları ihlallerine artık eskisi kadar maruz kalmamaktadır.

3. *Irk ayrımcılığı vardır*: Kosova’da insan hakları ihlalleri uzun bir geçmişe sahiptir. Kosova’da Sırp baskısı, genel olmakla birlikte bilhassa Arnavutlara yönelikti. Kosovalı Arnavutların çoğu, iş imkanları ve hizmetlerden yararlanmadıkları ve temel haklarını kullanamadıkları ırksal ayrımcı bir düzende yaşıyorlardı.¹⁴⁰ Toplum içinde adaletsiz davranan Sırbistan, Kosova’dan atma, nüfuslarını azaltma amacıyla Arnavutlara karşı katı bir fiziksel ayırım uygulamıştır. Bu doğrultuda Arnavut çocuklarının kısırlaştırılması, topluca zehirlenmesi olayları vuku bulmuştur. Mart-Nisan 1990’da meydana gelen bir dizi esrarengiz olaylarda 7.000 Arnavut çocuğu zehirlendi.¹⁴¹ Bu olay üzerine Arnavutlar Sırlara saldırınca, Sırbistan şiddeti artırdı. 26 Haziran 1990’da “geçici önlemler” adı altındaki yeni kararname dalgasında, “Olağanüstü Koşullarda Cumhuriyet Organlarının Faaliyetleri Hakkında Kanun”la Arnavutlar kitleler halinde, kamu sektöründen atıldı. Boykot gösterilerine katıldıkları için 6.000 öğretmenin yanısıra, öğretim üyeleri, hakimler,

¹³⁷ Olcay, s. 18.

¹³⁸ Malcolm, s. 406.

¹³⁹ 1981’den 1987’e kadar süren olaylar nedeniyle bölgeden 22.000 kişi ayrıldı. Ülger, “Sırlara ...”, s. 165. Mayıs-Haziran 1998’de yaklaşık 20.000 kişi, dağlar üzerinden Arnavutluk’a kaçtı. Kosova’da Eylül 1998 itibariyle, ülkesinde yerinden edilmiş 175.000 kişi bulunduğu tahmin edilmektedir. Hava saldırıları başladığında yaklaşık 260.000 kişi yerinden edilmişti. Haziran 1999 ortası itibariyle ise, Kosova’da yerinden edilmiş, komşu ülkelerde bulunan 882.000 kişi vardı. Bunların 445.000’i Arnavutluk’a, 242.000’i Makedonya’ya, 70.000’i Karadağ’a, 63.000’i Sırbistan’a, 22.000’i Bosna Hersek’e ve çeşitli yerlere göç etmişlerdi. BMMYK, ss. 233-235.

¹⁴⁰ BMMYK, s. 233.

¹⁴¹ Zehirlenme konusunda bir uzman BM görevlisi, çocukların kan ve idrar örneklerinde kimyasal silahlarda kullanılan Sarin ve Tabun gibi maddelere rastlandığını açıklamıştır. 1995’te ise Sırların Sarin ürettiğine ilişkin bulgular ele geçirilmiştir. Malcolm, s. 402. Fakat Johnstone, çocukların zehirlendiğine ilişkin bir delil olmadığını belirtir. Johnstone, s. 300. Ayrıca zehirlenme şekline ilişkin bilgiler ihtilafıdır. Johnstone, bir aşılama sırasında şırıngayla zehirlendiğini aktarmaktadır. Johnstone, s. 300. Bir başka kaynak ise, Arnavut çocukların “yiyeceklerine zehir katıldığını” aktarmaktadır. Özfatıra, s. 59. Bir başka vaka da, 27 Eylül 1990’da Priştine’de *Vladimir Nazor*

sağlık çalışanları ve memurların % 75'i devlet hizmetinden el çektiler¹⁴² ve bu belgelendi.¹⁴³ Böylece işsizlik % 60'a kadar çıktı. İşsizlik kötü hayat koşullarını da beraberinde getirdi. Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu İcra Müdürü Aaron Rhodes, "Arnavutların II. Dünya Savaşı'nın kötü hayat şartlarında yaşadıklarını" belirtti.¹⁴⁴ Bir Sırpın maaşı aynı işte çalışan bir Arnavutun 3 katı; Slovenya'da kişi başına düşen milli gelir Kosova'nın beş katıydı. Kosova'daki büyüme hızı Sırbistan'ın beşte biriydi.

Bosna Savaşı nedeniyle ilgisini oraya yönelten Sırbistan Dayton Anlaşmasını imzaladıktan sonra bütün gücünü tekrar Kosova'ya yöneltti ve etnik ayrımcılığa tekrar başladı. Arnavut okullarında müfredat değiştirildi, Arnavut çocukları ayrı sınıfta okudular, helalar bile ayrıldı. Kadınlara tecavüzler sistematikleşti.¹⁴⁵ Arnavutlar sık sık dövülüyorlardı. Örneğin feci şekilde dövülerek öldürülen Kosova Polje belediye başkanının cesedi Priştine Havaalanı yolunda bulundu. Tam bir ayrımcılık söz konusuydu. Arnavutlar, Sırp polisi ve yargı organlarıncı sürekli olarak kötü muamele görmekte ve aşağılanmaktaydı.¹⁴⁶ Örneğin Arnavutlara "Alban" değil, aşağılayıcı anlamı olan "Şiptar" denilmekteydi. Ayrımcılığın somut delili olarak, savaş ortamında Arnavutların kapılarına "X" işaretleri konuldu.¹⁴⁷ Racak'ta Sırp askerleri 45 Arnavut sivili öldürdüğünde Bill Clinton, "Ölen insanlar, 'ne yaptıklarından dolayı değil, kim olduklarından dolayı' öldürüldü."¹⁴⁸ diyerek Sırbistan'ın ırk ayrımcı politika izlediğini tescil etti. Şiddet ve baskı soykırıma dönüştü. Kosova Güney Afrika¹⁴⁹ ile özdeş görülmeye başlandı.

İlkokulunda 200 Arnavut çocuğun Sırp tarafından kasten zehirlenmesi olayıdır. Bu tür olaylar Kosova'nın başka yerlerinde de görülmekteydi. Özfatı, s. 57.

¹⁴² Malcolm, ss. 403-405.

¹⁴³ Tindemans, s. 147.

¹⁴⁴ Johnstone, s. 297.

¹⁴⁵ Bunu İngiliz Dışişleri Bakanı Robin Cook da teyit etmiştir. Buna karşılık Johnstone, Makedonya'daki insani yardım ekibindeki bir Alman hekimin, 60.000 Kosovalı Arnavut kadın arasından tek bir tanesinin bile tecavüze uğramadığını belirttiğini aktarmaktadır. Johnstone, ss. 122-123.

¹⁴⁶ Tindemans, s. 146.

¹⁴⁷ Ignatieff, s.139. Sırbistan'ın tüm bu şiddet uygulamalarını bir Sırp yazar olan Aleksa Djilas bile, "kesinlikle doğru" diyerek onaylamıştır. Ignatieff, s. 139.

¹⁴⁸ Johnstone, s. 323. Zamanın BM Kosova idarecisi Bernard Kouchner *Politique Internationale* ile 2000'deki röportajında Arnavutların işbirliği yapmamalarının mazeretini şöyle açıklamaktadır: "İnsanca yaşamadıkları 10 yıllık bir ırk ayrımcılığı döneminden sonra Arnavutların artık kimseye güveni kalmamıştır." Johnstone, s. 301, dip. 48.

¹⁴⁹ Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, 1950 Nüfus Kayıt Yasası ile halk, siyah Afrikalılar, karışık ırktan gelenler, Asyalılar ve beyazlar olarak sınıflandırılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ayrıcalıklı durumlarının tehlikeye girebileceğini fark eden beyaz yönetim, zenciler ve diğerlerinin siyasal ve diğer haklarını kısıtlamıştır. Zenciler için Bantustan denilen ayrı bölgeler oluşturularak oralarda

4. *Etnik temizlik yapılmıştır*: Bu şiddetli ayrımcılık Kosova’da etnik temizlikle sonuçlandı. İnsanların toplu bir şekilde öldürülmesi için Arnavut olmaları yeterliydi. Sırpı Hırvatistan’dan temizleyen Franjo Tudjman’a özenen Miloseviç de Kosova’yı Arnavutlardan temizlemek için 1999 ortalarına kadar etnik soykırım uyguladı.¹⁵⁰ Kosova’daki etnik temizliğe fazla göz yumamayan uluslararası kamuoyu müdahale etmek durumunda kaldı. Sırpın etnik temizlik uygulamaları uluslararası kamuoyunca da tescillendi. Dönemin Almanya Dışişleri Bakanı Rudolf Scharping 26 Mart 1999’da, “Sırbistan’ın etnik temele dayalı soykırım yaptığını, toplama kamplarındaki öğretmenleri öğrencileri gözü önünde öldürüldüğünü” belirtti. 16 Nisan 1999’daki konuşmasında ise, “ölu Arnavut hamile kadınların karnındaki ceninlerin çıkarılarak kızartıldığını, cesetlerin ellerinin, ayaklarının ve kafalarının kesilerek top oynandığını” belirtti.¹⁵¹ 10 Mayıs 1999’da ise ABD Dışişleri Bakanlığı’nın yayınladığı “Tarihi Silmek: Kosova’da Etnik Temizlik” adlı soykırım raporu etnik temizliği daha net gözler önüne serdi. Buna göre, Kosovalı Arnavutların % 90’ının yerlerinden edildiği tahmin ediliyordu ve Dışişleri Bakanı Allbright raporu açıklarken, “varlığı hiçbir şüpheye mahal vermeyecek şekilde Arnavutların, organize tecavüzlere ve sistematik infazlara maruz kaldıklarını” belirtti.¹⁵² Bunun neticesinde 1999’un ortalarında binlerce kişi bölgeden kaçtı ve 10.000 kişi öldü/öldürüldü. NATO birliklerinin 9 Haziran 1999’da Kosova’ya girmesinden hemen sonra, UCM’den gelen araştırmacılarıyla birlikte tüm Kosova’da incelemelerde bulunan UCM Başkanı Louise Arbour, her yerde “toplu mezarlar” buldu. Arbour, tüm Kosova’nın “dev bir suç yeri” olduğunu belirtmekten kendini

yaşamaları sağlanmıştır. 1963’de de polise son derece geniş yetkiler verilerek, zenci çoğunluk üzerindeki baskı artırılmıştır. Uluslararası kamuoyunun yıllar süren baskısı sonucu serbest bırakılan zenci lider Nelson Mandela’nın devlet başkanlığına seçilmesiyle bu politika 1992’de resmen sona ermiştir. Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler ...*, ss. 45-46.

¹⁵⁰ Kosova’da bir etnik temizlik yapıldığına ilişkin bir tereddüt olmamakla birlikte, bunun ne zaman başladığına ilişkin görüşler muhtelifdir. Bir bakışa göre, etnik temizliğin en şiddetlisi NATO müdahalesinden 10 ay önce başlamıştı. Ignatieff, s. 84. Bir bakışa göre de, asıl etnik temizlik NATO müdahalesi esnasında yapılmıştır. Zira, müdahale Sırpı etnik temizlik için iyi bir fırsat sunmuş ve Sırpı son 10 yıl içindeki en korkunç katliamlarını yapmışlardır. Ignatieff, s. 178. Temizliğin ilk ne zaman başladığından ziyade neticede Sırpı Kosovalı Arnavutlara karşı korkunç bir etnik temizlik hareketinde bulunmuşlar, yüzlerce, binlerce sivil insanı katletmişlerdir. Nitekim Harekat başladığında, Sırpın katliamlarından endişelenen önemli NATO üyesi devletlerdeki sol iktidarlar, Sırpın etnik temizlik yapmalarının önlenmesi konusunda uyarılarda bulunmuşlardır. Abdulkadir Baharççek, “Kosova Krizi ve ABD’nin Yükselişi: Muhtaç Süpergüç”, *Avrasya Etüdleri*, Sayı 17 (İlkbahar-Yaz 2000), s. 127.

¹⁵¹ Johnstone, s. 338. Ancak olayı aktaran yazar, bu olayların kanıtının olmadığını da belirtir. Johnstone, s. 338.

¹⁵² Johnstone, ss. 121-122. Johnstone bunun asılsız olduğunu iddia etmektedir.

alamadı. Örneğin Celine’li köylülerden 24 kişi sırf Arnavut oldukları için öldürülmüşlerdi. Sonuç itibariyle Miloseviç soykırımcı bir katil,¹⁵³ Sırbistan da soykırımcı bir devlettir.

Kosovalı Arnavutlarının halk olma durumu. Sırlar ve Hırvatlar, eski Yugoslavya’nın kurucu “halk”larıyken, Kosovalı Arnavutlar “ulusal azınlık” idi. Arnavutlar “halk” olmak istemişler¹⁵⁴ ve bu taleplerini Yugoslavya’nın dağılma döneminden itibaren sürekli gündeme getirmişlerdi. Peki Kosovalı Arnavutlar “halk” olarak kabul edilebilir mi? Bugün, ulusal azınlıkların belli koşullarda halk sayılabileceği kabul edilmektedir. Bu koşullar genel itibariyle; söz konusu azınlığın ortak bir etnik-dini kimliğe sahip olması, bu kolektif kimliğini korumaya istekli olması, belli bir coğrafya içinde çoğunluğu oluşturması ve kendisini temsil etme yetkisini haiz bir örgütlenme içine girmesidir.¹⁵⁵ Bu niteliklere haiz olan bir azınlık, halk sayılabilecektir. Kosova Arnavutlarının durumu incelendiğinde, onların halk olabileceği sonucuna varılabilir. Çünkü Kosovalı Arnavutlar ortak bir etnik kimliğe sahiptirler. Az sayıda Hıristiyan olsa da Arnavutlar ortak bir dini kimliğe de sahiptirler. NATO müdahalesinden sonra, Sırbistanla ayrışmaları, Sırp siyasi oluşumlarına katılmamaları kimliklerini koruma isteğindedir. Çoğunluk hususuna gelince, Arnavutlar Kosova nüfusunun en az % 90’ını teşkil etmektedirler. 1990’ların başlarından itibaren, bağımsızlık ilanı sonrasında, örneğin sağlık ve eğitim alanlarında paralel yapılar oluşturmuşlardır. Tüm bunlar Arnavutların halk olabileceğinin güçlü kanıtlarıdır. Ayrıca, Bosna Hersek’te kendi kaderini tayinin uygulamasında halkı (ulusal azınlık olan Sırları) temel alan uluslararası topluluk artık, ulusal azınlıkların halk olma taleplerini (örneğin Hırvatistan’daki Krayina Sırları, Kosova Arnavutları) dikkate alma konusunda kendini bağlamıştır. Üstelik halk olmak için Arnavutların elinde başka güçlü tezler de mevcuttur. Yugoslavya zamanında yarı cumhuriyet konumundaydılar, Federasyon içinde aynı temsil ve veto haklarına sahiptiler, Karadağ gibi “ulus” olarak kabul edilen başka topluluklardan hiç de aşağı kalmayan nüfus büyüklüklerinin yanı sıra, Arnavutlar etnik, dini, kültürel, siyasi açılardan Sırlardan tam bir farklılık arz etmektedirler.¹⁵⁶ Buna ilave olarak kendi kaderini tayin, sömürge durumundaki, yabancı işgalindeki, ırkçı-baskıcı

¹⁵³ Johnstone, s. 336.

¹⁵⁴ Zaten halk olma isteği, ulusal azınlıkları diğer azınlıklardan ayıran en önemli vasıftır. Arsava, *Azınlık Kavramı ...*, s. 55.

¹⁵⁵ Aral, s. 112.

yönetim altındaki halkların hakkı idi. Ve bu halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip oldukları konusunda bir kuşku yoktur. Yukarıda belirtilmiştir ki, bu durumların çoğu Kosovalı Arnavutlar için söz konusuydu. Arnavutların etnik temizlikçi, ırkçı-baskıcı, işgalci¹⁵⁷ yönetim altında oldukları ortadadır.

B. Özyönetim Hakkı

Demokratik yönetim hakkının bir uzantısı da özyönetim hakkıdır. Sırp yönetimi Arnavutların diğer hakkını ellerinden aldıkları gibi bu haklarını da gasp etmişlerdir. Arnavutların günümüze kadar devam eden mücadeleleri aslında “kendilerini yönetme mücadelesi”nden başka birşey değildir.

Öteki tüm azınlıklar gibi Sırp ve Arnavutlar da Osmanlı Devleti hakimiyetindeyken, kendi özyönetimlerine sahip olmuşlar ve bu sayede benliklerini, dinlerini, dillerini koruyabilmişlerdi. Ancak Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra kurulan SHSK’de Arnavutlara azınlık olma hakkı bile tanınmayarak kendi dillerinde okul açılması, Arnavutça’nın kullanımı yasaklanmıştır. Savaş sonrasında kurulan Yugoslavya’da Arnavutların durumunda kısmi iyileşme görülmüştür. Kosova’nın özyönetim durumunu Yugoslavya anayasaları nezdinde inceleyelim.

1946 Anayasası dönemi: Nisan 1945’te Kosova Ulusal Kurtuluş Konseyi, Kosova’nın Sırbistan’a katılması kararı aldı.¹⁵⁸ Kosova örgütünün bu kararı üzerine Sırbistan Halk Meclisi de 3 Eylül 1945’te çıkardığı bir yasayla “Kosova-Metohya (Kosmet) Özerk İli”nin oluşturulduğunu ilan etti. İki gün önce de “Voyvodina Özerk Bölgesi” oluşturulmuştu. Ocak 1946’da Yugoslavya anayasası kabul edildi. Bu anayasa Kosova’ya sınırlı yetkilere sahip “Özerk il” (özerk toprak/özerk siyasi bölge/özerk birim) statüsü verdi.¹⁵⁹ 1947’de de Sırbistan kendi anayasasını çıkardı. Bu anayasalarda Kosovalı Arnavutlar önemli haklara sahip olmuşlardır. Öncelikle

¹⁵⁶ Samary, s. 119.

¹⁵⁷ Kosova’nın Sırp işgalinde olduğunu daha çok Arnavut ve Türk yazarlar (Örneğin Özfatura, s. 101; Balcı, s. 172) ileri sürmekteyse de uluslararası toplumca da bu görüş yer bulmaktadır. Johnstone, “Sırpların, Kosova’yı 1912’de işgal ettiğini” belirtir. Johnstone, s. 271. Keza Olcay, 1989’da Sırplerce işgal edilmiştir, der. Olcay, s. 16. O zamandan 1999’a kadar tam olarak, 1999’dan günümüze kadar da kısmi olarak Sırp işgalci yönetimi sürmektedir.

¹⁵⁸ Konsey’in 142 üyesinden sadece 33’ünün Arnavut olduğunu belirtmek gerekir.

Arnavutların ayrı bir halk olduğu kabul edilmiştir. Kosova kendi gelişmesini kendisi belirleyecek, bütçesini hazırlayabilecek, kendi halkının hakkını koruyabilecekti. Kosova, Makedonya ve Karadağ’da Arnavutça eğitim yapan okullar açılabilir, Arnavutça basına izin verilebilecek ve Arnavutça Kosova’nın resmi dili olabilecekti. Böylece Kosova’ya özyönetim hakkı tanınmaktaydı. Bu haklar Yugoslavya Anayasası’na uygun olarak Sırbistan Anayasasınca güvence altına alınmaktaydı.¹⁶⁰ Tüm bunlara rağmen Kosova’nın özerkliği yerel bir kendi kendini yönetim düzeyinde kalmıştır.

7 Nisan 1963 Anayasası dönemi: Federasyon kurulduğundan beri Tito, türdeş bir Yugoslavya oluşturmak yerine kendi kendini yöneten birimlere ağırlık vermiştir. Bu birimler/cumhuriyetler de kendi geliştirdikleri ekonomik, toplumsal politikalar neticesinde merkezi Yugoslav sisteminden oldukça farklı mecralara yönelmişler ve ademi merkezîyetçi niteliğe bürünerek ayrı birer güç haline gelmişlerdir. Bu farklılık cumhuriyet ve özerk bölgelerde, Yugoslavya etrafında birleşmek yerine milliyetçi duyguların artmasına neden olmuştur. Kosova’da da, Kosova’nın statüsünden duyulan rahatsızlıktan dolayı 1960’larda uzun süren milliyetçi nitelikli gösteriler tertiplenmiştir. Tito, halkları tatmin etme amacıyla 7 Nisan 1963’te yeni Anayasayı yürürlüğe sokmuştur. Devletin adı da “Yugoslavya Sosyalist Federe Cumhuriyeti” (YSFC) olarak değiştirilmiştir. Yeni anayasa ile merkezi yönetim biraz daha zayıflarken, cumhuriyetlerin yetkileri artırılarak merkezi yönetime karşı güçlenmekteydiler.¹⁶¹ Cumhuriyetlerin bu kazançlarına karşılık, özerk bölgelerin, yani Kosova ve Voyvodina’nın, durumlarında bir iyileşme olduğunu söylemek zordur. Yeni anayasa Kosova’ya faydadan çok zarar getirmekteydi. Bunları belirtmek gerekirse, Kosova’ya sağlanan faydalar olarak; birincisi, daha sonra eklenen maddeler de dikkate alındığında Anayasa, Arnavutlara Kosova yönetiminde daha fazla yetki vermiştir. İkincisi, Cumhuriyetlerin 10’ar üyeyle temsil edildikleri mecliste özerk bölgeler de 5’er üyeyle temsil edilecekti. Bu özerk bölgelerin federal birim olma yollarını açması bakımından önemli bir faydaydı.¹⁶² Üçüncüsü, Kosova görünüşte “özerk il”den “özerk bölge” konumuna yükseltilmekteydi. Ama buna

¹⁵⁹ Uzgel, s. 33; Hasani, “Kosova ...”, s. 126 ve 129; Ülger, “Sırlara ...”, s. 164; Kahramanyol, s. 5; Yılmaz-Kaşıkçı, s. 136.

¹⁶⁰ Malcolm, ss. 375-376; Mert-Sarioğlu, s. 49.

¹⁶¹ Yürür, ss. 39- 41.

¹⁶² Karatay, *Kosova ...*, s. 96.

karşılık Kosova, anayasal olarak büyük kayıplara uğramaktaydı. Birincisi, anayasal statüsü federal düzeyden cumhuriyet düzeyine indirilmekteydi. “Cumhuriyetler kendi insiyatifiyle özerk bölge oluşturabilir” maddesinden hareketle Kosova, Yugoslavya Federasyonu’ndan çıkarılarak tamamıyla Sırbistan Cumhuriyeti’nin iç düzenlemelerine bağlanmaktaydı. Dolayısıyla Kosova ve Voyvodina’nın Sırbistan Meclisi’nce oluşturulduğu belirtilmekteydi. Böylece tarihinde ilk kez Kosova’nın statüsü federal düzeyden cumhuriyet düzeyine, en düşük noktaya indirilmiştir.¹⁶³ İkinci olarak, anayasa Yugoslavya halklarını üçlü bir tasnife tabi tutmuştu. Bunlar: a) Yugoslavya Ulusları, b) Yugoslavya’daki Uluslar, c) Diğer Milliyetler ve Etnik Gruplar, idi. Kosova Arnavutları, “Yugoslavya’daki Uluslar” sınıfında yer almaktaydı. Yeni Federasyon bu sınıftaki halkların tümünün kendi dillerini ve kendi kültürlerini kullanıp geliştirme haklarını tanımıştı. Ama Kosova Arnavutları bu sınıf içinde olmaktan rahatsız oldular.¹⁶⁴ Zira bu halklara, anayasal olarak ayrılma hakkı tanınmamaktaydı.

Arnavutların anayasadan kaynaklanan kaygıları zamanla çeşitli gösterilerle su yüzüne çıktı. Her yıl gösteri olmakla birlikte özellikle 1968 gösterileri neticesinde Yugoslavya liderliği Kosova’nın durumunda iyileştirmelere gitmek zorunda kaldı. Aralık 1968 ve 30 Ocak 1971’de anayasada yapılan değişikliklerle Kosova’ya yeni haklar tanındı. VII. Ek madde ile; özerk bölgelerin hem Sırbistan’a hem de federal yapıya ait olduğu kabul edildi. Böylelikle Kosova’nın anayasal statüsü kısmen de olsa tekrar federal düzeye yükseltilmiş oldu. Arnavutları sürekli rahatsız etmiş olan “Kosova-Metohya” tanımlamasına son verilerek sadece “Kosova” denmeye başlandı.¹⁶⁵ XVIII. Ek maddeyle de; özerk bölgeler, cumhuriyetlerin tanımında da kullanılan “sosyopolitik topluluk” olarak tanımlanmaktaydı ve bir bütün olarak Sırbistan’ı ilgilendiren işlevler dışında Kosova tamamen cumhuriyetlerle aynı ayarda işleve sahip olacaktı. Özerk bölgelerin sınırları da oybirliği olmadan değiştirilemeyecekti. Bu, Kosova için oldukça önemli bir ilerlemeydi. Zira Kosova artık federal düzeyde bir hukuki varlık olarak kabul ediliyor ve cumhuriyetlerle hemen hemen aynı yetkilere sahip olma potansiyeline erişiyordu.¹⁶⁶ Ayrıca özerk bölgeler diğer cumhuriyetler gibi, kendi anayasa mahkemelerini de oluşturabilme

¹⁶³ Malcolm, s. 382; Taşdemir-Yürür, s. 141; Balcı, s. 170; Yürür, s. 41.

¹⁶⁴ Yürür, s. 40.

¹⁶⁵ Babuna, s. 6.

hakkı elde ettiler, ancak Kosova’da bu mahkemelerin kurulması 1972’yi bulmuştur. 1969’dan itibaren federal bayrağın yanına kendi ulusal simgelerini kullanmaya, Arnavutça yayın ve eğitime başladılar.¹⁶⁷ Kosova kendi yasalarını, yönetmeliklerini çıkarma ve uygulamaya başladı. Bundan sonra Kosova heyeti, Yugoslavya Federal Meclisi’nde Sırbistan heyeti içinde değil, kendi heyeti içinde yani “Kosova heyeti” içinde temsil edilmeye başlandı.¹⁶⁸ Bu da Kosova’ya Sırbistan’dan bağımsız hareket edebilme, farklı düşünebilme ve farklı renkte oy kullanabilme imkanı vermektedir. Örgütlenme hakkı da bu anayasa değişiklikleriyle getirilmiş bir haktır. Bunun neticesinde birçok Kosova kurumu oluşturulmuştur. 1975’te kurulan Kosova Bilim ve Sanat Akademisi bunlardan biridir. Kosovalı Arnavutlar, anayasada yapılan bu ek haklardan ziyadesiyle memnun kalmıştır. Artık Kosova yönetiminde daha fazla söz hakkına sahip olmuşlardır. Bu da düşüncelerini özgürce konuşup tartışabilecekleri ve uygulayabilecekleri bir ortamın oluşmasını sağlamıştır.¹⁶⁹

1974 Anayasası dönemi: 1968 ve 1971 değişiklikleri 1974 Anayasasıyla resmîlik kazandı. Tüm Yugoslavya’da hep var olan etnik nitelikli hareketleri engellemenin imkansızlığını ve türdeş bir Yugoslavya oluşturmanın zorluğunu gören Tito, federasyonun devamının ancak tüm halklara geniş yetkiler verilerek sağlanabileceğini düşünmüştür. Bunun içindir ki, cumhuriyetlere geniş yetkiler tanıdığı, Kosova ve Voyvodina’ya da cumhuriyet seviyesinde yetkiler vermiştir.¹⁷⁰ 1974 Anayasası daha önceki hakları onadığı gibi merkezden birimlere yeni yetkiler de devretmiştir. Bu anayasayla YSFC, 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeden oluşan bir federasyon olarak yeniden düzenlenmiştir.¹⁷¹ Özerk bir birim olarak Kosova şöyle tanımlanmıştır: “Sosyalist Kosova Özerk Bölgesi; tüm çalışan insan ve vatandaşların, Arnavutların, Müslümanların, Sırpın, Türklerin, Karadağlıların ve çalışan tüm sınıfın kendi kendilerini yönetme güçlerinden aldıkları eşit haklara sahip diğer millet, milliyet ve etnik grupların özerk sosyalist demokratik sosyopolitik toplumdur.”¹⁷²

Anayasayla Kosova şu haklara sahip olmuştur:

- Kosova’nın federasyonu oluşturan anayasal bir parça olduğu kabul edildi.

(m. 1-2)

¹⁶⁶ Malcolm, s. 383; Yürür, ss. 43-44.

¹⁶⁷ Yürür, ss. 43-44; Uzgel, s. 37.

¹⁶⁸ Karatay, *Kosova ...*, s. 99.

¹⁶⁹ Yürür, ss. 42-45.

¹⁷⁰ Malcolm, s. 385; Yürür, s. 47; Balci, s. 170.

¹⁷¹ Mert-Sarıoğlu, s. 49.

- Kosova'nın kendine ait bir bölgesi ve kendi rızası olmadan değiştirilemeyecek sınırları vardır. (m. 5)

- Kosova cumhuriyetler gibi kendine özgü bir kimliğe kavuşuyordu. Kendi anayasasını hazırlayabilecek, kendi polis gücünü oluşturabilecek, kendi meclisine, mahkemelerine ve okullarına sahip olabilecektir.

- Merkez bankası kurabilecek (m. 262) ve vergi toplayabilecektir. (m. 265)

- Kosova net bir şekilde tanımlanmış sınırlara ve uluslararası alanda tanımlanmış bir kimliğe sahip olmuştur. Bunun sonucu olarak uluslararası anlaşma yapabilme, anlaşmalara katılabilme yetkisine sahiptir. (m. 293) Nitekim Doğu Almanya ve Dünya Bankası'yla anlaşma yapmış, Arnavutluk başta olmak üzere uluslararası ilişkiler kurmuştur.

- Yugoslavya'nın ana federal organlarına kendi temsilcilerini göndermeleri sağlandı. Federal başkanlık da dahil federasyon organlarında eşit temsil, oy hakkı ve Sırbistan'ın Kosova'yla ilgili kararlarını veto hakkı verildi. (m. 321)¹⁷³ XXXVI. Ek Madde, Yugoslavya'da devlet başkanlığının, cumhuriyetlerden ikişer, özerk bölgelerden de birer temsilcilerin katılımıyla ortaklaşa bir organ olduğunu öngördü.¹⁷⁴ Anayasayla, özerk bölgeler, bağlı buldukları cumhuriyet aleyhine oy kullanma hakkına da sahip olmuşlardır.

- Kosova, Yugoslavya anayasasının değiştirilmesi ve ıslahı meselelerinde diğer cumhuriyetlerle eşittir. (m. 389, 399, 402/2) Fakat 1974 Anayasasıyla, Sırbistan, özerklerin onayı olmadan kendi anayasasında değişiklik yapamaz hale geldi. Buna karşılık özerkler, Sırbistan anayasasının sınırları dışına taşmamak koşuluyla kendi anayasalarında izinsiz, istedikleri değişikliği yapabilme hakkı elde ettiler.¹⁷⁵

- Kendisinin kurduğu yasama-yürütme-yargıya ilişkin devlet organları vardır.

- Arnavutça, Hırvatça-Sırpça'nın yanı sıra ikinci resmi dil olarak kabul edildi.¹⁷⁶

- Bu anayasayla, özerk bölgelere kendi anayasasını çıkarma hakkı da tanındı.

O tarihe kadar özerklerin anayasaları ve/veya yasaları Sırbistan Meclisi'nce

¹⁷² Yürür, s. 46.

¹⁷³ Balcı, s. 171.

¹⁷⁴ Malcolm, ss. 385-386.

¹⁷⁵ Karatay, *Kosova ...*, s. 99.

¹⁷⁶ Necmettin Alkan, "Kosova Meselesi'nin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı", *Avrasya Etüdlere*, Sayı 21 (Kış 2002), s. 97.

bildirilmekteydi. Kendi anayasasını çıkarma hakkı elde etmesiyle, her ne kadar anayasada Sırbistan'ın bir parçası sayılmışsa da, Kosova federal bir organ oldu.¹⁷⁷ Kendi düzenlemelerinde Sırbistan'a danışmadan hareket edebilmeye başladı. Bunun neticesinde Sırbistan, Kosova üzerinde denetim gücünü kaybetmeye başladı.

Bu anayasayla, çok uluslu Yugoslavya'daki etnik sorunlara bir son verilmiş istenmiş, bunun için merkezi yönetim cumhuriyetlere ve özerklere önemli oranda ekonomik ve siyasi yetkiler devretmiştir.¹⁷⁸ Böylece, anayasal olarak güçlenen Kosova'da 1981'e gelindiğinde polis, yönetim, parti, ekonomi ve eğitimi Arnavutlar hakimiyetlerinde bulundurmaktaydı. Artık güç merkezi değişmiş, geniş özerklik, milliyetçiliğin önünü almak yerine milliyetçi hareketlerin ivme kazanmasına yol açmıştır.¹⁷⁹ Arnavutlar kendilerini efendi gibi görmeye başlamışlar, Sırlar ve Karadağlılara karşı baskılar oluşmuştur.

Özyönetim olarak rahatlamasına karşılık Kosova, ekonomik bakımdan gittikçe kötüleşmeye başlamıştır. Sırbistan, 1974 Anayasasıyla Kosova'nın statüsünün yükseltilmesinden sonra, bölgeye ayrılan bütçeyi önemli miktarda kısmış ve yatırımları da engellemiştir. Bunun neticesinde 1970'li ve 1980'li yıllar boyunca bölgenin ekonomik durumu gittikçe kötüleşmiştir. İşsizlik artmıştır; örneğin işsizlik 1971'de % 18.6 iken 1981'de % 27.5'e yükselmiştir.¹⁸⁰ Sonuçta bir yandan kötü ekonomi bir yandan da anayasayla gelen aşırı özerk yapılanma, her bir federal birimin bir Yugoslav birliği oluşturmak yerine kendi ulus-devletlerini kurma yoluna başvurmalarına yol açması Yugoslavya'yı dağılma sürecine sokmuştur.¹⁸¹

Özerkliğin kaldırılması ve sonrası: Ekonomik durumun bozukluğu, Kosova'nın cumhuriyet olamaması, milliyetçiliğin artışı, Tito'nun 1981'de ölümünden sonra Sırp baskısının artmasıyla, Arnavutlar ile Sırlar arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi neticesinde bölge tekrar olaylara sahne olmuştur. 1981'de Arnavutlar tarafından toplu gösteriler gerçekleştirilmiştir. Ocak 1986'da 200 Sırp aydını Kosova ve Voyvodina'da Sırların soykırımı uğradıklarını iddia ederek Yugoslav ve Sırbistan Meclislerine bu bölgelerin özerkliklerinin sınırlandırılmasını

¹⁷⁷ Malcolm, s. 386; Yılmaz-Kaşıkçı, s. 136.

¹⁷⁸ Tindemans, ss. 54-55.

¹⁷⁹ Johnstone, s. 285.

¹⁸⁰ Birgül Demirtaş Coşkun, "Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu", *Balkan Diplomasisi*, der. Ömer E. Lüttem-Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara: ASAM Yayınları, 2001, s. 77.

¹⁸¹ Oran, *Türk ...*, Cilt II, s. 482.

isteyen bir dilekçe vermişlerdir.¹⁸² Bu tür kışkırtmalar devam etti. Arnavutlar, Kosova üzerinde oynanmak istenen oyunlara sert tepkiler gösterdi. Özerkliğin sınırlandırılmasına karşı Kosovalılar 16-20 Kasım 1988'de büyük çaplı gösteriler düzenlediler.¹⁸³ Miloseviç'in parayla tuttuğu göstericiler, Voyvodina ve Karadağ'da Komünist Parti yöneticilerinin istifa etmesini sağladı. Yerlerine Miloseviç yanlısı kişiler getirildi. Fakat Kosova'daki Parti yönetimi Sırbistan'ın isteklerine direndi, istifa etmedi. Bunun üzerine Sırbistan, Kosova'yla kapsamlı mücadeleye girişti. İlk iş olarak, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasına karşı çıkan yerel parti yetkililerinden Vlasi ve Katusa Yasari'yi görevden uzaklaştırarak yerlerine Miloseviç yanlılarını getirdi. Partinin yeni başkanı halk tarafından hiç sevilmeyen polis şefi Rahman Morina oldu.¹⁸⁴

1989 başlarında Kosova'nın yetkilerini ciddi biçimde kısıtlayacak bir anayasa düzenlemesine gidildi; Kosova'nın polis, savunma, dış politika, sosyoekonomik karar gücü, mahkemeler, eğitim politikası, yönetim gücü, resmi dili belirleme yetkisi Sırbistan'a devrediliyordu. Mevcut anayasaya göre Sırbistan bu tür ek maddeler önerebilirdi ama bunların öncelikle Kosova Meclisi'nden geçmesi gerekmekteydi. Bu nedenle sıradaki hedef Kosova Meclisi olmuştur. 23 Mart 1989'da Kosova Meclisi olağanüstü bir toplantı yaptı. Burada delegeler, misafirler hatta Sırbistan'dan gelen bazı yetkililerin bile oy kullanmasıyla, 2/3 çoğunluk sağlanamamasına rağmen anayasaya ek maddeler getiren kararlar alındı. 28 Mart 1989'da da Sırbistan Meclisi bu kararları onayladı. Böylelikle, kendi anayasasında değişiklik yapan Sırbistan Kosova'nın özerkliğini sona erdirdi.¹⁸⁵ Özerk bölgelerin federal çerçeve içinde kalan yasama hakları ortadan kaldırıldı, federal kurumlarda temsili devam etti fakat federasyon içinde Sırbistan'dan bağımsız hareket etme yetkileri sona erdi.¹⁸⁶ Kosova'nın yönetimi doğrudan Sırbistan'a bağlandı. Böylelikle Arnavutların 1974 Anayasasıyla kazandıkları tüm haklar ellerinden alındı.

Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerinin kaldırılmasına Slovenya ve

¹⁸² Poulton, s. 26.

¹⁸³ Alkan, s. 98.

¹⁸⁴ Malcolm, s. 400; Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 75.

¹⁸⁵ Malcolm, ss. 400-401; Hasani, "Kosova ...", s. 129; Demirtaş Coşkun, "Arnavutluk'un ...", s. 77; Taşdemir-Yürür, s. 143; Tindemans, s. 55 ve s. 145; http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/bios/rugova_ibrahim?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005. Yapılan anayasa değişikliğiyle Kosova'yla birlikte Voyvodina'nın da özerkliği kaldırılmıştır. Türkoğlu, "Kosova ...", s. 115.

¹⁸⁶ Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 91.

Hırvatistan, Yugoslav Anayasasının bir ihlali olduğu ve federal dengenin bozulduğu gerekçesiyle şiddetli tepki gösterdiler. Zira bu yeni durumda, Sırbistan'ın Federal Başkanlık Konseyi'ndeki oy oranı 8'te 3'e yükseldi. Karadağ'ın da genel olarak Sırbistan'la hareket ettiği dikkate alınınca Sırbistan'ın gücü 8'te 4'e çıktı. Dolayısıyla Federal Konseyde Sırbistan'ın istemediği bir kararın geçmesi neredeyse imkansız hale gelmiştir. Sırbistan ise bunun kendi iç meselesi olduğunu ileri sürmüştür. Ama her ne kadar bunu iddia etse de Sırbistan'ın bu tutumu, "Büyük Sırbistan"ın ilk adımı olarak algılanmış ve Yugoslavya üzerindeki milliyetçi Sırp baskısı Yugoslavya'nın dağılmasını hızlandıran bir etken olmuştur.¹⁸⁷

Özerkliğin kaldırılması Arnavutlar için beklenmeyen bir olaydı ve onlar için ağır bir darbe olmuştur. Bundan sonra Arnavutlar, artık Sırbistan'la birlikte olunamayacağı düşüncesiyle, özerklik zamanındaki kurumları ayakta tutma yoluyla kendi bağımsız hareketlerini geliştirmeye ve paralel sistemlerini oluşturmaya başlamışlardır. Uluslararası arenadan insan haklarının ihlali dolayısıyla yardım beklemeye başladılar. Tabi tüm bunlar olurken aynı zamanda, özerkliğin kaldırılmasıyla Arnavutlar boykot gösterileri de yapmışlar, Sırbistan ise bu gösterileri ayrılık amaçlı hareketler olarak yorumlayıp güç kullanarak şiddetli bir biçimde bastırmıştır. Olaylarda onlarca-yüzlerce Arnavut hayatını kaybetmiş, binlercesi yaralanmış ve toplu işten çıkarmalar yaşanmıştır.¹⁸⁸

Olayların durulmaması üzerine Ağustos 1992'de Sırlar durumu normale döndürmenin yollarını aradılar. 1992 Yugoslav Anayasası'nda bölgesel özerklik statüsüne yer verilmemekle beraber, Kosova'ya kendi düzenini kurma, yapısal düzenlemelerde bulunma hakkı tanındı. Bu şekilde özerkliğe tekrar işlerlik kazandırılmaya çalışıldı. Ancak Arnavutlar kendilerini Sırbistan sisteminden ayırdıkları için bu yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi mümkün olmadı. 1993 ilkbaharında, devlet başkanı Rugova, özerklik modeline geri dönüşün artık söz konusu olmadığını belirtmiştir. Dayton Anlaşması'ndaysa, Kosova'daki insan hakları ihlallerinin sona ermesi ve Kosova'ya bir tür özerklik tanınması istendi.¹⁸⁹ 1990'ların

¹⁸⁷ Ülger, *Yugoslavya ...*, s. 91. Bir başka bakış açısına göre Sırbistan, Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırmak zorundaydı. Şöyle ki, veto yetkisine sahip özerk bölgeler Sırbistan'da ciddi reform hareketlerini engellemekteydiler. Kosovalı Arnavut liderler yeniliklere genellikle istekli olmamışlardır. Batılı bankalardan yardım almak isteyen Sırbistan ise, bu kurumların, Batılı hükümetlerin ve diplomatların Kosova'nın özerkliğinin kaldırması gerektiği telkinleriyle karşılaşmaktaydı. Özerkliklerin kaldırılmasının bir nedeni de buydu. Johnstone, ss. 36-37 ve 292.

¹⁸⁸ Türkoğlu, "Kosova ...", s. 115.

¹⁸⁹ Olcay, ss. 14-17.

sonlarında uluslararası toplumun da baskısıyla Kosova'nın özerkliğinin iadesi yönünde yoğun girişimler olmuştur. Mart 1998'de ABD, Sırbistan'dan Kosova'nın özerkliğinin iadesini istemiştir.¹⁹⁰ Temas Grubu'nca, Kosova'nın YFC içinde, 1974 statüsünü de aşan genişletilmiş bir özerklik verilmesi tasarlanmıştır. Buna göre, uluslararası toplumun garantisi altında olacak bir anlaşmayla, Arnavutlara yasama, yürütme, yargı alanlarında yönetsel özerklik verilmesi söz konusu olmuştur.¹⁹¹ Miloseviç, çeşitli sebeplerle Kosova'ya özerklik verilmesine sıcak bakmıştı. Böylelikle Sırbistan, a) uluslararası baskıları sona erdirmeyi, b) olası bir NATO müdahalesini önlemeyi, c) YFC'nin toprak bütünlüğünü garanti altına almayı, ve d) Kosova Arnavutlarının bağımsızlığını etkin bir biçimde engellemiş olmayı hesap etti. Buna karşılık Arnavutlar özerklik fikrine sıcak bakmamışlardır. Zira özerklik, bağımsızlıktan geri adım atma anlamına gelmekteydi. Ama Sırp saldırılarını

¹⁹⁰ Er, s. 106.

¹⁹¹ Kut, s. 61; Babuna, s. 16. Bir başka öneri de Sırbistan içinden gelmiştir. Sırbistan'daki Sırbistan Diriliş Hareketi lideri Vuk Draskoviç'in Kosova sorunu üzerinde ortaya koyduğu öneriye göre, Kosova'ya özerklik tanınacaksa eğer, Sırp tarafı görüşmelerde şunları önermelidir:

“- Belediyelere ve diğer yerel birimlerde üst düzey özerklik tanınmalı; Kosova'da özerk meclis ve hükümet bulunmalıdır. Arnavutlar aynı zamanda Sırp meclisinde ve hükümetinde oyları oranında temsil edilmeli ve son olarak Federal Meclis ve Federal hükümette de demokratik bir seçimde alınan oy oranında temsil edilmelidir.

- Tüm bu alanlarda sağlanacak özerkliğin düzeyi AGİT ve AB tarafından kabul edilen standartlarda olmalıdır.

- Kosova'da iki kamaradan oluşan bir yerel meclis, bir de yasama meclisi oluşmalı. Bunlardan birincisinde seçimle gelenler, diğerinde ise Kosova'da yaşayan Sırp, Arnavut, Türk gibi ulusların eşit sayıda temsilcileri bulunmalıdır. Kanunlar her iki meclisin onayından sonra çıkarılmalıdır.

- Kosova liderliği ile yapılacak görüşmelerde Sırbistan'ın dışında FYC temsilcisi de bulunmalıdır.

- Yerel düzenlemelerin bölge, bölge yasalarının Sırbistan ve Sırp yasalarının da federal yasalara uygun olması zorunludur. Öte yandan Yugoslav yasaları AB düzeyi ile eşit standartta olmalıdır.

- Bu koşullar altında Sırbistan hükümeti ve Yugoslavya Federasyonu, tüm arabulucu ve iyi niyet görevinin çabalarına cevap vermelidir ve masaya oturmalıdır.

- Temas Grubu ve AB siyasi şiddeti ve Kosova'nın bağımsızlığının bir adım öncesini oluşturan Yugoslavya içinde üçüncü cumhuriyet olma çabalarını kınamalıdır. Sırbistan'ın sınırları değiştirilemez.

- Yugoslavya Federasyonu ve Sırbistan bu koşullar altında uzlaştırma amacı taşıyan gözlemcilik, iyi niyet, insani yardım gibi her türlü çabayı olumlu değerlendirmelidir.

- Sırbistan ve Yugoslavya'ya karşı uygulanan tüm ekonomik ve siyasi yaptırımlar kaldırılmalıdır.

- Rugova ve görüşmeye katılacak ekibe karşı Sırbistan ile görüşmekten kaçınmaları durumunda yaptırım uygulanmalıdır ve Kosova tarafını temsil edenler, terörizmi ve Balkan sınırlarını değiştirme çabalarını kınamalıdır.

- Sırp Diriliş Hareketi, sorunun demokratik yollardan AB, BM ve uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenebileceği görüşündedir. Kosova olmadan Sırp halkı olmaz. Sırp ne pahasına olursa olsun Kosova'yı savunacaklardır. Çünkü onların devletleri, dinleri, dilleri, kültürleri ve destanları Kosova'da doğmuştur.” Ülger, “Sırlara ..., ss. 170-171. Bir başka öneri de, Anayasa hukukçusu ve Sırp Bilim ve Sanatlar Akademisi üyesi olan Miodrag Jovicic'den gelmiştir. Bu görüşe göre, Yugoslavya her birinin nüfusu 500.000 ile 1.000.000 kişi arasında değişen 12-13 bölgeden meydana gelecektir. Bu yapı içinde bugünkü Kosova, Metohya ve Kosova olarak iki ayrı ve özerk bölgeden oluşacaktır. Kendi anayasaları ve siyasi organlarına sahip bölgeler merkezi bir idare ve yargı sistemine bağlı kalacaktır. Babuna, s. 15.

durdurmak için kerhen benimsediler fakat KKO reddetti.¹⁹² Bu tartışmalar sürerken 23 Eylül 1998'de BM Güvenlik Konseyi, Sırbistan'ın Kosovalı Arnavutlarla Kosova'nın özerkliği görüşmelerine başlamasını öngören 1199 sayılı Kararı aldı. Ancak NATO müdahalesi beklentisi içinde olan Arnavutlar, özerklikten uzak durmaya çalışmışlar, Sırlar da bağımsızlık anlamına gelecek her hareketin karşısında olmuşlardır. Nitekim 7 Aralık 1998'de C. Hill'in önerdiği Kosova'ya üst düzey özerklik verilmesine ilişkin anlaşma tasarısı iki tarafça da reddedilmiştir. Özerklik meselesine Rambuya görüşmelerinde de geniş yer verilmiştir. Sırp tarafı Kosova için geniş bir yerel özerk yönetim önerisi sunmuş, Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine tarafından okunan Temas Grubu Bildirisi'nde kapsamlı bir özerklik için siyasi çerçeve oluşturulduğu açıklanmasıyla¹⁹³ konunun yoğun bir şekilde tartışıldığı anlaşılmaktadır. Nihayet 18 Mart 1999'da imzalanan anlaşmayla Kosova'ya geniş bir özerklik tanınması kararlaştırılmıştır. Yugoslav ve Sırp anayasaları Kosova'da geçersiz olacak ve Kosova'nın kendi anayasası olacaktı.¹⁹⁴ Fakat Sırp tarafı anlaşmayı imzalamamış, bu hükümler de geçersiz olmuştur.

Günümüzde KFOR'un çekilmesiyle Kosova'ya özerk bir yapı kazandırılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararı gereğince Kosova'da, uluslararası manda yönetimi oluşturulmuştur. UNMIK, denetimi altında geniş bir özyönetimin hakim olduğu özerk bir bölge oluşturulmasını amaçlamaktadır. UNMIK geleceğe yönelik net tasarılarının olmaması nedeniyle ilk başlarda oldukça zorlanmış, kendi etkinliğinde zaman zaman değişikliklere gitmiştir. İlk başta UNMIK, 6 ay kadar süren sertlik yanlısı bir yönetim takip etmiş ve yönetimi tek başına elinde tutmuştur. Sonralarıysa özyönetimi tesis edebilmek için, yerli siyasilerin de iktidara katılmalarını teşvik etmiştir. Meclis öncesi ve hükümetin asıl eşgüdüm birimi olarak Geçici Yönetim Konseyi (IAC) ve Kosova Geçiş Konseyi (KTC), Kosova'da genel seçimlerin yapılmasına kadar yönetimde kalmıştır. Kosovalılarla yönetimin paylaşılmasıyla ilgili mutabakata varılmasıyla Kosova'da en büyük üç partinin yöneticileri (KDB; Kosova Demokratik Partisi-PDK ve Demokratik Birleşme Hareketi-LBD) ve öteki partilerin üst düzey temsilcileri UNMIK'in çeşitli bölümlerinde görev aldılar. Ayrıca ulusal azınlıkların temsilcileri de Kosova yönetiminde yer aldılar. O zamanlarda UNMIK çerçevesinde oluşturulan 20 kadar

¹⁹² Kut, ss. 61-62.

¹⁹³ Aynuksa, ss. 2-3.

bölümün başında, biri yerli, öteki de UNMIK tarafından atanan yabancı bir kişi olmak üzere ikiye yönetici atanmıştır.¹⁹⁵

Bugün Kosova'nın kendi meclisi vardır. Seçimlerini düzenleyebilmekte ve milletvekillerini seçebilmektedir. Kendi devlet kurumları, bakanlıkları, bakanları, başbakanı, cumhurbaşkanı vb. vardır. Bu açıdan bakıldığında özyönetime sahiptir. UNMIK Basın Sözcüsü Bielewicz'in de belirttiği üzere; "sağlık bakanlığı gibi birçok kurum Kosovalıların elindedir. Daha çok kurumun Kosovalılara devredilmesi çalışmaları halen sürmektedir, yerel yönetime daha çok sorumluluk verilmesi tasarlanmaktadır. Yani BM'ye göre, Kosovalılar sorumluluk almaya ne kadar hazır olurlarsa o kadarı onlara devredilecektir." Buna mukabil gerçekte Kosova'yı 6 yıldır BM yönetmekte ve savunma, adalet, dışişleri, ekonomi bakanlıkları gibi en önemli bakanlıkları elinde tutmaktadır. Kosova ekonomi kurumu başkanı Kosovalı olmayıp dışardan gelmektedir ve nereye isterse para vermektedir. Kosova Başbakanının para verme hakkı yoktur.¹⁹⁶ Bu noktadan bakıldığında Kosova'nın özyönetimi henüz tamamlanmamıştır.

Özetle Kosova'ya 1946 Anayasasıyla verilen özerklik, 1963 ve 1974 Anayasalarıyla genişletilmiş, Sırp milliyetçiliğinin hortlaması sonucu 1989'da da sona erdirilmiştir. Bugün için Sırp, özerkliği bağımsızlığın bir adım öncesi olarak algılamakta ve karşı çıkmaktadırlar. Geniş bir özerklik için son statü görüşmelerine, Kosova'nın Sırbistan içinde kalması şartıyla hazır gözükmektedirler. Arnavutlar ise, "1974 ve fazlası" diye nitelenebilecek geniş çaplı özerkliği bile reddetmektedirler. Çünkü bunun hiçbir garantisi yoktur. 1989'da olduğu gibi çok kolayca ortadan kaldırılabılır.¹⁹⁷ Azınlıkların özyönetim hakkına sahip olduğunu ama bunun ayrılma hakkı vermediği görüşünde olan uluslararası toplum Kosova'nın özerkliğini savunucu bir tavır sergiler gibidir. Arnavutluk'ta birleşme taraftarı Berişa bile iktidara geldikten sonra artık özerkliği savunmaktadır.¹⁹⁸ Zaten özerklik verilmesi SKC'nin toprak bütünlüğünü bozmamaktadır. Bu nedenle bugün için 1974 konumundan daha geniş bir özerklik belki en mantıklısı olarak gözükebilir. Ancak bu durumda bile Balkanların karışacağını belirtmek yanlış olmayacaktır.

¹⁹⁴ Johnstone, s. 329.

¹⁹⁵ Krasniqi, ss. 157-162.

¹⁹⁶ TRT 1, "Sınırlar ...

¹⁹⁷ Tindemans, ss. 146-147; Babuna, s. 16.

III. KOSOVA'NIN EKONOMİK KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

Bir halkın temel geçim kaynaklarından mahrum kalamayacağını ve hayati önemdeki ekonomik kaynakların işletilmesinin, kullanılmasının başkalarına devredilemeyeceğini yukarıda belirtmiştik. Bu kaynaklar eğer başkalarına kiraya verilmişse hükümet, ekonomik kendi kaderini tayin hakkına dayanarak devir ve işletme sözleşmesini fesih edebilmektedir.

Bugün için, *Trepça* madenleri, Kosova'nın en temel geçim kaynağı durumundadır. Bu bölge zengin miktarda altın, gümüş, kurşun, linyit, çinko, krom ve demir yataklarına sahiptir. Ayrıca Kosova 60 milyar tonluk kömür rezerviyle Avrupa'nın en zengini. ¹⁹⁹ Tüm bunlar Kosova'nın ekonomik kendi kaderini tayin hakkı kapsamında görülmelidir.

Trepça maden havzasının geçmişine baktığımızda, madenlerin 1920'lerde İngilizlere ait olduğunu ve onlar tarafından işletildiğini ²⁰⁰ görürüz. II. Dünya Savaşı esnasında Kosova, daha önce de belirtildiği üzere, Almanya, Bulgaristan ve İtalya arasında bölüşüldü. Ancak bu bölüşümde Almanya ile İtalya arasında, *Trepça* madenlerinden dolayı bir rekabet yaşandı. Her iki devlet de Kosova'nın kuzeyindeki bu maden havzasını kendi denetimlerine almak istediler. Mussolini için *Trepça*'da inceleme yapan bir maden mühendisi, bu bölgenin İtalya'nın olması halinde İtalya'nın Avrupa'nın en büyük kurşun ve çinko ihracatçısı olacağını rapor etti. Ama Almanya da bölgenin öneminin farkındaydı ve sonunda Almanya'nın üstün gelmesiyle *Trepça* havzası Alman denetim bölgesi içinde kaldı. ²⁰¹ Temmuz 1941'de Arnavutlar, Merkez Komite'den de aldıkları talimatlar doğrultusunda Almanlar için hayati ekonomik öneminden dolayı *Trepça*'ya bazı sabotajlar düzenledilerse de etkili olmadılar ve ocakların çalışması engellenemedi. Savaş boyunca çalışan *Trepça* madenleri Alman silah fabrikalarına günde 500 ton kurşun ve çinko gönderdi ve maden Almanya'nın maden ihtiyacının % 40'ını karşıladı. ²⁰² YSFC

¹⁹⁸ Demirtaş Coşkun, "Arnavutluk'un ...", s. 78.

¹⁹⁹ CNN Türk; Savaş, "Dünü ... - I", s. 322.

²⁰⁰ Johnstone, s. 267.

²⁰¹ Savaş, "Dünü ... - I", ss. 324 ve 335.

²⁰² Malcolm, s. 360.

zamanında madenler Sırlar tarafından işletildi. O zamanlar madende çalışan eski bir işçi olan Ferhat Votsa'nın sözleri, madenlerin gerçek sahipleri olan Kosovalıların ekonomik kendi kaderini tayin hakkının gasp edildiğinin bir ifadesi durumundadır:

Maden ocağında 200 çeşit maden var. Çalıştığım dönemde madeni Sırlar işletiyordu. Biz Arnavutlara para vermiyorlardı. Alacağımıza karşılık çıkan taşlardan birkaç tane almamıza izin veriyorlardı. Sırlarsa istedikleri kadar alabiliyorlardı. Savaş sonrası fabrika kapandı.²⁰³

Yugoslavya'nın dağılma yıllarında bile *Trepça*, Kosova'nın ana sanayisiydi. Ancak günümüzde, ne hazindir ki *Trepça* madenlerinin tekrar işlemeye başlayacağı bildirilmesine rağmen Kosova BM'nin vesayeti altına girdiği günden itibaren madenler kapalı tutulmaktadır. Statüdeki belirsizlik nedeniyle ne madenlerle ilgili ne de diğer ekonomik uğraşlarla ilgili yatırım yapılmaktadır. Sadece madenlerle ilgili değil başka ekonomik alanlarda da Kosova halkı yetkisizdir. Örneğin Ekim 2004 itibariyle elektrik idaresi İrlandalıların elinde bulunmaktaydı ve telekom ihalesini Kosovalı bir şirket kazanmasına rağmen Amerikan Ofisi ihaleyi iptal etmiştir.²⁰⁴ Bu da gösteriyor ki Kosova, hayati ekonomik meselelerinde bile söz sahibi değildir.

²⁰³ TRT 1, "Kırılma ...

²⁰⁴ TRT 1, "Sınırlar ...

SONUÇ

Kendi kaderini tayin, terim olarak, “bir halkın kendi geleceğini, dış müdahale olmaksızın, kendisinin özgürce belirlemesi” anlamına gelmektedir. Köken itibariyle Aristo’ya kadar geriye götürülebilmekle birlikte, ne zaman ortaya çıktığına ilişkin bir oydaşma yoktur. Bu kavramın Aristo zamanında, Aydınlanma Çağı’nda, Amerikan Bağımsızlık Hareketi’nde, Fransız Devrimi’nde hatta daha yakın zamanlarda BM Andlaşması ile doğduğuna ilişkin görüşler vardır. Fakat hangisi kabul edilirse edilsin, uluslararası siyaset sahnesine çıktığı andan itibaren dünya güç dengelerini derinden etkileyen bir kavram olmuştur. Etkisi bugün de sürmekte olup gelecekte de süreceğe benzemektedir. Bu anlamda denilebilir ki, kendi kaderini tayin genelgeçer bir özelliğe sahiptir. Her dönemde var olacaktır.

Kendi kaderini tayinin her dönemde başvurulabilecek bir referans kavram olmasının nedeni, temelde onun “muğlak”lığıdır. Henüz uluslararası hukukun üzerinde oydaştığı bir tanım ve kapsamı belirlenememiştir. Bu belirsizlik, kavramın hemen hemen her yönünde söz konusudur. İlk başta, kendi kaderini tayinin ilke mi yoksa bir hak mı olduğu noktasında hâla genel bir kabul yoktur. Bu konuda bağımsız devletlerin ve bağımsızlık arayışındaki “halk”ların farklı bakış açıları vardır. Devletler genellikle, kendi kaderini tayinin bir “ilke” olduğu/olması gerektiği yönünde tutum takınırlarken; halklar ise bu kavramın bir “hak” olduğuna inanmışlardır. Bizim görüşümüze göre ve bu çalışmada da izlenen yönüme göre; kendi kaderini tayin, demokrasi anlamındaki içsel ve ekonomik boyut itibariyle bir “hak” olarak değerlendirilirken, ayrılma/bağımsızlık anlamındaki dışsal boyut itibariyle de “ilke”dir.

Halklar birtakım mücadelelerini, hem kendi kaderini tayine ve hem de “hak”ları olduğu savına dayanarak meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Belirtmek gerekir ki halklar kendi kaderini tayini, kavramın pek çok uygulanma yöntemi olmakla birlikte, daha ziyade “ayrılma hakkı” olarak algılamış ve çoğunlukla bu yola başvurmuşlardır. Bu yüzdendir ki, devletler de, kavramı “ilke” olarak kabul etmeyi yeğlemiş ve kendi kaderini tayin amaçlı hareketlere prim vermekte oldukça tutucu davranmışlardır. Zira kendi kaderini tayin BM/BM Andlaşması’nın temel ilkelerinden “devlet egemenliği”, “ülkesel bütünlük” gibi birtakım ilkelere ters görünmektedir. Bu genel eğilim Kosova’yla da örtüşmektedir. Kosovalı Arnavutlar

kavramı hak olarak telakki ederken, SKC ise ilke olarak görme eğilimindedir. SKC, Kosova'nın ayrılmasını/ayrışmasını ülkesel bütünlüğün ihlali olarak yorumlamaktadır.

Kavramın belirsiz noktalarından birisi de, kendi kaderini tayinin kullanıcılarıyla, yani “halk”la ilgilidir. Hakkın kapsamına giren “halk” kavramının belirsizliği hakkın siyasallaşmasına neden olmuştur. Tarihi gelişimine bakıldığında ve günümüzde kendi kaderini tayinin hemen hemen her tür halk toplulukları (ulus, halk, sömürge halkı, yerli halklar, azınlık, ulusal azınlıklar, etnik azınlıklar, kabile ...) tarafından kullanıldığı görülmektedir. BM, halk kavramında bazı ölçütler getirmiş olmakla birlikte günümüzde kendi kaderini tayini kullanacak “halk”ın ne ve kim olduğu hâla netlik kazanmamıştır. Örneğin bu hakkın sadece halklara tanındığı genel kabul görmektedir. Ancak azınlıkların da bazı hallerde bu hakka yetkili olduğu görüşü yer almaktadır.

Kendi kaderini tayinin geleneksel ayırım baz alındığında “dışsal kendi kaderini tayin” ve “içsel kendi kaderini tayin” olmak üzere iki boyutunun olduğu görülmektedir. Buna üçüncü bir boyut olarak “ekonomik kendi kaderini tayin” de eklenmektedir. Fakat kendi kaderini tayin günümüzde bu geleneksel ayırımdan saparak güncel, yeni bir ayırma da tabi tutulmaktadır. Buna göre yukarıda sayılanlara bir de “ayrılıkçı kendi kaderini tayin” boyutu ilave edilmektedir. Geleneksel ayırma göre “ayrılıkçı kendi kaderini tayin” “dışsal kendi kaderini tayin” içinde yer alır. Dışsal kendi kaderini tayin, bir halkın bağımsız devlet kurmak dahil, dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkıdır. İlk önceleri sadece sömürge halklarının dışsal kendi kaderini tayin hakkı olduğu benimsenmişken, daha sonraları hakkın kapsamı genişletilmiş ve yabancı hakimiyetindeki halklara, federe birimlere, işgal altındaki halklara da bu hak tanınmıştır. Dışsal kendi kaderini tayinin “bağımsızlık”, “bir devletle birleşme” gibi kullanım şekilleri olmakla birlikte devletler genellikle bağımsız olmayı tercih etmişlerdir. Dışsal kendi kaderini tayinin bir defalık bir hak olduğu dikkate alınır, devletlerin bu tercihi mantıklı gelmektedir.

Dışsal kendi kaderini tayin içerisinde değerlendirilen ayrılma konusu, kendi kaderini tayini kaygan bir zemine taşımaktadır. Devletler, bu yönünden ötürü ilkeyi siyasi bir araç olarak kullanma yoluna başvurmuşlardır. Her halk dışsal kendi kaderini tayini bağımsız olma, ayrılma hakkı olarak algılamaktadır. Böyle değerlendirildiğinde, her devletin lime lime parçalara ayrılması, her devletin onlarca

devletçiğe bölünmesi kaçınılmazdır. Ancak uluslararası hukuk bu tehlikeyi bertaraf edecek önlemleri almıştır. Katı ve yumuşak söylemi geliştiren uluslararası hukuk, verilen bir hakkın yükümlülüğünü de öngörmüştür. Ayrılma konusunda da devletin ülkesel bütünlüğü ilkesi, dağılma tehlikesini bir anlamda ortadan kaldırmıştır. Keza *uti possidetis* de bir devletin boylara kadar bölünmesini engelleyici işlev gören olumlu bir mekanizma olmuştur. Bu çerçevede, kendi kaderini tayin bir defalık bir haktır. Devlet bağımsız olurken veya başka bir statüye geçerken bu hakkını kullanmıştır. Artık onun içinden çıkacak herhangi bir halk ayrılarak bağımsız bir devlet kurma hakkına sahip değildir.

İçsel kendi kaderini tayinse devletlerin daha çok iç örgütlenmelerine ilişkin olup, her devletin halkına karşı demokratik bir yönetim sergilemesidir. İçsel kendi kaderini tayin kısaca demokrasidir. Demokrasiyle insan hakları atbaşı gider. Günümüzde demokrasinin, insan haklarının uluslararası müdahaleyi gerekli kılacak kadar önemli hale gelmesinde kendi kaderini tayinin de önemi vardır. Zira bir ülkece insan hakları ihlallerinin aşırı boyutta olduğu, demokrasinin olmadığı durumlarda baskıya maruz kalan halkın ayrılma hakkı doğabilmektedir. İşte bu yüzden ki, devletler bölünme tehlikesini ortadan kaldırmak için demokrasiye önem vermektedirler. Bünyesindeki farklı halklara karşı ayrımcı olmayan, adil yönetim için, insan haklarına tam saygı gösterme konusunda azami gayret sarf etmektedirler.

Ancak “kendi kaderini tayin devletlerin daha demokratikleşmesini sağlar” ve “demokrasi bölünmenin panzehiridir” tezleri nazari açıdan doğru olmakla birlikte uygulama her zaman bunu teyit etmez. Devletler, bünyesindeki birimlere ne kadar demokratik davranırsa davranırsın, ne kadar özgürlük ve hak verirse versin, bu ayrılığın panzehiri olamamaktadır. Üstelik verilen özgürlük ve haklar ayrılma yönünde bir araç olarak kullanılmaktadır. Yugoslavya bunun en tipik örneklerindedir. Yugoslavya’da federe birimlere tanınan haklar, bütünleştirici etki yerine ayrıştırıcı etki yapmıştır. Her cumhuriyette ve özerk bölgede, milliyetçi fikirler hiçbir zaman yok olmadı. Aksine daha da arttı.

Bu durum Kosova için de söz konusudur. “Kin tutma”larıyla ün yapmış Arnavutlar, daha önceleri kendilerine yapılanları hiçbir zaman unutmamışlardır. “İntikam alma” ve “hedeflerine ulaşma” amacıyla Kosovalı Arnavutlar, başta Sırlar olmak üzere diğer Yugoslavya halklarından ayrıışmışlardır. Bu ayrışma Yugoslavya’nın dağılmasından itibaren daha da artmıştır. Tabi bu ayrışmada her iki

tarafın iradesi etkili olmakla birlikte en büyük sorumluluk Sırbistan'ındı. Sırp devleti, Kosova'yı "Sırp medeniyetinin beşiği" ve kendi "vatan"ları olarak gördüğü için Kosova'nın demografik yapısını değiştirme yoluna gitti. Bu doğrultuda Sırp, Arnavutlar başta olmak üzere slav olmayan Kosova halkına baskı ve şiddet uygulamış, bunları Kosova'dan göç ettirmeye çalışmıştır. Böylece Arnavutlar ve Sırp (bir ölçüde de Slavlarla Müslümanlar) arasında tam bir ayrışma oluşmuş, bu da Arnavutların Yugoslavya'ya intibakını adeta imkansızlaştırmıştır. Buna ilaveten hukuku çiğneyici Sırp politikaları içsel kendi kaderini tayin hakkını, yani demokrasiyi tamamen ortadan kaldırmıştır. Böylece bu uygulamalar SKC'nin "ülkesel bütünlük", "devlet egemenliği" gibi uluslararası geçerliliği olan ilkelere sığınmasını, bunlardan dolayı hak iddia etmesini oldukça zayıflatmıştır.

Buna mukabil yine de bir devlet olarak SKC'nin toprak bütünlüğü talebi uluslararası kamuoyunca dikkate alınmaktadır. Yugoslavya'nın dağılması esnasında Kosova konusunda ülkesel bütünlükten yana tavır alan uluslararası toplum bugün de aynı tavır içindedir. AB ve diğer uluslararası toplum Kosova'nın bağımsız olmasından ziyade Kosova'nın üçüncü eşit bir birim olarak SKC ile bir federasyon kurması düşüncesindedir. Kısacası zaman Sırbistan lehine ilerlemektedir. Zira 1996-1999 arası katliamlar döneminde uluslararası toplum Kosovalıları haklı ve mazlum olarak görürken, Sırbistan'ı ise soykırımcı bir devlet ve haksız olarak görüyordu. Ama olayların üzerinden 5 yıl geçmiş ve olaylar unutulmaya başlanmıştır. Şimdilerde artık uluslararası toplum soruna, soykırım, etnik temizlik penceresinden bakmamaktadır. Ülkesel bütünlük, sınırların değişmezliği, bölgesel ve uluslararası güvenlik penceresinden bakmaktadır. Elbette ki bu bakış açısı SKC'nin lehinedir. Dolayısıyla sorun ne kadar uzarsa Kosovalıların istedikleri sonucu almaları o kadar zorlaşacaktır. Soruna dünyanın ilgisini canlı tutmak ve bir an önce son statü görüşmelerine başlamak için Arnavutlar 17-18 Mart olaylarında olduğu gibi tekrar şiddete başvururlarsa, bu sefer Arnavutların başarıya ulaşmaları daha da zorlaşır. Zira bu sefer Arnavutlar güç kullanan, şiddet yanlısı olan, dolayısıyla neticede haksız olan taraf durumuna düşecektir. Her iki halukarda zamanın Kosova aleyhine işlediği söylenebilir.

Özü itibariyle, sınırların milliyetler ilkesine göre çizilmemiş olmasından kaynaklanan Kosova sorunu 2005'in ikinci yarısında son karara bağlanacaktır. Ertelene ertelene 2005 yılına bırakılan Kosova'nın son statüsü görüşmeleri hiç

şüphesiz ki iki halkın kader anı olacaktır. Görüşmelerin ve sonucunun, Balkanlar-Avrupa siyasetinde önemli yankıları olabileceği gibi dünya siyasetinde de bazı bölgeler için emsal niteliğinde olacaktır. Kosova'yla benzer durumda olan Çeçenistan'ın durumu da belki de bu görüşmeler ve/veya görüşmelerin sonucuna göre şekillenecektir. Yani 2005 yılı özerk bölgelerin ayrılıkçı kendi kaderini tayin hakkına sahip olup olmadığı yönünde bir karar yılı olacaktır. Eğer Kosova ve Çeçenistan'ın bağımsızlığına karar verilirse, aynı zamanda bu karar, kendi kaderini tayin hukukunda da bir yenilik olacak, sonraki benzer durumlar için emsal teşkil edecektir. Böylelikle bu alanda bir gelenek hukuku oluşumunun başlangıç noktası olabilecektir.

Kendi kaderini tayinin genel olarak büyük devletlerin kendi çıkarları ve yayılmacı eğilimleri için kullandıkları politik bir araç olduğu da bilinmektedir. Bu sebeple Kosova'nın son statüsünün belirlenmesinde reel politika çerçevesinde uluslararası toplumun büyük etkisi ve yönlendirmesi olacaktır. Uluslararası toplumdaki kastedilen ise; Temas Grubu, BM, NATO, AB, tek başlarına ABD ve Rusya, gücü yettiği oranında Arnavutluk da etkili olmaya çalışacaklardır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası camianın tek kutuplu hale geldiği dikkate alındığında son statü görüşmelerinde ABD'nin tek etkili güç değil ama en etkili güç olacağını belirtmek yerinde bir tespit olacaktır. Zira günümüz dünyasında en büyük egemen güç olan ABD, genel anlamda Balkanlara özel anlamda da Kosova'ya büyük önem vermektedir. Bu önemini dünyadaki deniz aşırı en büyük ikinci üssünü Kosova'da inşa etmekle ortaya koymuştur. Ayrıca Kosova'nın bağımsız olması, Balkanlardaki güvenlik kuşağı nedeniyle Türkiye için de büyük önem arz etmektedir. Bağımsız bir Kosova Türkiye'nin Balkanlardaki nüfuzunu artıracaktır. Bu sebeple Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne muhtemel üyeliğinin, Kosova'nın son statüsünün daha sonraki yıllara ertelenmesi halinde, bu hususta faydası olabilecektir. Yukarıdaki ideal yaklaşımın gerçekleştirilmesi hayata geçirilemezse Türkiye'nin, Kosova ile tarihsel ve kültürel yakınlığını ve Balkanlardaki olası çıkarlarını da göz önüne alarak bir politika üretmesi önerilir.

Kosovalı Arnavutlar bağımsızlıkta ısrarcıdırlar. Ancak bağımsızlık halinde bölgede huzur, barış ve istikrar olacağını, bölgenin yatışacağını ileri

sürmektedirler.²⁰⁵ Buna karşılık uluslararası toplum, Kosova'nın bağımsız olmasının bölgede domino etkisi yapacağı görüşündedir. Zira bölge ülkelerinin bir kısmı içlerinde önemli Arnavut nüfus barındırmaktadır. Kosova'nın bağımsızlığı halinde Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ'da ayrılıkçı milliyetçi hareketler güçlenebilir. Sırbistan'la ittifaktan huzursuz olan Karadağ birlikten ayrılabilir. Bosna'daki Sırlar tam bağımsızlık yoluna gidebilir, Kosova ile aynı durumda olan Voyvodina ve iki bağımsız devlet arasında bölünmeyi kabul etmeyeceği için Boşnak ağırlıklı Sancak da bütün halinde bağımsızlık isteyebilir.²⁰⁶ Dolayısıyla, NATO ve BM ayrılık konusunda temkinli davranmaktadır. Bundan dolayı BM Güvenlik Konseyi, bağımsızlığı engellemektedir. Zira Konseyin sürekli üyelerinden ABD'nin, Clinton zamanında bağımsızlık sözü vermekle birlikte ve Kosova'da statüko böyle sürüp gitmemeli tarzı açıklamalar yapsa da müdahaleden sonraki tutumu net değildir. Çin, Tibet ve Doğu Türkistan sorunundan dolayı, Rusya ise Çeçenistan sorunundan ve Sırlara yakınlığından dolayı ayrılmaya sıcak bakmamaktadırlar. Diğer iki üye Fransa ve İngiltere ise AB'nin politikasıyla uyumlu olarak ayrılmaya karşı gözükmektedirler. Üstelik bağımsız iki Arnavut devletinin varlığını başta bölge ülkeleri olmak üzere pek çok devlet istememektedir. Bağımsız Kosova Cumhuriyeti, Arnavutluk ve müttefiklerini güçlendirecektir. Türkiye ve ABD bölgede güçleneceği için en başta Rusya karşı çıkmaktadır.

Bizim düşüncemiz, son statü görüşmelerinde uluslararası dengelerin de göz önünde tutularak, her iki tarafın da yararına olacak, her iki tarafı da memnun edecek bir çözümün bulunmasıdır. Aksi halde geçmiş yıllardaki düşmanlıklar, şiddet olayları tekrar yaşanabilir. Zaten genel olarak Balkanlar özelde de Kosova barut fıçısı gibidir. Her an bir çatışmaya dönüşecek potansiyel olaylar her zaman vardı, bugün de vardır. Örneğin Kosovalılar, SKC'nin 1.500 hektar Kosova toprağını Makedonya'ya bağışladığı savıyla rahatsızdırlar. Bu yeni bir çatışma nedeni olarak ortada durmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı kazan-kazan tarzı bir çözüm şarttır.

Bir başka husus olarak da, kendi kaderini tayinin ayrılıkçı anlamda değerlendirilmesinin sınırı ve yeni şartları olmalıdır. Her ezilen halkın ayrılarak bağımsız bir devlet kurması, devletlerin çok küçük parçalara ayrılması ve dünya kaynaklarının israf edilmesi akılcı değildir. Esasen Balkanlarda, "Balkanlaşma"nın

²⁰⁵ CNN Türk; TRT 1, "Kırılma ...

²⁰⁶ Kut, s. 60.

nereye varacağı da bir sorundur. Kosova'nın ayrılması halinde, Kosova'nın içindeki Sırlar da kendi kaderini tayin isteyeceklerdir. Bu sarmala bir son verilmelidir. Ayrılma, ancak son çare olarak uygulanmalı ve ayrılmanın bir caydırıcılığı olmalıdır. Bu caydırıcılık da hakim devletin ilgili halka tam bir demokratik yönetim uygulamasıdır. Tüm önlemlere rağmen ayrılma olacaksa, kendi kaderini tayine dayanarak bağımsız olan bir devletin istediği bir başka devletle birleşmesinin en doğru seçenek olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKİPEK, Ömer İlhan. *Devletler Hukuku*, II. Kitap, Üçüncü Bası, Ankara: Başnur Matbası, t.y..
- ALPKAYA, Gökçen. *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.
- ARSAVA, A. Füsün. *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993.
- BAĞCI, Hüseyin. *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizleri Çerçevesinde Balkanlar (1991-1993)*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1994.
- BALCI, Muharrem; Gülден SÖNMEZ. *Temel Belgelerde İnsan Hakları*, İstanbul: Danışman Yayınları, 2001.
- BEŞE, Ertan. *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002.
- BM Enformasyon Merkezi, *Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*, Ankara: 2002.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Dünya Mültecilerinin Durumu 2000 – İnsani Yardımın Elli Yılı*, Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği, 2001.
- BORA, Tanıl. *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, 2. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1999.
- BOZKURT, Enver. *İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü*, Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- BOZKURT, Enver; M. Akif KÜTÜKÇÜ; Yasin POYRAZ. *Devletler Hukuku Mevzuatı*, Ankara: Asil Yayınları, 2004.
- BOZKURT, Enver; Yasin POYRAZ; M. Akif KÜTÜKÇÜ. *İnsan Hakları Mevzuatı*, Ankara: Asil Yayıncılık, 2004.
- BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*, 4th Edition, Oxford:

- Clarendon Press, 1990.
- CASSESE, Antonio. *Self-Determination of Peoples*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- . *International Law In A Divided World*, New York: Clarendon Press, 1986.
- CHOMSKY, Noam. *Batı 'nın Yeni Standartları - Kosova, Doğu Timor Ve Dünyaya Hükmeden "Yeni Kuşak"*, Çeviren: Ebru Kılıç, 2. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, 2001.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz. *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, 2. Baskı, İstanbul: Su Yayınları, 2001.
- ÇELİK, Edip. *Milletlerarası Hukuk*, Birinci Kitap, 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1987.
- DAĞ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- ER, Rahim. *İmparatorluk Coğrafyasında Diplomasi Koşturmak*, İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılığı, 2000.
- GARDAM, Judith Gail. *Non-Combatant Immunity As A Norm of International Humanitarian Law*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. *Uluslararası Politika*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: y. y., 1985.
- GÖZLÜGÖL, Said Vakkas. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi*, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2002.
- GÜNDÜZ, Aslan. *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar*, 4. Bası, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.
- . *Security And Human Rights in Europe: The CSCE Process*, İstanbul:1994.
- GÜRKAYNAK, Muharrem. *Avrupa 'da Savunma ve Güvenlik*, Ankara: Asil Yayıncılık, 2004.
- HOBSBAWM, Eric J.. *1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik*, (Çeviren: Osman Akınhay), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- IGNATIEFF, Michael. *Sanal Savaş, Kosova ve Ötesi*, Türkçesi: Gürol Koca, İstanbul: Everest Yayınları, 2000.
- JOHNSTONE, Diana. *Ahmakların Seferi-Yugoslavya, NATO ve Batı 'nın Aldatmacaları*, Çeviren: Emre Ergüven-Ergin Bulut, İstanbul: Bağlam

- Yayıncılık, 2004.
- KARAOSMANOĞLU, Ali. *İç Çatışmaların Çözümü Ve Uluslararası Örgütler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1981.
- KARATAY, Osman. *Kosova, Kanlı Ova*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- KESKİN, Funda. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.
- KISSINGER, Henry. *Diplomasi*, Çeviren: İbrahim H. Kurt, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- KURUBAŞ, Erol. *Asimilasyondan Tanınmaya, Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*, Ankara: Asil Yayın, 2004.
- LENİN, Vladimir I.. *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, (Çeviren: Muzaffer Erdost), 8. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1992.
- MALANCZUK, Peter. *Modern Introduction to International Law*, 7th Revised Edition, The Hague: Routledge, 1996.
- MALCOLM, Noel. *Kosova, Balkanları Anlamak İçin*, İstanbul: Sabah Yayınları, 1999.
- MERAY, Seha L.. *Devletler Hukukuna Giriş*, 1. Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- *Devletler Hukukuna Giriş*, 2. Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.
- MUSULIN, Janko (Der.), *Hürriyet Bildirgeleri*, Çeviren: Necmi Zekâ, İstanbul: Belge Yayınları, 1983.
- OFUATEY-KODJOE, W.. *The Principle of Self-Determination in International Law*, New York: Nellen Publishing, y.y..
- ORAN, Baskın. *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Güncelleştirilmiş 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1997.
- *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Güncelleştirilmiş Ve Genişletilmiş 4. Basım, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001.
- (Ed.). *Türk Dış Politikası, Cilt I: 1919-1980*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- (Ed.). *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- ÖZDEK, Yasemin. *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Ankara: Öteki Yayınevi

- 2000.
- ÖZFATURA, M. Necati. *Hedefteki Ülke Kosova*, İstanbul: İzci Yayınları, 1998.
- PAZARCI, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996.
- POLAT, Necati. *Ahlak, Siyaset, Şiddet*, İstanbul: Kızılelma Yayınevi, 1999.
- POMERANCE, Michla. *Self-Determination In Law And Practice*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1982.
- POULTON, Hugh. *Balkanlar (Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler)*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993.
- RECEPOĞLU, Altay Suroy. *Kosova'da Türk Kültürü Veya Türkçe Düşünmek*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- SAİD, Edward S.. *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- SAMARY, Catherine. *Parçalanmış Yugoslavya, Bosna'da Etnik Savaş*, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995.
- SANDER, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*, 4. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 1994.
- SELVER, Mustafa. *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2003.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (Der.). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- . *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- SUR, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2000.
- ŞAHİN, Mustafa. *Avrupa Birliğinin Self-Determinasyon Politikası*, Ankara: Nobel Yayınevi, 2000.
- TARHANLI, Turgut. *İnsansız Yönetim: Türkiye'de İnsan ve Hakları*, Ankara: Dost Yayınları, 2003.
- . *Ne Hukuk Ne De Ahlak: Yeryüzü Cehennemi*, Ankara: Dost Yayınları, 2003.
- . *Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynaklarının Uzaktan Algılanması ve Uluslararası Hukuk*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.
- TINDEMANS, Leo. *Barışa Çağrı: Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu*, Çeviren: Özden Arıkan, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998.

- TOKLU, Vefa. *Uluslararası İlişkiler*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2004.
- TOLUNER, Sevin. *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1996.
- TOMUSCHAT, Christian. *Self-Determination in a Post-Colonial World*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
- UNITED NATIONS. *Basic Facts About the United Nations*, New York: UN Publications, 2000.
- UNITED NATIONS, *United Nations And Decolonization: Questions And Answers, Brochure*, 2004.
- ÜLGER, İrfan Kaya. *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.
- YILMAZ, Hasan; Nihat KAŞIKÇI. *Medeniyetin İzinde: Yunanistan'dan Almanya'ya Adım Adım Balkanlar ve Avrupa*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

MAKALELER

- AKÇAY, Deniz. "Selfdeterminasyon: Bir İlkenin Önlenemez Nötralizasyonu", *Murat Sarıca Armağanı*, İstanbul: Aybay Yayınları, 1987, ss. 27-37.
- ALKAN, Necmettin. "Kosova Meselesi'nin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı", *Avrasya Etüdüleri*, Sayı 21 (Kış 2002), ss. 83-99.
- ARAL, Berdal. "Kollektif Bir İnsan Hakkı Olarak 'Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı'", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 21-22, (1999-2000), ss. 109-119.
- ARSAVA, A. Fusun. "Azınlık Hakları ve Bu Çerçevde Ortaya Çıkan Düzenlemeler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 1-2, (Ocak-Haziran 1992), ss. 51-62.
- ". "“Self-Determination” Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aaland Adaları Sorunu", *Seha L. Meray'a Armağan*, Cilt I, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981, ss. 55-67.
- ATAÖV, Türkkaya. "İkiz Sözleşmeler Tartışması", *New Perspectives Quarterly Türkiye*, Cilt 5, Sayı 2, (2003), ss. 17-20.
- AYNUKSA, İpek. "Kosova'da Sürekli Ertelenen Barış", *Uluslararası İlişkilerde*

- Olaylar ve Yorumlar*, Yıl 8, Sayı 32 (İlkbahar 1999), ss. 1-5.
- BABUNA, Aydın. "Kosova Sorunu Üzerine", *Dış Politika*, Cilt VIII, Sayı 1-2, (1997), ss. 3-25.
- BAHARÇIÇEK, Abdulkadir. "Kosova Krizi ve ABD'nin Yükselişi: Muhtaç Süpergüç", *Avrasya Etüdleri*, Sayı 17 (İlkbahar-Yaz 2000), ss. 117-132.
- BALCI, Ali. "Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi", *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Edi. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Duman, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, ss. 167-177.
- BİLGE, A. Suat. "Milletlerin Mukadderatlarını Kendilerinin Tayin Etmeleri Prensibi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XIV, No.1, (Mart 1959), ss. 132-146.
- BRING, Ove. "Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı", *Serbesti*, Sayı 15, (Kasım-Aralık 2003), ss. 22-34.
- BUCHANAN, Allen. "Self-Determination And the Right to Secede", *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No. 2 (Winter 1992), ss. 347-365.
- CHARNEY, Jonathan I.. "Anticipatory Humanitarian Intervention In Kosovo", *The American Journal of International Law*, Vol. 93, No. 4, (October 1999), ss. 834-841.
- CHEMILLIER-GENDREAU, Moniqueu. "Uluslararası Hukuk, Devletler Hukuku, Halklar Hukuku", Jean Leca (Hazırlayan), *Uluslar Ve Milliyetçilik*, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, ss. 129-133.
- DAALDER Ivo H.; Michael E. O'HANLON. "Kosova'dan Farklı Dersler Çıkarmak", *Foreign Policy*, Yıl 2, Sayı 7 (Güz 1999), ss. 76-88.
- DEMİRTAŞ COŞKUN, Birgül. "Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu", *Balkan Diplomasisi*, der. Ömer E. Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara: ASAM Yayınları, 2001, ss. 67-101.
- ERDOĞAN, Birsen. "Birleşmiş Milletler Sistemi ve Azınlık Hakları", *Avrasya Dosyası*, Cilt 8, Sayı 1, (İlkbahar 2002), ss. 78-91.
- FROWEIN, Jochen A.. "Self-Determination As A Limit To Obligations Under International Law", Christian Tomuschat (Edi.), *Modern Law of Self-Determination*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, ss. 211-223.
- GÓMEZ-QUÍNONES, Juan. "Critique on the National Qustion, Self-Determination And Nationalism", *Latin American Perspectives*, Issue 33, Vol. IX, No. 2,

- (Spring 1982), ss. 62-83.
- HASANİ, Enver. “Kosova Krizi: Hukuki ve Siyasi Boyutu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 4, Sayı 1, (İlkbahar 1998), ss. 127-130.
- HERACLIDES, Alexis. “Secession, Self-Determination and Nonintervention: In Quest of a Normative Symbiosis”, *Journal of International Affairs*, Vol. 45, No. 2 (Winter 1992), ss. 399-420.
- KAHRAMANYOL, Mustafa. “Kosova ve Sancak Üzerine”, *Türk Yurdu*, Cilt 19, Sayı 142 (Haziran 1999), ss. 4-6.
- KAMPELMAN, Max M.. “Secession and the Right of Self-Determination: An Urgent Need to Harmonize Principle with Pragmatism”, *The Washington Quarterly*, Vol. 16, No. 3, (Summer, 1993), ss. 5-12.
- KARAOŞMANOĞLU, Ali. “Kendi Kaderini Tayin, Ülke Bütünlüğü, Uluslararası İstikrar ve Demokrasi”, *Doğu Batı*, Yıl 6, Sayı 24 (Ağustos, Eylül, Ekim 2003), ss. 147-161.
- KOSKENNEMI, Martti. “Günümüzde Milli Self-Determinasyon: Hukuki, Teori ve Uygulama Sorunları”, Çeviren: M. Hakkı Çaşın, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, (Haziran, 1997). ss. 287-311.
- KRULIC, Joseph. “Kendi Kaderini Tayin Etmenin Çelişkileri”, Jean Leca (Hazırlayan), *Uluslar Ve Milliyetçilik*, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, ss. 69-71.
- KURUBAŞ, Erol. “Kuzey Irak’ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, No 3 (Temmuz-Eylül 2004), ss. 147-179.
- KUT, Şule. “Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü”, *Foreign Policy*, Yıl 1, Sayı 3, (Güz 1998), ss. 53-64.
- KÜTÜKÇÜ, M. Akif. “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2004, Sayı 12, ss. 259-279.
- LAUWERS, Gunter; Stefaan SMIS. “New Dimensions of the Rights to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosovo Crisis”, *Nationalism & Ethnic Politic* (GB), Vol.6, No. 2, (Summer 2000), ss. 43-70.
- MERT, Bayram; Kenan SARIOĞLU, “Kosova’nın Dünü ve Bugünü”, *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, Yıl 8, Sayı 33 (Sonbahar 1999), ss. 48-53.

- MINTCHEV, Emil. "Kosova Krizi Sonrası: Sofya'dan Bir Bakış", *Avrasya Dosyası*, Cilt 5, Sayı 4 (Kış 1999), ss. 320-326.
- MURSWIEK, Dietrich. "The Issue of a Right of Secession-Reconsidered", Christian Tomuschat (Edi.), *Modern Law of Self-Determination*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, ss. 21-39.
- OLCAY, Bülent. "Kosova: Nereden Nereye?", *Avrasya Etüdleri*, Sayı 17 (İlkbahar-Yaz 2000), ss. 13-20.
- ÖZEK KARASU, Ayşe. "Falkland'da Çatışma", *Popüler Tarih*, (Şubat 2004), ss. 64-67.
- ÖZKAN, Ayşe. "Bölgeler ve Olaylar: Balkanlar", *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 43, (Kasım 2003), ss. 94-85.
- POMERANCE, Michla. "The United States And Self-Determination: Perspectives on the Wilsonian Conception", *The American Journal of Internatinonal Law*, Vol. 70, No. 1, (January 1976), ss. 1-27.
- SALMON, Jean. "Internal Aspects of the Right to Self-Determination: Towards A Democratic Legitimacy Principle?", Christian Tomuschat (Edi.), *Modern Law of Self-Determination*, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, ss. 253-282.
- SAVAŞ, Hüseyin. "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu - I", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24, (Aralık 2000), ss. 321-342.
- "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu - II" *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25, No 1 (Mayıs 2001), ss. 101-111.
- SOYPAK, Kamber. "Self-Determinasyon, Azınlık Hakları ve Uluslararası Sözleşmeler", *Humanite*, Sayı 3, (Ağustos, 2003), ss. 89-99.
- ŞAHİN, Mustafa. "İnsan Haklarının Topluluk Hakları Kategorisinden Self-Determinasyon Hakkının (Kendi Kaderini Tayin Hakkı) Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Yeni Türkiye*, Yıl 4, Sayı 22, (Temmuz- Ağustos 1998), ss. 1325-1342.
- TALBOTT, Strobe. "Karşılıklı Bağımlı Bir Dünyada Kendi Kaderini Tayin Hakkı", *Foreign Policy*, Yıl 3, Sayı 9-10, (Bahar-Yaz 2000), ss. 100-111.
- TANSEVER, Ayşe. "Dünya Güçler Dengesi İçinde Kosova Olayları'nın Anlamı",

- Yol*, Sayı 7 (Şubat 2000), ss. 124-140.
- TAŞDEMİR, Fatma. “İsrail-Filistin Sorununun Selfdeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, (Güz 2000), ss. 209-226.
- . “Ulusal Bağımsızlık Hareketlerinin Güç Kullanmasının Meşruluğu ve Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukuna Etkileri”, *Liberal Düşünce*, Yıl 7, Sayı 29, (Kış 2003), ss. 33-52.
- TAŞDEMİR, Fatma; Pınar YÜRÜR. “Kosova Sorunu, Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, (Kış 1999), ss. 135-151.
- TEKİN, Arslan. “Kosova’da Neler Olabilir?”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 3, (Sonbahar 1996), ss. 214-231.
- TÜRBEDAR, Erhan. “Kosova Sorunu: Yarım Bırakılmış İş”, *Stratejik Analiz*, Cilt 5, Sayı 49 (Mayıs 2004), ss. 59-65.
- . “Sırbistan-Kosova Diyalogu: Ekranların Yeni Tartışma Programı”, *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 43 (Kasım 2003), ss. 55-60.
- TÜRKOĞLU, Emir. “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, *Balkan Diplomasisi*, der. Ömer E. Lütem-Birgül Demirtaş Coşkun, Ankara: ASAM Yayınları, 2001, ss. 103-130.
- UZGEL, İlhan. “Kosova Sorunu ve Türkiye”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt XXII, Sayı 210-212 (Ağustos-Ekim 1998), ss. 33-38.
- ÜLGER, İrfan Kaya. “Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990’lı Yıllar”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, edi. İdris Bal, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, ss. 229-243.
- . “Sırlara Göre Kosova Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 4, Sayı 1-2 (İlkbahar 1998), ss. 162-174.
- WHITE, Robin C. A.. “Self-Determination: Time For A Re-Assessment?”, *Nederlands International Law Review*, No. 28, (1981), ss. 147-171.
- YÜCEL, Özlem. “Milletlerarası Hukukta Self-Determination Hakkı ve Bölgesel Otonomi”, *Doğu Türkistan’da İnsan Hakları İhlalleri*, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayını, 1999, ss. 19-27.

GAZETELER

Cumhuriyet, 24 Ekim 2004.

Cumhuriyet Strateji, 29 Kasım 2004.

KILIÇ YAŞIN, Gözde. “Balkan Politikasında Kördüğüm: Kosova”, *Cumhuriyet Strateji*, 29 Kasım 2004, ss. 20-21.

Halka ve Olaylara Tercüman, 16 Ağustos 2005.

Milliyet, 23 Şubat 2005.

-----, 16 Mart 2005.

Türkiye, 25 Ekim 2005.

DEMİRTAŞ COŞKUN, Birgül. “Kosova: Hortlayan Etnik Nefret”, *Zaman*, 18 Mart 2004.

ERTAN, Fikret. “Kosova’da Seçim Var...”, *Zaman*, 23 Ekim 2004.

Zaman, 24 Ekim 2004.

İNTERNET

AKYOL, Taha. “Kendi Kaderini Tayin”, <http://www.milliyet.com.tr/2003/06/13/yazar/akyol.html>, 16.7.2004.

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/ha/ha03bhtm/04.htm>, 13.6.2004.

<http://www.trncpio.org/turkce/dosyalar/Self%20Determinasyon.htm>, 13.6.2004.

<http://www.academical.org/dergi/makale/s6rusyaetnopolitik2.htm>, 30.7.2004.

Yeniçağ, 9.8.2003. www.stwing.upenn.edu/~durduran/hamambocu/authors/ulu/ulu_7_9_2003.html, 30.7.2004.

<http://www.academical.org/dergi/makale/s6rusyaetnopolitik2.htm>, 30.7.2004.

www.ihm.8m.com/s3geh.htm, 19.10.2004.

www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ca/2003/06/default.htm, 19.10.2004.

KARAN, Ceyda. “Batı Sahra’ya Mı Gitsek Ne?”, www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=124485, 25.10.2004.

www.prizrenliler.org/kosova.html, 2.5.2005.

www.un.org/News/docs/2005/org1436.doc.htm, 2.5.2005.

<http://www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm>, 7.2.2005.

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2005/01/18/feature-01>, 7.2.2005.

[http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/elections/serbiamontenegro-kosovo_assembly_2001?country=Serbia Montenegro](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/elections/serbiamontenegro-kosovo_assembly_2001?country=Serbia_Montenegro), 7.2.2005.

[http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/elections/serbiamontenegro-kosovo_local_2002?country=Serbia Montenegro](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/elections/serbiamontenegro-kosovo_local_2002?country=Serbia_Montenegro), 7.2.2005.

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/bios/jessen-petersen?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005.

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/infoCountryPage/setimes/resource_centre/bios/rugova_ibrahim?country=Serbia-Montenegro, 7.2.2005.

TÜRBEDAR, Erhan. “Yandı Kumanova, Tutuştu Preşova”,
http://www.internetajans.com/haber_detay.asp?id=59144, 8.2.2005.

http://www.internetajans.com/haber_detay.asp?id=58159, 8.2.2005.

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2005/03/24/feature-01>, 29.3.2005.

http://www.ombudspersonkosovo.org/tur_01/reports/annual/Annual%20Report%20Turkish.htm, 17.4.2005.

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/document/setimes/newsbriefs/2003/12/031219-WMI-014>, 17.4.2005.

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/document/setimes/newsbriefs/2004/03/04005-WMI-001>, 17.4.2005.

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2005/02/17/feature-01>, 17.4.2005.

<http://www.kdtp.org/>, 17.4.2005.

http://www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_TUR.pdf, 21.4.2005.

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, 10.6.2005.

http://www.cnnturk.com.tr/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&HID=1&haberID=108584, 8.7.2005.

www.prizrenliler.org, 9.8.2005.

<http://www.kimkimdir.gen.tr/ara.php>, 11.8.2005.

SÖYLEŞİ

Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hasan ÜNAL'la "Kosova" konusunda yapılan özel görüşme, Ankara, 10 Ağustos 2005.

TEZLER

HASANİ, Enver Bekir. "Self-Determination, Territorial Integrity And International Stability: The Case of Yugoslavia", (Bilkent University Dissertation July 2001).

KRASNIQI, Fitim. "Uluslararası ve Bölgesel Güç Dengesi Bağlamında Kosova Sorununun Analizi", (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).

ÖNAL, Buket. "Self-Determinasyon Hakkı ve Kıbrıs Sorunu (1925-1983)", (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995).

TAŞDEMİR, Fatma. "Yeni Dünya Düzeninde Selfdeterminasyon," (Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).

TUNCAY, Ali. "A Post-Cold War Experience In Self-Determination And Secessionism (The Yugoslav Case), (Master of Arts, Bilkent University Institute of Economics And Social Sciences, 1993).

YÜRÜR, Pınar. "Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu", (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).

TV YAYINLARI

CNN Türk, "Çift Başlı Kartal: Kosova" Programı, 9.4.2004.

TRT 1, "Kırılma Noktası" Programı, 23.8.2004.

TRT 1, "Sınırlar Arasında" Programı, 21.10.2004.

TRT 3, 24.10.2004, 23.00 TxT.

Tv 8, 14.3.2005, 13.00 Haberleri.

EKLER

EK-1. Kosova İçin Öngörülen BM Standartları

KOSOVA İçin STANDARTLAR

10 Aralık 2003'te Priştine'de Sunuldu

“Etnik köken, ırk veya din esas alınmadan herkesin korkusuzca, kin veya tehlike olmaksızın serbestçe yaşayabileceği, çalışabileceği ve seyahat edebileceği ve herkes için hoşgörünün, adaletin ve barışın olacağı bir Kosova için”

KOSOVA için STANDARTLAR

I. İşlevsel Demokratik Kurumlar

Özyönetim Geçici Kurumları (ÖGK) özgürce, adil ve demokratik yollarla seçilmelidir. ÖGK, 1244 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ve Anayasal Çerçeve ile uyum içerisinde tarafsız, şeffaf ve güvenilir bir şekilde idari görevlerini yerine getirmelidir. Kosova toplulukların tümünün çıkar ve ihtiyaçları, yönetimin her kurum ve bölümlerinde eksiksiz ve adil olarak temsil edilmelidir. Bu topluluklar idarede tümüyle etkin olmalıdırlar. ÖGK kanun ve işlevleri Avrupa standartlarına yönelik olmalıdır. Kosova bölgesi içerisinde Kosova insanının hepsine ÖGK hizmetler sunabilmeli; paralel yapılanmalar ortadan kaldırılmalıdır.

Seçimler

- Seçimler düzenli, şeffaf, özgür ve adil olup uluslararası standartlara uygun ve tüm toplum ve etnik grupların eksiksiz ve huzurlu katılımını sağlamalı;
- Bölge-içi yerinden edinmiş kişiler ve mülteciler Kosova seçim sistemine tamamen dahil olmalı ve oy kullanabilmeleri kolaylaştırılmalıdır;
- Seçimler bağımsız, temsiliyeti olan ve çok-etnikli Merkez Seçim Kurulu tarafından yönetilmeli;
- Seçimlerde birçok demokratik siyasi parti mücadele vermeli;

- Siyasi parti çalışma ve mali durumlarını gözetleyen geniş bir yasal çerçeve kabul edilip yürürlüğe konmalı;

Özyönetim Geçici Kurumları (ÖGK)

- Kanunlara uygunluk içerisinde tüm topluluklar ÖGK'nın her düzeyinde orantılı olarak temsil edilmelidir. ÖGK ve yerel belediye idareleri alenen, güvenilir ve demokratik yollarla kararlar alıp yasama yapmalıdır;
- Bütün idari kurumlarda resmi dillerin hepsine saygı duyulmalıdır;
- Kosova'da var olan topluluklara yönelik ayrımcılık olmadan ÖGK ve belediyeler sağlık hizmetleri, kamu hizmet kuruluşları ve eğitim gibi bütün temel kamu hizmetlerini sağlamalı;
- Sivil devlet memurları profesyonel, bağımsız ve güvenilir olup Kosova'da var olan topluluk üyelerini barındırmalı ve önemli ölçüde kadın oranına sahip olmalı;
- Tüm topluluklar kamu kurum iş imkânlarından faydalanabilmeli;
- Açık ve güvenilir yönetim temin etmek amacıyla çalışma kural ve uygulamaları mevcut olmalı; Ombudsman tavsiyeleri yüksek değer içermeli;
- Kosova Konsolide Bütçesi, Meclis, Bakanlıklar ve Belediyelerin düzenli ve bağımsız denetimleri;
- Görevi kötüye kullanma suçlamaları titizlikle araştırılmalı, dolandırıcılık veya rüşvet alma davranışlarından sorumlu olan seçimle getirilmiş görevli ve devlet memurları etkili şekilde disiplin edilmeli;
- Mecliste önerilen yasamalar, Meclis tarafından onaylanmadan önce Topluluklar Hak ve Çıkarları Meclis Komisyonu tarafından gözden geçirilip belirginleştirilmeli;
- Bölgede kadınların eşit veya bunu aşan derecede katılımını sağlayacak ve ÖGK siyaset ve yasamalarında kadın haklarını eksiksiz yansıtacak düzeyde ÖGK'nin her yerinde kadın katılımını sağlamak;
- İşlevsel yerel yönetim yapıları yaratmak amaçlı, Avrupa Konseyi merkezleşmeden uzaklaşma önerileri incelenip göz önünde bulundurulmalı;
- Hizmet sağlama paralel yapılanmalar ortadan kaldırılmalı veya ÖGK yapılarıyla bütünleşmeli;

Medya ve Sivil Toplum

- Kosova içerisinde tüm topluluklara bilgi edinme imkânını sağlayacak büyük ölçüde özel, bağımsız basın ve yayın medya kuruluşları bulunmalı;
- Avrupa standartlarına doğru ilerleyen, ayrımcılık yapmadan ve değerlere uygun olarak çalıştırabilen bağımsız ve etkili medya düzenleme kurulu mevcut olmalı;
- Nefret içerikli konuşmalar veya herhangi bir kışkırtma siyasi parti liderleri, medya düzenleme kurulu ve medya yorumcuları tarafından kınanmalıdır;
- Ulusal medya kaynak ve ürünleri tüm etnik topluluklara tam ve orantılı olarak bölüştürülmeli;
- Sivil Toplum Örgütleri, özellikle azınlıkları temsil edenler, kanunlar çerçevesinde serbestçe çalışabilmeli ve bireylerin katılımı herhangi bir ayrımcılık olmadan serbest olmalı;

II. Kanun Hakimiyeti

Avrupa standartlarına uyum içerisinde kusursuz yasal çerçeve ve kanun uygulaması bulunmalı. Polis, adli ve cezai sistem bağımsız hareket edip insan haklarına tamamıyla saygı duymalı. Adaletten eşitçe faydalanma mevcut olup hiç kimse kanundan üstün olmamalı: suçlular için cezadan muaf olma hakkı olmamalı. Etnik-kaynaklı suç ve de ekonomik ve mali suçlarla mücadele edecek sağlam önlemler alınmalıdır.

Adaletten Eşit Faydalanma Hakkı

- Kurban veya suç işleyenlerin etnik kökeni ne olursa olsun, suçların tamamı titizlikle araştırılmalı;
- Kurban veya suçluların etnik kökenleri esas alınmadan, suç işleyenlere sürekli ve etkili dava ve mahkûmiyetin var olması;
- En ciddi cinayet ve azınlıklara karşı yapılan saldırıları çözümlenmekte kayda değer ilerlemeler sağlanmalı;
- Şahitler, tehdit ve cezalandırılmaktan etkin şekilde korunmalı;
- Bütün toplum mensuplarına yapılan şiddet suçlarına açıklık getirme oranı aşağı yukarı eşdeğerde olmalı;

- Yargıç, savcı, avukat, polis ve ceza uygulayıcıların görevi kötüye kullanmaları rutin olarak araştırılmalı ve gereken şekillerde cezalandırılmalı;
- Tüm Kosova topluluklarını temsil eden Barolar Birliği temsilcisi dahil olmak üzere yargıç, savcı, avukat ve diğer polis ve ceza sistem çalışanları için profesyonel Çalışma Kuralları olmalı;
- Disiplin uygulamalarına katılan bireyleri cezalandırıcı hareketler nadir olmalı ve bu bireyler gerekli şekilde korunmalı;
- Tüm topluluklar yargıç ve savcılar içerisinde, Kosova Polis Hizmetleri (KPH) ile Kosova Cezalandırma Hizmetlerinde (KCH) eksiksiz ve adil olarak temsil edilmeli;
- Kurumlar; polis, yargıç, avukat ve ceza uygulama idarecilerini eğitmek ve yetiştirmek için çalışmalı;
- Tüm Kosova toplulukları mensuplarının ulaşabilecekleri medeni kanun içerisinde etkili ve tarafsız adalet sisteminin olması gerek;
- Geciktirilmiş medeni kanun davaları gittikçe azalmalı;
- Medeni kanunla ilgili hükümler uygulanmalı, mahkeme yürütme görevlileri işlevsel olup mahkeme para cezaları düzenli ödenmeli;
- Avrupa standartlarıyla olabildiğince uyum içerisine getirmek amaçlı medeni kanundaki yasamalar gözden geçirilip geliştirilmeli;
- Medeni uyuşmazlıkları çözümü amaçlı mahkemeye başvuru alternatifleri hızlıca geliştirilip etkili şekilde kullanılmalı;
- Kurbanlara önüne geçebilme eğitimleri ve yasal ve sosyal hizmet şartlar dahil edilip, kadın ve çocuklara karşı şiddeti, insan ticaretini ve diğer istismar biçimlerini yok etmeye yönelik etkili bir çalışma mevcut olmalı;

Şahısların Kanundan Üstün Olmamaları

- Etnikler arası nefret ve korku yaratan özellikle şiddet içerikli tüm suçlar titizlikle araştırılıp çözüme ulaştırılmalı ve suçlular adalet önüne çıkartılıp cezalandırılmalı;
- Organize suç olayları, insan ticareti, aşırıcılığa kaçan suçlar, terörizm ve ekonomik suçlar özenle araştırılıp yerel yargıç ve savcılar aleyhlerinde etkili olarak dava açıp yargılmalı. Çözüm getirilmemiş aşırıcılığa kaçan veya terörizm suçlar yüzdesi gittikçe azalmalı;

- Yargıç, savcı, polis Kosova Polis Hizmetleri memurlarına ve şahitlere yapılan saldırı suçlarına yerel mahkemelerde adil yargılanmalı ve gereken şekilde mahkûm edilmeliler;
- Şüpheli ve mahkumların nakil, iade ve yargılamalar süreçlerinde ortak hukuki yardımlar dahil olarak polis ve adli yetkililere yönelik bölgesel ve uluslararası işbirliği mekanizmaları işlevsel olmalı;
- Suçluları tutuklanmak ve şahitlere ve bilgi tedarik etme dahil olup Eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Suç Mahkemesi (YUSM) ile tam bir işbirliği sürmeli;
- YUSM’de dava açılmayan savaş suçlarına Kosova’da adil davalar yürütülmeli;

Ekonomik ve Mali Suçlar

- Yasadışı yollarla elde edilen varlıklara el koymalar dahil olarak kamu ve özel sektörlerdeki ekonomik suçların üstesinden gelmeye yönelik AB standartlarına uygun etkili yasal, mali ve idari mekanizmaların çalışır olmaları;
- Özellikle çıkar uyuşmazlıklarını ilgilendiren ahlaklı idare yöntemleri hakkında, kamu sektör çalışanlarının çok büyük bir kısmı içerisinde belirgin bir anlayış bulunmalı;
- Uygun araştırma mekanizmaları kurulup etkili olarak çalışmalı;
- Kara para aklama yasamaları etkili şekilde uygulanmalı ve şüpheli mali işlemlerin rapor edilmeleri çalışır olmaları;

III. Hareket Özgürlüğü

Kosova’daki insanların tamamı etnik köken esas alınmadan tehdit veya saldırı korkusu, taciz veya göz korkutmalar olmadan serbestçe hareket edip, çalışıp yaşamalıdır. Kamuya ait yerler de dahil Kosova’nın her yerinde kendi dillerini serbest olarak kullanıp, iş imkânlarına, alışverişe, kamu ve sosyal hizmetlere ve kamu hizmet kuruluşlarına engelsiz ulaşma olanaklarına sahip olmalı.

Hareket Özgürlüğü

- Dini ayinlere katılım ve benzeri yerlere ulaşmalar dahil olmak üzere, tüm topluluklar serbest olarak sosyal, kültürel ve dini ifadeleri kullanma hakkına sahip olmalılar;
- Asker ve polis eşliğine gerek kalınmayıp etnik topluluklar mensupları serbest olarak özel ve kamu taşımacılığını kullanabilmeliler;
- Önemli tehlikeler olmadan kamu çalışanı olan azınlık mensupları çoğunluk topluluk içerisinde çalışabilmeli;
- Özellikle azınlıkların hareketleriyle bağdaşabilecek suçlar (taşlama olayları gibi) önemli ölçüde azalıp çok nadir olmalı;
- Etnik topluluklara ve onun mensuplarına karşı yapılan şiddet davranışlarını, siyasi liderler aksatmadan kınayıp karşı tavır almalılar;

Dilin Serbest Kullanımı

- Meclis ve komisyon toplantıları resmi dillerin hepsinde yapılmalı;
- Belediye ve bakanlıklar belgeleri zamanında bütün resmi dillere tercüme edilmeli;
- Şahsi belgeler şahsa özgü dilde verilmeli;
- Belediye ve bakanlıklar binalarının iç ve dış yerlerinde resmi işaret yazıları tüm resmi dillerde belirtilmeli;
- Sokak, şehir, kasaba, köy, yol ve kamu yer isimleri Arnavutça, Sırpça ve o yerde yaşayan sayıca yeterli büyüklükteki topluluk dillerinde belirtilmeli;
- Tüm resmi belgelerin tercümeleri ve resmi toplantıların hepsinde konu ile ilgili tüm topluluk dillerinde açıklamalar dahil olarak belediye ve bakanlıkların azınlıklara yeteri derecede tercüme ve açıklama hizmetlerini sunmalı;

IV. Kalıcı Dönüş ve Topluluklar ve Mensuplarının Hakları

Tüm azınlık mensupları Kosova'nın ekonomik, siyasi ve sosyal hayatında eksiksiz yer alabilmeli ve etnik kökenlerine bağlı olarak güvenlik ve iyi niyetlerine karşın tehdit görmemeliler. Kosova'ya geri dönme isteği olan tüm mülteci ve yerinden edinmiş kişiler, bunu güven ve saygınlık içerisinde yapmalılar.

Haklar

- Avrupa standartlarına uygun olarak Kosova kanunları geniş alanda insan haklarının ve topluluklar ve onun mensupları haklarının korunmasını temin etmelidir;
- ÖGK içerisinde azınlık haklarıyla uyumu sağlayacak ve insan ve topluluk hak ihlallerine karşılık verecek geniş ve etkili bir yapı mevcut olmalı;
- Belediyeler içerisinde insan ve topluluk haklarını korumaya yönelik var olan mekanizmalar (Belediye Topluluklar Dairesi, Belediye Meclis Topluluklar ve Arabuluculuk Komisyonları) yeteri derecede kaynak ve personele sahip olup etkili bir şekilde çalışmalar yürütmeliler;
- Avrupa Konseyinin uygulama süreci içerisinde bulunduğu Ulusal Azınlıkları Koruma Konvansiyon Çerçevesine katılıp eksiksiz olarak bu süreçten çıkan tavsiyeleri uygulamalı;
- Belediye ve bakanlıklar kaynaklarının tüm topluluklara adil dağılımı olmalı;
- Eğitim programının hoşgörü ve tüm toplulukların Kosova tarihine katkısına saygı duymayı cesaretlendirmesi;

Geri Dönüş

- Kentlere geri dönüşün artması, dönüşün genel olarak hızlanması ve karşılanmayan geri dönüş ihtiyaçların hızlıca azalması dahil olarak kalıcı geri dönüşün olduğu belediyeler sayılarının artması;
- Hareket özgürlüğünü esas alan ayrımcılık ve sınırlamalar olmadan Kosova'ya geri dönenler ekonomi ve iş pazarına katılabilme imkânına sahip olmalı;
- Halkın diğer kısmına eşit düzeyde geri dönenlere de sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, eğitim ve kamu hizmetleri mevcut olmalı;
- Nüfusa bir bütün olarak tehdit etmeyen şiddet geri dönenlere de mevcut olmayıp polis ve adli sistem ayrımcılık yapmadan kurbanın etnik kökenini esas almayıp onlara işlenen suçlara karşı anında yanıt vermeli;
- Belediyeler ve bakanlıklar Avrupa standartlarına uygun bir şekilde tüm toplulukların geri dönüşlerine sorumluluk taşıyabilmeliler;
- Geri dönüş projelerini ve küçük toplulukları destek fonları Kosova Konsolide Bütçesi tarafından tahsis edilmeliler;

- Çoğunluk topluluğu liderlerinin ve kamu bilgilendirme araçlarının geri dönüş sürecine açık destekleri ve ÖGK destekli eğitim çabaları, çoğunluk topluluğu arasında hoşgörü ve geri dönüş hakkına destek ortamı yaratılmalı;
- ÖGK geri dönüş destekleri, mali yardımlar dahil olmakla beraber, tüm topluluklara adil olarak dağıtımı yapılmalı;

V. Ekonomi

Kalıcı, rekabete dayalı pazar ekonomisine yönelik yasal çerçeve mevcut ve uygulanmalı. En temel şartlar yasal ve kurumsal olan ve hiçbir birey veya şirkete karşı ayrımcılık yapmadan hareket eden; idari görevlileri ve özel sektörü güvenilir olmasına olanak sağlama etkisine sahip düzenleme sistemi; idarenin temel görevlerini kalıcı kılan vergi idaresi ve temel hizmetleri sağlayacak ve yatırımlara yardım edecek altyapı bulunmalı. Amaç, Kosova'yı Avrupa standartlarını kazanmaya ilerletmek olmalı.

- Temel olan ekonomik yasamalar mevcut ve uygulanmaya konmalı;
- İlgili idari kurum ve hizmetler işlevsel olmalı;
- Bütçe süreci çalışıp tüm yasal gereksinimleri karşılamalı;
- Toplam yerli üretim, enflasyon, ticaret ve işsizlik dahil olmakla birlikte ekonomik istatistikler mevcut ve düzenli olarak yayınlanmalı;
- Özelleştirme ve Devlet Şirketlerinin tasfiyeleri iyice ilerlemiş duruma gelmeli; Belediye Yetkilileri ve konu ile ilgili idari yapılar düzgün ve güvenilir olan sahiplik hak aktarmalarını desteklemeliler;
- Kamu Şirketlerinin yeniden yapılandırılmaları, bağımsız denetleme organlarına bağlı olarak ilerlemeli ve ÖGK tarafından desteklenmelidir;
- Ticari bankacılık, sigorta ve emeklilik düzenlemeleri üzerinde denetim güvenilir ve etkili olmalı;
- Kosova genelinde verilen KEK, PTK ve su hizmetlerinin %100 faturalandırılması ve toplanması yaklaşımı en azından komşuların düzeyinde olmalı;
- Vergi geliri yinelenen bütçeye birikim sağlamakta ve kamu yatırımlarında payını artırmalıdır;
- Vergi uyum göstergeleri büyük ölçüde gelişmeli;

- Gelir elde etme üzerinde siyasi gücün etkisi olmamalı;

VI. Emlak Hakları

Emlak haklarının adil uygulanması geri dönüşü teşvik etmeli ve tüm etnik toplulukların eşit muamele görmelerini esas unsur olarak içermeli. Bu, etkili yasama mevcudiyetinin; etkili mülk anlaşmazlık çözüm mekanizmalarının; barınma yerleri, ticari ve tarım alanları hak sahiplerinin kendi mülkiyeti üzerine etkili sahiplik barındırmalarının ve doğru olan devir, yük ve emlak kayıt sisteminin ve de baskılı emlak satım engellerinin var olmasını gerektirmeli.

Emlak Hakları

- Avrupa standartlarına uygun yasa sisteminin mevcudiyeti;
- Yasadışı sakinler emlak içinden tahliyeleri ve mülkün hak sahiplerine iadeleri;
- Avrupa mahkeme sistemleriyle karşılaştırılabilecek oranda Belediye Mahkemelerinin azınlıklara karşı ayrımcılık yapmadan mülkiyet davalarını çözümlenmeleri;
- Polisin bu kararları eksiksiz ve ayrımcılık yapmadan uygulaması;
- Konut ve Emlak Müdürlüğü ve Konut ve Emlak Davaları Komisyonu geciken davalarına etkili şekilde çözüm getirmesi;
- Tarım ve ticari mülkleri üzerinde anlaşmazlıkları önleyecek etkili sistemin mevcudiyeti;
- Emlak hakları sicil dairesinin kurulması ve çalışması ve belediye kadastro incelemelerinin tamamlanması;
- Azınlık toplulukları ve diğer yoksul grupların resmi olmayan ve eskiden kurdukları barınma yerlerinden Belediye yetkililerinin kanunsuz ve haksız kamu alanlarını kazanma girişimlerini durdurması;
- Korunmasız azınlık gruplarının resmi olmayan yerleşimlerinin yasallaştırılmaları ve düzenlenmeleri;

Kültür Mirasın Korunması

- Kosova'nın tüm etnik, dini ve dil toplulukların ortak mirası olarak Kosova mirasına saygı gösterilmeli;

- Avrupa standartlarına uygun olarak, ÖGK yardımları ile tüm topluluklar onlara önemli olan kültürel, tarihi ve dini miras yerlerini muhafaza etmek, bakımını yapma ve koruma hakkına sahip olmalı;
- Herhangi bir topluluğa ait kültür mirasına yönelik ne ayrımcılık ne de öncelik davranışları olmamalı;

VII. Diyalog

Pratik meseleler üzerine ÖGK ve onların Belgrat'taki eşdeğer otoriteleri arasında yapıcı ve devamlı diyalog bulunmalı. Kosova'nın bölge ile işbirliği gelişmiş olmalı.

Belgrat – Priştine Diyalogu

- Düzenli çalışma grup toplantıları devam etmelidir (ilk başta dört: kayıp kişiler, geri dönüş, enerji ve taşımacılık ve iletişim) ve tüm çalışma grupları çok-etnikli olmalı;
- Toplantılar yapıcı işbirliği ortamında gerçekleşip prosedür kurallarına saygı duyarak uluslararası uzmanlıktan faydalanılmalıdır;
- Ortak kaygılarla alakalı pratik meseleler üzerine çözümlerde çalışma grupları gelişme göstermelidir;

Bölgesel

- Hareket özgürlüğü (sınır geçişleri dahil), ticaret ve ekonomi, polis ve adalet, kamu idaresi ve bölgesel parlamenter değiş tokuş alanlarında ileri düzeyde işbirliği sağlamak amaçlı çalışma düzenlemeleri yapılmış durumda olmalı;
- Bölgede istikrar sağlamak amaçlı ikili ve çok yönlü düzenlemelerde katılım var olmalı;

VIII. Kosova Koruma Güçleri

Anayasal Çerçeve de belirtildiği gibi, “Kosova’da olağanüstü durumlarda kamu güvenliği için felaketlerde acil yanıt ve insani yardım görevlerini yerine getiren olağanüstü durum sivil örgütü” olan Kosova Koruma Güçleri (KKG) eksiksiz olarak

görevini yerine getirmelidir. KKG belirgin, sorumlu, eğitimli ve profesyonel tarzda çalışmakta ve tüm Kosova halkının temsilcisi olmalıdır. KKG disiplini uygulamak yeteneğine sahip ve tamamen açık ve net bir şekilde finanse edilmelidir.

- KKG, kanun hükümlerine tamamen uyum içerisinde görevini yerine getirmelidir;
- Tüm Kosova toplulukları ayrımcılığa maruz kalmadan KKG'da tümüyle ve adil olarak temsil edilmeliler;
- Finansman açık ve net olup bağımsız kurullar tarafından denetlenmelidir;
- KKG üs sayıları üçte biri kadar; birlik büyüklüğü de aktif 3,052 ve yedek olan 2,000 üyeye azaltılmış olmalı;
- Sıkı çalışan Disiplin Kuralları ve İcra Teftiş Sistemi tarafından görevi kötüye kullanmalar cezalandırılmalı;
- Etnik azınlıkları üyeliğe almaya yönelik, KKG etraflı kampanyada yer almalı,
- KKG yeniden inşaat faaliyetlerinde etnik azınlık topluluklarına yönelik orantılı pay vermeli;
- Aktif ve yedek üyelere yönelik Hizmet Kanunu Şartları kabul edilip uygulanmalıdır.

Kaynak: <http://www.kdtp.org/>, 17.4.2005.

EK-2. Kosova’da M¼dahaleden Sonra Yapılan Se¼imlerin Sonu¼ları

AAK	Kosova'nın Geleceği İçin Birlik	
GIG	Gora Halk Girişimi	
IRDK	Yeni Kosova Demokrat Girişimi	
KDTP	Kosova Demokrat Türk Partisi	Mahir Yağcılar
KSO-GDK	Kosova Sırp Oluşumu-Geri Dönüş Koalisyonu	
LDK	Kosova Demokratik Birliği/Ligi	İbrahim Rugova
ORA		Veton Suroi
PDAK	Arnavut Kosova Aşkali Demokrat Partisi	
PDK	Kosova Demokratik Partisi	Haşim Taçi
	Kosova Geleceği İçin İttifak	Ramuş Haradinay
	Kosova ve Metohya İçin Sırp Listesi	
	Sırbistan Halk Girişimi	
PREBK	Kosova Birleşik Roman Partisi	
SDA		
VAKAT		

Kosova Meclisi 120 milletvekillik olup, Arnavutlar 100, azınlıklar 20 milletvekili çıkarabilir.

Azınlıkların 20 milletvekilliğinin dağılımı şu şekildedir;

Sırp lar	10	(Kosova ve Metohya İçin Sırp Listesi ve Sırbistan Halk Girişimi kullanmaktadır.)
Türkler	2	(KDTP kullanmaktadır)
Boşnaklar	2	(Vakat ve SDA kullanmaktadır)
Aşkali-Mısır-Romanlar	4	(PREBK, PDAK, IRDK kullanmaktadır.)
Goraniler	1	(GIG kullanmaktadır)

EK-3. Kosova Geçici Özyönetim Anayasal Çerçevesi

KOSOVA GEÇİCİ ÖZYÖNETİM ANAYASAL ÇERÇEVESİ

Gayriresmi çeviri

KOSOVA GEÇİCİ ÖZYÖNETİM ANAYASAL ÇERÇEVESİNE İLİŞKİN 2001/9 SAYILI YÖNETMELİK

10 Haziran 1999 tarih ve 1244 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı (1999) ile kendisine verilen yetkiye dayanarak,

Genel Sekreter Özel Temsilcisi,

Kosova’da Geçici Yönetim Yetkisine ilişkin olarak 25 Temmuz 1999 tarih ve 1999/1 Sayılı Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) Yönetmeliğini dikkate alarak,

Kosova halkının serbest ve adil seçimlere katılımı ile yasama, yürütme ve yargı alanlarında öz-yönetim geçici kurumları tesis edilene ve son bir çözüme varılana kadar, Kosova’da anlamlı bir öz-yönetimin geliştirilmesi için, mevcut düzenleme ekinde yer alan “**KOSOVA GEÇİCİ ÖZ-YÖNETİM ANAYASAL ÇERÇEVESİ**”ni yürürlüğe koyar.

Mevcut yönetmelik imza tarihinde yürürlüğe girer. 15 Mayıs 2001 tarihinde imzalandı.

İmza: Hans Haekkerup

Genel Sekreter Özel Temsilcisi

KOSOVA GEÇİCİ ÖZ-YÖNETİM ANAYASAL ÇERÇEVESİ

İçindekiler

Önsöz

Bölümler

1. Temel Hükümler

2. Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Uymaları Gereken İlkeler

3. İnsan Hakları
4. Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları
5. Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Sorumlulukları
6. Kanun ve Düzen
7. Kosova Koruma Güçleri
8. BMGS Özel Temsilcisine Tanınan Yetki ve Sorumluluklar
9. Öz-Yönetim Geçici Kurumları
 - 9.1 Meclis
 - 9.1.2 Meclisin Yapısı
 - 9.1.3 Meclis Seçimi
 - 9.1.4 - 6 Meclis Görev Süresi ve Seçilme Şartları
 - 9.1.7 - 8 Meclis Başkanlığı
 - 9.1.9 Meclis Başkanı
 - 9.1.10 - 22 Meclis Komiteleri
 - 9.1.23 - 25 Haklar, Dokunulmazlıklar ve Ücret
 - 9.1.26 - 27 Meclisin Sorumlulukları
 - 9.1.28 - 29 Meclis Başkanlığının Sorumlulukları
 - 9.1.30 - 31 Meclis Başkanının Sorumlulukları
 - 9.1.32 - 33 Karar Alma Prosedürleri
 - 9.1.34 - 45 Yasa Kabul Etme Prosedürleri
 - 9.1.46 - 51 Diğer Prosedürler: Görevden Uzaklaştırma, Boş Yerler, Meclis Dilleri
 - 9.2 Kosova Başkanı
 - 9.3 Hükümet
 - 9.3.1 - 2 Hükümetin Sorumlulukları
 - 9.3.3 Bakanlıklar ve Yürütme Organları
 - 9.3.4 - 6 Hükümetin Yapısı
 - 9.3.7 Bakanların Diğer Faaliyetleri
 - 9.3.8 - 9 Başbakan ve Bakanların Seçimi
 - 9.3.10 - 11 Güvensizlik Oyu Önergesi
 - 9.3.12 - 13 Hükümetin Yapısında Değişiklikler
 - 9.3.14 - 16 Hükümet İçi Prosedürleri
 - 9.3.17 - 18 Hükümet Dilleri
 - 9.3.19 Dokunulmazlıklar

- 9.4 Yargı Sistemi
 - 9.4.1 - 3 Yargı Yönetimi
 - 9.4.4 Mahkeme Yapısı
 - 9.4.5 Mahkemelerin İşleyişi
 - 9.4.6 - 8 Yargıç ve Savcılar
 - 9.4.9 - 10 Savcılık Makamı
 - 9.4.11 Anayasal Çerçeve Konularına İlişkin Özel Yüksek Mahkeme
- 10. Kamu Denetçisi
- 11. Bağımsız Kurum ve Kuruluşlar
- 12. BMGS Özel Temsilcisinin Yetkileri
- 13. KFOR'un Yetkileri
- 14. Son Hükümler

KOSOVA GEÇİCİ ÖZ-YÖNETİM ANAYASAL ÇERÇEVESİ

Önsöz

Genel Sekreter Özel Temsilcisi (BMGS Özel Temsilcisi),
10 Haziran 1999 tarih ve 1244 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı (BMGKK) ile kendisine verilen yetkiye dayanarak,

Kosova'da son bir çözüme varılana kadar, anlamlı bir öz-yönetimin teşkil edilmesi ve geliştirilmesini öngören BMGK 1244 Sayılı Kararını (1999) hatırlatarak,

Kosova'nın tarihi, hukuki ve anayasal gelişimini göz önünde bulundurarak ve Kosova halkının özgür ve barış içinde ve bölgedeki diğer halklarla kardeşlik içinde yaşaması konusundaki meşru isteklerini dikkate alarak,

Kuruluşundan bu yana Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu'nun (UNMIK), Kosova halkına destek olduğunu ve yardım ettiğini ve kendilerinin Birleşik Geçici Yönetim Yapısının (JIAS) tesis edilmesi ile Kosova'nın yönetimine ilişkin sorumluluk almalarını aşama aşama sağlayarak bu amaç doğrultusunda çalıştığını vurgulayarak,

Kosova halkının değerli katkıları da dahil olmak üzere, Kosova'daki öz-yönetimin daha da geliştirilmesi için UNMIK tarafından gösterilen gayretlerden ve JIAS tarafından elde edilen başarılarından yararlanarak ve yasama, yürütme ve yargı alanlarında Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Kosova halkının serbest ve adil

seçimlere katılımı ile tesis edileceğini değerlendirerek,

BMGK 1244 Sayılı Kararında (1999) belirtilen sınırlar içinde sorumlulukların, BMGK 1244 Sayılı Kararına (1999) uygun olarak halkın iradesi de dahil olmak üzere tüm geçerli faktörleri dikkate alan uygun ileri bir aşamada gerçekleştirilecek süreç ile Kosova'nın gelecek statüsünün tesis edilmesine ilişkin olarak Kosova'da yaşayan tüm insanların barış içinde ve normal bir yaşama sahip olmaları için gerekli şartların tesis edilmesi yönünde yapıcı bir şekilde çalışacak Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına devredileceğini göz önünde bulundurarak, Parlamenter demokrasi ile sorumlulukların aşama aşama Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına devredilmesinin, demokratik bir yönetim ve Kosova'da hukukun üstünlüğüne duyulan saygıyı arttıracığı görüşünü dikkate alarak,

Pazar ekonomisinin geliştirilmesi ile Kosova'nın ve Kosova halkının refahının artırılması yönünde gayret göstererek,

Kosova'daki Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluklarını yerine getirmesinin, BMGS Özel Temsilcisinin BMGK 1244 Sayılı Kararını (1999) uygulamasına ilişkin esas yetkisini hiçbir şekilde etkilemeyeceği ya da sözkonusu bu yetkiyi azaltmayacağını doğrulayarak,

Birleşmiş Milletler Şartını, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi ve ilgili Protokollerini; Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmeyi; Kadınlara Yapılan Her Türlü Ayrımın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmeyi; Çocuk Hakları Sözleşmesini; İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesini ve ilgili Protokolleri; Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartını; Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Anlaşmasını; ve uluslararası alanda tanınan diğer hukuki belgelerde yer alan ilgili ilkeleri dikkate alarak,

Kosova'daki tüm toplulukların ve bu toplulukların üyelerinin haklarını koruma ve destekleme gerekliliğini göz önüne alarak,

Mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanmasına ve mal ve mülklerini geri alma haklarını uygulamalarına ilişkin taahhüdü ve herkes için serbest dolaşım özgürlüğü şartlarının teşkil edilmesi taahhüdünü doğrulayarak,

Öz-yönetim demokratik kurumlarının oluşturulma sürecinde tüm

toplulukların üyeleri de dahil olmak üzere herkesin katılımını sağlayacak serbest, açık ve güvenli bir ortamın oluşturulmasının önemini kabul ederek, aşağıda belirtilen hususları ilan eder:

Bölüm 1: Temel Hükümler

1.1. Kosova, uluslararası geçici yönetim altında bulunan, halkı ile birlikte kendine özgü tarihi, hukuki, kültürel ve dil niteliklerine sahip bir varlıktır.

1.2. Kosova, Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi (Anayasal Çerçeve) tarafından kurulan Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluklarını yerine getireceği bölünmez bir bölgedir.

1.3. Kosova, yerel öz-yönetimin ve Kosova'daki belediyelere ilişkin yürürlükteki UNMIK yönetmeliğinde belirtilen sorumluluklara sahip yerel öz-yönetimin temel bölgesel birimleri olan belediyelerden oluşmaktadır.

1.4. Kosova, bu Anayasal Çerçeve ve BMGK 1244 Sayılı Kararına (1999) uygun olarak yasama, yürütme ve yargı organları ve kurumları tarafından demokratik bir biçimde yönetilmelidir.

1.5. Öz-Yönetim Geçici Kurumları şunlardır:

- (a) Meclis,
- (b) Kosova Başkanı,
- (c) Hükümet,
- (d) Mahkemeler ve
- (e) Bu Anayasal Çerçevde belirtilen diğer kurum ve kuruluşlar.

1.6. Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının merkezi Priştine'dir.

1.7. Öz-Yönetim Geçici Kurumları, sadece UNMIK yönetmeliklerince belirlenen ya da belirlenecek olan sembolleri kullanır.

Bölüm 2 : Öz-Yönetim Geçici Kurumları Tarafından Uyulması Gereken İlkeler

Öz-Yönetim Geçici Kurumları ve bu kurumlarda resmi görev alanlar:

(a) Kendilerine tanınan yetkileri, BMGK 1244 Sayılı Kararı (1999) hükümlerine ve bu Anayasal Çerçevde belirtilen şartlara uygun olarak yerine getirir;

(b) Hukukun üstünlüğünü, insan hak ve özgürlüklerini, demokratik ilkeleri ve uzlaşmayı geliştirir ve bu hususlara tamamen uyar;

(c) Yasama, yürütme ve yargı arasında güç ayrılığı ilkesini geliştirir ve bu hususlara tamamen uyar.

Bölüm 3 : İnsan Hakları

3.1 Kosova’da yaşayan tüm insanlar, ne sebeple olursa olsun hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramadan, insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit olarak yararlanır.

3.2 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, aşağıdaki belgeler de dahil olmak üzere, uluslararası alanda tanınan insan hakları ve temel özgürlüklere uyar ve bunları teminat altına alır:

(a) İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi,

(b) İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve ilgili Protokoller,

(c) Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve ilgili Protokoller,

(d) Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme,

(e) Kadınlara Yapılan Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme,

(f) Çocuk Hakları Sözleşmesi,

(g) Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartı ve

(h) Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Anlaşması.

3.3 Yukarıda belirtilen belgelerde belirtilen hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler bu Anayasal Çerçevenin bir parçası olarak doğrudan Kosova’da uygulanmalıdır.

3.4 Kosovalı tüm mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler evlerine geri dönme ve mal ve mülklerini geri alma hakkına sahiptir. Kosova’daki yetkili kurum ve kuruluşlar, Kosovalı mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanması için gerekli bütün önlemleri alır ve mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler ile ilgili olarak BMMYK ve diğer uluslararası kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile tam bir işbirliği sağlamalıdır.

Bölüm 4 : Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları

Genel Hükümler

4.1 Aynı etnik, din ya da dil grubuna mensup kişilerin oluşturduğu topluluklar, kendi etnik, kültürel, dini ve dil kimliklerini muhafaza etme, koruma ve ifade etme konusunda bu Bölümde belirtilen haklara sahiptir.

4.2 Hiç kimse kendisinin hangi topluluğa mensup olduğunu ifade etmek ya da bir topluluğun üyesi olduğunu belirtmek zorunda değildir. Kişilerin, kendilerinin bir topluluğa mensup olmalarını açıklaması ya da açıklamaması hakkı, herhangi bir olumsuzluğa neden olmamalıdır.

4.3 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına, yürüttükleri politika ve uygulamalarında, toplulukların birarada yaşamalarını sağlamak, topluluklar arası uzlaşmayı desteklemek ve toplulukların kimliklerini muhafaza etme, koruma ve geliştirmek için uygun şartların oluşturulması rehberlik etmelidir.

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları

4.4 Topluluklar ve Topluluk Üyeleri aşağıdaki haklara sahiptir:

- (a) Kendi dillerini ve alfabelerini, Kosova'daki mahkemeler, ve diğer resmi kamu kurumlar ve kuruluşlar da dahil olmak üzere serbestçe kullanma,
- (b) Kendi dillerinde eğitim görme,
- (c) Kendi dillerinde bilgiye erişme,
- (d) Kamu kurumlarında her düzeyde istihdam edilme konusunda ve her düzeyde kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda eşit fırsatlara sahip olma,
- (e) Kendi aralarında ve Kosova veya Kosova dışındaki diğer ilgili toplulukların üyeleri ile bir sınırlamaya maruz kalmaksızın iletişim kurma,
- (f) Yasalara uygun olarak toplulukların sembollerini kullanma ve sergileme,
- (g) Kendi topluluklarının çıkarlarını geliştirmek için dernekler kurma,
- (h) Yerel, bölgesel ve uluslararası sivil toplum örgütlerine bu tür örgütlerin prosedürlerine uygun olarak herhangi bir engelle karşılaşmadan iletişim kurma ve bu tür örgütlere katılma,
- (i) Kendi basın ve yayın organlarını kurmak da dahil olmak üzere, kendi topluluklarının dili ve alfabesinde bilgi sağlama,
- (j) Eğitim müfredatının, yürürlükteki yasalara uyması, topluluklar arasında hoşgörü ruhunu yansıtması ve insan haklarına ve tüm toplulukların kültürel geleneklerine saygılı olması şartı ile, yürürlükteki yasalara uygun olarak kamu fonları da dahil olmak üzere mali desteğin sağlanabileceği, başta kendi dillerinde ve alfabelerinde eğitim alma olmak üzere kendi topluluklarının kültür ve tarihlerine uygun eğitim sağlama ve eğitim kurumları kurma,
- (k) Toplum geleneklerine saygıyı geliştirme,
- (l) İlgili kamu kuruluşları ile işbirliği içinde, topluluk açısından dini, tarihi ya

da kültürel öneme sahip alanları koruma,

(m) Mevcut standartlara uygun olarak, ayrımcılığa tabi olmaksızın, kamu sağlık ve sosyal hizmetlerini alma ve bu hizmetleri verme,

(n) Dini kurumların faaliyetini sağlama,

(o) İlgili dillerde program yapmanın yanı sıra kamu basın ve yayınına erişim ve temsil edilme garantisine sahip olma,

(p) Tamamen şeffaf kalmak şartıyla, kendi üyelerinden ya da Kosova dışındaki kuruluşlardan gönüllü katkılar toplayarak ya da Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından sağlanacak finansmanı alarak etkinliklerini finanse etme.

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Haklarının Korunması

4.5 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, tüm toplulukların ve üyelerinin yukarıda belirtilen haklardan yararlanmasını sağlar. Söz konusu Geçici Kurumlar, istihdam konusunda toplulukların kamu kurumlarında her düzeyde adil şekilde temsil edilmesini de sağlar.

4.6 BMGS Özel Temsilcisi, insan haklarını koruma ve geliştirme ve barışı tesis edecek etkinlikleri destekleme konusunda BMGK 1244 Sayılı Kararının (1999) kendisine verdiği doğrudan sorumluluklara dayanarak, toplulukların ve üyelerinin haklarının korunması amacıyla gerekli durumlarda öz-yönetimin işleyişine müdahale etme yetkisini elinde bulundurur.

Bölüm 5 : Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Sorumlulukları

5.1 Öz-Yönetim Geçici Kurumları aşağıdaki alanlarda sorumluluklara sahiptir:

(a) Ekonomi ve finans politikası, (b) Mali ve bütçe konuları,

(c) Yönetim ve yürütülen gümrük çalışmaları,

(d) Yerli ve yabancı ticaret, endüstri ve yatırımlar,

(e) Eğitim, bilim ve teknoloji, (f) Gençlik ve spor,

(g) Kültür, (h) Sağlık,

(i) Çevre koruma, (j) Çalışma ve sosyal refah,

(k) Aile, cinsiyet ve küçükler,

(l) Ulaşım, posta, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri,

(m) Kamu yönetimi ve hizmetleri, (n) Ziraat, ormancılık ve kırsal gelişim,

(o) İstatistik, (p) Saha planlama,

(r) Turizm,

- (s) İyi yönetim, insan hakları ve eşit fırsatlar,
- (ş) Yabancılarla ilgili işler (Kosova dışında yaşayan kişiler).

5.2. Öz-Yönetim Geçici Kurumları, ayrıca yerel yönetime ilişkin olarak da aşağıdaki sorumluluklara sahiptir:

- (a) Belediyeler arasındaki işbirliğini desteklemek,
- (b) Profesyonel belediye kamu hizmetlerinin geliştirilmesini sağlamak,
- (c) Belediyelere kendi bütçelerini ve mali yönetim sistemlerini geliştirme konusunda yardımcı olmak,
- (d) Belediye hizmetlerinin kalitesini denetlemek,
- (e) Belediyeler için eğitim etkinlikleri yollarını ve araçlarını tespit etmek,
- (f) Belediyelere etkinliklerini kamu için şeffaf hale getirmesinde yardımcı olmak,
- (g) Belediyelere hukuk alanında rehberlik etmek ve hukuki tavsiyelerde bulunmak,
- (h) Belediyelere ilişkin uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin eşgüdümünü sağlamak,
- (i) 2000 Ekim ayında yapılan belediye seçimlerinde ortaya çıkan kurumsal oluşumlara dayanan belediyelere verilen sorumluluk ve yetkilere ve aynı zamanda seçimlerden sonra belediyelere devredilen sorumluluk ve yetkilere uyulmasını denetlemek, - ek yetkilerin düzenli olarak aktarılacağı anlaşılmaktadır -

5.3 Öz-Yönetim Geçici Kurumları yargı işlerine ilişkin olarak da aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir:

- (a) Hakim ve savcıların atanması ile ilgili kararları vermek,
- (b) Mevcut mahkeme yapısı içinde mahkemelerin organizasyonuna ve uygun şekilde işleyişine ilişkin sorumlulukları yerine getirmek,
- (c) Adli ve mahkeme hizmetlerini sağlamak, geliştirmek ve sürdürmek,
- (d) Adli ve mahkeme hizmetlerinin etkin şekilde işleyişini sağlamak için teknik ve mali şartları yerine getirmek, personeli ve malzeme kaynaklarını desteklemek,
- (e) AGİT ile işbirliği yaparak, adli personele mesleki ve profesyonel eğitim vermek,
- (f) Hakimlik, savcılık, avukatlık ve adli alandaki diğer meslekler için yeterlilik sınavlarının bağımsız profesyonel bir kurum tarafından organize edilmesini

sağlamak,

(g) Adli destek elemanlarını atamak, eğitmek, disiplin altına almak ve görevden almak,

(h) Yargı sistemi ve ıslah hizmetlerine ilişkin konularda eşgüdümü sağlamak,

(i) Yargı sisteminin ve ıslah hizmetlerinin bağımsız olarak denetlemesine ilişkin olarak uygun kurumlarla işbirliği sağlamak,

(j) Yargı sistemine ve ıslah hizmetlerine ilişkin bilgi ve istatistikleri uygun şekilde tedarik etmek,

(k) Yargı sistemine ve ıslah hizmetlerine ilişkin kişisel bilgileri korumak,

(l) Yargı ve ıslah konularında Kosova'daki uygun kurumlarla işbirliği yapmak,

(m) Islah hizmetlerine ilişkin olarak personeli atama, eğitime ve değerlendirmesine yardımcı olmak,

5.4 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, medyaya ilişkin olarak da aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir:

(a) Kosova medyasında hakaret veya kin içerikli yayınların yapılmasının önlenmesi için, İHEB'in 19. ve 20. maddelerinde, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesinde ve ilgili Protokollerinde yer alan uluslararası insan hakları ve ifade özgürlükleri standartlarına uygun olarak kanunları ve icra mekanizmalarını kabul etmek,

(b) Kosova'da faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ve siyaset dışı kuruluşlar tarafından gösterilen adaylar arasından Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından görevlendirilen üyelerden oluşacak bağımsız bir medya komisyonu ile söz konusu uluslararası yasal sınırlamalara ve Avrupa'daki en iyi uygulamalara uygun olarak medyayı denetlemek. Anılan üyeler her iki cinsiyete tabi olup Kosova toplumunun etnik ve bölgesel çeşitliliğini yansıtır,

(c) Kosova'da faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ve siyaset dışı kuruluşlar tarafından gösterilen adaylar arasından Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından atanan üyelerden oluşacak Kurulun bağımsızlığını sağlayarak, yayıncılarının yayın bağımsızlığını garanti altına almak; anılan üyeler her iki cinsiyete tabi olup Kosova toplumunun etnik ve bölgesel çeşitliliğini yansıtır; ve

(d) Kurumlarının plan ve kararlarının uluslararası ve yerel medyada yer almasını sağlamak için basın ve halkla ilişkiler bürosu ya da büroları kurmak.

5.5 Öz-Yönetim Geçici Kurumları acil durumlarda hazırlığa ilişkin olarak aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir:

(a) Acil durumlarda plan yapma ve sivil savunma hizmetlerine ilişkin olarak bir strateji geliştirmek ve bu stratejiyi uygulamak,

(b) Yangın ve kurtarma hizmetlerini belediyeler ile yakın işbirliği içinde yönetmek ve eşgüdümünü sağlamak,

5.6 Öz-Yönetim Geçici Kurumları dış ilişkilere ilişkin olarak da aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir:

- Anlaşmalara varma ve anlaşmaları son aşamaya getirme konuları da dahil olmak üzere, uluslararası ve dış işbirliği. Bu tür etkinlikler, BMGS Özel Temsilcisi ile eşgüdüm içerisinde gerçekleştirilir.

5.7 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, başta Kosova halkı ve diğer Avrupa halkları arasında daha yakın ekonomik, sosyal ve diğer bağları tesis etmek için uluslararası ve Avrupa'daki ilgili standartlar ve normlara uyulmasının Euro-Atlantik topluluğu ile ilişkilerin geliştirilmesinde temel olacağı düşüncesinin bilinciyle, tüm sorumluluk alanlarındaki yasamayı ve uygulamalarını söz konusu uluslararası ve Avrupa'daki standartlar ve normlar ile uyumlaştırmaktan sorumludur.

5.8. Öz-Yönetim Geçici Kurumları, bu Anayasal Çerçeve ve diğer yasal belgelerde belirtilen diğer sorumluluklara sahiptir.

Bölüm 6 : Kanun ve Düzen

Kanun ve düzenin sağlanması, Kosova'daki tüm halklar için temel bir öneme sahiptir. BMGS Özel Temsilcisinin yetkisi ve UNMIK Polisi denetiminde faaliyet gösteren Kosova Polis Servisi, suçun önlenmesi ve halkın korunması ve emniyeti konularındaki desteği ile bu amacın elde edilmesinde önemli katkılarda bulunmaktadır. Uluslararası toplumun desteği ile, Kosova Polis Servisi suçun önlenmesi, adli bilgi toplama, adli soruşturma, adli araştırma ve suçla mücadele alanlarındaki yeterliliği arttırılmaktadır. Bu durum, Kosova Polis Servisi'nin kanun ve düzenin sağlanmasında aşama aşama ek sorumluluklar yüklenmesini mümkün kılar.

Bölüm 7 : Kosova Koruma Güçleri

Kosova Koruma Güçleri, Kosova'da faaliyet gösteren, yasayla kurulmuş, acil ve insani yardımın gerektiği durumlarda halkın güvenliği için hızlı tepki verebilen,

bir sivil acil durum kurumudur.

Bölüm 8 : BMGS Özel Temsilcisine Ayrılan Yetki ve Sorumluluklar

8.1 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının yetki ve sorumlulukları, BMGS Özel Temsilcisine tanınan ve sadece kendisinin sahip olacağı belirli yetki ve sorumlulukları içermez. Bu yetki ve sorumluluklar aşağıda yer almaktadır:

(a) Toplulukların hak ve çıkarlarının tamamen korunmasını sağlama konusundaki tam yetkisi kesinlikle korunur;

(b) Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının, BMGK 1244 Sayılı Kararına (1999) ya da söz konusu Karara göre BMGS Özel Temsilcisinin sorumluluklarını yerine getirmesine uygun şekilde hareket etmediği kararına vardığında, meclisi feshetmek ve yeni seçimleri ilan etmek. BMGS Özel Temsilcisi bu yetkisini Kosova Başkanına danışarak kullanır. Meclis, üyelerinin üçte ikisinin desteklediği bir kararla BMGS Özel Temsilcisinden Meclisi feshetmesini talep edebilir. Bu talep, BMGS Özel Temsilcisine Kosova Başkanı tarafından iletilir.

(c) Kosova Konsolide Bütçesine ilişkin mali ve siyasi parametreleri belirleme konusunda son yetkiye sahip olmak ve söz konusu Bütçeyi onaylamak; Ekonomik ve Mali Konsey tavsiyesi ile karar vermek,

(d) Para politikası,

(e) Kosova Konsolide Bütçesinin bağımsız dış denetimi için düzenlemeler teşkil etmek,

(f) UNMIK Gümrük Hizmetlerini denetlemek ve söz konusu hizmetler üzerinde yetkiye sahip olmak,

(g) Hakim ve savcıların görevlendirilmesi, görevden alınması ve disiplin altına alınmasına ilişkin son yetkisini kullanmak,

(h) Yürürlükteki UNMIK Yönetmeliğine uygun olarak uluslararası hakim ve savcıların görevlendirilmesi ve görev yerlerinin değiştirilmesine ilişkin talepleri karara bağlamak,

(i) Uluslararası alanda hukuki yetki ve sorumluluklarını yerine getirmek,

(j) Yerel personeli hem kapsayan hem de yerel personel tarafından desteklenen yasa uygulama kurumları ve ıslah hizmetleri üzerinde yetkiye sahip olmak,

(k) Kosova Koruma Güçleri üzerinde denetim ve yetkiye sahip olmak,

(l) Kamu güvenliği ve acil durumlara hazırlığın yönetimi ve finansmanı üzerinde denetim ve yetkiye sahip olmak, - Bu konudaki sorumluluğu aşama aşama Öz-Yönetimin Geçici Kurumları üstlenir. –

(m) BMGK 1244 Sayılı Kararı (1999) kapsamında tüm konularda devletler ve uluslararası örgütlerle anlaşmalara varmak,

(n) UNMIK adına yapılan uluslararası anlaşmalarda yer alan taahhütlerin yerine getirilmesini denetlemek,

(o) Görevini ifa sırasında, devletler ve uluslararası örgütler de dahil olmak üzere dış ilişkileri yürütmek. Dış ilişkiler alanında sorumluluklarını yerine getirirken, BMGS Özel Temsilcisi Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına ilgili konularda danışır.

(p) Malların (hayvanlar da dahil olmak üzere) sınır ötesi/sınır aşan geçişlerinin denetiminde yetkiye sahip olmak - Öz-Yönetim Geçici Kurumları bu konuda işbirliği içindedir -

(q) Kamu, devlet ve sosyal mülkiyete sahip malların yürürlükteki ilgili UNMIK kanunlarına göre ve Öz-Yönetim Geçici Kurumları ile işbirliği içinde yönetilmesi konusunda yetkiye sahip olmak,

(r) Ekonomik ve Mali Konsey ile Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına danışmak suretiyle, kamu ve sosyal mülkiyete sahip teşebbüsleri düzenlemek,

(s) Demiryolları, frekans düzenlemeleri ve sivil havacılık faaliyetlerine ilişkin İdari kontrol ve yetkiye sahip olmak - belirli idari faaliyetler Öz-Yönetim Geçici Kurumları ve ilgili bağımsız düzenleyici kurumlar tarafından yürütölür –

(t) Emlak Davaları Komisyonu da dahil olmak üzere, Emlak ve Mülkiyet Müdürlüğu üzerinde kontrol ve yetkiye sahip olmak,

(u) Ticari mülkiyet ihtilaflarının çözümünde yargı salahiyetini ve yetkisini tespit etmek,

(v) Belediyelerin mevcut sınırlarını korumak,

(w) Yerel belediye idare sisteminin uluslararası alanda tanınan ve kabul edilen ilkelere dayanarak etkin şekilde işlemlerini sağlama sorumluluğuna sahip olmak,

(x) Ekonomik ve Mali Konsey, Kosova Bankacılık ve Ödemeler İdaresinin Yönetim Kurulunun üyelerini, Gümrük Hizmetleri ve Vergi Denetleme Kurumunun başlıca yöneticilerini ve Baş Müfettişi görevlendirmek, Ekonomik ve Mali Konseyi toplamak ve başkanlık etmek,

(y) Kamu yayınları yönetim kurullarında ya da komisyonlarında, bağımsız medya düzenleme kurulunda ve kitle iletişimini düzenleyen diğer kurullarda, BMGS Özel Temsilcisinin göstereceği aday sayısının bu tür idare düzenleme kurullarında ya da komisyonlarında çoğunluğu almaması şartıyla uluslararası uzmanları görevlendirmek,

(z) Öz-Yönetim Geçici Kurumları ile işbirliği yaparak, nüfus kayıt veri tabanını denetlemek ve üzerinde yetkiye sahip olmak,

8.2 BMGS Özel Temsilcisi, aşağıda yer alan konularda Uluslararası Güvenlik Varlığı (KFOR) ile yakın işbirliği içinde çalışır:

(a) Sınır denetleme görevlerinin yerine getirilmesi,

(b) Ateşli silahlara sahipliğin düzenlenmesi,

(c) Kamu güvenliği ve düzeninin sağlanması ve

(d) Savunma, sivil güvenlik ve acil durumlara hazırlık alanı ile ilgili işlevlerin yerine getirilmesi.

Bölüm 9 : Öz-Yönetim Geçici Kurumları

Kısım 1: Meclis

9.1.1 Meclis, Kosova'daki Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının en üst düzeydeki temsil ve yasama organıdır.

Meclisin Yapısı

9.1.2 Meclis, gizli oylama ile seçilen 120 üyeden oluşur.

Meclisin Seçilmesi

9.1.3. Meclisin seçilmesi amacıyla, Kosova tek parça ve çok üyeli bir seçim bölgesi olarak değerlendirilir.

(a) Mecliste, Meclisin 120 sandalyesinden yüz (100) adeti, seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak tüm partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaşılır.

(b) Mecliste 120 sandalyeden yirmi (20) adeti, Kosova'daki Arnavutlar dışında kalan toplulukların ek temsilinin sağlanması için aşağıdaki şekilde paylaşılır:

(i) On (10) sandalye, Kosova Sırp Topluluğunu temsil ettiğini ilan eden partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında

paylaştırılır. Mecliste, bu sandalyeler seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak anılan bu partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaştırılır.

(ii) Diğer on (10) sandalye ise şu şekilde paylaştırılır: Roma, Aşkale ve Mısır Toplulukları dört (4), Boşnak Topluluğu üç (3), Türk Topluluğu iki (2) ve Gorani Topluluğu bir (1). Mecliste, bu Topluluk ya da Topluluk gruplarına ayrılan sandalyeler seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak bu tür Toplulukları temsil ettiklerini ilan eden partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaştırılır.

(c) Seçim gününde 18 yaşını doldurmuş ve 28 Ekim 2000 tarihinde Kosova'da düzenlenen Belediye seçimlerinde uygulanan diğer oy verme şartlarına sahip herkes oy kullanabilir.

(d) Meclis seçimleri için verilen parti, koalisyon ve yurttaş inisiyatifleri listelerinde yer alan adayların sıralaması sabit olarak değerlendirilir.

(e) Seçimler için verilen parti, koalisyon ve yurttaş inisiyatifleri listelerinde yer alan adayların coğrafi bölge ve cinsiyet açısından taşıdıkları şartlar, Merkezi Seçim Komisyonunun tavsiyesi üzerine BMGS Özel Temsilcisi tarafından belirlenebilir.

Meclis Görev Süresi ve Seçilme Şartları

Meclisin Görev Süresi

9.1.4. Meclisin görev süresi, seçim sonuçlarının onaylanmasını müteakip otuz gün içinde toplanacak açılış oturumu tarihinden itibaren üç yıldır.

9.1.5. BMGS Özel Temsilcisinin yetkileri konusunda önyargıda bulunmadan, Meclis üyelerinin üçte ikisi BMGS Özel Temsilcisinden Meclisi feshetmesini talep edebilir. Bu talep, BMGS Özel Temsilcisine Kosova Başkanı tarafından iletilir.

Adayların Seçilme Şartları

9.1.6. Oy kullanma hakkına sahip olan kişi aynı zamanda Meclis Üyesi aday olarak seçimlere katılabilir, seçimlere aday olarak katılma hakkına sahip olmayanlar ise şunlardır:

(a) Merkezi Seçim Komisyonu, Seçim Şikayetleri ve Başvuruları Alt Komisyonu, Meclis Seçim Komisyonu ya da Sandık Komiteleri üyeleri

- (b) Kosova Koruma Güçleri ya da Kosova Polis Servisi üyeleri,
- (c) Yargıç ya da savcılar,
- (d) Eski Yugoslavya Uluslararası Suç Mahkemesi tarafından karara bağlanmış bir cezaya tabi olan ya da anılan Mahkemenin suç tebligatını almış ama mahkemeye çıkma emrini yerine getirmemiş kişiler,
- (e) Son bir mahkeme kararı ile hukuki ehliyeti elinden alınmış kişiler.

Meclis Başkanlığı

9.1.7. Meclis, aşağıdaki şekilde görevlendirilen yedi adet Meclis üyesinden oluşan bir Başkanlığa sahiptir:

- (a) Meclis seçimlerinde en yüksek sayıda oyu alan parti ya da koalisyon tarafından iki üye görevlendirilir,
- (b) Meclis seçimlerinde ikinci en yüksek sayıda oyu alan parti ya da koalisyon tarafından iki üye görevlendirilir,
- (c) Meclis seçimlerinde üçüncü en yüksek sayıda oyu alan parti ya da koalisyon tarafından bir üye görevlendirilir,
- (d) Bir üye, kendilerini Kosova Sırp Topluluğunun temsilcisi olarak ilan eden partilere üye olan Meclis üyeleri arasından görevlendirilir,
- (e) Bir üye, kendilerini Kosova'daki Arnavut ya da Sırp Topluluklarının dışında kalan toplulukların temsilcisi olarak ilan eden partilere üye olan Meclis üyeleri arasından görevlendirilir. Bu son üyenin görevlendirilme yöntemi, anılan topluluklara mensup olan Meclis üyeleri tarafından belirlenir.

9.1.8. Meclis, bu atamaları resmi oylama ile onaylar.

Meclis Başkanı

9.1.9. Meclis seçimlerinde en yüksek oyu alan parti ya da koalisyona mensup Başkanlık üyelerinden biri Meclis Başkanı olacaktır.

Meclis Komiteleri

9.1.10. Mecliste, kanun tasarılarını inceleyecek ve uygun şekilde tavsiyelerde bulunacak, Ana ve İşlevsel Komiteler bulunur.

Ana Komiteler

Bütçe Komitesi

9.1.11. Bütçe Komitesi, Mecliste temsil edilen koalisyonlar ve partiler arasından orantılı olarak seçilen 12 üyeden oluşur ve bütçe ve mali konular ile ilgili konularda genel yetkiye sahiptir. Bu komite, aynı zamanda bütçe konuları ile ilgili teklif edilen tüm yasaların mali etkisinin de söz konusu yasalarla birlikte verilmesinin sağlanmasından sorumludur.

Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesi

9.1.12. Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesi, Meclise seçilen Kosova topluluklarının her birinden görevlendirilen ikişer adet üyeden oluşur. Mecliste sadece bir üye ile temsil edilen topluluklar, Komitede bu üye ile temsil edilir.

9.1.13. Meclis Başkanlığı üyelerinden birinin talebi üzerine, teklif edilen yasalar Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesine sunulur. Komite, üyelerinin oy çoğunluğu ile, aşağıda belirtilen süre içinde teklif edilen yasaya ilişkin tavsiyelerde bulunup bulunmayacağına karar verir.

9.1.14. Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesi, üyelerinin oy çoğunluğu ile, teklif edilen yasaya ilişkin tavsiyelerde bulunma kararı alırsa, anılan yasa tekliflerinin kendisine ulaşmasını müteakip iki hafta içinde, teklifi edilen yasadaki toplulukların hak ve çıkarlarının uygun şekilde ele alınmasını sağlayacak tavsiyelerde bulunur ve bu tavsiyeleri uygun şekilde ilgili İşlevsel Komiteye ya da Meclise iletir.

9.1.15. Komite, kendi inisiyatifinde olmak üzere, topluluklara ilişkin sorunlara değinme gereğini duyduğunda, Meclisin sorumlulukları çerçevesinde yasa ya da kimi önlemleri teklif edebilir.

9.1.16. Komite üyeleri, Komiteye sunulan ya da Komite tarafından görüşülen yasa tekliflerine yazılı olarak görüş bildirme hakkına sahiptir.

9.1.17. Komitenin bir konuya ilişkin tavsiyelerini ve görüşlerini almak üzere, Meclis Başkanlığı, Ana ya da İşlevsel Komiteler ya da on ya da daha fazla sayıdaki Meclis üyesinden oluşan bir grup Komiteye başvuruda bulunabilir.

İşlevsel Komiteler

9.1.18. Meclis, kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmek için gerekli gördüğünde İşlevsel Komiteler oluşturabilir.

9.1.19. Bu tür İşlevsel Komitelerin üye sayısına Meclis karar verir. Tüm İşlevsel Komitelerdeki üyeler, Meclis üyelerinin çeşitliliğini yansıtır.

9.1.20. Mecliste temsil edilen parti ya da koalisyonlardan, kurulan bir İşlevsel

Komitelerde üyesi bulunmayanlar, bir Meclis üyesini, üyesi bulunmadığı İşlevsel Komitenin tüm toplantılarına gözlemci olarak katılmak üzere görevlendirme hakkına sahiptir.

Komitelerin Başkanları ve Başkan Yardımcıları

9.1.21. Meclis Komiteleri başkanlıkları, Mecliste temsil edilen koalisyonlar ve partiler arasında orantılı olarak dağıtılır.

9.1.22. Komitelerde, Başkanın mensup olduğu parti ya da koalisyondan farklı bir parti ya da koalisyona mensup iki Başkan Yardımcısı görev yapar. En az bir Başkan Yardımcısı, Başkanın mensubu olmadığı topluluğa mensup olacaktır.

Haklar, Dokunulmazlıklar ve Maaş

9.1.23. Her Meclis üyesi, Meclis çalışmalarına tamamen katılma konusunda eşit hak ve yükümlülüğe sahiptir. Bu çalışmalar, yasa tasarı ve kararlarını sunmayı, Meclis tarafından teklif edilen tüm karar tekliflerini oylamayı ve tüm Meclis görüşmelerinde diğer üyeler ile eşit şekilde yer almayı içerir ama sadece bunlarla sınırlı kalmaz.

9.1.24. , Meclis üyesi olarak yaptıkları tüm konuşmalar ve gerçekleştirdikleri eylemlere ilişkin tüm sivil ve cezai takibatlardan muaftır. Bu muafiyet, topluluklar arası açık şiddete neden olan eylemleri içermez.

9.1.25. Tüm Meclis üyelerine, Meclis ve Meclis Komitelerinin çalışmalarına katıldıkları için maaş verilir.

Meclisin Sorumlulukları

9.1.26. Meclis aşağıdaki sorumluluklara sahiptir:

(a) Bölüm 5'te belirtildiği gibi Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluk alanlarında yasaları ve kararları kabul etmek,

(b) Meclis Başkanlığını onaylamak,

(c) Kosova Başkanını seçmek,

(d) Başbakan adayını ve Başbakan adayı tarafından teklif edilen Hükümette yer alan Bakanları onaylamak ya da reddetmek,

(e) Bu Anayasal Çerçeve belirtildiği gibi diğer atamalar hakkında karar almak,

(f) Kendi sorumlulukları çerçevesinde teklif edilen uluslararası anlaşmaları incelemek ve onaylamak,

- (g) Hükümet için verilecek güvensizlik oyu önergelerine karar vermek,
- (h) Hükümeti yasa tasarıları oluşturma konusunda yönlendirmek,
- (i) Meclis ve Meclis Komiteleri Prosedür Kurallarını kabul etmek ve
- (j) Burada ve diğer hukuki belgelerde belirtilen diğer sorumluluklar.

9.1.27. Yasalar yürürlüğe girdikten sonra genel niteliğe sahip bağlayıcı yasal düzenlemeler halini alır. Yönetmelikler bağlayıcı değildir.

Meclis Başkanlığının Sorumlulukları

9.1.28. Meclis Başkanlığı aşağıdaki sorumluluklara sahiptir:

- (a) Gündem de dahil olmak üzere Meclis çalışmalarını ile ilgili her türlü kurumsal konuda Meclise tavsiyelerde bulunmak,
- (b) BMGS Özel Temsilcisi ile eşgüdüm içinde uygun dış parlamenter temasları sağlamak ve
- (c) 9.1.40 ve 9.1.41'inci paragraflarda belirtildiği gibi önergeler doğrultusunda çalışmalarda bulunmak.

9.1.29. Başkanlık, tüm kararları oydaşma ile almaya çalışır. Oydaşma ulaşma konusundaki çalışmaların sonuç vermediği durumlarda, 9.1.40'inci paragrafta belirtilen önergeler doğrultusunda yapılan çalışmalar hariç olmak üzere, kararlar mevcut üyelerin sağlayacağı oy çoğunluğu ile alınır. Oyların eşit olması durumunda, Başkanın oyu karar verir.

Meclis Başkanının Sorumlulukları

9.1.30. Başkan, Meclisi temsil eder.

9.1.31. Başkan, Meclisin tüm toplantılarına başkanlık eder, oturumları düzen içinde tutar ve Meclis prosedür kurallarında belirtilen diğer görevleri yerine getirir.

Karar Alma Prosedürleri

9.1.32. Meclis üyelerinin çoğunluğu yeter sayıyı oluşturur. Meclis çalışmaları, kararların alınması için yeter sayı sağlanması şartıyla, üyelerin en az üçte birinin hazır olması halinde başlatılır ve yürütülür.

9.1.33. Meclis kararları, aksi burada açıkça belirtilmedikçe, mevcut Meclis üyelerinin çoğunluk oyu ile alınır.

Yasaların Kabul Edilme Prosedürü

9.1.34. Meclisin ya da Hükümetin bir ya da birden fazla üyesi, Meclise yasa tasarısını ilk kez okunması için sunar.

9.1.35. Yasa tasarısı, uygun görülen yerlerde değişiklikler önerecek ilgili Ana ya da İşlevsel Komiteler tarafından ele alınır.

9.1.36. Meclis, yasa tasarısını, komite(ler), Meclis ya da Hükümet üyelerinden biri ya da birkaçı tarafından teklif edilen değişiklikler ile birlikte ikinci kez okunduğunda ele alır.

9.1.37. Yasa tasarısının ikinci kez okunmasının ardından, Meclis önce teklif edilen değişiklikleri daha sonra ise bütün olarak yasa tasarısını oylamaya sunar. Yasa tasarısı, mevcut üyelerin çoğunluğunun oyu ile onaylanır.

9.1.38. Meclis, ikinci kez okunduğunda gerekli çoğunluk oyunu alamayan yasa tasarılarının, onaylanmış değişikliklerle birlikte üçüncü kez okunmasına karar verebilir. Yasa tasarısı, mevcut üyelerin çoğunluğunun oyu ile onaylanır.

9.1.39. Yasaların 9.1.37 ve 9.1.38'inci paragraflara göre Meclis tarafından onaylanmasını müteakip 48 saat içinde, beş üye tarafından desteklenen Meclis üyelerinden biri Başkanlığa önerge sunarak söz konusu kanunların ya da hükümlerinin kendisinin mensubu olduğu topluluğun haklarını ihlal ettiğini belirtebilir. Önerge, iddia edilen ihlalin sebebinin de yer aldığı bir açıklamayı içerir. Önergeler, yasa ya da hükümlerinin bir topluluk ile ilgili ayrımcılık yaptığı, 3'üncü ve 4'üncü Bölüme göre bir topluluğun ya da üyelerinin haklarını olumsuz şekilde etkilediği ya da topluluğun etnik, kültürel, dini ya da dil kimliğini muhafaza etme, koruma ya da ifade etmesine ciddi şekilde müdahale etmesi sebebiyle verilebilir.

9.1.40. Başkanlık, ilgili yasa ya da hükümleri, taslak halinde Meclise sunan üyelerin üç gün içinde cevabi düşüncelerini sunmasını ister. Aynı zamanda, Başkanlık her iki taraftan da teşkil edilecek özel bir panelde çalışması için birer temsilciyi 9.1.41. paragrafında belirtildiği gibi tayin etmesini ister. Başkanlık, cevabın alınmasını müteakip beş gün içinde Meclise oydaşma teklifinde bulunur.

9.1.41. Başkanlık bu beş gün içinde anılan oydaşma teklifini sunmadığı takdirde, her iki tarafın birer temsilcisi ve BMGS Özel Temsilcisi tarafından görevlendirilecek ve başkanlık edecek üç kişiden oluşan bir Panel otomatik olarak konuyu ele alır. Panel beş gün içinde, Meclisin önergeyi reddetmesi, söz konusu yasa ya da hükümleri reddetmesi ya da Meclisin yasayı Panelin yapacağı öneriler ile birlikte kabul etmesi doğrultusunda bir karar alır. Panel, kararlarını üyelerinin oy çoğunluğu

ile alır.

9.1.42. Meclis, Başkanlığın oйдаşma teklifini yaptığı ya da Panelin tavsiyesini sunduğı takdirde, bu teklifi kabul etme ya da etmeme yönünde bir karar alır. 9.1.40 ya da 9.1.41'inci paragraflara ilişkin olarak teklif edilen değişiklikler dışındaki değişiklikler, bu aşamada gündeme alınmaz. Meclis, Başkanlığın oйдаşma teklifini ya da Panelin tavsiyesini reddettiğı takdirde ya da önerenin reddedilmesine dair oйдаşma teklifini ya da tavsiyesini kabul ettiğı takdirde, yasa Meclis tarafından daha önce onaylandığı şekilde geçerli olur.

9.1.43. Yasaların 9.1.37 ve 9.1.38'inci paragraflara göre Meclis tarafından onaylanmasına müteakip 9.1.39'uncu paragrafta belirtildiğı şekilde 48 saatlik süre içinde bir önerge verilmediğı takdirde ya da yasaların 9.1.42'nci paragrafta ilişkin olarak onaylanmasını müteakip, ilgili yasalar onaylanmış kabul edilir.

9.1.44. Başkan, Meclis tarafından kabul edilen yasaları imzalar ve yürürlüğe koyması için BMGS Özel Temsilcisine iletir.

9.1.45. Aksi belirtilmediğı sürece, yasalar BMGS Özel Temsilcisinin yürürlüğe koyduğu tarihten itibaren geçerli olur.

Diğer Prosedürler:

Görevden Uzaklaştırma

9.1.46. Bir suçtan dolayı mahkum olan ve altı ay ve daha fazla hapis cezasına çarptırılan Meclis üyelerinin üyelikleri sona erer.

9.1.47. Birbirini izleyen altı ay boyunca, Meclis ya da üyesi bulunduğı Komite(ler) oturumlarında bulunmayan ve oturumlarda bulunmamasına ilişkin belirteceğı neden Meclis tarafından onaylanmayan Meclis üyelerinin üyelikleri sona erer.

Boş Yerler

9.1.48. Meclisteki boş yerler, Kosova genelindeki seçimleri yöneten UNMIK yasalara uygun olarak doldurulur.

Meclis Dilleri

9.1.49. Meclis ve Komite toplantıları, Arnavutça ve Sırpça dillerinde yapılır. Meclis tüm resmi belgeleri hem Arnavutça hem de Sırpça dillerinde yayımlar. Meclis, belirli bir topluluğı ilgilendiren resmi belgelerin, söz konusu topluluğun dilinde yayımlanması için çaba gösterir.

9.1.50. Kosova Arnavut ve Kosova Sırp Topluluklarına ait Meclis üyeleri dışındaki topluluklara mensup Meclis üyelerine, Meclis ya da Meclis Komitelerinde kendi dillerinde hitap etmelerine ve Meclis tarafından incelenecek belgeleri kendi dillerinde sunmalarına izin verilir: Bu tür durumlarda, Meclis ya da Meclis Komitelerinin diğer üyeleri için Arnavutça ve Sırpça dillerinde tercüme yapılır.

9.1.51. Yürürlüğe giren tüm yasalar, Arnavutça, Boşnakça, İngilizce, Sırpça ve Türkçe dillerinde yayınlanır.

Kısım 2: Kosova Başkanı

9.2.1 Kosova Başkanı, vatandaşların birlik ve beraberliğini, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının demokratik bir şekilde işlemlerini garanti eder.

9.2.2 Kosova Başkanı, BMGS Özel Temsilcisi ile işbirliği içinde, Kosova'yı temsil eder ve bu Anayasal Çerçevenin hükümlerine ve yürürlükteki yasalara uygun olarak, haklarını ve sorumluluklarını yerine getirir.

9.2.3 Kosova Başkanının görev süresi üç yıldır.

9.2.4 Kosova Başkanı, bu Anayasal Çerçevenin hükümlerine ve yürürlükteki kanunlara uygun olarak aşağıda yer alan görevleri yerine getirir:

(a) BMGS Özel Temsilcisi ile işbirliği içinde, dış ilişkiler alanında faaliyetlerde bulunur,

(b) Mecliste temsil edilen siyasi partilere danıştıktan sonra Meclise Başbakanı teklif eder,

(c) 8.1. (b) paragrafına uygun olarak Meclisin feshedilmesine ilişkin Meclis talebini BMGS Özel Temsilcisine iletir,

(d) Her yıl en az bir defa, Meclise Kosova'daki genel durumla ilgili bir rapor sunar,

(e) Ödüllerini sunar ve şükranlarını ifade eder.

9.2.5 Kosova Başkanı, geçici bir süre görevlerini yerine getiremediği takdirde, Kosova Başkanının görev ve sorumlulukları Meclis Başkanı tarafından yerine getirilir.

9.2.6 Kosova Başkanı, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine ilişkin eylemleri konusunda dokunulmazlığa sahiptir.

9.2.7 Kosova Başkanı, başka bir iş ya da göreve sahip olmayacaktır.

9.2.8 Kosova Başkanı, Meclis tarafından gizli oylama ile seçilir. Mecliste en fazla

sayıda sandalyeye sahip parti ya da en az 25 üye Kosova Başkan adayını sunabilir. Meclis, Kosova Başkanını Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluk oyu ile seçer. İki tur sonunda üçte iki çoğunluk sağlanamadığı takdirde, Kosova Başkanı bir sonraki turda Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu ile seçilir.

9.2.9 Kosova Başkanının görev süresi aşağıdaki durumlarda sona erer:

- (a) Görev süresinin sona ermesi,
- (b) Vefatı,
- (c) İstifası,
- (d) Meclis üye sayısının üçte iki çoğunluk oyu ile görevden alınması.

Kısım 3: Hükümet

Hükümetin Sorumlulukları

9.3.1 Hükümet yürütme görevini yerine getirir ve bu Anayasal Çerçeve ile oluşturulan Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumlulukları dahilinde Meclis yasalarını ve diğer yasaları uygular.

9.3.2 Hükümet, kendi insiyatifi ile veya Meclisin talebi üzerine Meclise yasa tasarıları sunabilir.

Bakanlıklar ve Yürütme Organları

9.3.3 Hükümetin yetkileri çerçevesinde uğraşlarını yürütmesi için gerekli Bakanlıklar ve diğer yürütme organları kurulur.

Hükümetin Yapısı

9.3.4 Hükümet Başbakan ve Bakanlardan oluşur.

9.3.5 Daima, en az iki Bakan Mecliste çoğunluk tarafından temsil edilen topluluk dışındaki bir topluluktan olacaktır.

(a) Bu Bakanlardan en az biri Kosova Sırp Topluluğundan ve diğeri de başka bir topluluktan olacaktır.

(b) On iki Bakandan daha fazla sayıda Bakanın mevcut olması durumunda, bu iki Bakan dışında bir üçüncü Bakan, Mecliste çoğunluk tarafından temsil edilen topluluk dışındaki bir topluluktan olacaktır.

(c) Bu Bakanların ve sorumluluklarının seçimi, Mecliste çoğunluk tarafından temsil edilen topluluk dışındaki toplulukları temsil eden, partiler, koalisyonlar ya da gruplar ile gerçekleştirilecek görüşmelerden sonra kararlaştırılır.

9.3.6 Başbakan ve Bakanlar, Meclis üyesi ya da Meclis dışından nitelikli kişiler

olabilir. Mecliste çoğunluğa sahip topluluk dışındaki topluluklardan olan Bakanlar, Meclis dışından atanmaları durumunda, Meclisteki ilgili topluluk üyelerinin resmi onayına gerek duyulur.

Bakanların Diğer Faaliyetleri

9.3.7 Başbakan ve Bakanlar, görevlerini yerine getirirken tam mesaili başka bir kamu görevine ya da meşguliyete sahip olmayacak veya görevleriyle bağdaşmayan yarım mesaili faaliyetlerde bulunmayacaklardır.

Başbakan ve Bakanların Seçimi

9.3.8 Meclis Seçimlerini müteakip ya da Başbakan istifa ettiği ya da başka bir nedenden dolayı görevinden ayrıldığı takdirde, Mecliste temsil edilen parti, koalisyon ya da gruplara danıştıktan sonra Kosova Başkanı Meclise bir Başbakan adayı önerir. Önerilen aday, Meclise önereceği Bakanların listesini sunar. Başbakan ve Bakanlar, Meclis üyelerinin oy çoğunluğu ile seçilir.

9.3.9 Önerilen adayın gerekli çoğunluğu sağlayamaması durumunda, Kosova Başkanı on gün içinde yeni bir Başbakan adayı belirler. Yeni aday ve kendisinin belirleyeceği bakan adaylarının listesi, Meclis üyelerinin oy çoğunluğu ile seçilir.

Güvensizlik Oyu Önergesi

9.3.10 Meclis, sadece eş zamanlı olarak yeni bir Başbakan ve kendisi tarafından tespit edilecek Bakanları oy çoğunluğu ile seçtiği durumlarda, Hükümete güvensizlik duyduğunu ifade edebilir.

9.3.11 Mevcut Hükümetin görev süresi, yeni Başbakan ve Bakanların seçilmesi ile sona erer.

Hükümetin Yapısında Değişiklikler

9.3.12 Seçilmesini müteakip, Başbakan Meclisin onayı olmadan herhangi bir Bakanı değiştirebilir.

9.3.13 Başbakanın istifası üzerine, tüm Hükümet istifa eder. Hükümet, yeni bir Başbakanın seçimine kadar iş başında kalır.

Hükümet İçi Prosedürleri

9.3.14 Başbakan, Hükümeti toplantılara çağırır, toplantılara başkanlık eder ve bu toplantıların gündemini önerir. Kendisi, Hükümeti uygun şekilde temsil eder,

Hükümetin genel politikasını tespit eder ve Hükümetteki çalışmaların eşgüdümünü sağlar.

9.3.15 Her Bakan, kendi sorumluluk alanında Hükümet politikasının uygulanmasından sorumludur.

9.3.16 Hükümet, kararlarını oy birliği ile almaya gayret eder. Oylama gerektiği durumlarda, kararlar hazır bulunan Bakanların oy çoğunluğu ile alınır. Oylamada, Bakanların oylarının eşit olması durumunda, kararın alınmasında Başbakanın oyuna başvurulur. Aksi takdirde, Hükümet, kendi prosedürlerine karar verir.

Hükümet Dilleri

9.3.17 Hükümet ve organlarının toplantıları Arnavutça ve Sırpça dillerinde yapılır. Hükümetin tüm resmi belgeleri Arnavutça ve Sırpça dillerinde basılır.

9.3.18 Kosova Arnavut Topluluğu ve Kosova Sırp Topluluğu üyeleri dışındaki Topluluklardan olan Hükümet üyelerine kendi dillerini kullanmalarına izin verilir.

Dokunulmazlıklar

9.3.19 Hükümetin tüm üyeleri, Hükümet üyesi olarak yaptıkları konuşmalar ve gerçekleştirdikleri eylemlere ilişkin olarak tüm sivil ve cezai takibatlardan muaftırlar. Bu muafiyet, topluluklar arası açık şiddete neden olan eylemleri içermez.

Kısım 4: Yargı Sistemi

Yargı Yönetimi

9.4.1 Mahkemeler, yürürlükteki yasalara uygun olarak yargının yönetiminden sorumludur.

9.4.2 Hükümetin ya da Hükümetin sorumluluğu altında olan yürütme organlarının bir kararından doğrudan ya da olumsuz şekilde etkilendiği iddiasında bulunanlar, idari incelemenin yapılmasına ilişkin tüm yollara başvurduktan sonra ilgili kararın hukuksallığı konusunda inceleme yapılması için yargıya başvurabilir.

9.4.3 Herkes, kendi hak ve yükümlülüklerine ilişkin tüm konuların ve kendisine isnat edilen tüm suçlamaların, uygun bir süre içinde bağımsız ve tarafsız mahkeme tarafından karara bağlanmasını sağlama hakkına sahiptir.

Mahkeme Yapısı

9.4.4 Kosova Yüksek Mahkemesi, Bölge Mahkemeleri, Belediye Mahkemeleri ve

Adi Suçlar Mahkemeleri mevcut olacaktır.

Mahkeme İşlemleri

9.4.5 Yürürlükteki yasalarda aksi belirtilmediği sürece, Kosova'daki tüm mahkemeler kamuya açık olarak görev yapar.

Yargıç ve Savcılar

9.4.6 Yargıçlar bağımsız ve tarafsız olmalı ve başka bir kamu görevi yapmamalıdır.

9.4.7 Kosova'daki tüm mahkeme yargıçları, yüksek ahlaki karaktere ve yeterli niteliklere sahip kişiler olmalıdır. Yargı sisteminde görev yapanlar, Kosova halkının çeşitliliğini yansıtır. Uluslararası yargıçlar ve savcılar, BMGS Özel Temsilcisi tarafından belirlenecek kurallara uygun olarak görev yapar.

9.4.8 Yargıçlar ve savcılar, Kosova Yargıçlar ve Savcılar Kurulu tarafından önerilecek adaylar arasından BMGS Özel Temsilcisi tarafından görevlendirilir ve Meclis tarafından onaylanır. Yargıç ve savcılarının terfi, nakil ve görevden alınmalarına ilişkin kararlar, Kosova Yargıçlar ve Savcılar Kurulu tavsiyesi üzerine ve kendi inisiyatifinde olmak üzere, BMGS Özel Temsilcisi tarafından alınır.

Savcılık Makamı

9.4.9 Bölge ve belediye savcılarının yanı sıra, Kosova Kamu Savcısı mevcut olacaktır.

9.4.10 Bölge ve belediye savcıları ve Kosova Kamu Savcısı yürürlükteki yasalara uygun olarak görev yapar.

Anayasal Çerçeve Konularına İlişkin Özel Yüksek Mahkeme

9.4.11 Özel Yüksek Mahkeme aşağıdaki durumlarda karar verir:

(a) Kosova Başkanının, Meclis Başkanlığı üyelerinin, Meclis Komitelerinin, en az beş Meclis ya da Hükümet üyesinin talebi üzerine, İnsan Haklarına ilişkin 3'üncü Bölümde belirtilen uluslararası hukuki anlaşmalar da dahil olmak üzere, Meclis tarafından kabul edilen kanunların bu Anayasal Çerçeveye aykırı olup olmadığına,

(b) Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının kendi aralarında ya da Öz-Yönetim Geçici Kurumları ile Meclis Komitelerinden biri arasında, Meclis Başkanlığının bir

ya da birkaç üyesi arasında ya da Meclisin bir ya da birkaç üyesi arasında oluşan ihtilaflarda, bu Anayasal Çerçeveye göre kendilerinin hak ve görevleri hakkında,

(c) 10'uncu ve 11'inci Bölümlerde belirtilen bağımsız kurum ya da kuruluşların talebi üzerine, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının almış oldukları kararların anılan kurum ya da kuruluşların bağımsızlık ya da sorumluluklarından ödün verip vermediklerine,

(d) Kamu Savcılığı Makamının talebi üzerine, Meclis üyelerinin, Hükümet üyelerinin ya da Kosova Başkanının eylemlerinin resmi eylemler olup olmadığı ve bu Anayasal Çerçeveye göre dokunulmazlık içerip içermediğine.

Bölüm 10 : Kamu Denetçisi

10.1 Kosova'daki tüzel ve gerçek kişiler, tehdit altında kalmaksızın, insan hakları ihlalleri ya da Kosova'daki kamu mercilerinin yetkilerini kötüye kullanmasına yol açan eylemlere ilişkin olarak bağımsız makama (Kamu denetçisi/Ombudsman) şikayette bulunma hakkına sahiptir.

10.2 Kamu denetçisi, yürürlükteki UNMIK kanunlarına uygun olarak şikayetleri kabul etme ve araştırma, denetleme, önleyici adımlar atma ve ilgili konularda öneri ve tavsiyelerde bulunma konusunda yetkiye sahiptir.

10.3 Kamu denetçisi, özellikle çok ciddi ya da sistematik hak ihlalleri iddialarına ve topluluklar ve üyelerinin haklarının ihlal edilmesine ilişkin iddialar da dahil olmak üzere, topluluklar ve üyelerinin maruz kaldıkları ayrımcılık iddialarına özellikle öncelik tanır.

Bölüm 11 : Bağımsız Kurum ve Kuruluşlar

11.1 Aşağıda yer alan kurum ve kuruluşlar, görevlerini Öz-Yönetim Geçici Kurumlarından bağımsız şekilde yerine getirir;

- (a) Merkez Seçim Komisyonu, (b) Kosova Yargıç ve Savcılar Kurulu,
(c) Genel-Murakıp Kurumu, (d) Kosova Bankacılık ve Ödemeler

İdaresi,

- (e) Bağımsız Medya Komisyonu, (f) Kamu Yayınları Kurulu ve
(g) Emlak ve Mülkiyet Müdürlüğü ve Emlak Davaları Komisyonu.

11.2 Yukarıda belirtilen ve benzeri bağımsız kurum ve kuruluşlar, yasayla teşkil edilebilir ve teşkil edildikleri yasal düzenlemelerde belirtilen yetki, yükümlülük ve içeriğe sahiptir.

Bölüm 12 : BMGS Özel Temsilcisinin Yetkileri

Bu Anayasal Çerçeveye göre Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluklarının yerine getirilmesi; Öz-Yönetim Geçici Kurumları, söz konusu kurumlarda görev yapanlar ve bu kurumlara bağlı kuruluşların denetlenmesi, bu kurumların eylemlerinin BMGK 1244 Sayılı Kararına (1999) ya da bu Anayasal Çerçeveye uygun olmadığı durumlarda uygun önlemlerin alınması da dahil olmak üzere, BMGK 1244 Sayılı Kararının (1999) tam olarak uygulanmasını sağlama konusunda BMGS Özel Temsilcisinin yetkilerini etkilemez ya da bu yetkileri azaltmaz.

Bölüm 13 : KFOR'un Yetkileri

Bu Anayasal Çerçevde yer alan hiçbir hüküm ya da ifade, BMGK 1244 Sayılı Kararı (1999) ve Askeri Teknik Anlaşmaya (Kumanovo Anlaşması) ile belirlenen görevlerini tam anlamıyla yerine getirmesi konusunda Uluslararası Güvenlik Varlığının (KFOR) yetkilerini etkilemez.

Bölüm 14 : Son Hükümler

14.1 Bu Anayasal Çerçeve ve Meclis kanunları arasında bir uyumsuzluk durumunda, bu Anayasal Çerçeve geçerlidir.

14.2 BMGS Özel Temsilcisi, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına yetki ve sorumlulukların devredilmesinin kolaylaştırılması konusunda gerekli önlemleri alır.

14.3 BMGS Özel Temsilcisi, kendi inisiyatifıyla ya da Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğunun desteğiyle, bu Anayasal Çerçeve üzerinde değişiklikler yapabilir.

14.4 Bu Anayasal Çerçevenin İngilizce, Arnavutça ve Sırpça dillerindeki örnekleri eşit şekilde geçerlidir. Bir ihtilaf durumunda, İngilizce dilindeki örneği geçerlidir. Bu Anayasal Çerçeve aynı zamanda Boşnak ve Türkçe dillerinde de yayınlanır.

14.5 Bu Anayasal Çerçeve, BMGS Özel Temsilcisi tarafından ilan edilmesini müteakip yürürlüğe girer.

15 Mayıs 2001 tarihinde imzalandı.

Hans Haekkerup, Genel Sekreter Özel Temsilcisi

Kaynak: http://www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_TUR.pdf, 21.4.2005.

ÖZGEÇMİŞ

24.1.1973 Konya, Doğanhisar doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Konya'da görmüştür. Lisans öğrenimini ise yine Konya'da Selçuk Üniversitesi, İİBF'de tamamlamıştır. Yüksek öğretimden sonra kısa bir süre ilköğretimde öğretmenlik yapmıştır. 18.10.2000'den itibaren Kırıkkale Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk AbD'de Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. 6 kardeş olup, bekaradır.